HET SCHILD

EN

DE DAARMEDE IN VERBAND STAANDE

PONDENSTELSELS.

HANDLEIDING

voor het berekenen van geldswaarden, in charters en oude rekeningen onder den naam van

Hollandsch, Utrechtsch, Brabantsch, Fransch en Engelsch payement

VOORKOMENDE, EN IN OUDE EN NIEUWE

PONDEN GROOTE, TOURNOOISCH, MYTEN, PARISIS, FLANDRES en STERLING

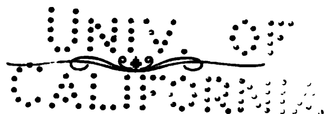
UITGEDRUKT,

met tal van berekeningen voor het bepalen der waarde van voormalige munten,

DOOR

A. HOLLESTELLE

TE THOLEN.

THOLEN,
J. M. C. POT,
1892.

HET SCHILD.

Niets is zoozeer in vergetelheid geraakt als ons voormalig munt- of geldwezen. Noch onze tegenwoordige, noch onze vroegere geschiedschrijvers, hebben aan dat onderwerp genoegzame aandacht gewijd, en het gevolg daarvan is, dat oude stukken, waarin geldswaarden zijn uitgedrukt, dan ook niet meer te verklaren zijn.

't Is waar, men rekende oudtijds met ponden, schellingen en grooten, doch daar nu juist dit geene ponden, schellingen en grooten waren, als die wij nog leerden kennen, en deze bovendien aan groote veranderingen onderworpen waren, zijn de rekeningen onzer vaderen veel ingewikkelder, dan deze zich in den eersten oogopslag voordoen.

Voor het bepalen der oude ponden komt het hoofdzakelijk aan op de kennis van hetgeen daarvoor als standaardmunt werd aangenomen. Dat dit evenwel niet als eene eenvoudige aangelegenheid moet worden aangemerkt, blijkt terstond uit de zoozeer uiteenloopende berekeningen betreffende het oude schild, een geldstuk ook in deze gewesten in de middeleeuwen schier overal als de eenheid voor de onderscheidene bestaan hebbende pondenstelsels aangenomen. Zoo onder anderen vindt men de 10'000 schilden, die graaf Willem V zijne moeder jaarlijks zou uitkeeren, door den een op f 26'000, door den ander op f 34'000, en door een derden op slechts f 7'500 bepaald. (1) Een enkele heeft de waarde daarvan op f 70'000 berekend, doch daar tegenover staat weder eene bepaling van het schild

(1) Mr. Groen van Prinsterer, Vaderl. Geschiedenis Deel I bladz. 36.
Dr. J. A. Wijnne, Beknopte Geschiedenis van het Vaderl. bladz. 24.
T. Knuyvers, Vaderlandsche Geschiedenis bladz. 33.

op eene waarde van f 0,60, waardoor de door graaf WILLEM te betalen som zou hebben gelijk gestaan met een bedrag van f 6'000. ([1])

Men kan alzoo veilig aannemen, dat de waarde van het schild niet wordt gekend, niettegenstaande zooveel over die munt is geschreven; en zonder de kennis, ook van het schild en de daarop gegronde pondenstelsels, is het niet mogelijk de geldswaarden, in de oude bescheiden uitgedrukt, ook maar bij benadering te bepalen.

De kennis van ons oud muntstelsel is van groot belang. Toegerust met de wetenschap daarvan, worden tal van bronnen ontsloten, want 't valt niet te ontkennen, onze oude oorkonden, en vooral onze Grafelijke Rekeningen, bevatten op allerlei gebied, schatten van wetenswaardige zaken, die ons duidelijk worden, zoodra de geldswaarden, daarop betrekking hebbende, kunnen worden herleid.

Eene geheele omkeering zal, zoo op het gebied der geldberekening uit oude stukken, als op dat van de beschrijving der munten, ook in de nieuwste werken, door het in deze bladen ontwikkelde, worden teweeggebracht. In de berekening, omdat een bedrag van bijvoorbeeld één £ groote, zonder acht te geven op den tijd, waarin dit aldus was neêrgeschreven, steeds werd herleid tot f 6.—, en dat niettegenstaande daarmede over eeuwen ook een bedrag van f 63 kan zijn bedoeld geweest; in de beschrijving, omdat het pondenstelsel en het verband tusschen de ponden onderling, niet is begrepen, en veel, waarvoor men geene geschikte plaats op de basis van ons voormalig geldwezen wist aan te wijzen, eenvoudig heeft moeten beschouwen als daartoe ook nimmer te hebben behoord.

De oorzaak van deze schromelijke dwaling in de geldberekening uit oude stukken is, dat men aan elk pond slechts die waarde heeft toegekend, waarmede het is geëindigd. Men heeft het pond Vlaamsch, ook voor vroeger tijden, gesteld op f 6.—, het pond Hollandsch op f 0.75, het pond Tournooisch op f 0.375, en het pond Parisis, om van andere niet meer te gewagen, op f 0.50, zonder zich te hebben afgevraagd, of te allen tijde die waarden daaraan waren toegekend.

(1) Zie J. P. Arend, Algemeene Geschiedenis des Vaderlands, Deel II bladz. 173, En: Verhandelingen, uitgegeven door Teylers Genootschap, 26ste stuk, 6e Deel bladz. 561.

Zooals met de ponden, zoo is het ook op het gebied der grooten. Hoe vaak verneemt men voor het aanwijzen van bijzonderheden, wat voor zoodanig geldstuk kon worden aangekocht. Men gaat dan steeds van de veronderstelling uit, alsof die groote door alle tijden heen de waarde heeft gehad van 2½ cent, evenals in onze dagen. Het tegendeel is evenwel waar, want uit deze bladen zal men vernemen, dat er zelfs grooten zijn geweest van f 0.2625.

't Was een hoogst moeilijke aangelegenheid, om uit de weinige en zeer verspreid voorkomende gegevens, de in gebruik geweest zijnde pondenstelsels te ontwikkelen; en, waren deze veelal moeilijk te vatten, de overgangen van de buiten gebruik gestelde tot de opvolgende ponden, kwamen inzonderheid ingewikkeld voor. Dikwijls heb ik mijne nasporingen gestaakt, omdat mij den moed begaf nog verder mijne krachten te besteden tot oplossing van een naar het mij toescheen onoplosbaar raadsel, doch na verloop van eenigen tijd en na weder het een en ander in een charter of eene rekening over het onderwerp gelezen te hebben, toog ik andermaal aan het werk, tot het eindelijk, naar ik meen, mij mocht gelukken de zaak tot klaarheid te brengen.

Zal het evenwel met behulp van dit werk mogelijk zijn, elke geldbepaling in oude charters of giftbrieven uitgedrukt, te herleiden of in onze munt over te brengen? Ik heb daarnaar gestreefd, maar ik ben de eerste, om te bekennen, dat nog veel ter opsporing is overgebleven. Stellig vindt men hier veel in betrekking tot ons voormalig muntwezen opgehelderd, maar veel zal nog blijken te ontbreken. De weg tot verder onderzoek is evenwel afgebakend, en het meest zou de kennis van ons voormalig geldwezen alsnu bevorderd kunnen worden, wanneer de Staat zich met deze aangelegenheid bemoeide, door een der zake kundig persoon te belasten met het verder onderzoek op dit altoos nog zoo uitgebreid gebied. Dan, niet uitsluitend hier, ook in het voormalige, zoo merkwaardige hertogdom Brabant, zou ongetwijfeld veel kunnen worden opgespoord, en wie weet, of bij eene ernstige voortzetting van dit onderzoek niet eenmaal de tijd zou aanbreken, in welken alle geldswaarden uit oude

wetten en charters, zelfs nog van een vroeger tijdperk, met zekerheid zouden te bepalen zijn.

Met het volgende heb ik getracht eene beknopte geschiedenis te geven hoofdzakelijk van ons geldwezen uit de zes jongst verloopen eeuwen, en schoon deze stellig gebrekkig of onvolledig is, ligt daarin toch zeker de grondslag voor een breeder of vollediger studie over dit onderwerp neêrgelegd. Voor het geval dat aan mijn arbeid ook maar die waarde wordt toegekend, zal ik mij rijkelijk beloond rekenen voor de moeite daaraan besteed.

Het oudste bekende pond was op het gouden Lam en later tegelijk op het zoo algemeen in omloop gekomen schild gegrond. Het stond gelijk met 24 lammen en had eene waarde van f 63.—. Dit pond was verdeeld in 20 schellingen en de schelling in 12 grooten, zoodat deze laatste, de groote, gelijk stond met f 0.2625 van onze munt. Een „scellingh of scilt" deed f 3.15. Wel heeft men grond voor het vermoeden, dat vroeger een pond heeft bestaan van f 84, doch daarvan is alsnog te weinig bekend, om deswege iets verder mede te deelen. Ja, konden wij opklimmen tot in het grijze verleden, dan zou het mij zelfs niet verwonderen een pondenreeks te ontdekken, waarvan de termen in waarde toenemen in verhouding der getallen 4, 5 en 6; dat is, wij zouden vermoedelijk alsnog de blijken vinden van in gebruik geweest zijnde ponden van f 84, f 105 en f 126. Veel is mij onder het opstellen van deze verhandeling voorgekomen; wat voor dit vermoeden pleit. Maar alleen dit weten wij, zijn vóór het pond van f 63, deze grootere in gebruik geweest, de penningen of grooten daarvan achtereenvolgens hebben bedragen f 0.35, f 0.4375 en f 0.525. (1)

De ponden werden onderscheiden in Munt- en Rekenponden. Het hoofdpond was het muntpond. Daarvan bestonden schellingen, grooten of deniers, myten, sterlingen en plakken; de andere waren rekenponden, waarop geene munt geslagen werd.

De rekenponden, die men ook afgeleide ponden zou kunnen

(1) Zie de ontwikkelde grooten van Maximiliaan van Oostenrijk bij het slaan van diens grooten, gouden Reaal.

noemen, waren het pond Hollandsch, het pond Tournooisch, het pond Myten, het pond Parisis, het pond Flandres en het pond Sterling. Het pond Hollandsch was altijd het 1/8ste deel, het pond Tournooisch het 1/16de, het pond Myten het 1/24ste, het pond Parisis het 1/12de, en het pond Flandres aanvankelijk het 2/21ste deel van het hoofdpond. Het pond Sterling, gegrond op de ster of het derde part der gewone groote, was derhalve ook altijd het derde deel van het hoofdpond.

Maar behalve de vermelde ponden, was er nog één, dat wij het gevoegelijkst met den naam van hofpond zouden kunnen bestempelen, wijl de Graaf het gewoonlijk bezigde, om „sine renten ende pachten" daarin te berekenen. Dit hofpond was altijd gelijk aan 40 grooten of bedroeg steeds het zesde gedeelte van het hoofdpond.

Dan, bij al het hier opgenoemde betreffende de onderscheidene ponden, deed zich nog een ander meer vreemd verschijnsel voor. Er waren steeds tweeërlei ponden, die altijd tot elkander stonden als 20 tot 21 of omgekeerd. Tegenover het pond groote van f 63, stond alzoo een ander van f 60; tegenover een van f 56.70, een ander van f 54.— enz. en hier vindt men de rekeningen gesteld in het grootste, elders in het kleinste van deze beide, gelijktijdig voorkomende ponden. Soms vindt men slechts van één dezer gebruik gemaakt; in een ander geval is eerst met het grootste en later met het kleinste gerekend.

Wat de munt betreft, nu eens werd geld geslagen op het eene, dan weder vindt men dat de aanmunting betrekking had op het andere. Dikwijls is het echter moeilijk te weten te komen, zoowel met welk dezer ponden is gerekend, als waarop het geld werd aangemunt.

In later dagen, toen het schild in omloop kwam, is dit muntstuk in verband gebracht met het pondenstelsel. Het lam of de mouton bevatte tien grooten, het Fransche schild werd daarentegen gelijk gesteld met twaalf grooten. Het lam werd alzoo gerekend op 10 $\times$ f 0.2625 $=$ f 2.62^5 en het schild op 12 $\times$ f 0.2625 $=$ f 3.15.

Zoowel het lam, als het schild, waren gouden muntstukken. Men zou, van de veronderstelling uitgaande, dat de grooten door

alle tijden heen dezelfde waarden hebben gehad, voor het gouden lam alzoo slechts eene waarde verkrijgen van 10 × f 0.025 = f 0.25 en voor het schild eene van 12 × f 0.025 = f 0.30, hetgeen voor de 10'000 schilden door graaf Willem V bedoeld, slechts een bedrag zou hebben opgeleverd van 10'000 × f 0.30 = f 3'000.

Dan, hiervan afstappende en met de bepaalde waarde van het schild en de verhouding der ponden onderling, in den zin als boven, rekening houdende, kunnen de achtereenvolgens in gebruik geweest zijnde stelsels met genoegzame zekerheid aldus worden voorgesteld:

I.	f 3.15 × 20 = f 63.00	VII.	f 3.15 × 8 = f 25.20.
	„ 3.00 × 20 = „ 60.00		„ 3.00 × 8 = „ 24.00.
II.	f 3.15 × 18 = f 56.70	VIII.	f 3.15 × 6 = f 18.90.
	„ 3.00 × 18 = „ 54.00		„ 3.00 × 6 = „ 18.00.
III.	f 3.15 × 15 = f 47.25	IX.	f 3.15 × 5 = f 15.75.
	„ 3.00 × 15 = „ 45.00		„ 3.00 × 5 = „ 15.00.
IV.	f 3.15 × 14 = f 44.10	X.	f 3.15 × 4 = f 12.60.
	„ 3.00 × 14 = „ 42.00		„ 3.00 × 4 = „ 12.00.
V.	f 3.15 × 12 = f 37.80	XI.	f 3 15 × 3 = f 9.45.
	„ 3.00 × 12 = „ 36.00		„ 3.00 × 3 = „ 9.00.
VI.	f 3.15 × 10 = f 31.50	XII.	f 3.15 × 2 = f 6.30.
	„ 3.00 × 10 = „ 30·00		„ 3.00 × 2 = „ 6.00.

Hierbij valt op te merken, dat het pond van f 56.70 slechts is gebruikt tot een bedrag van f 56.00 en dat tusschen deze stelsels, vooral in de 15e eeuw, nog onderscheidene andere veelal kleinere ponden eenigen tijd in gebruik zijn geweest.

Het oudste, bekende pondenstelsel dan in zijne verdeeling en in verband met de andere daarbij gebruikte ponden voorstellende, heeft men:

Het Pondenstelsel der Gouden Lammen vermoedelijk van Lodewijk den Heilige.

Het Pond Groote van f 63.00, van 24 Gouden Lammen
of van 20 oude Fransche Schilden.
Het Gouden Lam = f 2.625.
Het Fransche Schild = f 3.15.
Het Schild verdeeld in 12 Grooten.
De Groote = f 0.2625.
Het Schild = 16 ß Tournooisch of 8 ß Hollandsch.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 63.00	f 7.875	f 3.9375	f 2.625	f 5.25	f 6.00	f 21.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 3,15	f $0.39^{3}/_{8}$	f $0.19^{11}/_{16}$	f $0.13^{1}/_{8}$	f 0.2625	f 0.30	f 1.05
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0,2625	f $0.03^{9}/_{32}$	f $0.01^{41}/_{64}$	f $0.01^{3}/_{32}$	f $0.02^{3}/_{16}$	f 0.025	f 0.0875

Het hofpond, gelijk $^{1}/_{6}$ van het hoofdpond, stond in zijne verdeeling aldus:

1 £ = *f* 10.50.
1 £ = 20 ß.
1 ß = *f* 0.525.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = *f* 0.04375.

De mark was gelijk aan vier schilden of schellingen; zij had alzoo eene waarde van f 12.60.

De Engelsche mark deed 13 ß 4 sterlingen; zij stond gelijk met f 14.00.

Een Troische mark deed 14 ß 4 sterlingen of f 15.05.

De groote van het hoofdpond, hier gelijk f 0.2625, was een

bepaald muntstuk, dat in oude rekeningen steeds als „duit groote" stond bekend. Twee van deze grooten vormden de plak en twaalf leverden de waarde van den schelling op.

De groote was verdeeld in acht duiten en ook deze was een in omloop gebracht geldstuk. De duit, ook denier genaamd, was de eenheid of de groote van het pond Hollandsch.

De duit was verdeeld in twee penningen; ééne penning was de groote van het pond Tournooisch, veelal het Pond Zwarte genoemd. Tegenover het hoofdpond, dat ook voorkomt als het pond Konings-Tournooisch, wordt het eene enkele maal ook met den naam van klein Tournooisch bestempeld.

Nu eens treft men de bepaling aan, dat „een goeden coninghs tornoyse" gelijk is aan 8 penningen, en dan eens, dat deze gerekend wordt voor 16 penningen. In het eene geval wordt bedoeld, dat men het oog had op het Hollandsch, in het andere op het Tournooisch van het hoofdpond. Deze wijze van omschrijving der gebruikte ponden werd door de schrijvers over het oude muntwezen niet begrepen. Bij Van Mieris lezen wij bijvoorbeeld van eene geldbepaling van „20 pont Hollantscher penninghe, enen goeden conicks tornoiss te rekenen voor acht penninghe of payement daer teghens vrys gelts", en elders „elck ghemeth omme ses scellingher zwarten tournoisen, enen ouden grooten conincx tournoisen over zestien penninghen." In het eene geval was alzoo het geld bepaald in het Hollandsch, in het andere in het Tournooisch; maar hieromtrent merkt Professor van der Chys op: „Wij weten niet, waaraan die afwisseling van bepaling anders toe te schrijven, dan aan de verschillende deniers; de Hollandsche schijnen eens zoo goed van gehalte geweest te zijn als de Toursche. (1) Neen, de deniers waren van gelijk gehalte en van dezelfde munt, maar die van het pond Hollandsch deden het dubbele van de deniers van het Tournooisch, omdat die ponden, het Hollandsch en het Tournooisch, tot elkander stonden als $^1/_8$ tot $^1/_{16}$ of als 2 tot 1.

(1) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 26ste stuk, 6e Deel, bladz. 159.

De groote van het hoofdpond stond gelijk met 24 myten en de myte was weder de groote van het daarnaar genoemde pond myten. Ook was de groote van het hoofdpond verdeeld in drie esters of sterren, ook sterlingen genoemd, op één waarvan het pond Sterling was gegrond.

Wat alzoo de munt betreft, men zou kunnen zeggen, van het pond groote had men den schelling, de plak en de groote; van het pond Hollandsch den duit of denier; van het pond Tournooisch den penning of het oortje; van het pond Myten, de myte, en van het pond Sterling de ster of ester. Van het oortje wordt reeds in 1276 gewag gemaakt. (1)

Geheel het pondenstelsel van f 63 was als het ware uit gouden lammen samengesteld. Het hoofdpond bestond, zooals wij zeiden, uit 24 dusdanige geldstukken, het pond Hollandsch uit 3, het pond Tournooisch uit 1½, het pond Myten uit 1, het pond Parisis uit 2 en het pond Sterling uit 8 stuks daarvan, en toch alles stond later weder in nauw verband tot het schild, want het hoofdpond deed 20 en het pond Hollandsch 2½ schild, het pond Tournooisch bestond uit 1¼, het pond Myten uit ⅚ en het pond Parisis uit 1⅔ van deze munt.

Wat het schild aangaat, J. P. Arend zegt in zijne Vaderlandsche Geschiedenis daarvan het volgende: „Men twijfelt of dit eene wezenlijke, dan slechts denkbeeldige munt geweest zij. Zij komen in vele en verschillende beteekenissen of benamingen en gehalte voor. De meest gebruikelijke waren de oude Schilden, welke met vier en twintig schellingen klein Tournooisch en gewone, die met een en twintig schellingen vier grooten dezer munt overeenkwamen.” (2) Evenals ten opzichte van de andere door hem genoemde munten, heeft ook die schrijver zich omtrent het oude schild, deerlijk vergist. Er was aanvankelijk maar één Fransch schild. In latere tijden werden er ook door andere vorsten geslagen, doch bedoelde men ook toen het oude, dan werd dit er altijd uitdrukkelijk bijge-

(1) F. van Mieris. Groot Charterboek van Holland en Zeeland, Deel I folio 386.

(2) J. P. Arend. Algem. Geschiedenis des Vaderlands, Deel II 1e stuk bladz. 520.

voegd, in enkele gevallen zelfs met de bepaling er bij „van scilden met den arent." Het was, blijkens de nog daarvan aanwezige exemplaren, volstrekt geen denkbeeldige, maar eene wezenlijke, prachtige gouden munt.

Voor weinige jaren zijn in België nog enkele stukken van deze munt ontdekt, en wel van die, welke door Willem V geslagen zijn. De Hertog komt daarop voor, gekroond op zijn versierden middeleeuwschen zetel, met het zwaard in de rechterhand; de linkerhand rust op zijn schild, dat aan zijne linkerzijde staat. Dat schild bevat ook den dubbelen arend, de Rijkstype, die het eerst op onze Hollandsche munten voorkomt. Het omschrift is: *DVX. GVIL. BAVR. DE. GRA. COMES HOL. ZELAD.*

De keerzijde bevat het gewone, versierde kruis en het opschrift: *XPC: VINCIT: XPC: REGNAT: XPC: INPERAT.* (1)

Onderscheidene waarden zijn aan het oude schild, in de dagen waarvan Arend spreekt, nooit toegekend geweest. Het komt steeds in de berekeningen tot hetzelfde bedrag voor. De bewering, dat het nu eens gelijk stond met de waarde van 21 schellingen 4 grooten en dan eens effen af met 24 schellingen van het pond Zwarte of Tournooisch, vindt alleen zijn grond in 't verschil der in gebruik gekomen ponden. Zoolang men rekende met het pond van f 63, stond het schild gelijk met de waarde van 16 schellingen Tournooisch; toen men rekende met het daarop gevolgde pond van 56 gulden, was het gelijk aan 18 schellingen en de beide door Arend bedoelde gevallen hadden betrekking op andere reeds veel kleinere ponden.

Hofdijk zegt van de munt uit het midden der 13e eeuw het volgende: „Gemeenlijk rekent men bij ponden, schellingen en grooten, zoodanig, dat twaalf grooten één schelling en twintig schellingen een pond maken. Maar er waren steeds twee soorten van deze munten: zware of grooten, en lichten of kleinen; de zwaren worden ook oude groote koningstornooisen, de lichten, kleine of zwarte

(1) Zie het vervolg van dit werk.

tornooisen genoemd. Een pond Konings tornooisen staat gelijk met zestien pond zwarten of kleinen, alzoo maken zestien schellingen zwarte tornooisen te zamen een schelling oude koningstornoois, en één zware groot bezit de waarde van zestien kleinen of zwarten.”

In hoofdzaak valt hierop niet veel aan te merken; alleen de onderscheiding in oud en gewoon konings-Tournooisch is minder juist, doch overigens is alles in overeenstemming met hetgeen wij daaromtrent mededeelden. Verder vervolgt hij: „In het overkwartier, en op de Veluwe, wordt gerekend in Brabantsche marken, ter waarde van acht en veertig schellingen kleine of zoogenaamde zwarte penningen Geldersche munt. Maar dit waren niet de oude Brabantsche marken, die ieder vier pond kleine penningen golden, en waarvan er alzoo vier aan een pond oude groote tornooisen gelijk staan.”

De bepalingen hier nopens de Brabantsche of Vlaamsche marken gegeven, zijn niet juist. Wel is waar, was de kleine mark gelijk aan acht en veertig schellingen, maar dit waren geene schellingen Tournooisch, maar van het pond Parisis. Daarvan was de schelling in betrekking tot het hoofdpond van f 63 gelijk f 0.2625 en 48 schellingen leverden dus 48 × f 0.2625 = f 12.60 op. De groote mark, gelijk vier pond kleine penningen, stond gelijk met 4 × f 5.25 of 21.00 gld. Deze waardeberekening stemt overeen met de bedragen daarvoor aan oude verantwoordingen ontleend, waaruit bovendien bleek, dat de kleine mark ook altijd gelijk stond met de waarde van vier schellingen groote. Ook hier is dit het geval, want de schelling groote van het pond van f 63 bedraagt f 3.15 en vier dusdanige schellingen leverden ook weder f 12.60 op.

Verder zegt die schrijver: „De oude Brabantsche mark heeft de dubbele waarde van een goeden Hollandschen penning, want die heeft de waarde van twee pond kleine tornooisen.” Deze bepaling is eenigszins dubbelzinnig. Was te Alkmaar de Hollandsche penning de helft van de Brabantsche mark, dan was de laatste, de mark, gelijk 2 × f 7.875 = f 15.75, want onder een Hollandschen

penning verstond men eenvoudig het pond Hollandsch, dat overeenkwam met twee pond Zwarte of klein Tournooisch. (1)

Wat de schilden betreft, daarvan zegt hij het volgende: „In vele streken zijn schilden, bedragende een en twintig schellingen vier grooten het stuk; deze komen het meest voor, maar er zijn ook oude schilden van vier en twintig schellingen en anderen.”

Ook deze schrijver is door het verschil van het aantal schellingen in het schild vervat, op het dwaalspoor geraakt. De schilden van 21 ß 4 § waren aldus bepaald in betrekking tot het pond groote van f 47.25. Daarvan bedroeg de schelling Tournooisch f $0.14^{49}/_{64}$ en de groote of de penning f $0.01^{59}/_{256}$. En de waarde van het schild, in 21 ß 4 § Tournooisch uitgedrukt, daarnaar berekenende, heeft men:

	21 ß, 21 $\times$ f $0.14^{49}/_{64}$ = . . .	f $3.10^{5}/_{64}$.
	en 4 §, 4 $\times$ $0.01^{59}/_{256}$ = . . .	$0.04^{59}/_{64}$.
of te zamen	. . . .	f 3.15.

Het schild van 24 schellingen was bepaald in betrekking tot het later gevolgde hoofdpond van f 42.00. Daarvan bedroeg de schelling Tournooisch f 0.13125 en 24 schellingen stonden insgelijks gelijk met

$$24 \times f\,0.13125 = f\,3.15.$$

In plaats van eene oudere, was dit alzoo eene jongere schildbepaling, want hoe grooter aantal schellingen noodig waren voor de waarde van het schild, hoe kleiner pond, waarop dit betrekking had. De oudste mij voorgekomen bepaling was die, waarbij het schild gelijk stond met zestien schellingen Tournooisch of met acht schellingen Hollandsch, zooals wij boven het hiervoren ontwikkelde pondenstelsel vermeldden.

Betreffende het pond Sterling wordt door Hofdijk medegedeeld, dat daarop eerst in 1282 geld is aangemunt. De bepaling, dat dit pond gelijk stond met vier pond Tournooisch is evenwel foutief. Het was steeds gelijk aan vier pond Parisis, zooals uit de verhouding der ponden onderling ook is na te gaan. Vijf schellingen sterling

(1) F. van Mieris, Groot Charterboek van Holland en Zeeland, Deel I folio 347.

leveren ook wel het pond Parisis, maar niet het pond Tournooisch op, want bij het hoofdpond van f 63 deed het pond Sterling f 21.00 en de schelling daarvan had eene waarde van f 1.05. Vijf dier schellingen stonden alzoo gelijk met f 5.25 of met het pond Parisis.

Die schrijver zegt verder, dat vierhonderd Groningsche ponden gelijk gesteld waren met twintig Engelsche marken, en dat de laatste, de Engelsche mark, op twaalf schellingen sterling werd berekend. De Engelsche mark van het pond van f 63 had alzoo eene waarde van 12 × f 1.05 = f 12.60 en twintig marken leverden een bedrag op van 20 × f 12.60 = f 252. Eén Groningsch pond moet tegenover dit hoofdpond dan slechts f 0.63 hebben bedragen. (1)

Den schrijver op den voet volgende, stelt de Brabantsche mark, hierboven reeds bepaald, op een vijfde gedeelte van het pond groote. Zij stond, aldus wordt beweerd, gelijk met 32 grooten, terwijl één pond Hollandsch op 30 grooten werd bepaald.

Het pond Hollandsch, het achtste gedeelte van het hoofdpond bedragende, en waarvan reeds in 1097 sprake is (2), was tegenover elk pond gelijk aan 30 grooten; maar de kleine Brabantsche mark kon niet tegelijk het vijfde gedeelte van het pond zijn en 32 grooten uitmaken. De mark, hier bedoeld, was van het pond groote van f 63 = f $^{63}/_{5}$ of f 12.60 en 32 grooten van dat pond stonden gelijk met 32 × f 0.2625 = f 8.40. Maar wat was het geval? Bij het kort daarop gevolgde pond van f 42, had die mark eene waarde van $^{42}/_{5}$ of f 8.40 en deze nieuwe mark werd nog vaak uitgedrukt in oude grooten van het pond van f 63. Alsdan stond zij gelijk met 32 grooten, want 32 × f 0.2625 is f 8.40, zooals wij reeds hierboven deden blijken.

Te Keulen, wordt gezegd, stond een Engelsche mark gelijk met dertien schellingen en vier sterling denariën, doch een Troische mark wordt daar gerekend op veertien schellingen en vier dusdanige denariën. Berekenen wij naar deze bepalingen nu beide marken

---

(1) Zie het vervolg over de kleinere of zoogenaamde stadsponden.

(2) F. van Mieris, Groot charterboek van Holland en Zeeland, Deel I folio 79.

in betrekking tot ons eerste hoofdpond, dan blijkt dat de Engelsche daar te staan kwam op:

	13 ß Sterl.	= 13 × f 1.05	=	f 13.65
en	4 d. „	= 4 × f 0.0875	=	„ 0.35
	of te zamen op . . .			f 14.00.

De Troische mark had tegenover dit hoofdpond dan eene waard van:

14 ß Sterl.	= 14 × f 1.05	=	f 14.70
4 d. Sterl.	= 4 × f 0.0875	=	f 0.35
of te zamen van . .			f 15.05.

Men treft slechts enkele fragmenten van rekeningen aan, welke in het pond groote van f 63 zijn gesteld. In de volgende verantwoording is evenwel nog ten deele van dit oude pond gebruik gemaakt, doch aan het einde is het bedrag reeds in het pond groote van f 42, alstoen sinds lang in gebruik, overgebracht.

Anno 1345. Item selves daghes betaelt om een zadel tot myns heren behoef gecocht bi Oem seline 6 sc., 1 scilt voor 8 sc. maken $13\frac{1}{2}$ d. §. (1)

Voor het zadel was betaald een bedrag van zes schellingen, van welke er acht gelijk stonden met de waarde van het schild. Elke schelling was alzoo gerekend op f $0.39\frac{3}{8}$, en alsnu het vorenstaande staatje met aandacht nagaande, blijkt dat schellingen van het pond Hollandsch van f 7,875 zijn bedoeld geweest. De zes schellingen vertegenwoordigden alzoo een bedrag van:

6 × f $0.39\frac{3}{8}$ of van . . . . f 2.3625

zijnde juist, zooals wij later zullen zien, een Florentijnsche gulden.

De gemaakte kosten werden overgebracht in het pond groote van f 42 met $13\frac{1}{2}$ duit groote.

De groote van dit pond bedroeg f 0.175 en $13\frac{1}{2}$ §, $13\frac{1}{2}$ × f 0.175 = (2) . . . . f 2.3625

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis, Deel III bladz. 367.

(2) Zie het vervolg van dit werk.

Insgelijks is in den volgenden post ten deele nog van dit oude pondenstelsel gebruik gemaakt.

Anno 1345. Item selves daghes betaelt om 1 paer hoogher scoen tot Joeskens behoef, omdat hi gheen laersen an doen en mochte, overmits zyn seer voete, die hem vervroren waren 14 d. 1 scilt voer 8 ß. Maken $2^1/_2$ d. ₰ 3 myten. (1)

Ook hier heeft men, blijkens de bepaling van het schild, te doen met oude duiten van het pond Hollandsch van het hoofdpond van f 63. Elke duit daarvan had eene waarde van f $0.03^9/_{32}$ en het voor de schoenen betaalde bedrag is derhalve gelijk 14 × f $0.03^9/_{32}$ = f $0.45^{15}/_{16}$.

Deze kosten werden in het pondenstelsel van f 42 verantwoord met:
$2^1/_2$ d ₰ en 3 myten, dus met:
$2^1/_2$ d ₰ = $2^1/_2$ × f 0.175 = f $0.43^{12}/_{16}$
en 3 myten = 3 × $^{35}/_{48}$ cent = $2^3/_{16}$

Of te zamen met: f $0.45^{15}/_{16}$ als boven.

Zelfs blijkt, dat met dit pond groote van f 63 ook nog in den vreemde werd gerekend, zooals kan worden nagegaan uit posten als de volgende:

Anno 1345. Item sdinxdaghes, 23 daghe in Maert te Gripswolde den minstrelen bi heren Ghered von Florenville 8 ß eenen scilt voer 16 ß Valent 9 ₰. (2)

Uit de bepaling, dat een schild gelijk staat met 16 schellingen is het duidelijk, dat daar met het pond Tournooisch van f 3.9375 is gerekend. (3) De schelling daarvan bedroeg f $0.19^{11}/_{16}$ en de 8 schellingen, waaruit de rekening bestond, deden 8 × f $0.19^{11}/_{16}$ . . . . f 1,575.

Het verantwoorde is ook hier, zooals wij later meer uitvoerig zullen aantoonen,

(1) Ibid 13. Deel 3 bladz. 367.
(2) Rekening der Grafelijkheid onder het Heneg. Huis.
(3) Zie bladzijde 9 boven het ontwikkelde stelsel.

in het pondenstelsel van f 42 overgebracht.
Daarvoor werden in dat stelsel verantwoord
9 grooten, of 9 × f 0.175 = . . . f 1,575 zijnde, even als boven, juist een half schild.

Wij schrijven de in gebruikstelling van dit pond toe aan graaf WILLEM II. Wij doen dit om onderscheidene redenen en vooral ook op grond van hetgeen GOUTHOEVEN ons aangaande het slaan van munt door dezen vorst verhaalt. Die kronijkschrijver zegt: „Deese coninc WILLEM schijnt den eersten Grave geweest te syn, die in Hollant goude Munte heeft doen slaan: ende werden dese penningen Lammen ghenoemt, om datter een Lam met een Cruys ende een vaentjen draghende op stont; ende waren wegende 4 Engelschen en dry minuten gout.” (1)

Zonder nu te willen uitmaken of graaf WILLEM werkelijk de eerste onzer landsheeren is geweest, die zoodanig geld heeft aangemunt, is hier toch veel stof tot opmerking. Eerstens speelt het gouden lam, dat hier aan WILLEM wordt toegeschreven, in dit oudste ons vooralsnog bekende pondenstelsel een hoofdrol, en het pond groote, later in verband gebracht met het schild, heet Konings-Tournooisch.

Wat de dappere Koning met het lam op de munt heeft bedoeld, is niet moeielijk te verklaren, en het kruis was het symbool der Christenheid. Doch wij kennen dit munstuk met zijne randschriften ook uit de enkele exemplaren, die daarvan alsnog voorhanden zijn. Op de voorzijde dan stond een lam, het Lam Gods, dat de zonden der wereld draagt met den heiligen krans of nimbus om het hoofd, en met een versierde kruisvaan achter of nevens zich, waaraan een kleiner vlaggetje was verbonden. Onder of om dit Lam las men:

AGN: DEI. QVI. TOLLI. PECA MVDI. MISERERE. NOB. hetgeen beteekent: „Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt, ontferm U onzer.” Op de keerzijde vertoont zich een kruis met streepen, welks beenen aan de einden omgekeerd zijn en in klaver-

(1) W. van Gouthoeven. Kronyke van Holland en Zeeland en West Vriesland bladz. 313.

bladen eindigen, terwijl vier leliën tusschen de beenen en eene roos in het hart gezien worden. Het omschrift van die zijde luidt:

XPC. VINCIT: XPC: REGNAT: XPC: INPERAT, hetwelk beduidt: „Christus overwint, Christus regeert, Christus beveelt."

Men had tweeërlei lammen, namelijk enkele en dubbele. De enkele hadden, zooals wij reeds zeiden, eene waarde van f 2.62[5], de dubbele deden f 5,25, en in tal van oude rekeningen komen beide geldstukken tot die bedragen voor. Beide munten zijn ook bedoeld in de volgende posten, die ontleend zijn aan de Thesoriers-rekening van JAN PHILIPSZOON VAN LEYDEN van 1340. (1)

Anno 1340. Domino Waltero de Berledinghen dicto die ibidem in discomputationem debitorum suorum per litteram suam quitancie 100 florenos regales; facit 6 £ 5 ß. (2)

Deze post, gesteld in het pond groote van f 42, bevat eene uitgaaf van:

6 £, 6 ×	f 42.00 =	. . . .	f 252.00
5 ß, 5 ×	„ 2.10 =	. . . .	„ 10:50.

Dus te zamen: . . . . f 262,50 voor 100 Florenos regalis of voor 100 enkele lammen. Eén is dus gerekend op: f 2,62[5].

Anno 1340. Item eidem per eundem Henricum apud Ghandavum feria quarta ante navita tembeati Johannis Baptiste 2 duplices aureos, valent 5 ß §. (3)

Voor de twee dubbele gouden lammen is verantwoord: 5 ß § of 5 × f 2.10 = f 10,50 en alzoo voor één f 5,25.

Het dubbele lam werd geslagen voor het Hollandsch van het pond van f 42.00, want het staat gelijk met de waarde van 30 grooten daarvan.

In het volgende komt het kleine of enkele lam weder voor,

(1) De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis door Dr. H. G. Hamaker, Deel 3 bladz. 59.

(2) De Rekeningen der Gratelijkheid van Holland onder het Henegouwsehe Huis door Dr. H. G. Hamaker, Deel 3 bladz. 59.

(3) Ibid bladz. 57.

tegelijk met het schild en de reaal, die tegenover het pond van f 42 eene waarde had van f 2,8875.

Anno 1340. Item sdinxdaghes voer sente Valentynsdach te Coninxberghe in mynsheren herberghe bi Ysebouts hant ghegheven mynhere te dobbelen 20 scilde, 17 royale ende 3 Lammeren. Valent 57 ß 1½ d. §. (1)

Voor dezen post is verantwoord in het stelsel van f 42:

57 ß, 57 × f 2.10 = ... f 119.70
1½ § 1½ × „ 0.17^5 = ... „ 0.2625.

Of te zamen . . . . f 119.9625.

Waarvan af te trekken:

20 schilden, 20 × f 3.15 = . . f 63.00
17 realen, 17 × „ 2.887^5 = . . „ 49.0875.

Te zamen . . . . f 112.0875.

Rest voor 3 gouden lammen . . . . f $7,87^5$.

En alzoo voor één, als boven f $2,62^5$.

Bij de invoering van die algemeene munt, lag eene schoone gedachte tot grondslag. De gedachte van eenheid met verscheidenheid werd daardoor verwezentlijkt. Geheel Duitschland met deze gewesten, en zoowel Frankrijk als Italië, hadden nu één en hetzelfde hoofdpond. Wel rekende Engeland inzonderheid met zijn pond sterling, maar driemaal het Engelsche geld, stond gelijk met eenmaal van dat van deze Gewesten. Frankrijk gebruikte hoofdzakelijk zijn Tournooische munt, maar overal stond het geld met het aangenomen hoofdpond in nauw verband: er bestond als het ware maar ééne munt.

Maar men hield zich niet voortdurend aan deze regeling. Reeds in 1290 had Engeland zijn derde pond sterling. Wij vernemen dit uit een charter van 25 November 1290 waarbij Nicolaas, heer van Putten, aan de zuster van zijne vrouw al het goed bevestigt, dat haar vader Willem van Strijen, en hare moeder, haar

(1) Ibid. bladz. 177.

(2) De Rekening der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis door Dr. H. O. Hamaker, Deel 3 bladz. 57.

hadden toegewezen. In dit stuk komt onder anderen ook het volgende voor: „Ende aen 48 morgen lants, die leggen boven Emedamme aen die lange zide, ende aen achte pont nieuwer Hollantse penninge jaerlycker, also goet ende also gave in paymente als nieuwe Hollantse penninge up tie tiit als deze brief was gemaict, dat is vier penningen Engelse van Engelant over negen nieuwer penninge Hollants jaerlickse renten. (1)

Ook in deze gewesten was alzoo een kleiner pondenstelsel in gebruik gekomen, en uit de bepaling van den heer VAN PUTTEN blijkt, dat alstoen hier het pond van 56 gld. en in Engeland reeds dat van f 47,25 gebezigd werd. Vier penningen of de denariën toch van het pond sterling van dat pond, stonden werkelijk gelijk met negen penningen Hollandsch van het hoofdpond, want $4 \times 6^{9}/_{16} = 9 \times 2^{11}/_{12} =$ f 0.2625. Uit geen der andere pondenstelsels vloeit deze gelijkheid voort.

Men kan alzoo gerustelijk aannemen, dat het pondenstelsel van f 63 hier in 1290 reeds veranderd was. In dat jaar toch spreekt men van nieuw payement en in dat jaar komt ook bovengenoemde bepaling voor de verhouding van het nieuwe tot het in Engeland in gebruik zijnde pond sterling voor.

Eene dusdanige bepaling van het Hollandsche geld tegenover het Engelsche, treft men ook aan in een charter van 1296, in een stuk, waarbij die van Dordrecht erkennen 141 £ Engelsch schuldig te zijn aan JAN SNIDER, wegens diens borgtocht bij de compagnie der geldschieters te Brugge en te Damme. Ook in dat document wordt uitdrukkelijk gezegd, dat vier penningen van het Engelsche pond moesten gelijk staan met negen penningen Hollandsch. (2)

Maar in den brief, bij welken ARNOUT VAN LOVEN vele goederen schenkt aan het klooster van het St. Katharina Dal, en welk stuk dagteekent 1279, wordt reeds van oude Vlaamsche grooten gewag gemaakt. Hieruit blijkt, dat alstoen bereids verandering had plaats gehad. (3)

(1) Mr. Ph. van den Bergh. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel II bladz. 347.
(2) P. van den Bergh. Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Deel II bladz. 440.
(3) Beschrijving der stadt en lande van Breda, door Th. Ernst van Goor, bladz. 424.

Dan, niettegenstaande wij de ingebruikstelling van het oudste, bekende pond aan graaf Willem hebben toegeschreven, is het zoogenaamde konings-Tournooisch toch stellig een pondenstelsel, dat wij aan den Franschen Koning, aan Lodewijk IX, bijgenaamd den Heilige, hebben te danken gehad. Tal van redenen wettigen dit gevoelen, doch wanneer daarop ook hier geld geslagen is, is onzeker. Reeds vroeg evenwel vindt men, zoowel van ponden Vlaamsch, als van ponden Hollandsch en Tournooisch, gewag gemaakt, en 't is opmerkelijk, dat de tijd, waarin meer algemeen daarvan gesproken wordt, samenvalt met het begin der regeering van dezen Vorst, die van 1226 tot 1270 de teugels van 't bewind in handen had. 't Is tevens opmerkelijk, dat kort na het overlijden van den Franschen Koning ook hier eene groote verandering in het geldwezen heeft plaats gegrepen. Waarschijnlijk is dus het oudste, bekende stelsel, op de Tournooische groote en het schild gegrond, door den opvolger van Lodewijk, door Filips III, reeds in of kort na 1270 veranderd.

De ponden in charters van 1248 tot omtrent 1270 voorkomende, kunnen stellig naar het thans ontwikkelde stelsel worden berekend, maar die van lateren tijd, heeft men geene bepaalde aanwijzingen door bekende munten, kunnen veiliger in het volgende stelsel worden overgebracht.

Dan, in vele gevallen is het gebruikte geld niet nauwkeurig bepaald; men weet dikwijls niet of met het Hollandsche, met het Tournooische of met eenig ander pond is gerekend. In de oudste bescheiden is gewoonlijk slechts sprake van ponden, schellingen en grooten zonder eenige nadere omschrijving. Zoo is in de keuren en wetten van Middelburg van 1217 en in die van Westkapelle en Domburg van 1223, het geld op de overtredingen gesteld, niet bepaald. (1) Alleen in de Keuren voor Zeeland Bewesten en Beoosten Scheld, heeft men met omschreven munt te doen.

In de keur van Middelburg van den jare 1254 heeft de Graaf in zake het geld zich geschikt naar de gewoonten of gebruiken van het land.

---

(1) Mieris, Deel 1 bladz. 172, 185 en 190.

De Landsheer toch zegt: So dat enigheen mensche zoo wane, dat hi si binnen Middelburg doet slaet, hi salne ghelden 90 £ zoending penninghe, alsulker penninghe als men mede betaelt binnen Middelburg ende in Walchre, ende met desen paiemente sal men ghelden al de boeten, die in desen brief ghescreven sijn." Uit stukken van iets later, blijkt dat Middelburg, Westkapelle en ongetwijfeld geheel Walcheren rekende met het pond Myten.

De boeten in de hierbedoelde keur zijn alzoo ook stellig in dit pond uitgedrukt. Bepalingen als de volgende, kunnen derhalve in onze munt worden overgebracht.

Anno 1254. So wie dat eneghen mensche binnen Middelburgh wond, hi sal den here boeten 3 £ ende der port 10 sc. ende den ghewonden van elken inken 10 ß ende op de hand ende int anzich te twiscatten. (1)

Voor het toebrengen eener wond moest alzoo worden betaald:

Aan den Graaf	3 £	Myten,	3 × f 2.625	=	f 7.875.
„ de stad	10 ß	„	10 × „ 0.13125	=	„ 1.312^5.
„ den gewonde	10 ß	„	10 × „ 0.13125	=	„ 1.312^5.
Dus te zamen:			. . . .		f 10.50

of een hofpond.

Werden de wonden toegebracht aan de hand of het aangezicht, dan bedroeg de boete het dubbele of 21.00 Gld.

Op het pond groote van f 63.— volgde alzoo dat, hetwelk ontstond door eene schildverdeeling in 13½ groote. Daardoor verkreeg men een pond van f 56.00, dat ook hier met al zijne afleidingen wordt voorgesteld.

Het Pond Groote van f 56.00, van Graaf Floris V.

Het Schild = 13½ Groote.

De Groote = f 0.23⅓.

Het Schild = 9 ß Hollandsch of 18 ß Tournooisch.

(1) Mr. Ph. van den Bergh. Oorkondenboek van Holland en Zeeland bladz. 310.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 56.00	f 7.00	f 3.50	f 2.33 1/3	f 4.66 2/3	f 5 1/3	f 18 1/3
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 2,80	f 0.35	f 0.175	f 0.11 2/3	f 0.23 1/3	f 0.26 2/3	f 0.93 1/3
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0,23 1/3	f 0.02 11/12	f 0.01 11/24	35/36 ct.	f 0.01 17/18	f 0.02 2/9	f 0.07 7/9

Het hofpond, van dit stelsel kwam in zijne verdeeling als volgt te staan:

1 £ = *f* 9 1/3.
1 £ = 20 ß.
1 ß = *f* 0.46 2/3.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = 3 8/9 cent.

De groote mark was 4 ß = f 11.20.
De kleine mark was 2 ß = f 5.60.
Het schild 9 ß Hollandsch = 9 × f 0.35 = f 3.15.
Het schild 18 ß Tournooisch = 18 × f 0.175 = f 3.15.

De boeten in de keuren van Zeeland Bewesten en Beoosten Scheld, zijn stellig in dit pondenstelsel bepaald, en posten als de volgende daaraan ontleend, kunnen alzoo in onze munt worden overgebracht.

Anno 1290. Van zeedike te ettene mit beesten. Wie dat enighe zeedike et met paerden of met coeyen of met verckennen, hi sel elc stic lossene om 12 penninghen, ende elc scaep om 2 penninghen jeghens den ambachtsheeren, maer doet een Ambachtsheere selve, hi sal den grave gelden 10 pont, ende dien diic siin scade. (1)

(1) Ph. van den Bergh. Oorkondenboek van Holland en Zeeland bladz. 341.

Voor een paard, eene koe of een varken aan den dijk loopende, moest alzoo betaald worden 12 penningen of $12 \times f\ 0.01^{11}/_{24} = f\ 0.175$ en gold het een der dieren van den ambachtsheer zelf, dan was deze daarvoor den Graaf schuldig 10 £ of $10 \times f\ 3.50 = f\ 35.00$. (1)

't Is opmerkelijk de boete, die in het eene geval moest worden betaald, bedraagt juist eene groote van een later in gebruik gesteld pond; die voor het andere geval komt overeen met tien destijds bekende muntstukken, paviljoenen genaamd.

Anno 1290. Wie men scepenen kiest ende dat weygert te wesen, die verboirt alsoe dicke als hyt weygert 3 £ torns. des willen wy hebben 40 sc. ende die 20 sc. (2)

Voor het niet aannemen der benoeming betaalde men alzoo 3 £ of $3 \times f\ 3.50 = f\ 10.50$. Daarvan kwam een bedrag van 40 schellingen of van $40 \times f\ 0,175 = f\ 7.00$ aan den Graaf en eene som van 20 ß of van $20 \times f\ 0.175 = f\ 3.50$ aan de kiezers.

De geheele boete bestond uit drie paviljoenen of uit een hofpond van het vorige pond groote. Hiervan vervielen 2 paviljoenen aan den Graaf en één aan de kiezers.

Mij zijn geene bepaalde rekeningen voorgekomen in welke van dit hoofdpond van 56 gld. gebruik is gemaakt. De groote daarvan wordt daarentegen dikwijls vermeld en was in de 14e eeuw nog in omloop. Zij komt ook nog voor in den volgenden post, die in ponden groote van f 42 is gesteld.

Anna 1344. Item selves daghes betaelt om 3 ellen wits lakens van halver breyde, 1 caproen of te maken over myns heren huve, elck elle om 2 oude groten ende 2 d payements, beloopt 6 oude groten ende 6 d payements, den grote voer 9 d gherekent ende $13^1/_2$ gr. voer 1 scilt. Maken te 18 gr. 9 d gr. (3)

(1) De boeten zijn in het Tournooisch bepaald.

(2) Ibid bladz. 345.

(3) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 341.

Het betaalde bedrag voor het laken bestond uit:

6 oude grooten of uit 6 × f 0.23$^{1}/_{3}$ = f 1.40

en uit 6 gr. payements of Hollandsch dus 6 × f 0.02$^{11}/_{12}$ = „ 0.175

of te zamen uit: f 1,57^{5}.

In het pondenstelsel van f 42, vindt men daarvoor verantwoord 9 d. Gr. of 9 × 0.175 = f 1,57^{5}.

Ook in de volgende verantwoording is van de oude groote gebruik gemaakt.

Anno 1345. Item selves daghes noch denselven Heynken weder ghegheven, die hi ghegheven had, de bi mynsheren bevelen van des heren rocke van Adeghem ghelicke den mynsheren te maken met haeste ende bi nachte ende om stoffe daartoe 1 scilt. Item om 1 stuc graeus lakens, dat ghebrac tot sinen caproen, 6 oude Grooten, 1 scilt voer 13$^{1}/_{2}$ d. Gr. Maken te gader 2 sc. 2 d. gr. (1)

De gemaakte onkosten voor den in allerijl gemaakten rok van den heer Van Adrichem beliepen één schild en 6 oude grooten. De grooten waren zulke, als waarvan 13$^{1}/_{2}$ gelijk stonden met de waarde van het schild. Elk dezer muntstukken deed alzoo 23$^{1}/_{3}$ cent en de zes stuks leverden een bedrag op van:

6 × f 0 23$^{1}/_{3}$ of van . . . . f 1.40

Hierbij gevoegd het schild of: . . . . „ 3.15.

Komt te zamen . . . . f 4.55.

Dit bedrag werd in het pondenstelsel van f 42 verantwoord met:

2 schell. gr. of 3 × f 2.10 = . . f 4.20

en 2 d. gr. of 2 × f 0.175 = . . „ 0.35.

Dus te zamen met: . . . . f 4.55.

Ook wordt het vroeger gebruik van dit pond groote uit rekeningen van de 14e eeuw nog dikwijls bevestigd. Eene enkele maal komt ook het pond Myten daarvan voor. Verder valt daaromtrent nog op te merken, dat 18 schellingen Tournooisch of 9 schellingen Hollandsch gelijk stonden met het schild.

(1) Ibid Deel III bladz. 367.

Op het pond van f 56 is gevolgd, dat van f 47,25, hetwelk ontstond door eene verdeeling van het schild in 16 grooten. Daardoor toch verkreeg men eene nieuwe groote van $3^{15}/_{16}$ = f $0.19^{11}/_{16}$ en een pond van 240 × f $0.12^{11}/_{16}$ = f 47,25.
Ook dit pond voorstellende, hebben wij:

Het Pond Groote van graaf Willem III Anno 1330.
Het Pond Groote van f 47,25 of van 15 oude Fransche Schilden.
Het Schild = 16 Grooten.
De groote = f $0.19^{11}/_{16}$.
Het Schild = 21 Schillingen 4 grooten Tournooisch.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tornooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 47.25	f $5.90^{5}/_{8}$	f $2.95^{5}/_{16}$	f $1.96^{7}/_{8}$	f 3.9375	f 4.50	f 15.75
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 2.3625	f $0.29^{17}/_{32}$	f $0.14^{49}/_{64}$	$9^{27}/_{32}$ ct.	f $0.19^{11}/_{16}$	f 0.225	f 0.7875
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f $0.19^{11}/_{16}$	f $0.02^{59}/_{128}$	$1^{59}/_{256}$ ct.	$^{105}/_{128}$ ct.	f $1^{41}/_{64}$	f $0.01^{7}/_{8}$	f $6^{9}/_{16}$

Het hoofdpond was:

1 £ = f 7.875.
1 £ = 20 ß.
1 ß = 12 ₰.
1 ß = f 0.39375.
1 ₰ = $3^{9}/_{32}$ ct.

De groote mark was: f 9.45, de kleine f 4.725.

Wij hebben grond het er voor te houden, dat dit pondenstelsel eerst in 1330 officieel is in gebruik gesteld. Wel rekenden de rent-

meesters sinds lang met een kleiner pond, doch het geschiedde dikwijls, dat na de vaststelling van een pond, men spoedig tot het gebruik van een ander overging.

De redenen, die wij hebben voor ons vermoeden, dat dit pond in 1330 is in gebruik gesteld, zijn de volgende: de Florentijnsche gulden speelt bij dit pondenstelsel een voorname rol. Het hoofdpond bevat twintig zoodanige geldstukken; de schelling is daaraan gelijk, en de groote mark bevat vier, de kleine twee van deze guldens. Overal komt dit geldstuk alsnu voor met de waarde, in 1330 daaraan toegekend, en ten andere weet men, dat juist in dit jaar eene regeling van het muntwezen heeft plaats gegrepen. Eindelijk blijkt de invoering van dit pond uit de rekening van JAN HEYNRICSZOON, loopende van 22 October 1330 tot 14 Juli 1331 en dat niettegenstaande de voorgaande in het kleinere pond van f 42 is gesteld. (1)

Het bewijs, dat genoemde rekening in dit pondenstel is opgemaakt ligt in den volgenden post, waarin de Florentijnsche gulden wordt genoemd.

Anno 1330. Item up den assencionsavond Willem, minen jonchere ghegheven in zinen budel 4 cleyne guldine; facit 3 £ 4 ß Torns. (2)

Zooals wij reeds opmerkten en ook later zullen zien, had de Florentijnsche gulden eene waarde van f 2.3625. Vier van deze geldstukken stonden alzoo gelijk met 4 × f 2.3625 of f 9,45.

En hiervoor werd in het bovengenoemd pondenstelsel van f 47.25 verantwoord:

3 £ Tourns. =	f 2.95 5/16 =	„ 8.85 15/16
3 ß Tourns. =	f 0.14 59/64 =	„ 0.59 1/16
Dus te zamen als boven :		f 9.45.

Men had ook op de volgende wijze kunnen handelen:

(1) Zie de Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Heneg. Huis. Deel I bladz. 206—258.

(2) Ibid. Deel I bladz. 248.

De vier kleine guldens leveren een bedrag op van 4 × f 2.3625 of van f 9.45.

Dit bedrag staat gelijk met 3 £ 4 ß of met 64 schellingen Tournooisch, weshalve één schelling van die munt moet zijn gerekend geweest op $9^{45}/_{64}$ of f $0.14^{49}/_{64}$. En deze waarde van den schelling wijst op het pond van f $2.95^{5}/_{16}$ of op het pond groote van f 47.25. (1)

Het volgende, insgelijks aan die rekening ontleend, geeft ons een overzicht van de waarde van enkele goederen van schamele lieden uit die dagen.

Anno 1330. Item so hadde Hughe Bast, Wissen s ende Justine, syn wyf, van haveliken goede, dat Justine vors. an hare lossede. Dat es te wetene: 2 bedden, 2 scrine, een matalin pot ende ienen matalyn ketel, dat was al gheset 3 sc. gr. Item 450 scoven rugs ende gheersten, thondert 8 d. gr. facit 3 sc. gr. Item 1 ouden henxt, ene coe, 4 scape ende 2 Cammere, dit was al gheset 6 ß ₰. Dit coemt in die somme 12 sc. 6 d. ₰., des coemt die gelft an minen here, facit et. sol 5 £. (2)

Al het hier opgesomde was geschat op:

12 ß ₰, 12 × f 2.3625	=	f 28.35
6 d. ₰, 6 × „ $0.19^{11}/_{16}$	=	„ 1.18125.
of te zamen op:		f 29.53125.

En de helft van dit bedrag stond gelijk met 5 £ Tournooisch, dus het geheele bedrag met 10 £, of met 10 × f $2.95^{5}/_{16}$ = f 29,53125.

Het volgende bevat den koopprijs eener woning in het dorp Wissenkerke in Noord-Beveland.

Anno 1330. Item so cochte Gouwer Gilles s. jeghens Pieter Lielen s. een huus, dat staet in 't dorp te Wissenkercke, omme 45 sc. gr. te gheldene binnen den oechste in tjaar van 31. (3)

De woning, hier bedoeld, van PIETER LIELENSZOON ging in handen

(1) Zie bladzijde 27 van dit werk.

(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I blz. 224.

(3) Ibid bladz. 229.

van GOUWER GILLESZOON over voor 45 sc. groote of voor 45 × f 2.3625 = f 106.3125.

In onderstaanden post is de prijs vermeld van een gemet land.

Anno 1330. Item Willem Philips s. cochte jeghens Willem Ellix s. omtrent $1/_2$ m. lands te Hofliet, tmete omme 21 sc gr. (1)

Een gemet land (= 0,3924 H.A.) gold in die dagen alzoo 21 ß gr. of 21 × f 2,3625 = f 49,6125.

De post, die volgt, bevat den prijs van 41 gemeten tienden, die aan de Abdis van Waterlooswerve in Noord-Beveland werden overgedragen.

Anno 1330. Der Tiesbet van den Niewenwerve, die abdesse van waterloeswerve van 41 m. tienden in den Nortdyk ende in Campen, deb. also hare privilegien houden, 18 sc. ster.; facit et sol. 4 £ 16 ß Tor. (2)

Voor de 41 gemeten tiende werd betaald 18 ß sterling of 18 × f 0,7875 = f 14,175.

En daarvoor werd door den Rentmeester in Tournooische munt verantwoord:

4 £, 4 × f 2,95$^{5}/_{16}$	=	f 11,8125
16 ß 16 × f 0,14$^{49}/_{64}$	=	2,3625
of te zamen:		f 14,175

In het volgende komt wederom de prijs van land voor.

Anno 1330. Hughekint Simons s. cochte jeghens minen here den grave 4 m. leenlands in den polre ende 2 m. 100 r. leenlands binnen den dike, dat coemt 6 m. 100 r., die minen here den grave an quamen van Jan Simons s. zinen broeder, tmete omme 20 sc. gr. facit et sol per Jan Heynen Willens s. s. 101 £ 6 ß 8 d. (3)

Hier was de koopsom van een gemet land gesteld op 20 schellingen gr. of op 20 × f 2,3625 = f 47,25. HUGHEKINT SIMONS-

(1) Ibid bladz. 229.

(2) Ibid bladz. 231.

(3) Ibid bladz. 232—233

ZOON kocht $6^1/_3$ gemet, dus had hij te betalen $6^1/_3 \times$ f 47,25 =
f 299,25.

Daarvoor werd door den Rentmeester verantwoord
in ponden Tournooisch:

101 £,	101 × f 2,95$^5/_{16}$ =	f 298,26$^9/_{16}$	
6 ß	6 × f 0,14$^{49}/_{64}$ =	0,88$^3/_{32}$	
8 d.	8 × cent =	0,09$^{27}/_{32}$	
	Te zamen als boven:		f 299,25.

Het gebruik van dit pond en van het daarop gegronde pond sterling van f 15,75 blijkt ook uit de gift van koning EDUARD VAN ENGELAND aan REINOUD VAN GELRE en den MARKGRAAF VAN GULIK. Elk dezer ontving in 1337 voor te verleenen diensten eene som van honderd duizend Florentijnsche guldens of van vijftien duizend pond sterling. (1) De 100'000 Florentijnsche guldens leverden een bedrag op van:
100'000 × f 2,3626 = f 236'250.—
en deze geldsom nu was gelijk gesteld met 15'000
£ sterling of met 15'000 × f 15,75 = f 236'250.—

De overeenstemming van het Engelsche met het Hollandsche geld, verneemt men ook uit het volgende: Zoodra graaf WILLEM IV de regeering had aanvaard, sloot hij een verbond met koning EDUARD VAN ENGELAND. Hij beloofde dien vorst te zullen bijstaan en helpen met duizend geharnaste mannen, die op 's Konings kosten in Neder-Duitschland zouden dienen, elk tegen vijftien Florentijnsche guldens soldij ter maand. De Graaf zelf zou van den Koning tweemaal honderd duizend Florentijnsche guldens of dertig duizend pond sterling ontvangen. (2)

Onze Landsheer genoot alzoo 200'000 Gld. of 200'000 ×
f 2,3625 = f 472,500.
Of 30'000 £ sterl. = 30'000 × f 15,75 = f 472,500.

't Is ook dit pond, waarop de bepaling van AREND, dat het schild

(1) Algemeene Geschiedenis des Vaderlands door J. P. AREND IIe deel 2e stuk bladz. 105
(2) Ibid bladz. 147.

gelijk stond met 21 schellingen 4 grooten Tournooisch betrekking had, want:

21 ß Torn^{s}.	$= 21 \times$ f 0,14$^{49}/_{64}$ =		f 3,10$^{5}/_{64}$
4 d. „	$= 4 \times$ 0,01$^{59}/_{256}$ =		0,04$^{59}/_{64}$
	of te zamen voor het schild:		f 3,15.

Tegenover het pond van f 47,25, stond een ander, dat volgens de opgegeven verhouding van 21 tot 20 derhalve maar f 45,00 bedroeg, en dat met zijne onderscheidene afleidingen ook in ons vaderland is in gebruik geweest.

Wij hebben dat tweede pond tegenover de andere stelsels nog niet ontwikkeld, wijl niet gebleken was, dat daarmede is gerekend. Het pond van f 45,00 is daarentegen wel gebruikt, en daar het alzoo in enkele rekeningen voorkomt, doen wij het hier volgen:

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tornooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 45,00	f 5.625	f 2.8125	f 1.875	f 3.75	f 4.28$^{4}/_{7}$	f 15.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 2.25	f 0.24	f 0.14	9$^{3}/_{8}$ ct.	f 0.1875	f 0,21$^{2}/_{7}$	f 0.75
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0.1875	2 $^{1}/_{96}$ ct.	1$^{11}/_{64}$ ct.	$^{25}/_{32}$ ct.	1$^{9}/_{16}$ ct.	1$^{84}/_{149}$ ct.	6$^{1}/_{4}$ ct.

Wij merken hier op, dat de rekening van den rentmeester van Zeeland Bewesten Scheld van 22 October 1330 tot 14 Juli 1331 nog in het pond groote van f 47,25 is gesteld, doch die van 14 Juli 1331 tot 7 April 1333 is daarentegen klaarblijkelijk in het zoo even ontwikkelde stelsel van f 45.— opgemaakt. Wij vinden voor deze meening grond in den volgenden post:

Anno 1331. **Item in die selve reyse bi mynsheren behete ghegheven eenen wive, die clusenesse worden wilde, tot hare clusen te helpen. 2 goudine Lammen; facit** 37 **sc.** 4 **d. Turns.** (1)

Het gouden lam had eene waarde van f 2.625 en twee dusdanige geldstukken, het dubbele lam, leverden een bedrag op van f 5.25.

Rekenen wij nu dit geldelijk bedrag na met het pondenstelsel van f 47,25 dan sluit de verantwoording niet; berekenen wij dit daarentegen met het laatstelijk ontwikkelde stelsel, dan stemt het in rekening gebrachte met de waarde der twee gouden lammen volkomen overeen. Wij hebben dan:

37 ß Tourns.	= 37 × f 0.14 $^{1}/_{16}$ =	f 5.20 $^{5}/_{16}$
4 d. „	= 4 × „ 0.01 $^{11}/_{16}$ =	„ 0.04 $^{11}/_{16}$
Dus te zamen:		f 5,25.

Ook de volgende post is aan die rekening ontleend.

Anno 1331. **Item bi mynsheren brieve, ghegheven in die Hgahe des Dinxendaghes na Sente Marien Magdalenendach int jaer van** 31, **ghegheven minen here den grave in sinen budel** 3 £ ß **facit** 48 £. (2)

De Graaf ontving 3 £ of 3 × 45.00 = f 135.00.

En daarvoor vindt men in ponden Tournooisch verantwoord: 48 £ of 48 × f 2.8125 = f 135.00.

Eveneens deze, die de koopsom bevat van een paard.

Anno 1331. **Item bi myns heren brieve, ghegheven te Zandhove up Sente Jacobsdach in 't jaer van** 31, **betaelt heren Janne van Leyden omme een paerd mede te coipene,** 35 **sc.** ß **facit** 28 £. (3)

Het paard heeft gekost 35 ß ß, of 35 × f 2.25 = f 78,75.

En daarvoor is verantwoord:

28 £ Tourns. 28 × f 2.8125 = f 78,75.

In den volgenden post vindt men den prijs van een aam wijn.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henneg. Huis. Deel 1 bladz. 488.

(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henneg. Huis. Deel 1 bladz. 510.

(3) Ibid 510.

Anno 1331. Item bi myns heren brieve, ghegheven in Middelburgh des Dinxendaghes vore half vastine int jaer van 31, betaelt den Minderbroeders in Middelburgh, die hem myn here gaf tot haren capittele ende timmeringhen te helpen, 50 £ Tor. ende 5 amen rinsch wyns, die ame 10 sc. gr., dat coemt al 90 £. (1)

De Minderbroeders ontvingen:

50 £ Tourns. of 50 × f 2.8125 =	f 140.62[5]
50 ß ₰ of 50 × f 2.25 =	„ 112.50.
Dus te zamen:	f 253.12[5].

En daarvoor werd door den Rentmeester verantwoord: 90 £ Tourns. of 90 × f 2.8125 = f 253,12[5].

Een aam wijn, gelijk 150 Liter, kostte 10 ß ₰ of f 22.50, derhalve één liter = f 0,15.

In 1330 had, zooals wij reeds opmerkten, ook eene regeling of vaststelling van enkele muntstukken plaats. Er wordt in het daarop betrekking hebbende stuk gezegd, dat de oude groote Konings-Tournooische gelijk is aan 8 penningen Holl.

Een Konings-Engelsch had een derde gedeelte van die waarde, waaruit men besluiten kan, dat ook in Engeland alstoen hetzelfde geld in gebruik was gesteld. Verder wordt gezegd, dat de groote gelijk stond met 22 andere grooten, en hoe duister deze bepaling ons nu ook toeschijnt, pleit ook zij bij nader inzien voor de officieele invoering van het pond van f 47.25 in 1330.

De Duitsche mark stemde met die van deze gewesten steeds overeen, maar Germanië heeft zijne oude mark niet zoo spoedig veranderd als Holland. Eerst in 1342 of 1344 werd ook daar de nieuwe in gebruik gesteld. Nu komt de oude mark in de rekeningen nog vaak voor, doch zij heet dan tegenover de hier in gebruik gestelde de Duitsche of Keulsche. In den grond der zaak was zij evenwel eene oude Hollandsche.

Deze oude mark, die te dezen tijde alsnog eene waarde had van

(1) Ibid. 511.

f 6.44$^{7}/_{22}$, was verdeeld in 24 schellingen en de schelling in 30 duiten. Zij kwam aldus ingedeeld, te staan als volgt:

1 Mark = f 6.44$^{7}/_{22}$.
1 Mark = 24 schell.
1 Schell. = 0.26$^{149}/_{176}$ ct.
1 Schell. = 30 d.
1 Duit = $^{315}/_{352}$ cent,

En wat is nu het geval? Juist 22 grooten of duiten van deze mark leveren de groote op van het alsnu vastgestelde pond, want 22 × $^{315}/_{352}$ cent is f 0,19 $^{11}/_{16}$.

Maar wat de omschrijving der munten betreft, deze is nog duisterder dan de bovengenoemde bepaling nopens de verhouding der grooten.

In een desbetreffend stuk wordt gezegd: wi Willem, Grave van Henegouwe, enz. maken cond enz. dat wi omme den twi, die in onsen lande was van den paymente, ende van den ghoudenen ghelde ghemeenliken, met onsen goeden luden, welgheboren, ende steden van Holland, van Zeeland, van Kennemaerland, ende van Vriesland overeen ghedraghen siin ende ghebieden te ghaene:

Enen ghoeden Hollandsen penning voir twie penninghe zwarten tornoys. (1)

Enen ghoeden groten Coninghes tornoys voir achte penninghe-Hollands.

Drie ghoede oude Coninghes Enghels van Engeland voir achte penninghe Hollands.

Een ghoeden ghouden Halling van Florence voir dertien grote, enen enghelsche min.

Enen ghouden Lam voir vijftien grote.

Enen ghouden royaal voir zestien grote.

Enen grote ghouden voir twie ende twintich grote.

Enen ghouden zetelare voir twie ghouden hallinghe voirs. enz. (2)

(1) Bouck van diversche calculatiën. H. S. van het Koninklijk kabinet aangehaald in de werken van Teylers Genootschap 26ste stuk, 6e Deel bladz. 163.

(2) Professor Van der Chijs zegt, de zwarte Tournooische penningen zullen geweest zijn die, welke in Vlaanderen geslagen werden onder Graaf Lodewijk van Nevers en in Brabant onder Hertog Jan III. Het pond zwarte was eigenlijk niets anders dan het $^{1}/_{16}$ de deel van het hoofdpond of het $^{1}/_{2}$ deel van het pond Hollandsch.

Een gouden halling van Florence of een Florentijnsche gulden staat gelijk met 13 grooten 1 Engelsch; een gouden lam wordt gesteld op 15 grooten, en een reaal is gebracht op 16 grooten. Berekent men nu deze muntspeciën met de bekende groote, dan verkrijgt men voor een gulden halling: f 2.62^5,
voor een gouden lam: „ 2.953125
en voor een reaal: „ 3.15, bedragen, in strijd met het voorgaande en met hetgeen men ook later voor elk dezer op onomstootelijke gronden vindt bepaald. Een Florentijnsche gulden deed na 1330 steeds f 2,3625, een enkel lam was door alle tijden heen gelijk f 2.625 en een reaal deed f 2.80, $2.82^{11}/_{12}$ of f 2,8875. Maar klaarblijkelijk heeft men de waarde der hier genoemde geldstukken in grooten van het sinds lang in gebruik geweest zijnde pond van f 42 bepaald, en zooals wij later zullen zien, wanneer men daarmede de opgegeven geldstukken berekent, verkrijgen wij daarvoor waarden, als waarmede zij in de rekeningen in betrekking tot het schild, voorkomen.

In een volgend stuk van 1342 lezen wij betreffende eene overeenkomst tusschen den Brabantschen Hertog en den Hollandschen Graaf: „vort hebben wi bede partiën voirz. gheackordeert alse van den peyniere, daer of dat die brieve voirsz. spreken, dat si dair of nemen sullen eenen ouden conings tornoys van Vrancrike voir 10 deniers Vlaemsche, ende 3 Enghelse van Engeland voor 10 deniers Vlaemsche." (1) Voor het ontcijferen dezer bepaling, merke men op, dat in 1342 het nieuwe pond groote van f 42 is ingevoerd, doch dat men hier nog verwezen wordt naar oude grooten, dat is naar grooten van het pond van f 47,25, die eene waarde hadden van f $0.19^{11}/_{16}$. Dit wat betreft de vordering; maar wil men weten, wat de Hertog verstond onder grooten „Vlaamsche, dan houden we rekening met de bepaling, dat eene oude groote of f $0.19^{11}/_{16}$ gelijk stond met tien deniers. Elke denier van het Vlaamsche pond had derhalve eene waarde van $19^{11}/_{16} \times 1/_{10} = 1^{31}/_{32}$ cent, en het pond, daarop gegrond, deed $240 \times 1^{31}/_{32}$ cent = f $4,72^5$.

Daar nu de denier altijd de eenheid was van het zoogenaamde

(1) Mieris Charterboek.

Hollandsch, zoo moet het hoofdpond in Vlaanderen destijds hebben gelijk gestaan met een bedrag van 8 × f 4.72⁵ = f 37.80, en de gouden zetelaar, hierboven door WILLEM IV gelijk gesteld met twee Florentijnsche guldens, of met 2 × f 2.3625 = f 4.72⁵, was alzoo ongetwijfeld geslagen ter bepaling van het Hollandsch van dit Vlaamsche stelsel.(1)

Was het schild aanvankelijk gelijk gesteld met den schelling of 12 grooten, later, in het laatste kwartaal der 13e eeuw, had men dit muntstuk beschouwd, als te zijn verdeeld in $13^1/_2$ groote, waardoor men het pond had verkregen van *f* 56; daarna, of in 1330, was het gelijk gesteld met 16 grooten, dat een pond gaf van f 47,25, doch in 1342 verdeelde men het schild in 18 grooten. Op het pond van f 47,25 volgde alzoo dat, gegrond op de groote van f 0.175, en hetwelk eene waarde had van 240 × f 0.175 = f 42,00.

Stellen wij nu ook dit pondenstelsel, waarin zoovele van onze oude rekeningen zijn opgemaakt, voor. Wij hebben dan:

Het Pond Groote van f 42,00 of het pond van 16 gouden Lammen.
Het Pond Groote van graaf Willem IV. Anno 1342.
Het Schild = 18 Grooten.
De groote = f 0.17⁵.
Het Schild = 12 Schellingen Holl. of 24 Schell. Tournooisch.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tornooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 42.—	f 5.25	f 2.62⁵	f 1.75	f 3.50	f 4.00	f 14 00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 2.10	f0.2625	f0.13125	f 0.0875	f 0.175	f 0.20	f 0.70
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f0.175	2 3/16 ct.	1 3/32 ct.	35/48 ct.	1 11/24 ct.	1 2/3 ct.	5 5/6 ct.

1 Zie wat het pond van f 37.80 betreft, het vervolg van dit werk.

Het hoofdpond van dit stelsel stond in zijne verdeeling als volgt:

1 £ = ƒ 7.00.
1 £ = 20 ß.
1 ß = ƒ 0.35.
1 ß = 12 §.
1 § = $2^{11}/_{12}$ ct.

De groote mark was f 8.40; de kleine f 4.20. En daar nu voor het hofpond gewoonlijk een geldstuk, daarmede gelijk staande, werd aangemunt, is van dit pond wellicht onze halve gouden rijder nog afkomstig. 't Is evenwel ook mogelijk, dat daarvoor twee paviljoenen zijn gerekend geweest.

Gaan wij nu deze kunstmatig bijeengevoegde en toch van elkander zoo afhankelijk gestelde geldswaarden meer in 't bijzonder na, dan blijkt, dat voor het pond Parisis genomen is, het paviljoen, een geldstuk van f 3.50. Het pond myten deed een halve paviljoen. Het pond Tournooisch is gelijk het gouden lam; het pond Hollandsch bevat 2 en het pond groote 16 dusdanige geldstukken, en alles staat weder in het nauwste verband met het zoo merkwaardige schild.

De waarde der hiervoren bepaalde geldstukken alsnu met de groote van dit hoofdpond berekenende, vindt men voor den „Gulden Halling" of voor 13 grooten, 1 engelsch.

13 grooten, 13 × f 0.175 =	f 2.275
en een oude engelsch:	„ 0.0875.
Of te zamen voor den gulden:	f 2.3625.

Het lam, bepaald op 15 grooten, stond alzoo gelijk met 15 × f 0.175 =	f 2.62^5.
De reaal, gelijk gesteld met 16 grooten, deed 16 × 0.175 of:	f 2.80.
De gouden zetelaar werd gesteld op twee gouden halling, dus op:	f 4.72^5.

De reaal was voor het pondenstelsel van f 45 met $1^1/_4$ cent verhoogd en dus gebracht op f 2,8125; bij het pondenstelsel van

f 47.25 moest, ter aanduiding van het pond Tournooisch, zijne waarde zelfs worden verhoogd tot f 2 $95^5/_{16}$.

Ten opzichte van den gouden halling merkt Professor VAN DER CHIJS het volgende op. „Er kan, onzes bedunkens, hier geene andere munt bedoeld worden, dan de in de 1e helft der 14e eeuw zoo algemeene goudgulden van Florence. Zulke goudguldens, die over Frankrijk naar Nederland waren gekomen en in de muntstelsels opgenomen, hadden op de voorzijde Johannes den Dooper en op de keerzijde de lelie of kleine bloem, (florino) het wapen van Florence. Die type werd spoedig door een aantal landen en volken, ook in Nederland, overgenomen. De Hollandsche graven hebben ze, naar het schijnt, niet nagevolgd. Zij deden dertien grooten, zeker Tournooische grooten, min eenen sterling, dat is hier de bedoelde Engelsche." (1)

Hier tegenover merken wij op, dat de waarde van den gulden halling in opzicht tot het pond van f 42 wordt gezegd te bedragen „13 grote enen Engelsche min," maar het *min* moet hier niet in aftrekkenden, maar in tekortkomenden zin worden genomen. Uit alles toch blijkt, dat de gulden gelijk stond met f 2.3625 of met 13 grooten en een Engelsch.

Betreffende den reaal wordt door genoemden schrijver medegedeeld, „dat deze in een handschrift op het Rijksarchief voorkomt met eene waarde van $16^1/_2$ groote. Hij noemt het eene Fransche munt, die het eerst onder FILIPS AUGUSTUS van 1180 tot 1226 en verder onder de volgende koningen tot en met KAREL VII geslagen is." (2) Wat de waarde van dit muntstuk aangaat, het komt dikwijls tot dit bedrag van $16^1/_2$ groote of van f 2.8875 voor, zooals uit het vervolg van dit werkje blijken zal.

Het is vooral bij het pondenstelsel op de nieuwe groote van f 0.175 gegrond, dat wij moeten stilstaan, wijl de meest bekende oude rekeningen daarin zijn gesteld. 't Was ook dit pond, dat de bepalingen tengevolge had, dat een schild gelijk was aan 24 schellingen Tour-

(1) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap. 26ste stuk. 6e Deel bladz. 163.

(2) Ibid.

nooisch of aan 12 schellingen Hollandsch. Reeds hieruit zou men kunnen besluiten, dat de gestelde of berekende waarde van het schild volkomen in overeenstemming is met hetgeen men deswege bij de schrijvers vindt geboekt; maar ten opzichte van deze aangelegenheid zijn wij in staat later op meer afdoende bepalingen te wijzen. Alleen merken wij hier nog op, dat al het tot dusverre behandelde in betrekking tot de gestelde waarde van het schild, is bepaald.

Reeds in 1317 vindt men van dit eerst in 1342 vastgestelde pondenstelsel gebruik gemaakt. De rentmeester van Zeeland rekende daarin, hetgeen blijkt uit de verantwoording van drie gouden lammen in de rekening van 1318. Daarin worden drie dezer bekende geldstukken gelijk gesteld met drie pond Tournooisch, zoodat voor één dusdanig pond f 2.62[5] en voor een hoofdpond 16 × f 2.62[5] of f 42 moet zijn gerekend.

In de volgende posten is insgelijks van dit merkwaardige pondenstelsel gebruik gemaakt.

Anno 1318. Item bi mins heren lettre ghegheven joncfrouw Aechten Henric Hughens weduwe, die min here haer sculdich was in die rekeninghe, die si dede van der baeilluiscep in Middelburgh, als van haers mans weghen, Donredaghes na onser Vrouwen dach in September in tjaer van 18, 92 £ 13 sc. 4 d. Myten, facit 61 £ 15 ß 7 d. Tourns. (1)

Het bedrag, dat de Grafelijkheid der weduwe van den overleden Baljuw schuldig was, is in ponden myten bepaald, doch in ponden Tournooisch verantwoord. Nu is:

92 £. myten,	92 × f 1 75 =	f 161.00
13 ß „	13 × f 0.0875 =	„ 1.1375
4 d. „	4 × 35/48 cent =	„ 0.0290.
Dus te zamen:		f 162.16[5].

En de daarvoor verantwoorde ponden Tournooisch in onze munt overbrengende, heeft men:

1 Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Hennegouwsche Huis. Deel I bladzijde 488.

61 £ Tourns.	61 × f 2.625 =	f 160.125
15 ß „	15 × f 0.13125 =	„ 1,96875
7 d. „	7 × 35/32 cent =	„ 0.07657.
Te zamen nagenoeg:		f 162.17.

In den volgenden post zijn de gemaakte onkosten in ponden groote berekend, terwijl het bedrag in ponden Tournooisch is overgebracht.

Anno 1318. Item bi mins heren lettre ghelevert ende ghesent in mins heren herberghe te Berghe in Heynegouwen, des Wonsdaghes vor Sente Jansdach te middesomer in tjaer van 18, bi Heinric den panetier 12 ossen, die costen 10 £ 16 ß ß. Valent 172 £ 16 ß Tourns. (1)

Voor de 12 ossen voor den Graaf aangekocht, werd betaald:

10 £,	10 × f 42.00 =	f 420.00
16 ß,	16 × f 2.10 =	„ 33.60.
Te zamen:		f 453.60.

En daarvoor werden in ponden Tourns. verantwoord:

172 £ Tourns.	172 × f 2.62⁵ =	f 451.50
16 ß „	16 × f 0.13125 =	„ 2.10.
Te zamen:		f 453.60.

Elke os kostte alzoo f 37,80 of juist een destijds reeds in gebruik zijnd kleiner pond.

In de volgende verantwoording hebben wij met drieërlei ponden te doen, namelijk met ponden Flandres, ponden sterling en ponden Hollandsch.

Anno. 1317. Her Willem de Drieze 5 ß. Item de polres noviter aggeratis 4 ß sterl. facit 14 ß. In Zuitbevelant apud Score 12 ß. In Dinninghe de dec. quae fuit Dodini de Everinghe 8 ß 3 d. ibidem de alia dec. 5 ß. Item dec. Remponis 10 ß 4 d. et de dec. Alardi et Egidii Hugonis 5 ß 5 d. Summa 5 £ 5 ß Flandres; facit 4 £ Holl. (2)

Het hier verantwoorde is gelijk 4 £ Holl. of bedraagt 4 × f 5.25 = f 21.00.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 181.

(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland, onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 84.

Dit bedrag stond gelijk met:

5 £ Flandres,	5 × f 4.00 =	f 20.00.
5 ß „	5 × f 0.20 =	„ 1.00.
Te zamen:		f 21.00.

In den post worden 4 schellingen sterling gelijk gesteld met 14 schellingen Flandres, hetgeen ook overeenstemt met het bedrag voor elk dezer vermeld, want 4 × f 0,70 = 14 × f 0.20 = f 2.80, uit al hetwelk men kan nagaan, dat de gestelde verhoudingen der ponden tot elkander juist zijn.

In hetgeen alsnu volgt, wordt het pond groote het pond Konings-Tournooisch genoemd.

Anno 1318. Item bi myns heren letteren van Vorne ghesend heren Jan Veren Wiedwien sone, rentmeyster van Zuithollant, om des oorloghes wille tot Heusden, die her Jan kennet met sire lettren, dat hi je ontfaen hevet, 10 £ grooten coninx Tourns. die maken 160 £ Tourns. (1)

Nu zijn 10 £ grooten = 10 × f 42.00 = f 420.

En 160 £ Tourns. 160 × f 2.625 = „ 420.

Uit deze berekening is het duidelijk, dat de verhouding van het pond Tournooisch tot het hoofdpond was als 1 : 16.

Ook in het volgende komt het pond groote en het pond Tournooisch voor.

Anno 1318. Item doe die van Ellewoudsdike an minen here ghecomen waren ende anders 's heren Henrix kinderen van Everinghe, doe gaven si minen here eene bede van 3 groten van den m. om myns heren vriendscap te bet te hebben, daer of hevet Arnoud Ghisen betaelt ter goeder rekeninghe 5 £ 15 ß ₰; facit 92 £ Tours (2)

Nu zijn:

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 195.

(2) Ibid. Deel I bladz. 123.

5 £ groote, 5 × f 42.00 =	f 210.00
15 ß „ 15 × f 2.10 =	„ 31.50.
Te zamen:	f 241.50.
En 92 £ Tourns. is 92 × f 2.62⁵ =	f 241.50.

Uit deze verantwoording blijkt, dat Ellewoutsdijk zonder Everinge en zonder Driewegen had bijgedragen, want het geschot, berekend naar 3 grooten of naar 3 × f 0.175 = f 0.525, liep slechts over 460 gemeten.

In de steden rekende men hoofdzakelijk met het pond Parisis. Wij vernemen dit uit de oude rekeningen van Hulst, van Axel en uit die van de kerk van Hulst; ook blijkt dit uit tal van posten uit de rekeningen der Grafelijkheid. (1) In de volgende verantwoording komt dit pond Parisis voor.

Anno 1318. Item bi mins heren Jans lettre betaelt van sinen coste, di hi dede in Zierixe van des Donresdaghes in Alrezielendach tote des Donresdaghes na Sente Niclaesdach toe, daer die somme of laopt, alsoe alst in die particlen van den coste gherekent is 473 £ 6 ß 10 d. payements van Zierixe, den grote over 12 d., die maken in payemente tournoyse 631 £ 2 ß 6 d. (2)

De groote van het Zierikzeesche pond twaalf malen genomen, moest de groote van het door den rentmeester gebruikte hoofdpond opleveren. Hieruit blijkt terstond, dat men daar alstoen rekende met het pond Parisis, dat altijd $^1/_{12}$ gedeelte van het hoofdpond bedroeg.

De ponden Parisis herleidende, heeft men:

473 £ Pars. 473 × f 3.50 =	f 1655.50
6 ß „ 6 × f 0.175 =	„ 1.05
10 d. „ 10 × $^{35}/_{24}$ cent =	„ 0.14$^7/_{12}$.
Te zamen:	f 1656.69$^7/_{12}$.

De herleiding van het verantwoorde in ponden Tournooisch komt te staan als volgt:

(1) Kroniek van het Hist. Genootschap te Utrecht, 5e deel 3e stuk. De schrijver bepaalt daarin het pond Parisis op f 0.50.

(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Bladz. 192.

631 £ Tourns.	631 × f 2.62⁵ =	f 1656.37⁵
2 ß „	2 × f 0.13125 =	„ 0.2625
6 d. „	6 × $^{35}/_{32}$ cent =	„ 0.0655.

Te zamen: f 1656.70, of slechts $^{5}/_{12}$ cent meer, dan waarop hierboven het bedrag was berekend.

Dit pond Parisis komt ook voor in den volgenden post:

Anno 1318. Item den Jacopinen van Zierixe ghegheven bi 's priors lettren van haren renten, die sic jaerlix sculdich syn te hebben, bi Symon Heynen s. 5 £ payements van Zierixe; facit 6 £ 13 ß 4 d. Tourns. (1)

Nu zijn:

6 £ Tourns.	6 × f 2.625 =	f 15.75
13 ß „	13 × f 0.13135 =	„ 1.70625
4 d. „	4 × $^{35}/_{32}$ cent =	„ 0.04375.

Te zamen: f 17.50,

En 5 £ Parisis = 5 × f 3.50 = f 17.50.

Het zoogenaamde Zierikzeesche payement heeft aanleiding gegeven tot de veronderstelling, alsof deze stad in het bezit zou zijn geweest van een eigen munt. Professor VAN DER CHIJS toch schreef: „Wij meenen later nog duidelijker bewijs van Zierikzeeschen muntslag gevonden te hebben bij VAN MIERIS, waar WILLEM III zijnen koornwatermolen te Zierikzee aan Burgemeesters en Schepenen verpacht, omme tien pont groten coninx tornois tjaer vrysghelts" enz., echter met bepaling, dat de Graaf en de Gravin met hun gezin en gezellinnen, „soe welke tijd dat sij tot Zierixe sijn, malen doen onse coren, dat tote der herberghen behoeven sal voor alle dinc. soe wile tyt dat wys te doene hebbe, dat seven om vier penninghe payments van Zierixe. Dit laatste bewijst, onzes bedunkens, genoeg het aanwezen van Zierikzeesche munt." (2)

De Zierikzeesche munt, wij zagen het uit de rekeningen, was

(1) Ibid. Deel I bladz. 197.

(2) Verhandelingen, uitgegeven door Teyler's tweede Genootschap 26ste stuk 6e gedeelte bladz. 155 in noot.

destijds niets anders dan het pond Parisis, dat ook in vele andere steden gebruikt werd. De zaak is derhalve deze: de watermolen werd verpacht voor 10 £ groote Konings-Tournooisch, doch de pachters waren verplicht het koren te malen voor den Graaf, zoo dikwijls deze met of zonder de Gravin in de stad vertoefde, voor 4 penningen de zeef van het daar in gebruik zijnde pond. Het maalloon van de zeef was dus $4 \times 1^{11}/_{24} = 5^5/_6$ cent, overeenkomende met een sterling van het pond van f 42. (1)

Maar ook het volgende moet worden opgemerkt; vroeger was dit payement anders. In 't begin van 1318 vindt men de Zierikzeesche groote nog op 11 duiten bepaald, zooals blijkt uit het volgende:

Anno 1318. Item bi mins heren 's graven lettre ghegheven van sinen coste tot Zierixe van 's Wonsdaghes up Sente Laurensavond toet 's Vriendaghes daerna ten eten, 34 £ 12 ß 2 d. payements van Zierixe, den grote over 11 d. die maken 50 £ 6 ß 10 d. Tourns. (2)

De groote bedraagt f 0.175 en de Zierikzeesche groote elf malen genomen moet daaraan gelijk zijn. De laatste groote was dus $17^1/_2 \times {}^1/_{11} = {}^{35}/_{22}$ cent, hetgeen een pond opleverde van $240 \times {}^{35}/_{22}$ cent $=$ f $3.81^9/_{11}$.

Dit Zierikzeesche pond stond in zijne verdeeling aldus:

1 £ = $3.81^9/_{11}$
1 £ = 20 ß
1 ß = $0.19^1/_{11}$
1 ß = 12 §
1 § = ${}^{35}/_{22}$ ct.

Herleiden wij nu beide in de rekening bedoelde bedragen, dan hebben wij in opzicht tot dit Zierikzeesche pond:

34 £, $34 \times$ f $3.81^9/_{11}$ =	f $129.81^9/_{11}$
12 §, $12 \times$ f $0.19^1/_{11}$ =	„ $2.29^1/_{11}$
2 d., $2 \times {}^{35}/_{22}$ cent =	„ $0.03^2/_{11}$.
Te zamen:	f $132.14^1/_{11}$ of f 132.14.

(1) Zie betreffende deze sterling bladz. 37 van dit werkje.
(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 173.

En in opzicht tot het Tournooische geld is:

50 £, 50 × f 2.62[5] =	f 131.25
6 ß, 6 × f 0.13125 =	„ 0.78 $^{12}/_{16}$
10 d., 10 × $^{35}/_{32}$ cent =	„ 0.10 $^{15}/_{16}$.
Te zamen:	f 132.14 $^{11}/_{16}$ of 132.14.

Ook te Romerswale rekende de GRAAF in 1318 met het pond Parisis, zooals uit de navolgende verantwoording kan worden nagegaan:

Anno 1318. Item bi mins heren brieven ghegheven Michaud den clerc, om vele cnapen van mins heren herberghe te betalen van scult, die hem min here sculdigh was om partien van mins heren coste 't Amiens omtrent Alreheylighen messe in tjaer 15, doe min here daer was ten wapen metten coninc aan Vrancrike, daer Michaud die particlen of hadde ende rekende te Reymerswale in tjaer van 16 up den Paelmensondaghe 29 £ 2 ß 6 d. Parisis, grossus pro 12 d.; facit 38 £ 16 ß 8 d. Tourn. (1)

De geldswaarde in het pond Tournooisch uitgedrukt, herleidende, heeft men:

38 £ Tourns.	38 × f 2.625 =	f 99.75
16 ß „	16 × f 0.13125 =	„ 2.10
8 d. „	8 × $^{35}/_{32}$ cent =	„ 0.0875.
Te zamen:		f 101.9375.

En de ponden Parisis in onze munt overbrengende is:

29 £ Parisis,	29 × f 3.50 =	f 101.50
2 ß „	2 × f 0.175 =	„ 0.35
6 d. „	6 × $^{35}/_{24}$ cent =	„ 0.0875.
Te zamen:		f 101.9375.

Men kan het er alzoo voor houden, dat ook de oude rekeningen van Zierikzee en Romerswale in het pond Parisis en wel in dat van het pond groote van f 42.00 zijn gesteld. Dan, zoo als wij zeiden, in de meeste steden werd dit pond gebruikt. Middelburg en West-Kapelle, en zeker al de gemeenten van Walcheren, maakten hierop

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis.

echter uitzondering. In deze plaatsen rekende men met het pond myten, zooals uit den post van den overleden baljuw HENDRIK HUGENSZOON reeds gebleken is, en met tal van andere voorbeelden kan worden gestaafd.

Reeds vroeg had Walcheren dit afzonderlijke pond, waarmede het rekende, want in een charter van 1254 wordt reeds van een zoogenaamd Walchersch payement gewag gemaakt. Een der voorbeelden, waaruit het gebruikte pond te Middelburg blijkt, vindt men in de volgende verantwoording:

Anno 1318. Item bi myn sheren Jans letteren uitghegheven van sinen coste in Middelburgh, van des Donredaghes na Sente Niclaisdaghe tot up den Kersdach na den eten, daer die summe van den particlen of liep 507 £ 35 d. den groten over 2 sc. dat maect in tornoyse 338 £ 17 d. (1)

Twee schellingen van het te Middelburg gebruikte pond leveren de groote op. De schelling van het pond myten bedraagt f 0,0875 en 2 schellingen zijn gelijk f 0.175, derhalve gelijk aan de groote. Men heeft alzoo met het pond myten gerekend en het bedrag der gemaakte onkosten in ponden Tournooisch overgebracht. Herleiden wij nu het te Middelburg verteerde bedrag tot onze munt, dan heeft men:

507 £ myten,	507 × f 1.75 =	f 887.25
35 d. „	35 × $^{35}/_{48}$ cent =	„ 0.25.
Te zamen:		f 887.50.

In Tournooische ponden werd daarvoor verantwoord:

338 £ Tourns.	338 × f 2.62^5 =	f 887.25
17 d. „	17 × $^{35}/_{32}$ =	„ 0.18.
Te zamen:		f 887.43.

Maar tegen het einde der 14e eeuw kwam hierin te Middelburg verandering. Reeds in 1376 had de stad eenigen afgevaardigd naar den GRAAF, om te verkrijgen, dat het Vlaamsche geld, „zinen ganc hier in de stede hebben mcohte.” (2)

(1) Ibid. Deel I bladz. 193.
(2) Werken van het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, Ve Deel bladz. 245.

Ook de rentmeesters rekenden eene enkele maal met het pond myten, zooals onder anderen kan blijken uit de volgende verantwoording:

Anno 1318. Item bi Clais uitghegheven van sande te mennen, dat die maetsen bezigden 20 d. ℔, facit 40 scell. myten. (1)

De gemaakte kosten voor het zandvervoer voor de metselaars beliepen 20 d. ℔ of 20 × f 0.175 = f 3.50.

En dit bedrag stond gelijk met 40 schell. myten of met 40 × f 0.0875 = f 3.50.

Betreffende het pond myten en de myten in het algemeen, merkte Professor Van der Chijs aan, dat deze muntsoort niet onder de Hollandsche munten uit de 14e eeuw wordt aangetroffen. Hij vroeg daarom of de naam myt soms niet voorkwam voor obolus, daar, naar hij meende, ook geen Vlaamsche munt, myt genaamd, geslagen was.

Neen, de naam myt komt niet voor in de plaats van obolus of halve groote; zij deed slechts het 24ste gedeelte der groote, en op haar was, als eenheid, het pond myten gegrond, dat in de oude rekeningen, vooral in die van Zeeland, vaak is gebruikt. In stukken van lateren tijd vindt men het pond myten evenwel weinig gebezigd; ook Middelburg stelde het in 1376 buiten gebruik, doch de myt zelf bleef, als onderdeel, bestaan tot op het einde van ons pondenstelsel. (2)

Ook van het Engelsche geld, of van het pond sterling, wordt dikwijls gebruik gemaakt, zoo als men kan nagaan uit posten als de volgende:

Anno 1317. Danckerd Jans. s. sal eidem 3 ß ℔ ende 2 d. Engl; facit 3 £ 13 ß 4 d. myten. (3)

Aan Danckerd Janszoon werd betaald:

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Heneg. Huis. Deel I bladz. 193.

(2) Verhandelingen. Uitgegeven door Teyler's tweede Genootschap, 26ste stuk 6e Deel bladz. 164.

(3) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Heneg. Huis. Deel I bladz. 193.

3 schell. §, 3 × f 2.10 =	f 6.30
2 d. Engelsch, 2 × $5^{5}/_{6}$ cent =	„ $0.11^{2}/_{3}$.
Of te zamen:	f $6.41^{2}/_{3}$.

Het hiervoor in rekening gebrachte bestond uit:

3 £ myten, 3 × f 1.75 =	f 5.25
13 ß „ 13 × f 0.0875 =	„ $1.13^{9}/_{12}$
4 d. „ 4 × $^{35}/_{48}$ cent =	„ $0.02^{11}/_{12}$
Te zamen uit:	f $6.41^{2}/_{3}$.

Nog vollediger en duidelijker komt het gebruik van het pond sterling voor in de volgende verantwoording:

Anno 1318. Item bi Clais veren Aechten s. ontfaen van $59^{1}/_{2}$ Lopyn tarwe, dier overbleven, elc Lopyn 8 Engels, dat coemt 13 ß 2 d. § en 2 Engels; facit 10 £ 11 ß 6 d. Tourns. (1)

$59^{1}/_{2}$ Lopyn tarwe tegen 8 d. Engelsch is gelijk aan:

$59^{1}/_{2}$ × 8 d. = 476 duiten en 476 duiten van het pond sterling leveren een bedrag op van 476 × f $0.05^{5}/_{6}$ = f $27,76^{2}/_{3}$.

Voor dit berekende bedrag werd verantwoord:

13 ß §, 13 × f 2.10 =	f 27.30
2 d. §, 2 × f 0.175 =	„ 0.35
2 d. Eng. 2 × f $0.05^{5}/_{6}$ =	„ $0.11^{2}/_{3}$.
Dus te zamen:	f $27,76^{2}/_{3}$.

Deze uitgaaf werd overgebracht in ponden Tournooisch met:

10 £, 10 × f 2.625 =	f 26.25
11 ß, 11 × f 0.13125 =	„ 1.44375
6 d, 6 × $^{35}/_{32}$ cent =	„ 0.06565.
Te zamen met:	f 27,76.

In onderstaanden post komt wederom de prijs van een os voor.

Anno 1318. Item myn here Van Dorne ghelevert eenen osse in

(1) Rekeningen van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 152.

provanche in syne herberghe in Middelburgh. Die osse coste 21 schell. ₰, facit 16 £ 16 ß Torns. (1)

De os, hierbedoeld, was aangekocht voor 21 ß ₰ of voor 21 × f 2.10 = f 44.10.

Hij was verantwoord met:

16 £ Tourns.	16 × f 2.625 =	f 42.00
16 ß „	16 × f 0.13125 =	„ 2.10.
Dus te zamen met:		f 44.10.

Het volgende bevat den koopprijs van een hengst.

Anno 1318. Item minen Here ghesend in Heyneghouwen enen roden henst, die coste 5 £ 10 ß ₰; facit 88 £ Torns. (2)

Voor den hengst was alzoo betaald:

5 £ ₰,	5 × f 42.00 =	f 210.00
10 ß ₰,	10 × f 2.10 =	„ 21.00.
Of te zamen:		f 231.00.

De rentmeester verantwoordde dit bedrag met:

88 £ Tourns. of met 88 × f 2.625 = f 231.00.

De aanteekening, die alsnu volgt, bevat het dobbelgeld voor den Graaf.

Anno 1318. Item minen Here ghegheven te dobbelghelde jeghens heren Ghert, den scuttelire 3 ß ₰; facit 48 ß Torns. (3)

De Graaf ontving om met heer Gerard te dobbelen 3 ß ₰ of 3 × f 2-10 = f 6,30.

En de rentmeester teekende daarvoor in het Tournooisch aan:

48 ß of 48 × f 0.13125 = f 6,30.

In Henegouwen was in 't begin der 14e eeuw een pond van f 2.80 in gebruik. Zulks blijkt uit den volgenden post:

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 196.

(2) Ibid bladz. 185.

(3) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 185.

Anno 1318. Item bi mire Vrouwen lettre ghegheven Camus, mins heren Jans coc van Heyneghouwen, om tafellaken ende hantdwelen, die mire Vrouwe tot hare herberghen behouf jeghens hem copen dede, 45 £ 15 ß, den groete over 15 d. Valent 48 £ 16 ß Torns. (1)

De gewone of in omloop zijnde groote was die van f 0.175, maar de in den tekst bedoelde 15 maal genomen, moest daaraan gelijk zijn. De groote van het vreemde pond deed alzoo slechts $^7/_6$ cent, en het pond daarop gegrond, had eene waarde van 240 × $^7/_6$ cent = f 2.80.

Dit kleine pond stond in zijne verdeeling als volgt:

1 £ = f 2.80
1 £ = 20 ß
1 ß = f 0.14
1 ß = 12 d
1 d = $^7/_6$ of $1^1/_6$ct.

Het uitgegeven bedrag voor tafellaken en dweilen bestond uit:

45 £, 45 × f 2.80 =	f 126.00
15 ß, 15 × f 0.14 =	„ 2.10.
Dus te zamen uit:	f 128.10.

Hiervoor vindt men door den rentmeester in het Tournooisch geboekt.

48 £, 48 × f 2.625 =	f 126.00
16 ß, 16 × f 0.13125 =	„ 2.10.
Of te zamen:	f 128.10 als boven.

Voor het berekenen van erfpachten of renten, waarop gronden door de Grafelijkheid zijn uitgegeven, dienen verantwoordingen als de volgende:

Anno 1340. Item van den cense van den polre in Voortrappe, die groot es behalven 27 Gem. hofsteden, daer die luden up woenen ende daer men niet of en ghevet $657^1/_2$ Gemet $92^1/_2$ R. Debet de mensura 6 ß Torns. et sol 197 £ 7 ß Torns. (2)

(1) Ibid bladz. 189.

(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 152.

Uit andere verantwoordingen is gebleken, dat de gronden van 's Gravenpolder zijn uitgegeven tegen 5 schellingen Tournooisch en een kapoen het gemet. Het kapoen werd op 12 grooten of een schelling gesteld, zoodat de gezamenlijke last, die op de gronden drukte, gelijk stond met zes schellingen Tournooisch of met 6 × f 0.13125 = f 0.7875. Dit bedrag stemde destijds overeen met $4^1/_2$ groote van het hoofdpond, doch de uitgifte is hoogstwaarschijnlijk geschied tegen drie oude grooten van f 0.2625. (1)

In 1340 rekende ook de GRAAF met het pond van f 42, want bij VAN MIERIS wordt gewag gemaakt van „3200 pond zwerten tornoys, enen gouden scilt van Vrancrike voir 24 scellinge gerekend." (2) Is nu de waarde van één schelling gerekend op f $3.^{15}/_{24}$ = f 0.13125, dan deed het daarop gegronde pond Tournooisch 20 × f 0.13125 = f 2,625 en het pond groote 16 × f 2.625 = f 42.

In den volgenden post komt het ons zoo bekende schild voor en wordt op de verdeeling daarvan in 18 grooten gewezen:

Anno 1341. Item bi mire vrouwen Jehannen van Brabant, gravinne van Heyneghouwen, van Hollant ende van Zeelant ende Vrouwe van Vrieslant lettre, die ghegheven was te Bincs des anders daghes na Sente Nyclaesdach anno 42 bi here Alexis hant, mire Vrouwen capellaen diere rekeninghe af doen sal, als die lettre daer of hond 200 scilden, den scilt voer 18 d. g, die maken 15 £ g val in Torns. 240 £. (3)

Brengt men de drie onderscheidene bedragen, hier voorkomende, in onze munt over, dan heeft men:

200 schilden of 200 × f 3.15 =	f 630.—
15 £ groote of 15 × f 42.00 =	„ 630.—
240 £ Tourns. of 240 × f 2.62⁵ =	„ 630.—

Rekenden wij hier daarentegen het pond groote of het pond

(1) Zie het pond groote van f 63.00 op pagina 9 omschreven.

(2) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers tweede Genootschap, 26ste stuk 6e deel bladz. 170.

(3) Rekeningen van de Grafelijkheid van Zeeland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 304.

Vlaamsch op 6 gulden, dan zou het gouden schild eene waarde hebben gehad van 18 grooten of van 18 × f 0.025 = f 0.45 en de 10'000 schilden, door graaf WILLEM V aan zijne moeder uit te keeren, zouden overeen gekomen zijn met een bedrag van f 4500.

In 1342 had bij de vaststelling van dit pond groote ook eene regeling van onderscheidene muntstukken plaats. Wij vernemen dit uit een der charters van VAN MIERIS en uit de rekening van den Rentmeester van Zeeland Beoosten Scheld. (1)

De man, belast met de ontvangsten der Grafelijkheid, zegt, dat het schild gelijk is aan 12 schellingen Hollandsch, dat is aan 12 × 0.2625 of f 3,15. Een reaal, deelt hij mede, is gesteld op $16^1/_2$ groote of op $16^1/_2$ × f 0.175 = f 2,8875 en de gulden halling op $13^1/_2$ groote of op $13^1/_2$ × f 0.175 = f 2,3625.

Ook bij VAN MIERIS vindt men den koers van het geld, doch alsnog in oude grooten van het pond van f 63 bepaald. (2)

In de geboden, die de GRAAF op den 16 December van dat jaar aan zijne Buljuwen gaf, lezen wij:

„Item ghebiet myn Here enen Hollanschen voir enen penning, ende enen Brabandschen voir twee deniers Hollandts. Enen ouden groten Coninx tornoys van Vrankerike voir acht deniers Hollandts. Drie oude Enghelsche van Enghelandt voir acht deniers Hollandts. Ene gans voir drie en een half deniers Hollandts. Een gheselle voir zes deniers Hollandts. Enen pening, die die Grave van Ghelre slaet, up den Hollanschen twe miten, ende die hi slaet op den Brabandschen voir drie deniers. Enen ghouden halling voir negen groten Hollandts. Een ghouden lam voir thien groten Hollandts. Een royaal voir elf groten Hollandts. Een scilt voir twaelf groten. Een Lyoen voir twaelf groten ende twaelf deniers. Een pawelyoen voir derthien groten ende vier deniers. Een dubbeldoir voir seventhien groten ende vier deniers Hollandts. Ende dit sal ghedurende sinen

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland. 1342.

(2) Groot Charterboek van Holland en Zeeland door F. van Mieris. Deel II bladz. 671.

weder zegghen. Ende dit peyment sal gaen al sine Graefscip doir van Hollant ende Zelant. (1)

Daar wij nu hier te doen hebben met oude grooten, is de denier, de eenheid van het Hollandsch, ook gelijk aan $3^9/_{32}$ cent. (2)

Een Brabantsche groote wordt nu gezegd gelijk te staan met 2 deniers of met 2 $\times$ $3^9/_{32}$ =	$6^9/_{16}$ cent.
Een gans deed $3^1/_2$ denier of $3^1/_2$ $\times$ $3^9/_{32}$ =	$11^{31}/_{64}$ cent.
Een gezelle wordt gesteld op 6 deniers of op 6 $\times$ $3^9/_{32}$ =	$19^{11}/_{16}$ cent.
Een Geldersche penning geslagen op het Hollandsche geld, deed 2 myten of 2 $\times$ $1^3/_{32}$ =	$2^3/_{16}$ cent.
Een andere Geldersche penning had eene waarde van 3 deniers of 3 $\times$ $3^9/_{32}$ =	$9^{27}/_{32}$ cent.

Verder werd gesteld een:

Gouden halling	op 9 grooten of	f 2.3625.
Gouden lam	op 10 grooten of	„ 2.625.
Reaal	op 11 grooten of	„ 2.8875.
Schild	op 12 grooten of	„ 3.15.
Leeuw	op 12 grooten 12 deniers	„ 3.54375.
Paviljoen	op 13 grooten 4 deniers	„ 3.54375.
Dubbeldoorn	op 17 grooten 4 deniers	„ 4.59375.

De drie laatstgenoemde geldstukken zijn ongetwijfeld te hoog gesteld. Ook is waarschijnlijk bij de waardebepaling daarvan een misslag begaan, want de leeuw en het paviljoen komen met gelijke waarden voor. Wanneer men deniers neemt van het pond Parisis, komt de leeuw tot een bedrag als waarop wij dien later vinden bepaald.

Dat hier weder andere deniers bedoeld zijn, dan die van de gebezigde grooten, blijkt terstond uit de bepaling der waarde van den gouden leeuw op 12 grooten 12 deniers. Had men hier deniers van de uitgedrukte groote op het oog gehad, dan ware de leeuw stellig bepaald geworden op effen af 13 grooten.

De groote in Brabant had eene waarde van f $0.06^9/_{16}$; daar re-

(1) Verhandelingen. Uitgegeven door Teyler's tweede Genootschap 26ste stuk 6e Deel bladz. 171—172.

(2) Zie bladzijde 9 van dit werkje.

kende men alzoo met het pond sterling van het hoofdpond van f 47,25, want 240 $\times$ f 0.06$^{9}/_{16}$ = f 15,75.

De gans was de eenheid van een pond van f 27.5625; de gezelle was de oude groote van het pond van f 47.25 en onder den Gelderschen penning van 2$^{3}/_{16}$ cent, had men te verstaan de groote van het oude pond Parisis van f 5,25. (1)

Dit alsnog in Gelderland gebruikt wordende pond, deed alzoo een derde gedeelte van het Brabantsche; de andere Geldersche penning en de daarop gegronde munt, maakte de helft uit van het Hollandsche geld. De beteekenis van de bepaling, dat de hertog van Gelderland een penning had doen slaan in betrekking tot het Brabantsche, en een anderen in betrekking tot het Hollandsche geld, wordt hieruit duidelijk.

De groote in Brabant was: f 0.06$^{9}/_{16}$.
De penning in Gelderland in betrekking totdeze deed „ 0.09$^{27}/_{32}$.
Zij stonden dus tot elkander als 2 : 3.
De groote of gezelle in Holland deed: „ 0.19$^{11}/_{16}$.
De Geldersche penning in betrekking daartoe: „ 0.02$^{3}/_{16}$.
Deze grondmunten stonden alzoo tot elkander 9 : 1.

De penning op het Brabantsche geld geslagen en f 0.09$^{27}/_{32}$ bedragende, leverde, 240 maal genomen, een pond op van f 23.625 of van tien Florentijnsche guldens; de Geldersche penning op het Hollandsche geld aangemunt, was de eenheid van het pond van f 5.25.

Het gebruik van het Hollandsch van f 5.25 komt reeds vroeg voor. Ten jare 1304 wordt in een stuk van Gijsbrecht, heer van Ysselstein gezegd; in pachte . . . voer hondert pond ende ses en twintich pont oude coninx tornoyse, enen goeden coninx tornoise gherekent voer twaelf penninghe. (2) In het meermalen aangehaalde werk van professor Van der Chijs, wordt omtrent die geldelijke bepaling opgemerkt, dat hier wordt bedoeld de Fransche munt, die het eerst onder onder Lodewijk IX geslagen werd en later nog wel bijkans eene eeuw lang overal in gebruik bleef en ook ten

(1) Zie bladzijde 9 van dit werkje.

(2) Verhandelingen als boven bladz. 150.

onzent met kleine verandering, nagemunt werd. De zaak is echter deze: men drukte het geld uit in oude ponden van f 63, waarvan de groote gelijk stond met 12 penningen of deniers van het alstoen in gebruik zijnde pond van f 5.25, want nu is bekend, dat de oude groote f 0.2625 bedroeg en dit bedrag werd berekend op 12 penningen, weshalve één van deze moet zijn bepaald geweest op $2^3/_{16}$ cent, en het pond op 240 $\times$ $2^3/_{16}$ cent = f 5,25. Dit bedrag was het Hollandsch van het pond van f 42,00 of het pond Parisis van f 63. Dan, niettegenstaande men daar het pond van f 5.25 in welken zin dan ook gebruikte, moest de pacht toch alsnog met 126 oude ponden van f 63 worden voldaan.

De kennis der oude geldstukken is van groot belang. Daarmede alleen is men dikwijls in staat te bepalen, in welk pondenstelsel eene oude rekening is opgemaakt.

Wij willen daarom trachten de opgaven, voorkomende in het hierboven genoemde charter van 1342, aan te vullen en te verbeteren.

Wij vinden tot uitbreiding van de kennis onzer oude munten gereede gelegenheid in het volgende, waarin achtereenvolgens het schild, de reaal en de engel, eene Engelsche of Brabantsche munt, genoemd wordt.

Anno 1343. In den eersten des Donredaghes na Sente Andriesdach te Thiele gheghevèn Ysebout, myns Heeren cost aldaer mede te betalen, 210 scilde, tstuc voer 18 groten. Item 54 royale, tstuc voer 16 ß 1/2 ester. Item 16 midden Engele, tstuc 2 schellingen ß. Maken te gader 20 £ 19 ß 9 d. ß. (1)

Wanneer niet bekend was in welk pondenstelsel deze post was geboekt, zou dit toch zijn nategaan uit de bepaling nopens het schild.

Bij eene verdeeling van dit muntstuk in 18 grooten, blijkt dat voor die grondmunt is gerekend f 0.175, en heeft de groote eene zoodanige waarde, dan bedraagt die van het pond, 240 $\times$ f 0.175 = f42.

De som der in de verantwoording genoemde geldstukken komt overeen met 20 £ 19 ß 9 d. ß of met:

20 £, 20 $\times$ f 42.00 = f 840.—

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 376.

19 ß, 19 × f 2.10 =	„ 39.90
9 d., 9 × f 0.175 =	„ 1.575.
Alzoo te zamen met:	f 881.475.

Alvorens wij de genoemde munten berekenen, merken wij op, dat de reaal hier niet in rekening is gebracht tot den koers, waarop deze in 1342, is gesteld. Zij wordt hier gerekend op × 16 grooten, of op 16 × f 0.175 = f 2.80
en een halve ster of: „ $0.02^{11}/_{12}$.

Dus op: f $2,82^{11}/_{12}$.

Wij hebben alzoo:

210 schilden,	210 × f 3,15 =	f 661.50
54 realen,	54 × f $2.82^{11}/_{12}$ =	„ 152.77^5
16 engelen,	16 × f 4.20 =	„ 67.20.
Te zamen als boven:		f 881 47^5.

De midden engel en de dubbeldoorn hadden gelijke waarde, zooals men kan nagaan uit den volgenden post, en het was op grond daarvan, dat wij dit geldstuk hiervoren te hoog vonden voorgesteld.

Anno 1343. Item Jan Goedendach ghesent van Gynch te Coelne an Heynrix wyf van der bonter vederen met 300 scilden, die hem myn Heer sculdigh was van gheleenden ghelde. Gheghoven hem te teergelde 1 Dubbeldoern ende een midden Enghel maken 4 schellingen ß. (1)

Voor den midden engel is hierboven 2 schellingen bepaald, en daar nu de geheele verantwoording bestaat uit 4 schellingen, zoo moeten ook de dubbeldoorns tot eene bedrag van twee schellingen of op f 4.20 zijn gerekend geweest.

In de volgende verantwoording komt het paviljoen voor. Dit was een oud Fransch geldstuk, bij het pond groote van f 42 gelijk aan het pond Parisis. De waarde daarvan stond gelijk met f 3.50.

Anno 1343. Item van denselven heer Pieter in den Haghe des Saterdachs na Sente Lambrechtsdaghe, myns Heeren cost mede te be-

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 398.

talen tot Heneghouwenwart 72 pawilioene, 'tstuc voer 20 §. Maken 6 £ §. (1)

Nu is een paviljoen gelijk 20 grooten, dus 20 × f 0.175 = f 3.50. En 72 stuks bedragen 72 × f 3.50 = f 252.00

6 £ pond groote leveren op 6 × f 42 = „ 252.00.

Zeer belangrijk voor de kennis der munten is het volgende gedeelte van een post uit de Thesoriersrekening van JOHANNIS VAN NEDERHEM.

Anno 1343. In den eersten van heer Pieter van der Haye, die hie Johannis leverde Vridaghes voer Sinte Lauwerensdach in 't jaer 43 te Duras 189 Lyoen tstuc 19 grote, jeghens scilde te 18 grote, maken 199½ scilde. Item 45 oude enghel, stic, te 28 grote, ende 2 midden enghel, stic te 25 §, jeghens scilde te 18 grote, valent 72 scilde ende 14 grote. Item 11 crone tstic 21 grote, maken 12 scilde 15 grote. Item 19 Lammeren tstic 15 grote maect 15 scilde 15 grote. Item 499 cleen ghulden, die 4 voer 3 scilde ghereckent, valent 374 scilde 4½ grote. Item 1200 pavilioen, tstic te 20 grote, jeghens scilde te 18 grote, valent 1333 scilde 6 § Item enz. (1)

Gaan wij nu de onderscheidene geldsommen in de verschillende muntspeciën uitgedrukt, na. Vooraf zij opgemerkt, dat ook hier overal met de groote van f 0.175 is gerekend, want herhaaldelijk deelt de klerk mede, dat de muntstukken in zoodanige grooten zijn bepaald, als waarvan 18 gelijk staan met het schild. En dit laatste, het schild, verdeeld in 18 grooten, levert voor elk dier grondmunten f 0.175 op.

Berekenen wij nu volgens deze opgaven eerst de onderscheidene munten afzonderlijk.

Een gouden leeuw deed 19 grooten of 19 × f 0.175 = f 3.32[5].
Een oude engel „ 28 „ „ 28 × f 0.175 = f 4.90.
Een midden engel „ 25 „ „ 25 × f 0.175 = f 4.37[5].
Eene kroon „ 21 „ „ 21 × f 0.175 = f 3.67[5].

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 72.

Een lam deed 15 grooten of 15 × f 0.175 = f 2.62^5.
Een paviljoen „ 20 „ „ 20 × f 0.175 = f 3.50.
Vier kleine guldens stonden gelijk met drie schilden of één = f 2.3625.

Gaan wij vervolgens na, of de onderscheidene verantwoordingen in den tekst voorkomende, sluiten. Wij hebben dan:

I. 189 leeuwen of 189 × f 3.32^5 = ... f 628.42^5,

Dit bedrag wordt gelijk gesteld met 199½ schild, dus met 199½ × f 3.15 = f $628,42^5$.

II. In het tweede geval wordt gezegd, dat 45 oude engelen, elk van 28 grooten, en 2 midden engelen, elk van 25 grooten, gelijk staan met 72 schilden en 14 grooten, of:

45 engelen, 45 × f 4.90 =	f 220.50
2 engelen, 2 × f 4.375 =	„ 8.75.
Te zamen:	f 229.25.
En 72 schilden, 72 × f 3.15 =	f 226.80
„ 14 grooten, 14 × f 0.175 =	„ 2.45.
Te zamen:	f 229.25.

III. 11 kronen, elk van 21 grooten worden gelijk gesteld met 12 schilden en 15 ß of: 11 kronen, 11 × f 3.675 = f 40.42^5.

En 12 schilden: 12 × f 3.15 =	f 37.80
„ 15 grooten, 15 × f 0.175 =	„ 2.62^5.
Te zamen:	f 40.42^5.

IV. 19 lammen van 15 grooten zijn gelijk gesteld met 15 schilden, 15 grooten; of:

19 lammen, 19 × f 2.62^5 =	f 49.87^5.
En 15 schilden, 15 × f 3.15 =	f 47.25
„ 15 grooten, 15 × f 0.175 =	„ 2.62^5.
Te zamen:	f 49.87^5.

V. 499 kleine guldens van 4 voor 3 schilden, zijn gelijk gesteld met 374 schilden 4½ groote, of:

499 gld., 499 × f 2.3625 = f 1178,8875.

En 374 schilden, 374 × f 3.15 =	f 1178.10
„ $4^1/_2$ groote, $4^1/_2$ × f 0.175 =	„ 0.7875.
Te zamen:	f 1178,8875.

VI. 1200 paviljoenen van 20 grooten het stuk stemmen in waarde overeen met 1333 schilden 6 grooten, of:

1200 pavilj. 1200 × f 3.50 =	f 4200.—.
En 1333 schilden, 1333 × f 3.15 =	f 4198.95
„ 6 grooten, 6 × f 0.175 =	„ 1.05.
Te zamen:	f 4200.—.

Dikwijls komt het paviljoen voor, doch meest altijd tot de waarde als boven. In den post hieronder is dit insgelijks het geval.

Anno 1344. Item des Saterdaghes voer Sinte Katerinendach een knecht te paerde ghesent van Zirixe met myns Heren brieven an Heren Willem van Duvenvoerde, als dat hi jeghens myn Here comen sonde te Dordrecht, ghegheven 2 pawelioene. Maken 3 ß 4 d. ℔. (1)

De twee paviljoenen zijn hier verantwoord in het hoofdpond. Zij zijn alzoo gelijk aan:

3 schell. ℔, 3 × f 2.10 =	f 6.30
4 d. ℔, 4 × f 0.175 =	„ 0.70.
Of te zamen:	f 7.00.

Eén moet alzoo gerekend zijn op f 3.50.

Is het bekend in welke ponden eene rekening is gesteld, dan is de waardeberekening van de daarin voorkomende munt, ook al is het geld niet in bekende grooten uitgedrukt, eenvoudig; omgekeerd, is de munt in eenige verantwoording genoemd, dan kan het gebruikte pond even gemakkelijk worden bepaald. Maar dikwijls is het pond, waarmede gerekend is, niet bekend, en komen dan geene bepaalde munten in de opgaven voor, dan kunnen de rekeningen ook niet worden ontcijferd.

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 389.

Van den volgenden post weten wij, dat deze in ponden van f 42 is gesteld, weshalve de daarin voorkomende dukaten, schoon niet in grooten uitgedrukt, uit het daarvoor verantwoorde bedrag kunnen worden berekend.

Anno 1343. *Item te Tribont up ten Kersdach bi Ysebonts hant ontfaen van minen Here, die hi met dobbelen ghewonnen hadde ende voert gaf Willem van Babeloniën voer een graeu paert, dat hi ghecoft hadde, ende Johannis in syn uitgheven gheset heeft* 35 *dukaet. Valent* 42 ß ₰. (1)

De 42 schellingen groote vertegenwoordigen een bedrag van 42 × f 2.10 = f 88.20.

Deze som staat gelijk met de waarde van 35 dukaten, weshalve één daarvan moet zijn gerekend op f 2.52.

Meest overal worden 5 dukaten gelijk gesteld met 4 schilden, eene bepaling of verhouding, waaruit dezelfde waarde voor den dukaat voortvloeit, want 5 × f 2.52 is gelijk aan 4 × f 3.15 = f 12,60. (2)

In de meeste oude rekeningen heet de dukaat gulden van zwaar gewicht; in enkele posten komt hij ook voor als de kleine mark. (3)

In den volgenden post was het gebezigde pond onbekend, maar men wist de waarde van den gulden halling, als f 2.3625 bedragende. Met behulp van dit geldstuk kon het gebruikte pond worden bepaald.

Anno 1331. *Item bi myns heren 's Graven brieve ghegheven tot Sente Gheerdenberghe des Dinxendaghes na Sente Marcusdach in tjaer van* 31, *ghegheven minen Here te speelghelde, daer myns Heren clercke gheene rekeninghe of en doen,* 10 *ghulden hallinghe; facit* 8 £ *Torns.* (4)

Nu zijn 10 guldens, als hier bedoeld zijn, gelijk 10 × f 2.3625 of f 23.62[5] en dit bedrag stemt overeen met 8 pond Tournooisch. Eén zoodanig pond moet alzoo gelijk zijn geweest aan f 2.953125

(1) Ibid.

(2) De waarde van den dukaat komt nagenoeg overeen met die van den Rijksdaalder' vroeger ook dukaat genoemd.

(3) Zie het daarop betrekking hebbende pond van tien dukaten of f 25.20 bladz. 8.

(4) Rekeningen van de Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 252.

en het daarop betrekking hebbende hoofdpond moet 16 × f 2.953125 of f 47.25 hebben bedragen. (1) Hieruit blijkt terstond in welk pondenstelsel deze rekening, waaraan die post is ontleend, is opgemaakt.

Halling beteekende half, zoodat met een „gulden halling” eigenlijk werd bedoeld een halve gulden. De heele of dubbele gulden was de gouden „zetelaar”, die bij de overeenkomst van 1336, waarbij graaf WILLEM III en hertog JAN III van Brabant zich verbonden tot het slaan van een gemeenschappelijke munt, tot het bedrag van twee gouden halling werd vastgesteld. Een zetelaar deed alzoo 2 × f 2.3625 = f 4.725. (2)

Vóór 1330 had de gulden, veelal maar eene waarde van f 2.275, zooals ook kan worden nagegaan uit den volgenden post, die in het pond Tournooisch van f 2.625 is gesteld:

Anno 1318. Item bi mins heren 's Graven te kyn ghegheven hem selven 17 cleyne ghulden; facit 14 £ 14 ß 8 d. Torns. (3)

Hier nu zijn:

14 £ Tourns., 14 × f 2,625 =	. . . .	f 36.75.
14 ß „ , 14 × f 0,13125 =	. . . .	„ 1.8375.
8 d „ , 8 × $^{35}/_{32}$ cent =	. . . .	„ 0.0875.
Te zamen	. . . . . .	f 38.675.

Zijn nu 17 kleine guldens gelijk f 38.675, dan moet één gerekend zijn geweest op f 2.275.

Ook uit de volgende verantwoording blijkt die mindere waarde van den gulden vóór 1330.

Anno 1318. Item minen Here ghegheven Tordrecht 46 guldine, die maken 39 £ 17 ß 4 d. Torns. (4)

Hier nu hebben wij:

39 £ Tourns. 39 × f 2.625 = f 102.375

(1) Zie nopens dit pond bladz. 27.

(2) Zie bladz. 36 van dit werkje.

(3) Rekeningen van de Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 180.

(4) Ibid bladz. 185.

17 ß Tourns. 17 × f 0.13125 =		f 2.23125
4 d. „ 4 × $^{35}/_{32}$ cent =		„ 0.04375
	Te zamen:	f 104.65.

En 46 kleine guldens volgens bovenstaanden koers maken insgelijks 46 × f 2.275 = f 104.65.

Nog zij hier opgemerkt, dat uit de rekeningen is na te gaan, dat de oude waarde van den gulden bij het pond groote van f 42 gelijk stond met 208 duiten Tournooisch of met 104 duiten Hollandsch, want 208 × $^{35}/_{32}$ cent = 104 × $2^{3}/_{16}$ cent = f 2.27⁵.

De volgende verantwoording geeft gelegenheid tot berekening van de „Bezant", een mij onbekend, vreemd muntstuk. Wellicht stond de bezant, ad f 0.56 bedragende, nog als munt van het oude pond van f 56 in den vreemde bekend, daar ook gebleken is, dat geldstukken van f 5.60 en f 2.80 hebben bestaan, die insgelijks op dit pond schijnen te zijn aangemunt geweest.

Anno 1343. Item omme 3 grote tortys ende om 32 kaersen van witten wasse, die ghecoft waren te Famegosta ende betaelt by haren Marken up die selve tyt ende die myn Here offerde te Sente Christinen bi Venesyen, weghende 10 rotulen, elc rotule omme 12 ß maect 30 bezant, die maken, $4^{1}/_{2}$ bezant voor eenen dukaet gherekent, 6 dukaet ende 3 bezant. Valent 7 ß 11 $ 2 Ester. 6 myten. (1)

De gemaakte onkosten te Venetië voor de toortsen en waskaarsen bedroegen 30 bezanten. Vier en een half van deze muntstukken stonden gelijk met de waarde van een dukaat of met f 2.52. Eén bezant moet alzoo op f 0.56 zijn gerekend geweest.

In onderscheidene posten komt de gulden van gewicht voor, die, zooals wij opmerkten, ook onder den naam van dukaat bekend stond. Ook in de volgende verantwoording komt deze munt voor. Hij wordt de gulden van gewicht genoemd, tegenover den kleinen gulden, die in de rekeningen dikwijls heet de gulden van klein gewicht.

(1) Rekening van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III Uit dezen post blijkt tevens, dat men te Famegosta ook rekende met het pond van f 2.80, van hetwelk de bezant de mark kan zijn geweest.

Anno 1343. Item Saterdaghes 6 daghe in Maerte te Conynxberghe bi myns Heren bevelen ende bi haren Gherad van Florenville betaelt den wilden grave van Dunen ende heren Daniel van den Peske, die myn Heer gaf te hulpen eene capelrie van Sente Jorys te stichten 50 ghulden van ghewichte. Valent 3 £ §.. (1)

Deze verantwoording, gesteld in het pond groote van f 42, bedraagt alzoo 3 × f 42 = f 126.00.

De 50 gulden van gewicht stonden alzoo gelijk met f 126 van onze munt, weshalve één gerekend was op: f 2.52.

Het pond groote hier, als naar gewoonte op f 6 rekenende, zou een gulden van gewicht of een dukaat slechts eene waarde hebben gehad van f 0.36.

In den post, alsnu volgende, hebben wij weder te doen met den kleinen of Florentijnschen gulden, doch na 1330 zijnde, komt deze voor met de bekende waarde van f 2.3625.

Anno 1343. Item 's Woensdaghes na Onser Vrouwen dach tot Hospendale smorgens bi myns Heren bevelen, daer syn ridders al bi waren, 3 ministrelen, 2 cleenen gulden. Valent 27 d. §. (2)

In deze verantwoording zijn de twee kleine guldens gelijk gesteld met 27 d. §, dus met 27 × f 0.175 = f 4.725. Eén dezer muntstukken moet alzoo gerekend zijn op f 2.3625. De waarde daarvan zou tegenover een pond van f 6.00 slechts f 0.3375 hebben bedragen.

Ook in het volgende komt de kleine gulden met de waarde van f 2.3625 voor, en 't is opmerkelijk, de dubbele Florentijnsche gulden, zetelaar genaamd, bedroeg juist het tiende deel van het oude pond van f 47.25; de gulden was het twintigste gedeelte daarvan. (3)

Anno 1344. Item up Sinte Gregorysavond te Steendale bi Dirric van Pottes ende bi Ysebonts hant ghegheven een man, die myn Here gaf een vale staerslyn, 2 cleene gulden. Maect 2 ß 3 d. §. (4)

(1) Ibid. Deel III.

(2) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 93.

(3) Zie bladzijde 27 van dit werk bij het pond van f 47.25, waar tevens blijkt, dat de zetelaar niets anders was dan de kleine mark.

4) Ibid, ibid bladz. 95.

Voor de twee kleine guldens vindt men hier verantwoord:

2 ß, 2 × f 2.10 f 4.20

3 d., 3 × f 0.175 „ 0.52[5].

Dus te zamen: f 4.72[5] en alzoo voor één f 2,3625.

In de aanteekening, die hieronder volgt, vindt men den gulden van gewicht vermeld, zoowel in betrekking tot het schild, als in die tot het pond groote van f 42.00. De verhouding tusschen dat pond, het schild en den gulden van gewicht of den dukaat wordt daardoor gekend.

Anno 1343. *Item selves daghes 's avonds den Here van Faestelgoen, die hem myn Heer gaf te hoefschede* 1000 *dukaet, die* 5 *dukaet voer* 4 *scilde gerekent. Valent* 60 £ ß. (1)

Nu moeten 1000 dukaten hetzelfde bedrag opleveren als 60 £ groote en 5 dukaten moeten gelijk staan met 4 schilden, al hetwelk ook blijkt uit de volgende berekeningen:

1000 dukaten bedragen 1000 × f 2.52 = f 2520.—.

En 60 £ ß, 60 × f 42.00 = f 2520.—.

5 dukaten leveren een bedrag op van:

5 × f 2.52 = f 12,60

en 4 schilden, 4 × f 3.15 = „ 12,60.

Eene zeer merkwaardige verantwoording is de volgende:

Anno 1341. *Item selves daghes te Wene bi Heren Gherad van Florenville ende bi Ysebouts hant den coltier, die deze paerden plach te copen* 12 *scell. weneren, elken scellinc voer* 4 *miten gherekent. Valent* 2 ß (2)

Te Weenen gebruikte men destijds een zeer klein pond, want elke schelling daarvan stond gelijk met vier myten. Eene myte is gelijk $^{35}/_{48}$ cent en een geldstuk van 4 myten of een Weener schelling deed alzoo slechts 4 × $^{35}/_{48}$ cent = $2^{11}/_{12}$ cent.

De gemaakte onkosten beliepen 12 dusdanige schellingen of 12 × $2^{11}/_{12}$ cent = f 0.35.

(1) Ibid, ibid bladz. 95.

(2) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 136.

Hiervoor werden verantwoord:
2 d. ₰ of 2 × f 0.175 = f 0.35.

Het pond te Weenen op 24 schellingen stellende, had eene waarde van 24 × f $2^{11}/_{12}$ cent of van f 0.70; het was dus het tiende gedeelte van ons hofpond. (1)

Bij eene waarde van de groote van $2^{1}/_{2}$ cent of bij een pond van 6 gulden, zou de Weener schelling slechts $^{5}/_{12}$ cent of nog geen halve cent van onze munt hebben bedragen.

In de volgende aanteekening komt de oude Duitsche mark voor.

Anno 1343. Item up Sente Pouwelsavond te Coninxberghe Ysebout ghegheven, myns Heren cost aldaer mede te doen 189 marc Pruus, 1 marc gherekent voer 2 scilde ende 16 d. Pruus, maken $386^{1}/_{2}$ scilde $1^{1}/_{2}$ d. ₰. Valent 28 £ 19 ß $10^{1}/_{2}$ ₰. (2)

Bij het bepalen van de waarde der Duitsche mark, merke men op, dat deze verdeeld was in 24 scot of schellingen en de scot of schelling in 30 duiten. De mark bevatte alzoo 24 × 30 = 720 duiten. Nu wordt gezegd, dat eene mark gelijk stond met 2 schilden en 16 Pruisische duiten. Wij hebben dus:
1 mark = 720 Pruis. duiten = f 6.30 + 16 Pruisische duiten
of: 704 „ duiten = f 6.30,
waaruit volgt: 720 Pruis. duiten of een mark = $6.44^{7}/_{22}$.

Men had de waarde der mark ook uit de verantwoording kunnen berekenen, in welk geval men tot dezelfde uitkomst zou gekomen zijn.

Ook in den volgenden post komt die oude Pruisische mark, doch onder eene eenigzins andere bepaling, voor:

Anno 1343. Item den voeght van waerscouwen om 1 swarten henxt, bi Josset ghelevert Pipjen, ende om 1 bont paert ghelevert Jan Wantelet, betaelt bi Tielman papen hant, 22 marc Pruus, eenen scilt $^{1}/_{2}$ marc 8 d. min. Valent 3 £ 7 ß 6 d. ₰ (3)

(1) Zie bladz. 38 van dit werkje.
(2) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 182.
(3) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 160.

Men merke op, dat het min, ook hier niet in aftrekkenden zin, maar in de beteekenis van te kort moet worden opgevat. De bepaling komt dus hierop neder, dat de halve mark gelijk stond met het schild en 8 duiten van de mark, 't geen op hetzelfde neêrkomt, als wat wij in den vorigen post ten opzichte van de waarde van dit denkbeeldige of werkelijke muntstuk vonden bepaald. Maar, daar wij het pond groote, waarin de rekening gesteld is, kennen, kan de waarde der mark ook langs anderen weg worden berekend. Men heeft hier:

3 £ ₰, 3 × f 42.00 =	f 126.00
7 ß ₰, 7 × f 2.10 =	„ 14.70
6 d. ₰, 6 × f 0.175 =	„ 1.05.
Te zamen:	f 141.75 voor 22 marken.

Eén van deze moet alzoo op f 7.44$^{7}/_{22}$ zijn bepaald geweest.

Maar in of kort na 1344 onderging ook in Duitschland de mark en het geheele geldwezen groote verandering, zooals in opzicht tot dit geldstuk blijkt uit het volgende:

Anno 1344. *Item selves daghes bi Dirric van Pottes betaelt om een hengxt tot Willems Dech behoef, ende om een cleen paert tot Johans Bastaerts,* 20 *marc,* 1 *scilt voer* 10 *scot ende* .24 *scot voer de marc, beloopt* 48 *scilde. Maken* 3 £ 12 ß ₰. (1)

Nu zijn 3 £ ₰ = 3 × 42.00 =	f 126.00
12 ß ₰ = 12 × f 2.10 =	„ 25.20.
Te zamen voor 20 mark:	f 151.20 en alzoo

voor één f 7,56.

De scot of schelling stond alsnu gelijk met $^{1}/_{10}$ van het schild. Hij bedroeg alzoo f 0.31^{5} en daar nu de mark wordt gezegd 24 schellingen te bevatten, zoo zou men deze ook door eene eenvoudige vermenigvuldiging van 24 × f 0.31^{5} = f 7,56 hebben kunnen bepalen.

Herhaaldelijk wordt op deze verandering in de oude rekeningen gewezen, en 't is opmerkelijk, dat de waarde van dit nieuwe geldstuk

(1) Ibid, ibid bladz. 360.

overeenstemt met onze munt. Drie dukaten toch vormen nu juist die nieuwe Duitsche mark en vier schellingen van het ondertusschen in gebruik gekomen pond groote van f 37,80 waren insgelijks daaraan gelijk.

De nieuwe Duitsche mark in hare verdeeling voorstellende, had men:

1 Mark	=	f 7.56.
1 Mark	=	24 ß.
1 Schell.	=	f 0.315.
1 Schell.	=	30 d.
1 Duit	=	f 0,0105.

De Duitsche en tegelijk Hollandsche mark wordt ook in de volgende verantwoording genoemd:

Anno 1344. *Item selves daghes te Coninxberghe ghegheven Ysebont, myns Heren cost mede te betalen, ende alrehande provanche, die ghemaect was jeghens die reyse,* 675 *marc Pruus,* 1 *scilt voer* 10 *scot ende* 24 *scot voer* 1 *marc gherekent, beloopt* 1620 *scilde. Maken* 121 £ 10 ß ₰. [1]

Het verantwoorde bestaat uit:

121 £, ₰, 121 × f 42.00 =	f 5082.—
10 ß, ₰, 10 × f 2.10 =	„ 21.—.
Te zamen uit:	f 5103.—.

Dit bedrag staat gelijk met 1620 schilden, want 1620 × f 3.15 = f 5103.—.

Ook is dit gelijk aan 675 mark, want 675 × f 7,56 = f 5103.—.

Door den volgenden post zijn wij in staat ook de waarde te bepalen van een ander geldstuk, dat bekend stond onder den naam van Lubeksche mark.

Anno 1344. *Item selves daghes betaelt noch om veinstercleederen, totten voers. waerdecorse ghecoft bi Heynken van der taillerien,* 5

(4) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 378.

Marc Lubeecs, 16 sc. voer 1 marc ende 10 sc. voer 1 scilt ghérekent, beloopt 8 scilde. Maken 12 schell. §. (1)

Een schild wordt in deze verantwoording gelijk gesteld met 10 schellingen. Zestien van die schellingen leverden de Lubeksche mark op, zoodat deze eene waarde moet hebben gehad van: 16 × f 0.315 = f 5.04.

De rekening bestond uit 5 mark, dus uit 5 × f 5.04 = f 25.20.

Zij wordt ook gezegd te hebben bedragen 8 schilden of 8 × f 3.15 = f 25.20.

Door den rentmeester werd daarvoor verantwoord 12 schellingen of 12 × f 2.10 = f 25.20.

De Lubeksche mark stond alzoo ook in nauw verband met ons geld; zij deed twee dukaten, want 2 × f 2.52 = f 5.04.

In de volgende rekening komt de kroon voor. Deze vonden wij reeds vroeger bepaald op 21 grooten; ook thans wordt zij daarmede gelijk gesteld.

Anno 1343. Item selves daghes Jan van Consore voers. bi dien selven bevelen ende omme die selve sake, 12 cronen, tstic 21 §. Valent 21 ß §. (2)

De 21 schellingen §, hier voor de 12 kronen verantwoord, leveren een bedrag op van 21 × f 2.10 = f 44.10. En daar deze geldsom alnu gelijk staat met de waarde van 12 kronen, moet één dezer muntstukken op f 3.675 zijn berekend geweest.

Ook komen onderscheidene oude Hollandsche marken in de rekeningen voor. Zoo onder anderen vindt men één dezer bepaald in de volgende verantwoording:

Anno 1344. Pieter f 'tser Wissen een marc Holl. 'tjaers; facit de 4 annis et sol 8 £ 10 ß 8 d Torns. (3)

De vier Hollandsche marken, hier bedoeld, zijn gelijk gesteld

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 343.

(2) Ibid, ibid bladz. 360.

(3) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 366.

met 8 £ 10 ß 8 d. Tournooisch. En dit aldus uitgedrukte geld in onze munt overbrengende, heeft men :

8 £	Tourns.,	8 × f 2.62⁵	=	f 21.00
10 ß	„	10 × f 0.13125	=	„ 1.3125
8 d.	„	8 × $^{35}/_{32}$ cent	=	„ 0.0875.
Te zamen :				f 22,40 voor 4 mark,

zoodat één moet gerekend zijn op: f 5.60 of op $^1/_{10}$ van het oude pond groote van f 56,00.

In de volgende verantwoording komt de ons reeds zoo bekende dubbeldoorn weder voor :

Anno 1344. Des Donredaghes voer Sinte Vencitinsdach te Coninxberghe ontfaen van myn Here selve, die hi met dobbelen ghewonnen hadde 4 Dubbeldoerne. Maken 8 ß ₰. (1)

Nu zijn 8 schellingen groote gelijk 8 × f 2.10 × 16.80 en dit het bedrag zijnde van vier dubbeldoorns, moet één daarvan ook hier gerekend zijn op f 4.20.

De schelling van het pond Parisis noemde men den schelling vinkenoogen. Zulks vernemen wij uit posten van inhoud als de volgende :

Anno 1344. Item des Maendaghes na Dortiendach ter Slaeuw bi myns Heren bevelen ghegheven een blinden vedelaere ende een cleenen bonghenaerken 8 schell. vinckenoghen, 1 scilt voer 18 schell. Maken 8 d ₰.

Staat een schild gelijk 18 schellingen, dan heeft elke schelling eene waarde van f 0.175, en het daarop gegronde pond leverde een bedrag op van 20 × f 0.175 = f 3.15, zijnde juist de waarde van het pond Parisis.

Aan den blinden vedelaar werd gegeven 8 dusdanige schellingen of 8 × f 0.175 = f 1.40. De rentmeester bracht daarvoor in rekening 8 d. ₰ of 8 × f 0.175 = f 1.40.

Maar eindigen wij nu met deze muntberekening. Voegen wij echter al het bekende alsnu bijeen, dan blijkt dat men in de eerste helft der 14e eeuw had :

(1) Rekeningen der Grafelijkheid.

Een Fransch schild	f 3.15.
Een gouden lam	„ 2.62^5.
Een dubbel lam	„ 5,25.
Een Florentijnschen gulden vóór 1330	„ 2.275.
Een Florentijnschen gulden van 1330 tot 1388	„ 2.3625.
Een gouden Zetelaar bij overeenkomst van 1336	„ 4.72^5.
Een dukaat of gulden van zwaar gewicht	„ 2.52.
Een gouden leeuw	„ 3.32^5.
Een gouden mouton	„ 3.4125.
Een gouden kroon	„ 3.67^5.
Een paviljoen	„ 3.50.
Een oude reaal	„ 2.8875.
Een latere reaal	„ $2.82^{11}/_{12}$.
Een dubbeldoorn	„ 4.20.
Een ouden engel	„ 4.90.
Een midden engel	„ 4.37^5.
Een nieuwen engel	„ 4.20.
Een schelling vinkenoogen	„ 0.17^5.
Een bezant	„ 0.56.
Een oude Duitsche mark	„ $6.44^7/_{22}$.
Een nieuwe Duitsche mark	„ 7.56.
Een Lubeksche mark	„ 5.04.
Een oude Hollandsche mark	„ 5.60. (1)
Een Beemschen gulden	„ 2.275.
Een Weener schelling	„ $0.02^{11}/_{12}$.
Een Weensch pond	„ 0.70.
Een Groningsch stadspond	„ 0.63. (2)
Een Venetiaanschen schelling	„ 0.14.
Een Venetiaansch pond	„ 2.80.

Wij zijn met deze muntberekeningen de geschiedenis van het pondenstelsel vooruitgeloopen. Wij keeren mitsdien daartoe terug, doch merken vooraf nog op, dat men in 1318 in Utrecht nog steeds

(1) Zijnde het tiende gedeelte van het pond van f 56, Zie bladz. 24.

(2) Zie bladzijde 15 van dit werk.

rekende met het oude pond van f 63. In dat jaar toch wordt de groote daar alsnog bepaald op 12 deniers. (1) De denier is de penning van het pond Hollandsch en deze was van de tot dusverre ontwikkelde stelsels bij

het pond groote van f 63 gelijk $3^{9}/_{32}$ cent.
„ „ „ „ „ 56 „ $2^{11}/_{22}$ cent.
„ „ „ „ „ 47.25 „ $2^{59}/_{128}$ cent.
„ „ „ „ „ 42.— „ $2^{3}/_{16}$ cent.

En vermenigvuldigen wij deze deniers nu achtereenvolgens met 12, dan is: 12 × $3^{9}/_{32}$ cent = $3^{9}/_{32}$ cent.
12 × $2^{11}/_{12}$ cent = 35 cent.
12 × $2^{59}/_{128}$ cent = $29^{17}/_{32}$ cent.
12 × $2^{3}/_{16}$ cent = f 0.2625. Alleen de laatste is eene groote van een bestaand of bekend pond en wel van dat van f 63.

Vóór 1342 rekende men in Holland met een pond van f 36.00 en in Zeeland met het ons nu zoo bekende pond van f 42.00, doch in genoemd jaar, toen, zooals wij weten, de waarde van enkele geldstukken werd vastgesteld, is het pond van f 42.00 in beide gewesten voor de rentmeesters in gebruik gesteld. In het dagelijksch leven waren evenwel sinds lang kleinere ponden in gebruik. Vooral werd dat, gegrond op eene schild verdeeling in 20 grooten, veel en vroeg gebezigd. Daarbij was het pond Hollandsch gelijk aan den dubbelen Florentijnschen gulden, het pond Tournooisch deed één zoodanig muntstuk; het pond myten had de waarde van een half en het pond Parisis van een geheel schild. Het pond sterling daarvan werd gevormd uit vijf dukaten.

Maar lasschen wij, alvorens tot dit nieuwe pond overtegaan, hier alsnog enkele posten in, welke betrekking hebben op aankoopen van paarden en andere voorwerpen in het oude pond van f 42.

Anno 1340. Item des selves daghes 's avonds te Cunevelle omme 2 vael paerde, ghecoft bi Josset van Pottes, dier heer Haze Cruiplant een hadde ende Willekyn van Reymis d'ander, 20 gulden hallingh van swaren ghewichte, daer Johannes voer gheven moest 16 scilde. Valent 24 ß ₰. (2)

(1) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers tweede Genootschap 26ste stuk 6de deelbladz. 160.
(2) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 110. De Thesoriersrekening werd gesteld in het pond gr. van f 42.

De twee paarden kostten 20 gulden van gewicht, dat is 20 × f 2.52 = f 50,40.

De koopprijs werd voldaan met 16 schilden of met 16 × f 3.15 = f 50,40.

En dit bedrag werd verantwoord met 24 ß ℔, of met 24 × f 2.10 = f 50,40.

Elk paard gold alzoo f 25.20 of één destijds reeds in gebruik zijnd kleiner pond van tien dukaten. (1)

De aankoop van het volgende paard liep met dien van het voorgaande niet zeer uiteen.

Anno 1340. *Item des selves daghes bi myns Heren bevelen om een vael teldenden paerd, ghecoft tot Vrouwen ghescals behoef,* 7 *scilde. Valent* 10 ß 6 *d.* ℔. (2)

Het paard voor de Gravin of een harer hofdames aangekocht, kostte 7 schilden of 7 × f 3.15 = f 22,05.

Voor dit badrag werd in rekening gebracht:

10 ß ℔,	10 × f 2.10 =	f 21.00
6 ℔,	6 × f 0.175 =	„ 1.05.
Dus te zamen:		f 22.05.

Maar de prijs der paarden liep toch zeer uiteen, zooals blijkt uit de beide volgende hier alsnog ingelaschte posten:

Anno 1340. *Item up Onser Vrouwenavond te Bazel om een rost paert, gecoft bi Josset van Pottes jeghens Jan van Boedendorf tot Pieter Paynter behoef,* 20 *ghulden hallinghe van swaren ghewichte; doer moeste Johannes voer elke* 5 *ghulden geven* 4 *scilde, dat beliep* 16 *scilde. Valent* 24 *sc.* ℔. (3)

Het paard, hier bedoeld, was aangekocht voor 20 gulden van gewicht. Te Bazel werden vijf guldens van zwaar gewicht gerekend

(1) Zie het vervolg van dit werkje.

(2) Rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 110.

(3) Ibid, ibid bladz. 111.

voor vier schilden; elk dezer had alzoo ook daar eene waarde van f 2,52, en voor het paard was betaald: 20 × f 2,52 = f 50.40.

In 's rentmeesters rekening vindt men daarvoor verantwoord: 24 schell. § of 24 × f 2.10 = f 50.40.

Anno 1340. Item Heren Enghelmaer om een Yaertschen henxt, ghelevert Heren Aelman, bi Aernt van Kessel ende bi Ysebouts hant 80 dukas. Valent 4 £ 16 ß. (1)

Deze vreemde hengst werd aangekocht voor 80 dukaten of voor 80 × f 2.52 = f 201,60.

Hiervoor werd geboekt:

4 £, 4 × f 42.00 =	f 168.00
16 ß, 16 × f 2.10 =	„ 33.60.
Of te zamen als boven:	f 201,60.

De paarden, bedoeld in den volgenden post, werden daarentegen weder voor merkelijk minderen prijs verkregen.

Anno 1340. Item des selves daghes omme drie paerde, ghecoft bi Josset van Pottes, jeghens Jan Joeden, dier Jan Wantelet een hadde, Florekyn van der Stalle een, ende Coups van Waelcoert ende die barbier een te ghader, omme hare malen up te torsen, 25 ghulden van swaren ghewichte. Valent 24 scilde, die maken 30 schell. §. (2)

Deze drie paarden werden betaald met 25 gulden van gewicht of met 25 × f 2,52 = f 63,00.

Zij werden ook betaald met 24 schilden of met 24 × f 3.15 = f 63.00.

En de verantwoording bedraagt 30 ß of 30 × f 2.10 = f 63.00.

Voor elk paard was alzoo gerekend f 21.00 of een oud pond sterling.(3)

In het volgende komt de prijs van een zadel voor:

Anno 1340. Item Staeskin wedergheghevven bi Jan den Smeeder

(1) Ibid, ibid bladz. 133.

(2) Ibid, ibid bladz. 113.

(3) Zie nopens dit pond sterling bladz. 9.

die hi ghegheven hadde te Hoy om een sadel tot Brouwers behoef, 1 scilt ende 8 d. ℔. Valent 2 ß 2 d. ℔. (1)

Voor het zadel werd uitgegeven:

Een schild, =	f 3.15
en 8 grooten, 8 × f 0.175 =	„ 1.40.
Alzoo te zamen:	f 4,55.

Het daarvoor in de rekening gebrachte bestaat uit:

2 ß ℔, 2 × f 2.10 =	f 4.20
en 2 d. ℔, 2 × f 0.175 =	„ 0.35.
Of te zamen uit:	f 4.55.

Uit het onderstaande vernemen wij den prijs van vilten hoeden, die voor den GRAAF en zijne omgeving werden aangekocht:

Anno 1340. Item selves dagheş Brouweren weder ghegheven, die hi ghegheven hadde omme 6 vilthoeden tot Billensone bi myns Heren bevelen 10 schell. den scilt voer 38 schell. Valent 4 ℔ 2 Ester. (2)

Voor de 6 vilten hoeden had men betaald 10 schellingen, waarvan 38 gelijk stonden met de waarde van het schild.

Elke dier schellingen deed dus $8^{11}/_{38}$ cent en de 10 schellingen leverden een bedrag op van: 10 × f $0.08^{11}/_{38}$ = f 0.82 ruim.

Hiervoor werd in rekening geleden:

4 ℔, 4 × f 0.175 =	f 0.70
2 Ester 2 × $5^5/_6$ cent =	„ $0.11^2/_3$.
Te zamen:	f $0.81^2/_3$.

Voor één dezer hoeden is alzoo nagenoeg $13^1/_2$ cent gerekend.

De volgende verantwoording bevat de kosten van een schaakspel.

Anno 1340. Item desselves dagheş om 2 tafelbort ende scaecspel ende sciven ende een coperen orinael, 2 dukaten. Valent 2 ß $4^1/_2$ ℔ 1 Ester. (3)

Voor het schaakspel, dat op de reis naar het Heilige land voor

(1) Rekeningen der Grafelijkheid vau Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 113.

(2) Ibid, ibid bladz. 116.

(3) Ibid, ibid bladz. 121.

graaf Willem werd aangekocht, werd betaald 2 dukaten of 2 × f 2.52 = f 5,04.

Het verantwoordde stemt genoegzaam daarmede overeen, want:

2 ß §, 2 × f 2.10 =	f 4.20
$4^1/_2$ §, $4^1/_2$ × f 0.175 =	„ 0.7875
1 Ester =	„ $0.05^5/_6$.
Alzoo te zamen:	f $5.04^7/_{12}$.

Uit het volgende blijkt, wat in die dagen voor een paar schoenen moest worden betaald.

Anno 1340. Item selves daghes, alse myn Heer van der ghaleyde sciet om in Syrien te varen, bi Brouwer om twee paer starker scoen, dier hi een paer wech gaf, 6 § Denet. Valent $4^1/_2$ d. §. 3 myten. (1)

Voor de twee paar sterke schoenen moest betaald worden:

$4^1/_2$ § $4^1/_2$ × f 0.175 =	f 0.7875
3 myten, 3 × $^{35}/_{48}$ cent =	„ 0.0225 bijna.
Te zamen:	f 0.81.

En voor één paar schoenen dus f $0,40^5$.

Maar er waren ook goedkoopere in den zin van de verantwoording „minder sterkere” schoenen. Wij vernemen dit uit dezen post:

Anno 1340. Item bi den selven om 12 paer scoen 60 ß, den dukas voer 68 ß. Valent $11^1/_2$ d. §. (2)

Voor de hier bedoelde 12 paar schoenen vindt men verantwoord: $11^1/_2$ § of $11^1/_2$ × f 0.175 = f 2.0125, dat is slechts f 0.17 voor elk paar.

In 1346 rekende de rentmeester van Zeeland Bewesten Scheld, Jan Simonssone van Bysanten nog met het pond van f 42.00, zooals men kan nagaan uit de volgende verantwoording:

Anno 1346. In Zandyck Heer Clays van Borsele was sculdigh . . . . . . ; hierop hevet betaelt C scilden, die maken 120 Lib T. (3)

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 121.
(2) Ibid.
(3) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 26ste stuk VI Deel bladz. 559.

De 100 schilden, die op rekening werden betaald, vertegenwoordigden eén bedrag van 100 × f 3.15 = f 315.—.

En de 120 £ Tournooisch, berekend naar de ons bekende waarde van dit pond, bedragen 120 × f 2.625 of insgelijks f 315.—.

Onder dezen post, die door den heer DE WIND aan den schrijver der Verhandelingen van Teylers Genootschap werd verstrekt, teekende deze aan: „Dus het schild tegen f 0.60." (¹)

Maar rekende men in 1346 nog met het pond van f 42.00, in 1354 gebruikte de rentmeester, JAN DE SCRIVERE, evenwel een ander.

In diens rekening van dat jaar komt de volgende merkwaardige verantwoording voor:

Anno 1354. Item bi myns Heren opene brieven ghegheven in Middelburgh op Lucasdach in Oct. betaelt minen Here in syns zelfs hant doe myn Here voer tot Gheersberghen, 500 oude scilde, di maken 52 £ 10 ß. Valent in torn. 625 £. (²)

Gaan wij nu tot ontcijfering dezer rekening van het bekende schild uit, dan heeft men te doen met een bedrag van 500 × f 3.15 = f 1575.—.

Deze som nu wordt gelijk gesteld met 625 £ Tournooisch, weshalve één daarvan op f 2.52 of op een dukaat moet zijn gerekend.

Is nu de waarde van een pond Tournooisch gelijk f 2.52, dan moet het gebruikte hoofdpond hebben bedragen 16 × f 2.52 = f 40,32.

Het verantwoorde, ad f 1575, vindt men ook gelijk gesteld met 52 £ 10 ß, of met $52^1/_2$ £. Eén dezer ponden moet alzoo op f 30 zijn gerekend.

Belangrijk is ook de volgende aanteekening uit de rekening van dezen Rentmeester.

Anno 1354. Item Adam van Bermarde, myns Heren Neve, te hulpe tot ere woninghe 50 £ Holl· Facit in gesellen 6 £ 5 ß &. Valent in tornoysen 75 £. (³)

De 75 £ Tourns. naar het voorgaande bedrag berekenende, is 75 × f 2.52 = f 189.—.

(1) Ibid bladz. 559.
(2) Ibid bladz. 561.
(3) Ikid bladz. 561.

Dit bedrag wordt gelijk gesteld met 6 £ 5 ß of met $6^1/_4$ pond, waaruit men kan nagaan, dat een dier bedoelde ponden f 30.24 moet hebben bedragen.

Uit alles is het duidelijk, dat men destijds ook rekende met ponden van 12 dukaten. Maar er waren in dit Gewest ook ponden van 16 dukaten of van 16 $\times$ f 2.52 $=$ f 40.32 in gebruik.

Nog vele dergelijke posten zou men aan die zoo wetenswaardige, Grafelijke rekeningen kunnen ontleenen, doch de bijgebrachte zijn voldoende voor ons oogmerk. Gaan wij nu liever over tot het pond, dat wegens het daardoor vertegenwoordigd bedrag op dat van f 42 volgde. Alleen merke men nog op, dat in 1349 ook elders nog werd gerekend met het oude pond, want in het stuk, waarbij Jonkvrouw MARIA VAN LIEDEKERKE aan heer WILLEM VAN DUIVENVOORDE al hare rechten overdraagt, die zij had voorbehouden op het land van Breda, wordt nog van ponden Tournooisch gewag gemaakt, waarbij „het golden ouden scilt" gerekend werd op 18 peningen of grooten. (1)

Het Pond Groote van f 37,80, van 12 oude Fransche Schilden of van 16 Florentynsche Guldens.
Het Schild = 20 Grooten.
De groote = f 0.1575.
Het Schild = 13 Schellingen 4 duiten Hollandsch.
Het Pond Sterling = f 12,60.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^1/_8$ £ Groote.	£ Tornooisch. $^1/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^1/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^1/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^2/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^1/_3$ £ Groote.
1 £ =	f 37.80	f 4.72^5	f 2.3625	f 1.575	f 3.15	f 3.60	f 12 60
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 1.89	f0.23$^5/_8$	11$^{13}/_{16}$ct.	7$^7/_8$ ct.	f 0.1575	f 0.18	f 0.63
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 15$^3/_4$ ct.	1$^{31}/_{32}$ ct.	$^{63}/_{64}$ ct.	$^{31}/_{32}$ ct.	1$^5/_{16}$ ct.	1$^1/_2$ ct.	f 0.0525

(1) Beschrijving van den lande van Breda bladz. 548.

Het hofpond van dit pond groote stond in zijne verdeeling aldus:

1 £ = ƒ 6.30.
1 £ = 20 ß.
1 ß = ƒ 0.315.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $2^5/_8$ ct.

De groote mark was f 7.56, de kleine f 3.78. (1)

De Engelsche mark stond gelijk met 13 ß 4 ₰ sterling; zij bedroeg alzoo f 8.40. De Trooische mark deed f 9.03.

Ook van dit pondenstelsel vindt men zeer vroeg gebruik gemaakt. Eenige der oudste, bekende rekeningen, daarin gesteld, zijn voorzeker die van den Baljuw van Amstelland van de jaren 1305, 1306 en 1307, voorkomende in de werken van het Historisch Genootschap te Utrecht. Wij treffen in deze rekeningen wel is waar geene bepaalde of bekende munten aan, maar uit het slot daarvan wordt het toch duidelijk, dat zij in ponden Parisis zijn opgemaakt en in ponden zwarte of Tournooisch van dit stelsel zijn overgebracht.

Onder de opgaven, daarin vermeld, komt onder anderen ook deze voor, dat 139 £ goedgeld gelijk staat met 185 £ 6 ß 8 ₰ Zwarte.

Wij hebben alsnu slechts te onderzoeken, wat men in Noord-Holland verstond onder goedgeld, en daarin wijzen de oude rekeningen ons den weg.

Van het goedgeld vindt men dikwijls gewag gemaakt, doch daaronder verstond men niets anders, dan het pond, gegrond op het schild; het was het pond Parisis van het hoofdpond van f 37,80, dat tot diep in de 15e eeuw in Noord-Holland in gebruik bleef.

Bij het hoofdpond van f 37.80 was het pond Parisis juist gelijk het schild of het „goedgeld"; later bij het gebruik van het hoofdpond van f 25.20 stemde het Hollandsch overeen met de waarde van het schild. Dit Hollandsch bestempelde men alstoen met den naam van het „pond Hollandsch goedgeld." Bij het pond van f 18.90 was het schild het hofpond, dat alstoen weder dienst deed als goedgeld.

(1) Zie betreffende de eerste mark bladz. 67.

Aanvankelijk was alzoo het goedgeld het pond Parisis van het hoofdpond van f 37.80; daarna was 't, het Hollandsch van het pond van f 25.20 en eindelijk deed het dienst als hofpond van f 18.90.

Het pond goedgeld komt vooral voor in de rekening van FLORIS VAN DER BOECKHORST van 1342, waaraan de volgende twee posten zijn ontleend.

Anno 1342. Item in Ny-Aemstel en Oud-Aemstel in die Wilnesse, in Legmeer, in Woevendrecht ende in Oestenwale, alle samen 800 £ Goetsghelts, maect an holl. 533 £, 6 ß 8 d. (1)

In de hierboven aangehaalde rekening wordt gezegd, dat het schild gelijk staat met 13 ß 4 d.; zij is alzoo gesteld in het laatstelijk ontwikkelde pondenstelsel. (2)

Wij hebben nu tot herleiding der verantwoording:

533 £	Holl.	533 × f 4.72^5 =	f 2518,42^5
6 ß	„	6 × f 0.23625 =	„ 1.4175
8 d	„	8 × 1$^{31}/_{32}$ cent =	„ 0.1575.

Te Zamen : f 2520.— voor 800 £ goedgeld, en alzoo moet één zoodanig pond op f 3.15 zijn berekend geweest.

Anno 1344. Item den Canoniken van Elten bi Haren Hermans brief van Arnem canonic t'Elten, uten tinze van Ooylant van den jare 44, 28 £ goetsghelts, maect 18 £ 13 ß 4 d. Holl. (3)

Ook deze verantwoording is, blijkens het hoofd van deze afdeeling der rekening, in het pondenstelsel van f 37.80 opgemaakt, want er wordt bepaaldelijk gezegd, dat de renten zijn uitgedrukt in ponden, waarbij het schild gelijk staat met 13 ß 4 d.

De verantwoording bestaat derhalve uit:

18 £	Holl.	18 × f 4.725 =	f 85.05
13 ß	„	13 × f 0.23625 =	„ 3.07125
4 d	„	4 × 1$^{31}/_{32}$ cent =	„ 0.07875.

Te zamen : f 88.20 voor 28 £ goedgeld, zoodat dit pond ook hier op f 3.15 is berekend.

(1) Rekening der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel I bladz. 320.
(2) Zie het hoofd van dit pondenstelsel, bladz. 78.
(3) Ibid.

Herleiden wij nu de 139 ponden goedgeld uit de rekeningen van 1305, 1306 en 1307 van den Baljuw van Amstelland, die gezegd worden gelijk te staan met 185 £ 6 ß 8 ₰ Zwarte, dan hebben wij:

139 £ goedgeld, 139 × f 3.15 = f 437.85.

En deze zijn overgebracht met:

185 £ Zwarte,	185 × f 2.3625 =	f 437.0625.
6 ß Zwarte,	6 × f 0.11 $^{13}/_{16}$ =	0.70875.
8 d. „	8 × $^{63}/_{64}$ cent =	0.07875.
	Te zamen als boven:	f 437.85.

Hieruit blijkt alzoo, dat die rekeningen in het pond goedgeld van f 3.15 zijn opgemaakt en aan het slot in ponden Zwarte of Tournooisch van het pond van f 37.80 zijn overgebracht. En dit nu bekend zijnde, kunnen posten als de volgende, daaraan ontleend, ook gemakkelijk in onze munt worden overgebracht.

Anno 1305. *Item op Sinte Katrinendach doe Albrecht van der Ha vocht teghen Janne van Zenicvelt te Muden ende dien ghewont hadde ende hem des baelius knapen vingen mitten scoute, verterden si* 3 £ 5 ß. (1)

De gemaakte kosten voor het in handen krijgen van ALBRECHT VAN DER AA beliepen:

3 £ Parisis,	3 × f 3.15 =	f 9.45.
5 ß „	5 × 0.1575 =	0.7875.
	Te zamen:	f 10.2375.

Anno 1306. *Item des anderen Manendaghes na Paschen was Gernd te Wesepe, te dinghen jeghens Arnout Scale, om tsheren ghelt dat hi op gheboert hadde van Peter, Veren Aelmoede soon, van Gherart Roden wegen, verterde hi mit hem* 9 £ 16 ß. (2)

De verteringskosten door den baljuw van Amstelland, BAREND VAN DORENWEERDE, voor de zaak van ARNOUT SCALE gemaakt, bestonden uit:

(1) Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1859 bladz. 64.

(2) Ibid bladz. 67.

9 £ Par., 9 × f 3,15 =	f 28.35.
16 ß „ 16 × 0.1575 =	2.52.
Te zamen:	f 30.87.

Anno 1307. Item ter selver tyt om eenen dief, die te Muderberghe ghevangen wart ende Bernd halen dede, ende senden myn Here 't Utrecht. verteerden die knapen 18 ß ende dat goet dat hi ghestolen hadde daer ne quam niet af. (1)

Om den dief in handen te krijgen waren dus 18 schellingen of 18 × f 0.1575 = f 2.83[5] onkosten gemaakt.

Van het pond groote van f 37.80 is ook gebruik gemaakt in de rekening van Gherrit Heynenzoon van 1343, zooals men kan nagaan uit posten als hieronder volgen. Het is stellig kort na 1342 ingevoerd, doch de rentmeesters van Holland en Zeeland bleven nog eenigen tijd hunne rekeningen opmaken in het vorige pond, in dat van f 42.00.

De volgende verantwoording is in ons laatstelijk ontwikkeld stelsel opgemaakt.

Anno 1343. Item bi eenen brieve, ghegheven 't Ordrecht 's Dyns-daghes na Sente Jansdach decollatie in tjaer 43 van cost gedaen van myns heren Jans ghesinde te Rotterdam 's Maendaghes ten avond na Sente Jansdach voirs, ende van myns heren Jans cost selve, varende uter Haghe Tordrecht, daer die somme of loept 4 £ 10 ß 7 d. den scilt voir 13 ß 4 § maken, den scilt voir 12 schell. 4 £ 18½ d. Holl. (2)

De bepaling, dat een schild gelijk staat met 13 ß 4 d. § maakt het, blijkens het hoofd van ons laatstelijk ontwikkeld stelsel duidelijk, dat hier met het pond Hollandsch van het pond groote van f 37.80 is gerekend. Ook is het uit het slot der omschrijving duidelijk, dat het eindbedrag nog in het Hollandsch van het pond groote van f 42 is overgebracht.

(1) Ibid bladz. 81.

(2) Rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 79

De gemaakte onkosten, uitgedrukt in het Hollandsch van het pond van f 37.80, herleidende tot onze munt, hebben wij:

4 £ Holl.,	4 × f 4.72⁵ =		f 18.90.
10 ß „	10 × 0.23⁵/₈ =		2.3625.
7 d. „	7 × 1³¹/₃₂ cent =		0.1375.
		Te zamen	f 21.40.

En het bedrag, overgebracht in ponden Hollandsch van het pond groote van f 42, bestaat uit:

4 £ Holl.,	4 × f 5.25 =		f 21.00.
$18^1/_2$ § „	$18^1/_2 \times 2^3/_{16}$ cent =		0.40.
		Te zamen:	f 21.40.

Niet altijd evenwel wordt op die wijze aangeduid, met welk pond is gerekend. Vaak wordt op de schildverdeeling in grooten gewezen, zooals ook in de volgende verantwoording is geschied.

Anno 1343. Item bi myns heren bevelen van Biemond mid sinen besloten brieve, die beval Kerstekyn den Keympe sinen cost ende sire meesters te doen, alse des grillen Willem Beeldemakers ende meester Gherets mid 2 knechten, diese mid hem hadden, van 's Sondaghes up onser Vrouwen avond nativitas tot 's Woensdaghes ten eten na Sente Bavendach, dats overmids een maent ende 3 daghen, behalve horen wyn, die si in 't hof namen ende behalven meester Gherits paerde, die in 't hof stonden, die daer coren ende hoy hadden, overmids hair behoefte van rocken ende van gherweles, rocken ende drincghelt, overmids 9 pawelioen die hem Gheret gaf sinen cost mede te doen 't Ordrecht dair die particlen of sien bi den brieve ende de somme of loopt 63 £ 3 ß 6 d. den scilt gherekend voir 20 grote, maken den scilt voor 18 § 56 £ 17 ß 2 d. Holl. (1)

Blijkens de hoofden boven de beide laatste stelsels is het in den tekst genoemde bedrag uitgedrukt in het Hollandsch van het pond van f 37.80; de verantwoording is geschied in het Hollandsch van het stelsel van f 42.00.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 79.

Beide bedragen, 63 £ 3 ß 6 d., het schild gerekend op 20 grooten, en 56 £ 17 ß 2 d., het schild gesteld op 18 grooten, moeten dus gelijk zijn.

De gemaakte onkosten beliepen volgens de nota van JAN VAN BEAUMONT in het pond Hollandsch van het pond groote van f 37.80:

63 £ Holl.,	63 × f 4.725 =	f 297.675.
3 ß „	3 × 0.23625 =	0.708.
6 d. „	6 × $0.01^{31}/_{32}$ =	0.115.
	Of te zamen nagenoeg:	f 298.50.

En het bedrag, verantwoord in het Hollandsch van het pond groote van f 42, bestaat uit:

56 £,	56 × f 5.25 =	f 294.00.
17 ß,	17 × 0.2625 =	4.46.
2 d.	2 × $0.02^{3}/_{16}$ =	0.04.
	Of te zamen uit:	f 298.50.

Ook de volgende verantwoording, waarin het paviljoen voorkomt tot een hooger bedrag, als waarop wij dit vroeger hebben opgegeven, is in dit pondenstelsel gesteld. (1)

Anno 1343. Item des selves daghes ghegheven Pieter Tonys s. om die selve tente, 7 pawiljoen, tstic 15 schell. ende 11 scilde, tstic 13 ß 4 d. doet te samen 12 £ 11 ß 8 d. (2)

Maar, schoon de verantwoording in dit pondenstelsel van f 37.80 plaats had, toch zij men er op bedacht, dat de eindbedragen aan het slot dier thans gedrukte rekening, waaraan deze post is ontleend, nog in het pond van f 42.00 zijn overgebracht.

Het paviljoen, vroeger op f 3.50 bepaald, komt nu voor met eene waarde van 15 schellingen Holls. of van 15 × f 0.23625 = f 3.54375. De zeven paviljoenen maken alzoo een bedrag uit van:

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 66.

(2) Ibid. Deel II bladz. 66.

7 × f 3.54375 =			f 24.80625.
Hierbij 11 schilden, 11 × f 3.15 =			34.65.
	Te zamen:		f 59.45625.
En: 12 £ Holl.,	12 × f 4.725 =	f 56.70	
11 ß	11 × f 0.23625 =	2.59875	
8 d.	8 × $^{63}/_{32}$ cent =	0.1575.	
	Te zamen als boven:		f 59.45625.

De reaal had in Holland loop tegen den koers hiervoren bepaald. Dit blijkt uit den volgenden post, die in het pond groote van f 42 is gesteld.

Anno 1343. Item Mupzekyn ghegeven bi beveelnis van myns Heren rade te Hillegim, die brieve brocht upt Heyneghouwen ende die men weder sende, 1 reaal ende een hallinc, maken 20 ß Holl. (1)

Onder een „Hallinck" verstond men in Holland eenen kleinen of Florentijnschen gulden.

Nu zijn 20 schellingen Hollandsch van het pond van f 42.00 gelijk 20 × f 0.2625 = f 5.25.
Hieraf een halling of Florentijnsche gulden = 2.3625.

Rest: f 2.8875 voor een reaal. (2)

Schoon inzonderhoud is de volgende verantwoording, waarin zoowel met het pond van f 37.80, als met dat van f 42.00 is gerekend.

Anno 1344. Item bi myns heer Herbaren van Riede en myns heer Tielmans, smoolnaersbrief ghegheven up ten Palmen avond in tjaer 44, om myns Joncheren ende syn ghesinde liverege mede te copen, dat hi mid him heeft uten lande van Gelre, 12 £ grote, den scilt gherekent voir 20 groten, maken den scilt voir 18 groten 86 £ 8 ß Hollants. (3)

Eene verdeeling van het schild in 20 grooten, geeft een pond van f 37.80; eene verdeeling van dit muntstuk in 18 groten, levert een pond op van f 42.

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 67.

(2) Zie bladz. 39 van dit werkje.

(3) Rekeningen als boven, bladz. 212.

De rekening bedroeg 12 £ ß van f 37.80 of
zij was gelijk aan 12 × f 37.80 = f 453.60.

Daarvoor werd verantwoord:

86 £ Holl. van f 42, of 86 × f 5.25 = f 451.50.
8 ß „ „ „ of 8 × 0.2625 = 2.10.

Dus te zamen als boven: f 453.60.

Ook het volgende is van gelijke strekking. Het daarin opgenomen bedrag is berekend in het stelsel van f 37.80, doch overgebracht in het pond van f 42.00.

Anno 1344. Item bi eenen brieve, ghegheven in die Haghe, 't Saterdaghes voir Sente Lucyendach in tjaer 44 Tydeman Aeltruden S. van eenen paerde jeghens hem ghecoft tot Jans Bastaerts behoef; 9 £, den scilt ghereekent voir 20 groten, maken, den scilt voir 12 schellingen 8 £ 2 ß Holls. (1)

Het paard was aangekocht voor 9 £ Hollandsch van het pond van f 37.80 of voor 9 × f 4.72[5] = f 42.52[5]. In de andere ponden Hollandsch overgebracht beliep deze som:

8 £, 8 × f 5.25 = f 42.00.
2 ß, 2 × 0.2625 = 0.52[5].

Dus te zamen: f 42.52[5].

In verreweg de meeste verantwoordingen komt de bepaling voor, dat het schild gelijk staat met 13 ß 4 d. ter aanduiding van het gebruik van het stelsel van f 37.80, zooals ook hier onder is geschied.

Anno 1344. Item bi myns heer Danels brief van der Merwede, ghegheven in die Haghe, 's Woensdaghes na grote Vastelavond, van myns Joncheren cost ghedaen aldaer 't Sondaghes up ten grooten Vastelavond, 's Maendaghes, 's Dynsdaghes ende Woensdaghes dairna al den dach, dair de summe af loopt als die particlen houden, dair

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 212.

de brief doirsteken is, 26 £, den scilt voir 13 ß 4 d. maken den scilt voir 12 ß, 23 £ 8 ß Holl. (1)

Nu zijn 26 £ Holl. van het pond van f 37.80 gelijk 26 × f 4.72⁵ of f 122.85.

En 23 £ 8 ß van het pond Holls. van f 42

zijn: 23 £, 23 × f 5.25 =	f 120.75.	
8 ß, 8 × f 0.2625 =	2.10.	
Te zamen als boven:		f 122.85.

De „Reiskosten en Verteringen van de werklieden", in de rekening van HEYNRIC DEN RODE van 17 Augustus 1344 tot 31 Mei 1345, voorkomende, zijn insgelijks in dit pondenstelsel opgemaakt. (2) Dit blijkt uit posten als de volgende:

Anno 1344. Item bi meister Ghenekyn van 150 £ thins gecoft tot Utrecht an ene pytse, te bezighen op myns Heren burghen, cost 3 £ 6 ß enen scilt ghereekent vaor $20^{1}/_{2}$ ß dat maect, enen scilt ghereekent voir 20 ß, 3 £ ß 4 ß 8 d. (3)

Het tin heeft gekost:

3 £ Holl. of 3 × f 4.725 =	f 14.175.
4 ß „ „ 4 × 0.23625 =	0.945.
8 d. „ „ 8 × $1^{31}/_{32}$ cent =	0.16.
Te zamen:	f 15.28.

In Utrecht, waar het tin was aangekocht, rekende men destijds met het pond van f 36, waarbij het schild verdeeld was in 21 grooten. De rentmeester heeft dit echter maar gesteld op $21^{1}/_{2}$ groote.

Ook uit de volgende verantwoording blijkt, dat dit zoo uitvoerige hoofdstuk van die rekening in dit pond groote van f 37.80 is gesteld.

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel II bladz. 203.

(2) Ibid. Deel II, bladz. 400.

(3) Ibid. Deel II.

Anno 1344. Item bi myns heren 's Graven behiete den Uwelsterren van Haerlem gheghevén 2 scilde = 26 ß 8 d. (1)

Twee schilden nu zijn gelijk 2 × f 3.15 = f 6.30.
En 26 ß, 26 × f 0.23625 = f 6.1425.
8 d., 8 × $1^{31}/_{32}$ cent × 0.1575.

Te zamen als boven: f 6.30.

Eveneens is de volgende verantwoording van HEYNRIC DEN RODE in dit pondenstelsel uitgedrukt.

Anno 1344. Item bi myns heren Graven behiete, daer Ghemirt van Heemsteden die boitscip of dede, ghesent tot Medemleke op tluns 34 zacke mails, die ghecoft worden jeghens Hentsen Sitterpenning van Colberghe elcken zacke om 8 ß, maken 13 £ 12 ß Holls. (2)

De kosten van de 34 zakken meel beliepen:

13 £ Holl.,	13 × f 4.72⁵ =	f 61.42⁵.
12 ß „	12 × 0.23625 =	2.83⁵.
	Te zamen:	f 64.26.

Voor elken zak meel was betaald 8 ß of 8 × f 0.23625 = f 1.89, zijnde juist een schelling groote van het onderhavige pond.

Maar al werd dit gedeelte der rekening in dit over het algemeen in gebruik zijnde pondenstelsel opgemaakt, op het einde werd het totaal toch overgebracht in ponden, waarbij het schild gelijk stond met 12 schellingen, een bewijs, dat men destijds zich nog hield aan het oude pond. (3)

Ook het Hoofdstuk „Kosten van Proviand voor den oorlog tegen de Vriezen", blijkt in het pondenstelsel van f 37.80 te zijn gesteld. In deze zoo belangrijke afdeeling toch komt den volgenden post voor, waarin het hoofdpond in betrekking tot het schild ook duidelijk is aangewezen.

Anno 1344. Item van 53 ossen, die ghecoft worden tot Aernem

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel II bladz. 406.

(2) Ibid. Deel II, bladz. 407 en 408.

(3 Ibid. Deel II, bladz. 407.

in die market vor Paeschen bi Rutgher van Horne, die daerom ghesent was. Erst Heyne uter Cuenre van 16 ossen, elcke osse om 6 scilde ende den scilt ghereckent 13 ß 4 d., maken 64 £ Holl. (1)

De 16 ossen waren alzoo aangekocht voor:

64 £, 64 × f 4.72⁵ =	f 302.40.
Of in schilden: 6 × 16 = 96 schilden en	
96 schilden, 96 × f 3.15 =	f 302.40.

Voor elken os was alzoo betaald f 18.90 of een destijds reeds in gebruik gekomen half pond van het pond groote.

Item Witthe Heyne van der Elburgh 10 ossen, tstic om 5 scilden; facit 33 £ 6 ß 8 d. Holl.

Deze 10 ossen werden betaald met 5 × 10 of 50 schilden, en 50 schilden leveren een bedrag op van: 50 × f 3.15 = f 157.50.

Het daarvoor verantwoorde bestaat uit:

33 £ Holls.,	33 × f 4.72⁵ =	f 155.925.	
6 ß „	6 × 0.23625 =	1.4175.	
8 d. „	8 × $1^{31}/_{32}$ cent =	0.1575.	
	Dus te zamen uit:		f 157.50.

Elke os van deze partij was alzoo aangekocht voor f 15.75, of voor een pond sterling van het pond groote van f 47.25, met hetwelk in Brabant werd gerekend. (2)

Item Hanne Boil 13 ossen om 59 scilde, maken 39 £ 6 ß 8 d. Holls.

Voor deze 15 stuks had men besteed 59 schilden of

59 × f 3.15 =	f 185.85.

Dit bedrag vindt men verantwoord met:

39 £ Holl.,	39 × f 4.72⁵ =	f 184.275.	
6 ß „	6 × f 0.23625 =	1.4175.	
8 d. „	8 × $1^{31}/_{22}$ =	0.1575.	
	Of te zamen met:		f 185.85.

Uit welke berekening blijkt, dat elke os f 14.29 kostte.

---

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel II, bladz. 407.

(2) Zie bladz. 27.

Item Lubbrecht Hanencul 6 ossen, om 34 scilden; facit 22 £ 13 ß 4 d. Holls.

Deze aankoop had plaats voor 34 schilden of voor

34 × f 3.15 =		f 107.10.

Of in ponden Hollandsch voor:

22 £, 22 × f 4.72^5 =	f 103.95.	
13 ß, 13 × f 0.23625 =	3.07125.	
4 d., 4 × $1^{31}/_{32}$ cent =	0.07875.	
Te zamen voor:		f 107.10.

Elke os werd alzoo verkregen voor f 17.85.

Op deze wijze zou men kunnen voortgaan, om ook de andere daar genoemde partijen slachtvee voor het leger bestemd, te berekenen, doch wij achten het bijgebrachte voldoende, om ook te doen zien, wat het vleesch in die dagen gold. Belangstellenden kunnen worden verwezen naar de merkwaardige rekeningen zelf, en door dergelijke aankoopen ook op ander gebied te vergelijken met de dagloonen van die dagen, kan ook de maatschappelijke gesteldheid der werkende klasse worden bepaald.

In den volgenden belangrijken post is van het pond van f 37.80 gebruik gemaakt, doch het bedrag der gelden is, zooals uit de verdeeling van het schild in achttien grooten kan worden nagegaan, in het pondenstelsel van f 42 overgebracht.

Anno 1342. Item noch bi myns Heren tsGraven brieven gheghevent tot Bruysel des Sondaghes na Sente Bonifacius dach in tjaer ons Heeren 1342 Heynric en Lodewyc den Lombaerden van Sente Gheerdenberghe, betaelt, die hem myn heere die Grave sculdigh was, overmids 49 £, die Danel van Mattenesse ende Willem Doth van hem hadde eene reyse van myns Heeren weghen mede te doen, daer si tremanent of overleverden haren Pieter van der Haye, myns heeren cappellaen, ende van haren Pieter van der Hayen ende voer Bairnairde Royer 79 £ 6 ß Holls. sulcs payement als tot Sente Geerdenberghe ghaet. Ende 24 £ Holl. die si Willem Heynen sone van Dubbelmonde van myns

heren weghen betaelden, daer si myns Heeren open brief of hadden, die si den rentmeester overleverden ende ghequasseert heeft. Soe loopt die summa dat hem die rentmeester betaelt heeft 103 £ 6 ß Holls. enen scilt voer 20 d. grote. Dat maect enen scilt voer 18 d. ℔ 29 £ 19 ß 5 d. Holl. (1)

Brengen wij nu eerst het bedrag der geleende gelden, gesteld in het pondenstelsel van f 37.80, in onze munt over, dan heeft men:

103 £ Holls.,	$103 \times$ f $4.72^5 =$	f 486.675.	
6 ß „	$6 \times$ f $0.23625 =$	1.4175.	
Te zamen:			f 488.0925.

Het daarmede gelijk gestelde in het Hollandsch van het pond groote van f 42, bestaat uit:

92 £,	$92 \times$ f $5.25^5 =$	f 483.00.	
19 ß,	$19 \times$ f $0.2625 =$	4.9875.	
5 d.,	$5 \times$ f $0.02^3/_{16} =$	0.10937.	
Of te zamen uit:			f 488.09^5.

Uit dezen post vernemen wij, dat in 1342 alzoo ook te Geertruidenberg met het pond groote van f 37.80 gerekend werd. Maar dikwijls gebruikte men, zoo hier als elders, een veel kleiner pond. Vaak werd zelfs gerekend met het $^1/_{10}$ gedeelte van het hoofdpond of met f 3.78, waarbij het schild wordt gezegd gelijk te staan met 16 schellingen 8 duiten.

Gaat men deze bepaling, aan oude rekeningen ontleend, na, dan blijkt dat zij met de door ons gegevene cijfers in overeenstemming is. Dit kleine pond toch kwam in zijne verdeeling aldus te staan:

1 £ = *f* 3.78.
1 £ = 20 ß.
1 ß = *f* 0.189
1 ß = 12 d.
1 d. = f 0,01575

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel II bladz. 248.

En de aldus uitgedrukte waarde van het schild in 16 ß 8 duiten alsnu toetsende aan deze onderdeelen, hebben wij:

16 ß, 16 × f 0.189 =	f 3.024.
8 d., 8 × 0.01575 cent =	0.126.
Dus te zamen voor het schild:	f 3.15.

Er waren echter meer kleine ponden in gebruik, en één dezer speelde door alle tijden heen zelfs eene voorname rol. Dit was het pond der zoogenaamde kleine penningen, dat reeds in 1249 wordt vermeld, en dat hoofdzakelijk te Deventer in gebruik was, redenen waarom het ook met den naam van Deventersch pond werd bestempeld.

Het pond der kleine penningen was gelijk aan den Florentijnschen gulden, en de kennis van hetzelve is van groot belang voor ons oud muntwezen, omdat ook daarmede het verband kan worden gevonden, dat bestaat tusschen dit en andere alsnog niet bekende muntspeciën en ponden. 't Is daarom, dat wij het hier ook hebben ingelascht en met een enkel voorbeeld door berekening hebben gestaafd. Maar, daar de waarde van den Florentijnschen gulden vóór 1330 in vele oude stukken slechts f 2.27^{5} is, en na dien tijd f 2.3625 bedraagt, zullen er wellicht ook tweeërlei ponden „Kleine Penningen" zijn geweest. Het eerste dan, zou in zijne verdeeling hebben gestaan als volgt:

1 £ = f 2.27^{5}
1 £ = 20 ß
1 ß = f 0.11375
1 ß = 12 ₰
1 ₰ = $^{91}/_{96}$ ct.

Het pond „Kleine Penningen", gevormd door den Florentijnschen gulden van f 2.3625, kwam aldus te staan:

1 £ = *f* 2.3625.
1 £ = 20 ß.
1 ß = *f* 0.118125.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $^{63}/_{64}$ cent.

De renten, in den volgenden post bedoeld, zijn in dit kleine pond uitgedrukt.

Anno 1344. *Item bi haren Dircs brief van Benthem van sinen renten van den jare* 44, 25 £ *cleyne penninghe, maect* 12 £ 10 ß *Holl.* (1)

De 25 pond kleine penningen zijn in het Hollandsch van het pond groote van f 37.80 overgebracht of verantwoord met 12 £ 10 ß. En deze geldbepaling ontwikkelende of herleidende, heeft men:

12 £ Holl.,	$12 \times$ f 4.72[5] =	f 56.70.
10 ß „	$10 \times$ f 0.23625 =	2.3625.
	Te zamen:	f 59.0625.

Eén pond kleine penningen moet dus gerekend zijn op 59.0625 $\times$ $1/_{25}$ = f 2.3625.

Dit pond heeft niet gedeeld in de veranderingen der verschillende pondenstelsels. Het behield, na den koers van 1330, tegenover elk hoofdpond dezelfde waarde, en vandaar de geschiktheid, om daarmede ook alsnog andere, onbekende geldswaarden te bepalen.

Tegenover het pond groote van f 37.80 stond volgens de ons bekende verhouding van 21 tot 20 het pond groote van f 36.00. Vóór 1342 rekende men daarmede zelfs dikwijls in Holland, zooals met voorbeelden kan worden aangetoond. Ook was dit pond in Utrecht in gebruik, want in 1349 vindt men vermeld, dat een „goed oud scilt", gelijk stond met 21 grooten „Utrechts payement". Eéne groote deed in het Sticht alzoo 3.15 $\times$ $1/_{21}$ = f 0.15, en het pond, daarop betrekking hebbende, had eene waarde van 240 $\times$ f 0.15 = f 36.00. Stellen wij daarom ook dit pond of het zoogenaamde Utrechtsche payement met al zijne afleidingen voor. Wij hebben dan:

Het Pond Groote van f 36.00.

Het Schild = 21 Grooten.

De Groote = f 0.15.

Het Schild = 14 Schellingen Hollandsch.

De Guinje = 21 Schellingen Sterling = f 12.60.

Het Pond Sterling = f 12,00.

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel I bladz. 335.

De groote Mark = 4 ß = f 7.20.
De kleine Mark = 2 ß = f 3.60.
De reaal = f 9.00.
De kleine reaal = f 4.50.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^1/_8$ £ Groote.	£ Tornooisch. $^1/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^1/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^1/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^2/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^1/_3$ £ Groote.
1 £ =	f 36.00	f 4.50	f 2.25	f 1.50	f 3.00	f 3.42$^6/_7$	f 12.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 1.80	f 0.225	f 0.1125	f 0.075	f 0.15	f 0.17$^1/_7$	f 0.60
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0.15	1$^7/_8$ ct.	$^{15}/_{16}$ ct.	$^5/_8$ ct.	f 0.0125	1$^3/_7$ ct.	f 0.05

De Engelsche mark = 13 ß 4 ₰ sterling, had eene waarde van f 8.00 Het hofpond stond in zijne verdeeling als volgt:

1 £ = f 6.00.
1 £ = 20 ß.
1 ß = f 0.30.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = f 0.02^5.

In 1349, zeiden wij, gebruikte men in het Sticht dit pond van f 36, want het oude schild werd alstoen daar gelijk gesteld met 21 grooten. Elke dezer grondmunten moet alzoo op f 0.15 zijn gerekend geweest, hetgeen eén pond opleverde van 240 × f 0.15 = f 36.00. [1] Reeds in 1344 vindt men van dit pond aldaar gebruik gemaakt. [2]

Dat de ponden van f 42 en van f 36 uitsluitend voorkomen onder de bepalingen, dat het schild daarbij achtereenvolgens gelijk stond met 12 en 14 schellingen, zooals aan het hoofd dier pondenstelsels

(1) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers tweede Genootschap 26ste stuk 6e deel bladz. 160.
(2) Zie bladzijde 93 van dit werk.

is medegedeeld, kan ook met verantwoordingen, als de volgende, worden aangetoond.

Anno 1342. Item noch bi myns Heeren brieve ghegheven in die Haghe des Sondaghes na Sente Martensdach in den winter in tjaer 42, minen Heere den Grave gheleent tot Dordrecht te dobbelghelde des Donredaghes na Sente Martynsdach in den winter in tjaer voorscreven, 20 scilde, maken, den scilt voer 12 sc. 12 £ Holl. (1)

Hier hebben wij weder te doen met eene bepaling van de waarde van het schild op 12 schellingen, waaruit het duidelijk is, dat met het Hollandsch van het pond van f 42 is gerekend. Nu zijn de 20 schilden verantwoord met 12 £ Hollandsch van dat hoofdpond, en dit is volkomen juist, want:

12 £, 12 × f 5,25 =	f 63.00.
en 20 schilden, 20 × f 3.15 =	f 63.00.

In den volgenden post blijkt uit de schildbepaling in schellingen, dat zoowel van het pond groote van f 42, als van dat van f 36, gebruik is gemaakt.

Anno 1342. Item bi myns heeren brieve, ghegheven te Middelburgh des Vridaghes voer Midvasten in tjaer 41, Jan Marquaerde betaelt van 250 hoefysers ende van 3000 naghelen ten paerden, die hi leverde Janne van Thurot, den marscalc, myns Heeren paerde mede te beslane te Crabbendyc, die wile dat myn Heere in Zeelant was, daer myns Heeren clercke gheene rekeninghe of doen en sullen, 4 £ 10 ß Holl. den scilt voer 14 sc. Holl. dat maect, enen scilt gherekent voer 12 sc. 3 £ 17 ß 2 d. Holl. (2)

De bij den smid te Krabbendijke gemaakte onkosten, waren geboekt in het pondenstelsel van f 36.00, zoodat dit ook in Zeeland schijnt te zijn gebruikt. De gelden werden aan het slot van den post overgebracht in het Hollandsch van het pondenstelsel van f 42.00, waarbij het schild eene waarde had van 12 ß.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel I bladz. 243.

(2) Ibid van Zeeland onder het Heneg. Huis. Deel I bladz. 243.

Het bedrag in eerstgenoemd stelsel uitgedrukt, herleidende, heeft men:

4 £ Holl., 4 × f 4.50 = f 18.00.
10 ß „ 10 × f 0.22^5 = 2.25.

Te zamen: f 20.25.

Het daarmede gelijk gestelde overbrengende, is:

3 £, 3 × f 5.25 = f 15.75.
17 ß, 17 × f 0.2625 = 4.46.
2 d„ 2 × $2^3/_{16}$ cent = 0.04.

Of te zamen: f 20.25.

In vele steden, en inzonderheid ook in Dordrecht, rekende men met dit pondenstelsel. Zulks blijkt uit vele posten uit oude stukken, even als uit de volgende van daar ter stede gemaakte verteringen.

Anno 1343. Item des Vriendachs voer Sente Jacopsdach quam myns Heren herberghe t' Ordrecht ten eten, daer die somme van den cost beliep, overmids alrehande provanchie, die men daer cofte ende voert vorderde te Rotterdamme 9 £ 9 ß 10 d. den scilt voer 14 sc. maken 13 scilde 10 d. H. Maken 20 ß 4 d. H. (1)

De geboekte onkosten in het pond groote van f 36 bestaan uit:

9 £ Holl., 9 × f 4.50 = f 40.50.
9 ß „ 9 × f 0.225 = 2.02^5.
10 d. „ 10 × f $0.01^7/_8$ = 0.1875.

Te zamen: f 42.7125.

Dit bedrag vindt men gelijk gesteld met:

13 schilden, of 13 × f 3.15 = f 40.95.
10 grooten, of 10 × 0.175 = 1.75.

Of te zamen met: f 42.70.

En in ponden groote van f 42.00 met:

20 ß, 20 × f 2.10 = f 42.00.
4 d., 4 × 0.175 = 0.70.

Of te zamen met: f 42.70.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III, bladz. 293.

Dan, behalve vele steden, rekenden ook de rentmeesters van Holland vóór 1342 eene enkele maal in dit pondenstelsel. De 3e rekening van JAN, HEEREN GILLESZOON, rentmeester van Zuid-Holland, van 1331 is daarin gesteld. (1) Zulks blijkt uit vele vaste posten daarin voorkomende, die later, in de rekening van JAN SIMONSZOON VAN BYZANTEN, van 1342, weder, doch alstoen in andere ponden, zijn verantwoord. Voor de ponden in de rekening van JAN GILLESZOON, staat het schild gelijk met 14 schellingen; voor de ponden in de rekening van JAN SIMONSZOON, doet het schild 12 schellingen. De een heeft alzoo gerekend met het pond Hollandsch van het pond van f 36, de ander met het pond Hollandsch van het pond van f 42. Een en ander kunnen wij met voorbeelden, als de volgende, staven:

Anno 1331. Item heren Arnoud van Holland bi sinen brieve van sine renten up die porte van Dordrecht, daer die dach of was te Bamisse in tjaer 30, 30 £ Hollandsch. (2)

30 £ Holls. van het pond van f 36 bedraagt 30 × f 4,50 = f 135.00.

In 1342, na de invoering van het pond groote van f 42.00 voor den rentmeester, luidt deze verantwoording als volgt:

Anno 1342. In den eersten Arent van Hollant van sinen lene, daer die termine of was te Bamisse, in tjaer 42, 30 £ Holls, enen scilt voor 14 scell. Dat maect eenen scilt voor 12 sc, 25 £ 14 ß 3½ .d. Holls. (3)

't Is uit deze verantwoording alzoo duidelijk, dat in 1331 gerekend is met het pond van f 36 en dat in 1342, het pond van f 42 is gebruikt.

Nu zijn de renten, in 1331 bedoeld, verantwoord in het Hollandsch van het pond van f 42; zij bedragen alzoo:

25 £, 25 × f 5.25 =	f 131.25.
14 ß, 14 × 0.2625 =	3.675.
$3^1/_2$ d., $3^1/_2$ × $2^3/_{16}$ cent =	0.075.
Of te zamen zooals in den jare 1331:	f 135.00.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III.

(2) Ibid. Deel I, bladz. 144.

(3 Ibid. Deel I, bladz. 248.

Een andere post, waarmede hetgeen wij beweerden, eveneens bewezen wordt, luidt:

Anno 1331. Item Pieter Wierixzone, bi sinen brieve van sinen lene up die uitlande van Bysoye, daer die dach of was 't Sente Martynsmisse, daer die dach of was den winter, in tjaer 30, 10 £ Holls. (1)

Nu leveren 10 £ Hollandsch van het hoofdpond van f 36 een bedrag op van 10 × f 4.50 = f 45.00.

In 1342, na de verandering, werden deze inkomsten, als volgt verantwoord:

Anno 1342. Item Pieter Wierixsone van sinen leene daer die termine of was t' Sente Martynsmisse in den winter in tjaer 41, 10 £, enen scilt voor 14 schellinghen. Dat maect eenen scilt voor 12 sc. 8 £ 11 ß $5^1/_2$ d. Holls. (2)

Hier zijn klaarblijkelijk dezelfde renten verantwoord met 8 £ 11 ß $5^1/_2$ d. Holls., en het bedrag daarvan moet, blijkens de rekening van 1331, f 45 bedragen. Herleiden wij alsnu de geldelijke verantwoording in het Holls. van het pond van f 42, waarin het bedrag is overgebracht, dan is:

8 £ Holl.,	8 × f 5.25 =	f 42.00.	
11 ß „	11 × f 0.2625 =	2.88.	
$5^1/_2$ d. „	$5^1/_2$ × $2^3/_{16}$ cent =	0.12.	
	Te zamen:		f 45.00.

Maar niet altijd bracht men de oude ponden in de nieuwe zoo getrouwelijk over, hetgeen de vergelijking in vele gevallen zeer bemoeielijkt. Dikwijls waren de te bepalen of uit te keeren ponden afhankelijk van den koers van den dag, zooals blijkt uit een charter van 1389, waarin aan „Mevrouw van Simonskercke" jaarlijks 16

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel I, bladz. 144.

(2) Ibid. Deel I bladz. 248.

zoodanige ponden groote werden toegezegd, als op den dag der betaling zouden in gang zijn. (1)

Naar aanleiding van het pond groote van f 37.80, merken wij nog op, dat in 1379 verschil ontstond over de te heffen tolrechten te Nijmegen. Ter beslechting van die aangelegenheid gaf de GRAAF last, de oude tolboeken na te zien om zich daarnaar te regelen. Daaruit bleek, dat van de schepen met wijn geladen, altijd de 40ste mark als belasting werd geheven, en dat de mark daarbij bepaald was op 4 schellingen grooten konings Tournooisch. Deze bepaling had betrekking op dit pond, want juist vier schellingen daarvan geven de waarde van f 7.56 of van hetgeen men hiervoren ook voor de Duitsche of Keulsche mark vindt bepaald. (2)

In opzicht tot het pond groote van f 36 merken wij op, dat het tegenwoordige Engelsche pond sterling stellig daarvan alsnog afkomstig is. De ester of sterling, het derde gedeelte eener groote, schonk daaraan reeds in vroeger eeuw dien naam. En in betrekking tot de ponden in het algemeen zij hier nog medegedeeld, dat het Engelsche, Duitsche en Fransche geld nog steeds een gemeenschappelijke basis vond in het zoo merkwaardige schild. Ook is gebleken, dat niet met elk in gebruik gekomen pondenstelsel, de munt is gewijzigd, en dat, had verandering plaats, ook andere landen òf die verandering hadden op het getouw gezet, òf daarmede genoegen namen, en insgelijks daarnaar hun muntwezen regelden.

Dat wij alsnog op het rechte spoor zijn voor het bepalen van de waarde der munt, blijkt ook uit het laatst behandelde pondenstelsel, waarin het in gebruik gebleven pond sterling met zijn nog altoos oude waarde voorkomt. En niet minder pleit daarvoor de waarde van de guinje van het pond van f 37.80, als f 12.60 bedragende, en hare merkwaardige bepaling van „21 shillings" in betrekking tot het afgeleide pond van f 36.

Wanneer evenwel het pond groote van f 37.80 is in gebruik

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland.

(2) Zie bladz. 71 van dit werkje.

gekomen, is moeielijk, zoo niet onmogelijk te bepalen; maar 't is wel opmerkelijk, in 1337, toen de rentmeesters van Zeeland hunne rekeningen reeds stelden in het pond groote van f 42.00, werd voor de drie wagen schapenkaas, die het waterschap Poortvliet voor het gebruik der uitgestrekte gorzen in den Pluimpot en de Mosselkreek jaarlijks gehouden was aan het Hof of de Grafelijkheid uit te keeren, juist daarvoor een zoodanig pond verantwoord. Het bedrag daarvoor alstoen geboekt, bestond uit 14 £ 8 ß Tournooisch, of uit:

14 £ Torns.,	14 × f 2.625 =	f 36.75.
8 ß „	8 × 0.13125 =	1.05.
	Te zamen uit:	f 37.80.

Dan, het duurde niet lang of er kwam weder een ander pond, dat der gezellen genaamd, in gebruik. De waarde daarvan bedroeg aanvankelijk 15 £ Tournooisch of 15 × f 2.625 = f 39.375. Later vindt men echter de grondmunt nu eens gelijk gesteld met 7 duiten Hollandsch en dan eens met 12 duiten Tournooisch. In het eene geval leverde deze bepaling een pond groote op van 240 × 7 × $2^3/_{16}$ cent of van f 36.75, in het andere een van 240 × 12 × $1^3/_{32}$ cent of van f 31.50.

Het pond van f 31.50 werd aangehouden en schijnt eveneens reeds vóór de officieele vaststelling in gebruik te zijn geweest, want ook daarvan bestonden bereids geslagen grooten. De tot dusverre gebruikte grooten van f 0.175 heetten in 1343 daarom reeds oude, zooals uit de volgende verantwoording is na te gaan.

Anno 1343. Item Melis, baelju van Poortvliet ghelevert minen here den Grave tot Tienen bi Ritsaerds hant des Vridaghes voer Sente Magrietendach anno 43, 4 scilden; facit 6 ß oude grote, val. in torns. 4 £ 16 ß (1)

Dat in deze verantwoording van Melis van Valkenburgh, nog met oude grooten van f 0.175 gerekend is, is duidelijk, want:
4 schilden zijn gelijk aan 4 × f 3.15 = f 12.60.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 50.

En 6 schellingen groote leveren insgelijks dat bedrag op, daar ook 6 × f 2.10 gelijk is aan: f 12.60.

Het bedrag in ponden Tournooisch is insgelijks daarmede in overeenstemming,

want 4 £, 4 × f 2.62^5 =	f 10.50.	
en 16 ß, 16 × 0.13125 =	2.10.	
Of te zamen:		f 12.60.

Maar men zij voorzichtig met oude grooten, want ook van het pond van f 47.25 waren in 1343 nog dusdanige munten in omloop, zooals men kan nagaan uit het volgende:

Anno 1343. *Item des selves daghes Gisebrecht den painter weder gheghenen bij Jan den Smeeder ende Josset van Pottes, die hi ghegheven hadde om een bruun teldende paert dat hem myn Heer nam ende altemale behielt,* 7 *scilde ende* 4 *oude grote, valent* 10 ß 10$^1/_2$ *d.* ₰. (1)

De hier bedoelde oude grooten, waren munten van f 0.19$^{11}/_{16}$, want:

10 ß ₰, 10 × f 2.10 =	f 21.00.
10$^1/_2$ ₰, 10$^1/_2$ × f 0.175 =	1.8375.
Te zamen:	f 22.8375.

En de koopsom van het paard in de andere muntspeciën bepaald, herleidende, zijn:

7 schilden, 7 × f 3.15 =	f 22.05.
4 d. ₰, 4 × 0.19$^{11}/_{16}$ =	0.7875.
Te zamen:	f 22.8375.

Er waren anno 1343 of 1344 zelfs drieërlei oude grooten in omloop, namelijk grooten van f 0.23$^1/_3$, van f 0.19$^{11}/_{16}$ en van f 0.175, en in 1342 was in Zeeland reeds de „Geselle" als nieuwe groote van f 0.13125 in gebruik. In de werken over ons oud muntwezen zijn ook de grooten, evenals de overige munten beschreven. Zij komen daarin zelfs voor met hun gewicht, maar het zal eene hoogst moeielijke aangelegenheid zijn, duidelijk te maken, met welke grooten

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel II bladz. 110 en 111.

men steeds te doen heeft. Bovendien merke men op, dat niet het mindere gewicht van de eene munt, vergeleken tegenover de andere, het gevolg is van een minder gehalte, zooals doorgaans beweerd wordt, maar uitsluitend moet worden toegeschreven aan een kleiner pond, waarop zij betrekking heeft.

In den volgenden post is reeds van het nieuwe pond, gegrond op de „gezelle", gebruik gemaakt.

Item 1342. Item per litteram domini comitis datam tote Bincs up ten anderen dach van Marte, anno 42, Janne van Ysche, van eenen henxt, die hem starf in myns heren 's Graven dienste voer Dorneke, welke henxt gheprijst was bij Dirric van Pottes 4 £ Grote, enen ghezelle voer eenen groten gherekent, als die letteren daer of houd. Val in Torns. 48 £ (1)

Voor den gestorven hengst was verantwoord:

48 £ Tournooisch of 48 × f 2.625 = f 126.00.

Het paard was geschat op 4 £ groote, zoodat elk pond moet zijn gerekend op f 31.50.

Uit alles blijkt alzoo, dat weder eene verandering in het pondenstelsel had plaats gegrepen. Toch werd van het oude of voorgaande pond groote in de officieele stukken nog steeds gebruik gemaakt.

Wanneer het alsnu volgende pond is ingevoerd, is mij niet gebleken. Maar in 1351 rekende men reeds daarmede. Zulks blijkt uit een stuk bij Van Mieris, waarin wij lezen van een geldelijk bedrag van „7 £ 12 ß grote, enen ouden scilt voor twee scellinghe groote gherekent". (2) Deze geldsom wordt gelijk gesteld met de waarde van 76 schilden, en ook door deze daaraan toegevoegde omschrijving zijn wij in staat de waarde van het gebezigde pond te bepalen.

Het schild dan wordt gelijk gesteld met 2 schellingen; één van deze moet alzoo gerekend zijn op f 1.57^5 en het pond, daarop gegrond, deed 20 × f 1.57^5 = f 31.50.

(1) Rekeningen der grafelijkheid van Zeeland onder het Heneg. Huis.

(2) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel II bladz. 799.

Het bedrag nu van 7 £ 12 ß groote, in dit stelsel bepaald, bestond uit:

7 £, 7 × f 31.50 =	f 220.50.
12 ß, 12 × f 1.57⁵ =	18.90.
Of te zamen uit:	f 239.40,

hetgeen overeenstemt met de 76 genoemde schilden, want 76 × f 3.15 is insgelijks gelijk aan f 239.40.

Enkele bladzijden verder wordt gewag gemaakt van „741 pont, 6 scellinghe ende 8 penninghen zwerten, enen ouden scilt voer 24 Vlaemsche groten gherekent." (1) Ook uit deze bepaling blijkt het gebruik van het pond van f 31.50, want het schild op 24 grooten rekenende, deed elke dezer grondmunten f 0.13125, 't geen eveneens een pond oplevert van 240 × f 0.13125 = f 31.50.

Hoogstwaarschijnlijk is het nieuwe pond in 1350 vastgesteld; het gebruik daarvan dagteekent evenwel van vroeger. Wij hebben dan:

Het pond groote van graaf Willem V
Anno 1350.
Het pond van f 31.50 of van 10 Fransche Schilden.
Het Schild = 24 Grooten.
De groote = f 0.13125.
Het Schild = 16 ß Hollandsch of 32 ß Tournooisch.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tornooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/12 £ Groote.
1 £ =	f 31.50	f 3.9375	f 1.96 7/8	f 1.3125	f 2.625	f 3.00	f 10.50
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 1.575	0.19 11/16	0.09 27/32	f 0.06 9/16	0.13125	f 0.15	f 0.525
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f0.13125	1 41/64 ct.	105/128 ct.	35/64 ct.	1 3/32 ct.	f 0.0125	f 0.04375

1 F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel II bladz. 801.

Het dubbele lam = f 5.25.
Het enkele lam = „ 2.625.
De nieuwe groote reaal = „ 7.875.
De nieuwe kleine reaal = „ 3.9375. (1)

Het Hofpond stond in zijne verdeeling als volgt:

1 £ = ƒ 5.25.
1 £ = 20 ß.
1 ß = ƒ 0.2625
1 ß = 12 ₰
1 ₰ = $2^{3}/_{16}$ ct.

De groote mark was f 6.30, de kleine f 3.15.

De Engelsche mark = 13 ß 4 d. sterl. = f 7.00.

Ook van dit pond groote is in oude stukken veelvuldig gebruik gemaakt. Men ziet dit bij VAN MIERIS, en dat men zich spoedig daarvan na de vaststelling heeft bediend, blijkt uit een charter van 20 October 1356, waarbij DIRK VAN WASSENAAR quitantie geeft van 700 schilden tegen 24 grooten in het schild. (2)

Maar hertog WILLEM besloot in 1355 nu ook tot aanmunting van nieuwe schilden, die later tot in de 17e eeuw met afwisselende waarde in zwang waren. Bij de vervaardiging dezer nieuwe munt werd bepaald, dat zij gelijk moest staan met het Vlaamsche of Fransche schild, en elk dezer zou beschouwd worden als te zijn verdeeld in 24 grooten. Om te doen zien, welke waarde aan de nieuwe groote moest worden toegekend, wordt gezegd, dat de halve gulden „halling" of de halve Florentijnsche gulden, zijnde f 1.18125, gelijk stond met negen der nieuw aangenomen grooten. Elk dezer grondmunten had alzoo ook volgens deze merkwaardige bepaling eene waarde van f 0.13125. (3)

Voorts werden aangemunt, halve schilden van f 1.57[5], die later als halve dukatons stonden bekend, en stukken van vierden van

(1) Reeds vroeger gebruikt tot aanduiding van het pond Parisis bij het hoofdpond van f 47.25. Zie bladz. 27 van dit werk.

(2) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel II.

(3) Beschrijving van Dordrecht.

een schild of van f 0.8125; benevens grooten, vierden van grooten en achtsten van grooten.

Wij merkten hiervoren op, dat dit pond zelfs reeds in 1342 is gebruikt. Dan, uit het volgende vernemen wij, dat daarmede ook in 1344 te Heerenthals is gerekend.

Anno 1344. Item des Woensdaghs na Sente Jacopsdach quam myn Here te Herenthals ten eten, daer die somme van den cost af beliep 9 £ 8 d., den cleenen gulden voer 36 sc.; maken 5 cleyne gulden 1 Ester, Maken 5 ß $7^1/_2$ d. § 1 Ester. (1)

De kleine of Florentijnsche gulden, hiervoren berekend op f 2.3625, wordt hier gelijk gesteld met 36 schellingen, weshalve één schelling op $6^9/_{16}$ cent moet zijn gerekend. In het hierboven ontwikkelde pondenstelsel komt de schelling van het pond myten met die waarde voor, zoodat blijkt, dat te Heerenthals destijds met het pond myten van dit pondenstelsel werd gerekend. (2)

De gemaakte onkosten beliepen:

9 £ Myten, 9 × f 1.3125 =	f 11.8125.
8 d. „ 8 × $^{35}/_{64}$ cent =	0.04375.
Te zamen:	f 11.85625,

of, zooals in de verantwoording wordt gezegd 5 kleine guldens en een ester, want:

5 guldens, 5 × f 2.3625 =	f 11.8125.
een ester van het pond van f 31.50 =	0.04375.
Te zamen als boven:	f 11.85625.

Ook in den volgenden post heeft men zich van het pondenstelsel van f 31.50 bediend, want uit de bepaling, dat het schild gelijk stond met 48 schellingen blijkt insgelijks, dat het pond myten van dit hoofdpond is gebruikt.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III.

(2) Het is evenwel ook mogelijk, dat het pond kleine penningen is gebruikt.

Anno 1343. Item des Woensdaechs voersz quam die herberghe voers tot Herenthals des avonds, ende beliep die somme van den cost 42 £ 18 ß 2 d., den scilt voer 48 schell., maken $17^1/_2$ scilt $6^1/_2$ d. & 1 Ester, Maken 20 ß $9^1/_2$ d. & 1 Ester. (1)

Het schild gelijk 48 schellingen, is elke schelling gerekend op $6^9/_{16}$ cent. Het pond was dan $20 \times 6^9/_{16}$ cent of f 1.3125, zijnde weder juist het bedrag, dat men hierboven in het gegeven staatje voor het pond myten vindt bepaald. De te Heerenthals gemaakte onkosten beliepen:

42 £ Myten,	$42 \times$ f $1.3125 =$	f $55.12^{16}/_{32}$.
18 ß „	$18 \times 0.06^9/_{16} =$	$1.18^4/_{32}$.
2 d. „	$2 \times {}^{35}/_{64}$ cent $=$	$0.01^3/_{32}$.
	Te zamen ruim:	f 56.31^5.

Dit bedrag alsnog overgebracht in ponden groote van f 42 bestond uit:

26 ß groote,	$26 \times$ f $2.10 =$	f 54.60.
$9^1/_2$ d. „	$9^1/_2 \times 0.175 =$	$1.66^3/_{12}$.
1 Ester „		$0.05^{10}/_{12}$.
	Te zamen bijna met:	f 56.31^5.

Klaarblijkelijk is ook het volgende in het pondenstelsel van f 31.50 berekend.

Anno 1357. Ghelevert den heer van Barbenchon op O. V. dach ass. om die traelge mede te betalen, die ghemaect is voir myns jonchr tombe van Byaumont, des God ghedenke 160 Brab. mott. totic 19 ß, loept 152 £. (2)

De Brabantsche Mouton, hier bepaald op 19 ß, had alzoo eene waarde van $19 \times$ f $0.19^{11}/_{16} =$ f $3.74^1/_{16}$ en 160 zoodanige geldstukken vertegenwoordigden een bedrag van $160 \times$ f $3.74^1/_{16} =$ f 598.50. Het daarvoor in rekening gebrachte bedraagt: 152 £ Holl. of $152 \times$ f $3.9375 =$ f 598.50.

Wij merken hierbij op, dat onder de Brabantsche Mouton ver-

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 293.

(2) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel 1 bladz. 102.

moedelijk verstaan moet worden de Brabantsche Leeuw, die eene waarde had van f 3.75; de Hollandsche Mouton stond merkelijk lager. Deze werd in 1367 bepaald op 17 ß 4 Hollandsch, dat is op f 3.4125. (1)

In een charter van 24 Juli 1359 bepaalt hertog ALBRECHT de oorlogsschatting van Delft op 30'000 schilden en van dit bedrag moesten aan JAN VAN BLOIS, heer van Schoonhoven en Tholen, 2176 schilden in ponden, gegrond op eene schildverdeeling in 24 grooten, worden uitgekeerd. (2) Nog wordt gewag gemaakt van dit pond bij VAN MIERIS in de jaren 1364, 1365 en 1366. (3)

Ook uit particuliere stukken blijkt, dat men zich naar dit pondenstelsel regelde. Zulks is na te gaan uit de volgende aanteekening uit een der rekeningen van JAN VAN BLOIS. Zij luidt:

Anno 1362. Ghecoft tot Ammers een henxt, die myn Jonchr. Janne van Buren gaf, doe hi waende ghereden te hebben op eene reyse mitten Hertoghe van Brabant jeghens den Biscop van Ceulen, coste 77 scilde, tstic 16 sc. (4)

Een schelling Hollandsch is blijkens 't bovenstaande pondenstelsel f 0.19$^{11}/_{16}$, en 16 stuks zijn gelijk aan het ons zoo bekende schild.

De hengst was alzoo duur gekocht, want daarvoor werd betaald 77 × f 3.15 = f 242.25.

Ook het pond zwarte, of het pond Tournooisch, vindt men op de bepaalde waarde in particuliere stukken gebruikt, hetgeen men bevestigd vindt in deze aanteekening, die insgelijks aan eene der huishoudelijke rekeningen van JAN VAN BLOIS is ontleend.

Anno 1362. Joncfr. Russelden Jans wijf van der Goude van Amersfoerde, op Jans brief, die Jan van myn Heere te leene hout in rechte leene jaerlijx te hebben van thienden in papencoep 10 £ zwarte 7$^1/_2$ plagge voor 't pont maken in hollants payement 52 ß 6 ₰. (5)

1 In Brabant noemde men de Hollandsche Mouton Albertusgulden.

(2) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland.

(3) Ibid. Deel III, bladz. 171, 174 en 184.

(4) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel I bladz. 147.

(5) Ibid. Deel I bladz. 143.

Eene plak is gelijk twee grooten van het hoofdpond. Zij had alzoo eene waarde van 2 × f 0.13125 = f 0.2625 en $7^1/_2$ plak, gelijk gesteld met een pond Tournooisch, leverde een bedrag op van $7^1/_2$ × f 0.2625 = f 1.96875, juist hetgeen men hierboven voor de waarde van dit pond heeft aangeteekend.

Rekent men het bedrag van de tien pond zwarte, dat verantwoord werd met 52 ß 6 ₰ na, dan ziet men dat onder het Hollandsch payement, ponden van f 7.50 werden verstaan.

Ook in het volgende komt het schild met de waarde van 16 schellingen voor.

Anno 1359. Van heren Janne van der Goude van der bede, die die goede luden van Tessel Janne van Blois gaven tot synre nyeuwer coemste aldaer 400 Bruxescilde tstic voir 16 ß loept 320 £. (1)

400 schilden van 16 schellingen of van 16 × f 0.19$^{11}/_{16}$ = 3.15 leveren een bedrag op van 400 × f 3.15 = f 1260.—

En 320 £ Hollandsch van het pond groote van f 31.50 zijn eveneens gelijk 320 × f 3.9375 of f 1260.—

Bij meer officieele handelingen rekende men met het hofpond van dit pond groote. Bij eene regeling toch der tolheffing in 1363 wordt zelfs uitdrukkelijk gezegd, dat de tarieven in grooten zijn uitgedrukt in betrekking tot dit pond. Immers wordt de Vlaamsche groote daarbij gesteld op 6 penningen Hollandsch of op 6 × $2^3/_{16}$ = f 0.13125. (2)

Dat de Vlaamsche of Dordsche groote schier overal in deze gewesten in gang of omloop was, blijkt ook uit de uitspraak van Jan, Bisschop van Utrecht, van 4 Augustus 1363, in zake de uitwatering van Sparrendam. De Kerkvoogd regelt de waterpenningen voor de gronden, die door de te onderhouden sluizen zouden komen te loozen, in Vlaamsche grooten. (3)

Nog in 1366 rekende men eene enkele maal met het pondenstelsel van f 31.50, want in dat jaar verzoende hertog Albrecht zich met

(1) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel I bladz. 522.

(2) Zie bladzijde 104 van dit werk.

(3) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 146.

die van Amsterdam en bevestigde al hunne privilegiën en rechten, tegen betaling van 10'000 schilden, elk van 24 grooten Vlaamsch. (1)

Tegenover het pond van f 31.50 stond dat van f 30.00, hetwelk met al de overige daarop betrekking hebbende ponden kwam te staan als volgt:

Het Pond Groote van 30.—.
Het oude Fransche Schild = $25^1/_5$ Groote.
De Groote = f 0.125.
De nieuwe Groote Reaal = f 7.50. (2)
De nieuwe Kleine Reaal of de gouden Leeuw = f 3.75.
De nieuwe halve gouden Leeuw = f 1.875.
Het nieuwe gouden Schild = f 5.00.
Het nieuwe halve gouden Schild = f 2.50.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tornooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/12 £ Groote.
1 £ =	f 30,00	f 3.75	f 1.875	f 1.25	f 2.50	f $2^6/_7$	f 10.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 1.50	f 0.1875	$9^3/_8$ ct.	f 0.0625	f 0.125	f 0,$14^2/_7$	f 0.50
1 ß =	12 ₰	1 2₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0.125	$1^9/_{16}$ ct.	$^{35}/_{32}$ ct.	$^{35}/_{48}$ ct.	$^{25}/_{24}$ ct.	$1^1/_3$ ct.	$4^1/_6$ ct.

De Engelsche mark daarvan bedroeg f $6.66^2/_3$.
De groote mark f 6.00.
De kleine mark f 3.00.

Of ook dit pond in alsnog bestaande rekeningen is gebruikt, is mij niet gebleken, maar 't is aanmerkenswaardig, wat Boxhorn in zijne kroniek van Zeeland in betrekking tot het daarvan gebruikte

(1) Algemeene Geschiedenis des Vaderlandsch door J.P. Arend. IIe Deel 2e stuk bladz. 255.
(2) Het zoogenaamde Hollandsche payement. Zie bladz. 108.

pond sterling ons zegt. Deze deelt betreffende dit mede: „de Thienden in Sr. Janslandt in Duyvelandt, werden noch tegenwoordich verpacht op ponden steerlinx, die hij haer genoemt worden Heeren ponden, zijnde elck pondt thien guldens; daeruyt af te nemen is, dat den bedycker ofte grondtdecker van Sr. Janslandt een Engels Heer moet geweest zijn." (1) Zie, hier vinden wij van het pond sterling van f 10, omstreeks half de 17e eeuw, nog gewag gemaakt, en het door dien kroniekschrijver als bijzonderheid vermelde, strekt alzoo tot bevestiging van al hetgeen wij tot dusverre nopens ons muntwezen hebben verhaald. 's Schrijvers meening, als zou het gebruik van het pond sterling wijzen op een Engelsch heer als bedijker, moet eenvoudig worden toegeschreven aan de reeds in zijne dagen bestaande onbekendheid met ons voormalig geldwezen.

Maar men sprong soms vreemd met de aanduiding der ponden in de rekeningen om, zooals is na te gaan uit de volgende verantwoording uit eene der huishoudelijke rekeningen van heer Jan van Blois.

Anno 1374. Van der merct tot Haerlem rekende Jan Barthoutssoen van Assendelft minen Here van sinen rechte tot Haerlem binnen der jaermerct, die myn Heer aldaer heeft, 44 ß 9 ₰, de plack 9 ₰, behalven 1/2 £ gengbers en 1/2 £ pepers, de plack 12 ₰. (2)

De beteekenis van deze eenigszins ingewikkelde rekening is de volgende: heer Jan van Blois had eene vaste rente van 44 schellingen 9 grooten op de markt van Haarlem drukkende, en om te doen zien welke ponden men bedoelde, wordt gezegd, dat de plak gelijk stond met 9 grooten. De plak nu was gelijk aan twee grooten van het pond van f 31.50, dus gelijk 2 $\times$ f 0.13125 of f 0.2625. Hiervan 1/9 is 2 11/12 cent voor de groote van het pond, waarin de rente was bepaald. Gaat men nu de verschillende pondenstelsels na, dan blijkt, dat het Hollandsch van het pond groote van f 56 werd bedoeld.

In later tijd, wellicht in de dagen van Jan van Blois, was aan de rente toegevoegd 1/2 £ voor gember en 1/2 £ voor peper, dus te

(1) Boxhorn. Kroniek van Zeeland. Deel 1 bladz. 379.

(2) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel I.

zamen een pond, en de groote daarvan bedroeg $^{1}/_{12}$ van de plak of $2^{3}/_{16}$ cent, zijnde de grondmunt van het pond Hollandsch van het pond groote van f 42.00.

Het bedrag alsnu berekenende, blijkt dat moest worden opgebracht voor de rente:

44 Schell.,	44 × f 0.35 =	f 15.40.	
9 ₰,	9 × $2^{11}/_{12}$ =	0.2625.	
Te zamen:			f 15.6625.
En voor de gember en de peper:			
1 £ Hollandsch van het pond van f 42 =			5.25.
Aldus te zamen:			f 20.9125. (1)

Toch schijnen ondertusschen weder andere ponden in gebruik te zijn gekomen, namelijk die gegrond op eene schildverdeeling in 27, 28 en 30 grooten. Wijziging van het geldwezen blijkt ook uit andere stukken, want uit de stadsrekeningen van Middelburg verneemt men, dat de Graaf op St. Magrietenavond van 1365 daar kwam, om te spreken over „den payemente", en op Maria-Magdalena-avond daarop volgende, vergaderde het stadsbestuur, om „die roeringh wil van den payemente". (2)

Eene schildverdeeling in 27 grooten leverde eene grondmunt van $11^{2}/_{3}$ cent en een pond van 240 × $11^{2}/_{3}$ cent = f 28 op.

Daarbij was het daarop geslagen schild = f $4^{2}/_{3}$.

De nieuwe groote reaal =	f 7.00.
De kleine reaal =	„ 3.50.
De halve reaal =	„ 1.75.
Het nieuwe schild =	„ $4.66^{2}/_{3}$.
Het halve schild =	„ $2.33^{1}/_{3}$.
De groote mark =	„ 5.60.
De kleine mark =	„ 2.80.
Het £ Hollandsch =	„ 3.50.
Het £ Tournooisch =	„ 1.75.

(1) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel I.
(2) Archief. Vroegere en latere mededeelingen, voornamelijk in betrekking tot Zeeland. Deel V 2e stuk bladz. 245.

Het pond groote van f 28.—,
Het Fransche Schild = 27 grooten.
De groote = $11^2/_3$ cent.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 28.00	f 3.50	f 1.75	f 1.16$^2/_3$	f 2.33$^1/_3$	f 2.66$^2/_3$	f 9.33$^1/_3$
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 1,40	f 0.175	f 0.0875	5$^5/_6$ ct.	11$^2/_3$ ct.	f 0.13$^1/_3$	f 0.46$^2/_3$
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	11$^2/_3$ ct.	1$^{11}/_{24}$ ct.	$^{35}/_{48}$ ct.	$^{35}/_{72}$ ct.	$^{35}/_{36}$ ct.	f 0.01$^1/_9$	f 0.03$^8/_9$

'tIs mij niet gebleken, of ook met dit pond is gerekend. Dat daarop geld is aangemunt, is zonder twijfel. Dan, het Hollandsch werd gevormd door het paviljoen, en het Tournooisch stond gelijk met de helft van dit muntstuk.

De kleine mark, ad f 2.80 bedragende, kwam later in omloop als schild.

Eene schildverdeeling in 28 grooten, leverde een grondmunt op van $11^1/_4$ cent. Het pond, daarop gevormd, deed 240 × $11^1/_4$ cent = f 27.00.

Het daarop geslagen schild had eene waarde van: f 4.50.
De groote mark was: „ 5.40.
De kleine mark, de frank of de kroon „ 2.70.
Het £ Hollandsch of de engel = „ 3.37^{5}.
Het £ Tournooisch of de halve engel = „ 1.6875.
£ Het myten = „ 1.125.
Het £ Parisis, het vroegere halve schild = „ 2.25. (1)

(2) Zie bladz. 109 van dit werk.

Het Pond Groote van f 27.—
Het Schild = 28 grooten.
De groote = f 0.1125.
Het 10 Frankenpond.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^1/_8$ £ Groote.	£ Tornooisch. $^1/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^1/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^1/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^2/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^1/_3$ £ Groote.
1 £ =	f 27,00	f 3.375	f 1.6875	f 1.125	f 2.25	f $2.57^1/_7$	f 9.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 1.35	f $0.167^7/_8$	$8^7/_{16}$ ct.	$5^5/_8$ ct.	f 0.1125	f $0,12^6/_7$	f 0.45
1 ß =	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §
1 § =	f 0.1125	$1^{13}/_{32}$ ct.	$^{45}/_{64}$ ct.	$^{45}/_{96}$ ct.	$^{15}/_{16}$ ct.	$1^1/_{14}$ ct.	$3^3/_4$ ct.

Of ook rekeningen bestaan, die in dit stelsel zijn opgemaakt, is mij niet gebleken. Het geld daarop aangemunt, komt later veelvuldig voor, en met het pond, op 5 franken of op 5 × f 2.70 = f 13.50 gegrond, is veel gerekend.

Het gebruik van het pond, gevormd op eene schildverdeeling in 30 grooten, blijkt uit een charter van 1379, waarbij hertog ALBRECHT uitspraak doet in de geschillen tusschen die van van Maalstede en die van Zoetelingskerke. De boeten ter verzoening van partijen gesteld, bepaalde de Landsvorst in ponden Tournooisch, waarvan één gelijk stond met de helft van het schild. Dit pond had alzoo eene waarde van f 1.57^5, en het hoofdpond daarop betrekking hebbende, vertegenwoordigde een bedrag van 16 × f 1.57^5 = f 25.20. (1)

Stellen wij daarom ook dit pondenstelsel, waarvan de waarde van het hoofdpond gelijk stond met tien dukaten, voor, dan hebben wij:

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 349.

Het pond Groote van f 25.20
of van acht oude Fransche schilden.
Het eerste pond groote van Albrecht van Beieren,
vermoedelijk van 1362 of 1365.
Het Schild = 30 Grooten.
De Groote = f 0.10⁵.

Het Schild = 20 ß Hollandsch of 40 ß Tournooisch.

Het nieuwe Schild op dit pond geslagen = f 4.30.
Het halve Schild = „ 2.15.
De groote Reaal = „ 6.30.
De kleine Reaal = „ 3.15.
De halve Reaal = „ 1.575.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tornooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £=	f 25,20	f 3.15	f 1.575	f 1.05	f 2.10	f 2.40	f 8.40
1 £=	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß=	f 1.26	f 0.1575	f 0.07 7/8	f 0.0525	f 0.105	f 0,12	f 0.42
1 ß=	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰=	f 0.10⁵	1 5/16 ct.	21/32 ct.	7/16 ct.	7/8 ct.	f 0.01	f 0.035

De groote mark was f 5.04, de kleine f 2.52. De Engelsche mark stond gelijk met f 5.60, de Trooische bedroeg f 6.02.

Dit hoofdpond bestond, zeiden wij, uit acht schilden; 't was ook gelijk aan tien dukaten, eene enkele maal ook kleine guldens genaamd. Het pond Hollandsch werd gevormd door het schild; het pond Tournooisch deed een half en het pond myten een derde van het schild. Dit laatste, het derde gedeelte van het schild, stond in de 17e eeuw nog bekend als de oude frank met eene waarde van 21 stuivers. Het pond Sterling deed twee hofponden.

Reeds in 1343 vindt men in den vreemde van dit pondenstelsel gebruik gemaakt, hetgeen men kan nagaan uit verantwoordingen als de volgende:

Anno 1343. Item des selves daghes Josset van Pottes weder ghegheven, die hi ghegheven hadde van Gods penninghen ende van halsterghelde van den voerseiden paerden, 24 scell. ende 1 knecht, die die paerden virwaren 4 scell. ende 3 knechten, die se hulpen leyden van Comme tot Meylane, 6 ß, dit maect te gader 34 scell., den scilt voer 40 scell. Valent 15 d. ß 1 Ester. (1)

De gemaakte onkosten beliepen 34 schellingen, waarvan 40 gelijk stonden met de waarde van het schild. Men had alzoo blijkens het hoofd van het vorige staatje gerekend met het pond Tournooisch van dit stelsel, en het bedrag der onkosten was: 34 ß Tourn^s., 34 × f 0.07875 = f 2.68.

Houdt men nu rekening met de omstandigheid, dat de rentmeesters in dat jaar nog rekenden met het pondenstelsel van f 42.00, dan zal men, het bedrag nagaande, bevinden, dat dit met het in rekening gebrachte in overeenstemming is.

De mark van het pond groote van f 25.20 komt voor als de Lubeksche mark. Dit verneemt men uit onderstaanden post, waarin met dit geldstuk gerekend is.

Anno 1344. Item selves daghes betaelt noch om veinstercleidere tottet voers waerdecorse ghecoft bi Heynken van der taillerien, 5 marc Lubecs, 16 ß voer 1 marc ende 10 ß voer een scilt gherekent, beloept 8 scilde. Maken 12 ß ß. (2)

Hier nu wordt het zoo bekende schild gelijk gesteld met 10 der gebezigde schellingen, weshalve elk dezer gerekend is op f 0.315. Zestien van die schellingen vormden de mark, die alzoo eene waarde moet hebben gehad van 16 × f 0.315 = f 5.04.

De 5 mark aan Heynken den kleermaker betaald, beliepen eene som van 5 × f 5.04 = f 25.20.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 342.
(2) Ibid. Deel III bladz. 343.

En het daarvoor verantwoorde was gelijk aan 12 schell. van het pond groote van f 42.00, dus gelijk 12 × f 2.10 = f 25.20.

Ook in deze verantwoording is met die zoogenaamde Lubeksche munt gerekend:

Anno 1344. Item des Donredaghes na Kersdach te Wismaer betaelt om een zindael, noch totten voers. waerdecorse ghecoft bi Heynken van der taillerie 18 ß 4 d. een scilt voer 10 scell. Maken 2 ß 9 d. ß. (1)

Elke schelling deed alzoo ook hier f 0.315.

Het pond op dezen schelling gegrond, stond gelijk met 20 × f 0.315 of f 6.30. Men had alzoo te „Wismaer" de groote mark van het stelsel van f 31.50 tot pond, dat in zijne verdeeling kwam te staan als volgt:

1 £ = f 6.30.
1 £ = 20 ß.
1 ß = f 0.315.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $2^5/_8$ ct.

En naar deze indeeling de bij HEYNKEN gemaakte onkosten berekenende, heeft men:

18 ß, 18 × f 0.31[5] =	f 5.67.
4 d., 4 × $2^5/_8$ cent =	f 0.10[5].
Te zamen:	f 5.77[5].

Het daarvoor in rekening gebrachte in het stelsel van f 42.00 bestaat uit:

2 ß ₰ of 2 × f 2.10 =	f 4.20.
9 ₰ of 9 × f 0.175 =	f 1.57[5].
Te zamen:	f 5.77[5].

Tegenover het pond van f 25.20 stond dat van f 24.00 en het stelsel, daarop gegrond, is vervat in den volgenden staat:

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 343.

Het nieuwe Hollandsche schild = f 4.00.
Het £ Hollandsch = f 3.00.
Het £ Tournooisch = „ 1.50.
Het £ Myten = „ 1.00.
Het £ Parisis = „ 2.00.
De groote Mark = „ 4.80.
De kleine = „ 2.40.
De groote Reaal = „ 6.00.
De kleine Reaal = „ 3.00.

Ponden en onderdeelen.	℔ Groote.	℔ Hollandsch. 1/8 ℔ Groote.	℔ Tornooisch. 1/16 ℔ Groote.	℔ Myten. 1/24 ℔ Groote.	℔ Parisis. 1/12 ℔ Groote.	℔ Flandres. 2/21 ℔ Groote.	℔ Sterling. 1/3 ℔ Groote.
1 £ =	f 24.00	f 3.00	f 1.50	f 1.00	f 2.00	f $2^2/_7$	f 8.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 1.20	f 0.15	f 0.075	f 0.05	f 0.10	f $0.11^3/_7$	f 0.40
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0.10	f 0.0125	$^5/_8$ ct.	$^5/_{12}$ ct.	$^5/_6$ ct.	$^{20}/_{21}$ ct.	$3^1/_3$ ct.

In 1362 werd door sommigen gebruik gemaakt van het Hollandsch van dit pond groote van f 24.00. Eene der rekeningen van Jan van Blois is daarin ten deele opgemaakt, zoals onder anderen ook uit het volgende kan worden nagegaan:

Anno 1362. Saterdagh na Sinte Catherina 't Utrecht doe myn Jonchr daer quam uter reyse van Ghelrelt, 2 der stat knapen van Utrecht die myn Jonchr van der stat weghen een henxt presenteerden 8 franken. Item een knecht diene ghereden brachte 1 frank. Item voir den zadel 1 franc, de franc 18 ß ghereckent. (1)

De frank, hier bedoeld, had, zooals wij ook een weinig later zullen vernemen, eene waarde had van f 2.70, en dit bedrag nu

(1) Beschrijving van Gouda. Deel I bladz. 352.

wordt gelijk gesteld met 18 ß, zoodat één schelling in rekening moet zijn gebracht met eene waarde van f 0.15. (1) Staat nu een schelling gelijk met f 0.15, dan deed het pond Hollandsch 20 × f 0.15 = f 3.00 en het hoofdpond 8 × f 3.00 = f 24.00.

Maar in 1363 vindt men ook melding gemaakt van een ander pond. Bij de in dat jaar door hertog ALBRECHT verleende voorrechten of vrijheden aan Duitsche kooplieden, heeft men de tarieven reeds in grooten van het pond van f 18.90 bepaald, want de Landsheer zegt, na alle lasten te hebben omschreven, „dat es te verstaen van allen dezen voirz. tollen ghelde, die Hollantse ofte Vlaemse groten gherekent voir ses penninghen Hollants. (2) De penning Hollandsch van het in gebruik zijnde pond van f 25.20 bedroeg $1^5/_{16}$ cent en 6 dusdanige penningen leverden een bedrag op van $6 \times 1^5/_{16} = 7^7/_8$ cent, voor de groote van het kleinere pond, waarin de tolrechten waren bepaald. Op deze nieuwe groote grondde zich het pond van $240 \times$ f $0.07^7/_8 =$ f 18.90 hetwelk evenwel eerst in 1388 officieel werd in gebruik gesteld.

In Juli 1363 rekende men weder òf met het oude pond van f 31.50 òf met dat van f 25.20, want bij de bepaling van het jaargeld van JAN ARENTSZ, havekier, zegt hertog ALBRECHT, dat de groote van het door hem bepaalde aantal ponden gelijk staat met 8 penningen. Deze werd dus niet in betrekking tot het kleinere, maar in die van een der andere hier bedoelde ponden bepaald. (3)

In genoemd jaar vindt men de nieuwe groote evenwel nogmaals door den Landsheer omschreven. 't Was bij gelegenheid, dat hij beloofde, „de duwerie" van zijne Moei, de hertogin van Brabant, te zullen uitbetalen. Het toegestane jaargeld bedroeg 4982 £ 17 ß 4 p. Hollandsch, waarbij de Vlaamsche groote op 6 penningen gerekend was. 't Was dientengevolge het Hollandsch van het pond groote van f 18.90.

In hetzelfde stuk, waarin de belofte der uitbetaling is vervat,

(1) Zie bladz. 112 van dit werk.
(2) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 146.
(3) F. van Mieris. Deel III bladz. 153.

wordt ook gezegd, dat een Vlaamsche mouton in rekening zou gelden voor 28 dusdanige grooten, overeenkomende met f 2.20[5].

Dit geldstuk komt tot dit bedrag ook voor in het volgende:

Anno 1363. Item ghegheven 't Utrecht bi her Albrechts en bi hern Ghisebrecht omtrent Nicolai doe si daer waren metten her von Haerler, hern Janne van Langherac en Vrederic van den Zevender en men dadinghe van den banne daer Wirc van der Goude en ander ingecomen waren en men geven moste voir cost die des biscops boden daer om ghedaen hadden en van den brieven te scriven en andere onkosten 9 Mott. 8 £ 8 ß Holls. (1)

Deze post is reeds gesteld in het Hollandsch van het pond groote van f 18.90. Het verantwoordde bestaat uit 8 £, 8 × f 2.3625 = f 18.90

en 8 ß, 8 = f 0.11 13/16 = f 0.94[5]

Te zamen met: f 19.84[5]

voor 9 Moutons, weshalve één moet gerekend zijn geweest op f 2.20[5].

Maar in 1370 liet hertog Albrecht nieuwe schilden slaan, die hij verdeelde in 36 grooten, 't geen wederom aanleiding gaf tot een nieuw pond. Elke groote had dus eene waarde van f 0.0875 en het pond deed 240 × f 0.0875 of f 21.00.

„Op Sonnendach nae Sinte Odulphus dach" van genoemd jaar bepaalde hertog Albrecht „bij consent en de goetduncken van syne steden"; dat hy doen slaen zoude eenen goeden gouden schilt goet ende gerecht van goude ende van gewichte, gelyck den ouden conincx schilt van Vranckryck voor 36 grooten. Ende silveren gelt daer tegens goet ende gave van alloye up zyn beloop, dat zouden wezen grooten ende halve grooten 36 grooten voor den schilt voorscz.

Andere payementen voortyts in den lande geslagen te setten voor zyne waerde.

Hiermede waeren verbooden alle payementen van buyten lants

(1) Beschrijving van Gouda. Deel I bladz. 77.

uytgenomen dat in de hoochster Lantsheeren munten gesleghen es als by namen 's keysers, 's conincx van Vrancrick, 's conincx van Engelant, 's Hertogen van Gelre, 's Hertogen van Brabant, ende 's Graven van Vlaenderen, dat zal men zoo laege in zijnre waerden zetten dat ymmers des graven munte van Hollant daer konnen blijven gaen.

Ende deze munte te slaen up te ketel ende hier up roeden te maecken van silveren ende van goude ende die alloyeren by den grave ende den Rade ende die roeden wel te teyckenen ende daer off ter rechten preuve eenen te laeten voor den grave d'andere in handen van den Ridderen ende knechten ende de derde voor de steden al blyckende by de voorsz brieven." (1)

De munt volgens deze verordening geslagen, bestond dus uit:

een schild van:	f 3.15.
een groote van:	„ 0.0875.
en uit een halve groote van:	„ 0.04375.

Het pondenstelsel naar deze munt gevormd kwam te staan als volgt:

Het Pond Groote van f 21.00.

Het tweede Pond groote van Albrecht van Beieren.

Anno 1370.

Het Schild = 36 Grooten.

De Groote = f 0.0875.

Het Schild = 24 ß Hollandsch of 48 ß Tournooisch.

Het Schild op dat pond geslagen =	f 3.50.
De groote Mark =	„ 4.20.
De kleine Mark =	„ 2.10.
De groote Reaal =	„ 5.25.
De kleine Reaal =	„ 2.625.
De halve Reaal =	„ 1.3125.

(1) Bouck van diversche calculatien, aangehaald in de Verhandelingen van Teylers Genootschap 26ste stuk 6e Deel bladz. 216.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $1/8$ £ Groote.	£ Tournooisch. $1/16$ £ Groote.	£ Myten. $1/24$ £ Groote.	£ Parisis. $1/12$ £ Groote.	£ Flandres. $2/21$ £ Groote.	£ Sterling. $1/3$ £ Groote.
1 £ =	f 21.00	f 2.62⁵	f 1.3125	f 0.83$^1/_3$	f 1.75	f 2.00	f 7.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 1,05	f 0.13125	f 0.06$^9/_{16}$	4$^1/_6$ ct.	f 0.0875	f 0.10	f 0.35
1 ß =	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §
1 § =	f 0.0875	1$^3/_{32}$ ct.	$^{35}/_{64}$ ct.	$^{25}/_{72}$ ct.	$^{35}/_{48}$ ct.	$^5/_6$ ct.	2$^{11}/_{12}$ ct.

Eene enkele maal rekende men evenwel nog met het pond van f 37.80. In 1371 toch spreekt hertog ALBRECHT nog van 5'000 £ Zwarte of Tournooisch, waarbij een schild gerekend werd op 20 grooten. (1)

In 1374 lezen wij van elf oude schilden, of dertigh placken voor eenen schilt gerekent", waaruit blijkt, dat ook reeds een klein pond van f 12.60 werd gebruikt. (2) Eene plak toch staat gelijk met twee grooten en dertig plakken leveren 60 grooten op. Wordt nu het oude schild gesteld op 60 grooten, dan is de waarde van elke dier grondmunten gerekend op f 0.0525 en het pond op deze eenheid gebouwd, had eene waarde van 240 $\times$ f 0.0525 of van f 12.60. Dit was het halfpond van het pond groote van f 25.20.

Ook rekende men te dien tijde met het halfpond van f 27.00, ad f 13.50 bedragende en dat gelijk stond met de waarde van vijf franken of kronen, elk van f 2.70. (3) De rekening van JAN BREYEL van 1371 tot 1372 voor heer JAN VAN BLOIS, is daarin gesteld. Dit pond stond in zijne verdeeling aldus:

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 261.

(2) Ibid. bladz. 292.

(3) Eigenlijk waren het kleine marken van het pond van f 27.00 dat meer in den vreemde dan hier schijnt te zijn gebruikt. Zie bladz. 112.

1 £ = ƒ 13.50.
1 £ = 20 ß.
1 ß = ƒ 0.675.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $5^5/_8$ cent.

De volgende posten, aan die rekening ontleend, zijn alzoo in dat stelsel opgemaakt.

Anno 1371. Barbenchon de heraut des Manendachs, daerna bi Jan Breyel bevelen behalven 6 franken, die hem heer Jan Tolner ghegheven hadde bi den Keiser mede te riden, 4 gulden, tstuc 3 ß 6 ₰. (1)

Volgens het laatst ontwikkelde stelsel heeft deze gulden eene waarde van:

3 ß, 3 × f 0.675 =	f 2.025.
6 ₰, 6 × f 0.05625 =	„ 0.3375.
Of te zamen van:	f 2.3625,

zijnde dit juist het bedrag, waarop wij steeds den Florentijnschen gulden vonden bepaald.

In den volgenden post komen 200 Franken voor.

Anno 1371. Ghegheven bi Jannis Tolnaers hant Hughen van Coenresloet wercklude mede te lossen, 200 Vranken van Vrancryk, tstuc 4 ß ₰. (2)

Elk der verantwoorde franken of kronen is hier op eene waarde gesteld van 4 schellingen of van 4 × f 0.675 = f 2.70 en de 200 stuks, in de rekening bedoeld, vertegenwoordigden een bedrag van 200 × f 2.70 of van f 540.

In de volgende verantwoording wordt de zware gulden genoemd. Dit geldstuk komt evenwel niet voor tot een bedrag van f 2.52, als waarop het vroeger werd berekend, maar daaraan wordt in deze

(1) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel I bladz. 439.
(2) Ibid. Deel I bladz. 439.

rekening nu slechts eene waarde van f 2.47[5] toegekend. Men houde echter in het oog, 't geen hertog ALBRECHT in 1370 had bepaald, om de vreemde munt zoo laag te zetten als mogelijk was, ten einde aan het Hollandsche geld de voorkeur te geven. De zware gulden is wellicht dus hier niet tot zijne wezenlijke waarde in rekening gebracht.

Anno 1371. Des Saterdaghes vroegh als myn Heer de Hertogh riden sonde voert tot Aken waert, venghen de 2 portier, den welken ghegheven wart in heuscheyde eenen zwaren ghulden, maect 3 ß 8 ₰. (1)

De gulden uit het verantwoordde berekenende, heeft men:

3 ß, 3 × f 0.675 =	f 2.02[5].
8 ₰, 8 × f 0.05625 =	„ 0.45.
Te zamen:	f 2.47[5].

Door de volgende verantwoording zijn wij in staat ook dit pond in verbinding te brengen met het zoo merkwaardige schild, dat als een gulden draad of liever als een kluwen door geheel ons oude geldwezen loopt. Wat men later ook van hoogerhand deed, om de waarde daarvan te wijzigen, bij het volk behield het zijn ouden koers, ondanks alle wettelijke bepalingen.

Anno 1371. Item ghelevert Ght. den Voecht op sinen brief van quitancien op den Palmavont tot Coefs behoef van Ysem vor coste die hi tot Ghelre in der stat ghedaen hadde, daer hi amptman of is bi hern Aelbrechts hande en Godescalc van Brakel betaelt 300 andere scilde van Vrancryck elck stuk gherekent voor 4 ß 8 ₰. (2)

Het Fransche schild wordt hier in rekening gebracht met 4 ß 8 ₰ of met:

4 ß, 4 × f 0.67[5] =	f 2.70.
8 ₰, 8 × f 0.05625 =	„ 0.45.
Te zamen met:	f 3.15.

In het volgende wordt de Gulden, in plakken uitgedrukt, genoemd:

Anno 1371. Manendagh voer St. Jansdach den veren tot Reenen, die minen Heer van Ghelre en sine goede luden met haren paerden overvaerden,

(1) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel I bladz. 443.

(2) Ibid Deel I bladz. 445.

doe si van den tolhuse tot Lobet quamen 6 ghulden, 't stuc 21 placken. (1)

Eene plak, gelijk aan twee grooten, heeft bij het in deze rekening gebruikte pond eene waarde van 2 × f 0.05625 = f 0.1125 en 21 dusdanige plakken leveren een bedrag op van f 2.3625, juist weder uitmakende de waarde van den zoo dikwijls in deze beschrijving voorkomenden Florentijnschen gulden.

Ook komt in het volgende de dubbele mouton in betrekking tot dit pond van f 13.50 voor.

Anno 1371. Item heer Jan van der Ese van Canevas, aerde mede in den werc te dragen voer Cannenborch 4 dubb. mott.; facit 5 Franc 8 ß. (2)

De 5 Franken bedragen	5 × f 2.70 =	f 13.50.
8 grooten	8 × f 0.05625 =	„ 0.45.
	Te zamen:	f 13.95

voor 4 dubbele moutons, weshalve één dezer is berekend op f 3.4875.

Dikwijls wordt echter nog gerekend met oude schilden. Zulks geschiedde ook, toen hertog Albrecht eenige eigendommen overdroeg aan Elias van Waerdenburgh in vergoeding van door hem bewezen diensten in den Utrechtschen oorlog van 1375. (3) Ook de oorlogsschatting der stad Utrecht, haar kort daarna opgelegd, werd nog in oude schilden bepaald. (4)

In een charter van 1375, regelende het bedijken en onderhouden van den Grooten Waard, wordt gezegd, dat het oude schild gelijk staat met 12 plakken. (5) Hierin ligt het bewijs, dat de Grafelijkheid in dat geval nog rekende met het pond van f 31.50, want eene plak daarvan bedraagt 2 × f 0.13125 = f 0.2625 en 12 stuks leveren juist de gestelde waarde op van f 3.15 voor het schild.

De boeten ter verzoening van begane doodslagen in 1379 gesteld, werden bepaald in Tournooischen van het pond van f 25.20, want na te hebben opgesomd, wat elk der betrokken partijen had op te

(1) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel 1 bladz. 438.
(2) Ibid. Deel I, bladz. 426.
(3 F. Mieris Deel III, bladz. 301.
(4) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 306.
(5) Ibid. Deel III. bladz. 317.

brengen, verklaarde ALBRECHT dat de gelden moesten worden betaald bij den rentmeester van Zeeland Bewesten Scheld, „in payemente eenen ouden scilt voor twee pont swarte gerekent.” (1)

Bij de uitgifte van het gors Overdrage en van twee duizend gemeten moerland onder Zevenbergen werd in 1379 gerekend met Franken. Voor elk gemet binnendijks gebrachten grond moest 20 frank of 20 $\times$ f 2.70 = f 54 worden opgebracht. (2)

Bij de beslechting der geschillen over de tolrechten te Alfen in 1380 werden de tarieven zelfs nog in grooten van het pond van f 42 bepaald, en nog in datzelfde jaar wordt voor een geval, betrekking hebbende op Noord-Holland, het pond goedgeld vermeld. (3)

In 1380 rekenden de rentmeesters nog met het pond van f 31.50, 't geen blijkt uit de verklaring van NICOLAAS VAN BORSELE, betreffende de uitkeering van 2000 schilden van 24 Vlaamsche grooten aan de stad Middelburg. (4) 't Was dus juist als tegenover het pond groote van f 47.25, toen de rentmeesters toch hunne rekeningen bleven opmaken in het pond van f 42; thans bleef men rekenen met het door WILLEM V vastgestelde pond, niettegenstaande sinds lang het pond van f 25.20 was ingevoerd. Ja, bij de rentmeesters en bij verpachtingen of verhuringen van wege de Grafelijkheid, bleef het pond van f 31.50 nog lang in gebruik. Zelfs werd de in 1380 bedongen pachtsom van de verhuurde visscherijen van Drechterland nog in het hofpond daarvan verantwoord. Men stelde daarbij het schild altijd gelijk aan 12 schellingen. (5)

Ook bij de verpachtingen van de visscherijen van Wieringerland, Veenhuizen en andere, op 6 December 1387, werden de bedongen sommen nog in dit pond geboekt. (6)

Meestal werd evenwel gerekend met schilden en het bedrag, dat de heer van Altena van KLAAS VAN ZEVENDER in 1382 ontving, wordt gezegd te bestaan, uyt vijfthien hondert oude scilden goet

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 350.
(2) Ibid. Deel III bladz. 351.
(3) Ibid. Deel III bladz. 363—365.
(4) Ibid. Deel III bladz. 375.
(5) Zie bladz. 104 van dit werkje.
(6) F. van Mieris. Deel III bladz. 479.

van goude ende gerecht van gewigt der munten des coninex van Vrancrycke, ([1]) Het schild bleef alzoo nog steeds in omloop en in de uitspraak van hertog ALBRECHT in zake het geschil tusschen den heer VAN PUTTEN en eenige burgers van Utrecht, worden de gebruikte ponden voor de omschreven boeten nog op 10 schilden bepaald. Men rekende derhalve ook daar toen nog met het officieele pond van f 31.50.

Ook te Utrecht gebruikte men in 1383 nog dit pond, hetgeen blijkt uit de volgende bepaling, „107 pont grote, tien scilde voer elc pont groet gherekent; voer elcken scilt gherekent twalef placken, alse te Utrecht ghenghe ende gave waren." Het schild was te Utrecht destijds nog verdeeld in 12 plakken of 24 grooten, waaruit voor de waarde dier grondmunt voortvloeit een bedrag van $13^1/_8$ cent. Het pond daarop gegrond was gelijk aan $240 \times 13^1/_8$ cent of aan f 31.50. ([2])

In dit charter wordt evenwel ook gewag gemaakt van een nieuw payement, waarbij het oude schild gelijk stond met 27 plakken of 54 grooten. Daarbij had dus elke groote eene waarde van $f\,0.05^5/_6$ en het daarop gegronde pond deed $240 \times f\,0.05^5/_6 = f\,14.00$. Vermoedelijk was dit het halfpond van het pond groote van f 28.00, of van 5 marken daarvan. ([3])

Al de boeten, door hertog ALBRECHT in 1384 aan onderscheidene personen van Rijnland opgelegd, werden echter nog in oude schilden uitgedrukt. ([4]) Maar een der vreemdste geldbepalingen komt voor in het charter van 29 Augustus 1388. ([5]) Bij dit stuk deed hertog ALBRECHT uitspraak tot verzoening van de door de zonen van den heer VAN ZEVENDER begane doodslagen. De boeten in dit charter bedoeld, zijn omschreven als volgt:

Anno 1388. In den eerstcn zal costen die helfte van Code, Maeszoens doet, dat is te weten van syns vaders weghen twaelf hondert een en twintich pont vyf grote, eenen witten groten gherekent voer twee groet. Ende hier of zullen hebben ten voerlive Willem van Driemilen

1 F. van Mieris. Deel III bladz. 391.
2 Verhandelingen uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap.
3 Zie bladz. 111 van dit werk.
4 F. van Mieris. Deel III bladz. 501.
5 Ibid bladz. 412.

vyftich ouder scilde, veertich groet voer den ouden scilt gherekent, maken twee hondert ses ende stestich pont tien groet.

Item Dirc van Slinghelant vyftich oude scilde, maken twee hondert ses en tsestich pond tien groet; en iets verder:

Item Dirc Codicszoen vyftien ouder scilden maken tachtigh pont, enz.

Hier nu zijn 50 oude schilden waaronder we ongetwijfeld nog Fransche hebben te verstaan, van 40 grooten gelijk gesteld met 266 £ 10 grooten, en 15 dusdanig gebruikte schilden stemmen overeen met 80 pond. Maar hoe vreemd dit alles zich moge voordoen, veel wordt tot opheldering gezegd. Eerstens vindt men in het charter vermeld, dat een witte groote gerekend is voor twee grooten; en ten tweede, dat het oude schild gelijk staat met 40 grooten. Uit de eerste bepaling blijkt, dat men gerekend heeft met een halfpond, en uit de tweede, dat de groote van het hoofdpond $7^7/_8$ cent bedroeg. Men heeft alzoo de boeten bepaald in het halve pond van het sinds lang bekende hoofdpond van f 18.90, hetwelk f 9.45 bedroeg.

Stellen wij nu dit halve pond hier als een hoofdpond met al zijne nevendeelen voor, dan hebben wij:

Het schild later op dit pond geslagen = f 1.575.
De groote Reaal = „ 4.725.
De Reaal = „ 2.3625.
De kleine Reaal = „ 1.18125.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	R. Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 9.45	f 1.8125	f 0.59 1/16	f 0.39 3/8	f 0.7875	f 0.90	f 3.15
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.4725	5 29/32 ct.	2 61/64 ct.	1 31/32 ct.	3 15/16 ct.	f 0.045	f 0.1575
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	3 15/16 ct.	63/128 ct.	63/256 ct.	21/128 ct.	21/64 ct.	3/8 ct.	1 5/16 ct.

Uit de laatste der voorgaande bepalingen, namelijk uit die, dat 15 oude schilden gelijk staan met 80 £, blijkt terstond dat hier ponden van f 0.59$^1/_{16}$ zijn bedoeld, want 15 schilden van 40 grooten zijn gelijk aan 15 × f 3.15 = f 47.25, en 80 £ Tournooisch van het halfpond of van f 9.45 levert insgelijks dit bedrag op, daar 80 × f 0.59$^1/_{16}$ = f 47.25 is.

Men heeft de boeten, hier bedoeld, alzoo bepaald in het Tournooisch van het halfpond ad f 9 45 bedragende.

Eene enkele maal worden de ponden vermeld zonder omschrijving, doch in die gevallen kan men zich veilig houden aan het nog immer bij de Grafelijkheid in gebruik zijnde hoofdpond van f 31.50. Zoo benoemde hertog ALBRECHT in 1386 ANDRIES PIETERSZOON tot zijn schipper in Zeeland op eene vaste jaarwedde van 3 £ groote en een rok, zonder eenige nadere aanduiding of omschrijving. Men kan het er alzoo voor houden, dat de schipper aan geld ontving 3 × f 31,50 of f 94.50.

Ook velerlei kleine ponden waren destijds in gebruik, doch al deze waren alsnog op het schild gegrond. Te Halle rekende men met een pond van slechts f 0.84, zijnde het vijftigste gedeelte van het pond groote van f 42. Bij dit pond werd het schild gelijk gesteld met 3 £ 15 ß of met 75 ß. Het kwam in zijne verdeeling aldus te staan:

1 £ = *f* 0.84.
1 £ = 20 ß.
1 ß = *f* 0.042.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $^7/_{20}$ ct.

De volgende post is in dit kleine pond gesteld:

Anno 1343. *Item des Woensdachs na Meydachs* 5 *daghe in Meye, quamen myns Heren herberghe ende mynre Vrouwen tot Halle ten eten, daer die somme van beyden herberghen beliep* 75 £ 7 ß, *den scilt voer* 3 £ 15 ß, *maken* 20 *scilde* 1 ₰ 2 *Ester. Maken in grooten* 30 ß 1 *d.* ₰ 2 *Ester.* (1)

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 283.

De gemaakte onkosten te Halle beliepen 75 £ 7 ß of:

75 £, 75 × f 0.84 =	f 63.00.
7 ß, 7 × f 0.042 =	0.294.
Te zamen:	f 63.294.

Voor dit bedrag is in het pondenstelsel van f 42 verantwoord: 30 ß 1 d. § 2 Ester, of

30 ß, 30 × f 2.10 =	f 63.00.
1 d., 1 × f 0.175 =	0.175.
2 Ester, 2 × $5^5/_6$ cent =	$0.11^2/_3$.
Te zamen:	$f\ 63.29^1/_6$.

Ook in de volgende verantwoording heeft men zich van dit kleine pond bediend.

Anno 1343. Item des Sonnendaechs voers. quam myn Here met synre herberghen tot Hal tsavonds ende bleef daer des Manendaechs ten eten, daer die somme van den cost of liep 94 £ 17 ß 7 d. den scilt voer 3 £ 15 ß, maken 25 scilde $5^1/_2$ §, Maken 37 ß $11^1/_2$ d. §. (1)

De gemaakte onkosten te Halle beliepen:

94 £, 94 × f 0.84 =	f 78.96.
17 ß, 17 × f 0.042 =	0.714.
7 d., 7 × $^7/_{20}$ cent	0.0245.
Te zamen:	f 79.70 bijna.

Hiervoor werd in ponden groote van f 42.00 verantwoord:

37 ß, 37 × f 2.10 =	f 77.70.
$11^1/_2$ d., $11^1/_2$ × f 0.175 =	2.0125.
Te zamen:	f 79.7125.

En in schilden:

25 Schilden, 25 × f 3.15 =	f 78.75.
$5^1/_2$ §, $5^1/_2$ × f 0.175 =	0.9625.
Te zamen:	f 79.7125.

Te Vinelle was het pond van f 0.875 in gebruik. Daarbij stond

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis. Deel III bladz. 283..

stond het schild gelijk met 3 £ 12 ß. Ook dit kleine pond voorstellende, heeft men:

1 £ = *f* 0.875.
1 £ = 20 ß.
1 ß = *f* 0.04375.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $^{35}/_{96}$ cent.

In de volgende verantwoording is daarvan gebruik gemaakt.

Anno 1343. Item des Maendaechs, 14 daghe in Junio, quam myns Heren herberghe toi Vienellen ten eten, daer die somme van den cost beliep 36 £ 18 ß 2 d. den seilt voer 3 £ 12 ß, maken 10 scilde 4½ d. ₰ 1 mite. Maken 15 ß 4½ d. ₰ 1 mite. (1)

De gemaakte onkosten in dit kleine pond te Vinelle gemaakt, bedragen:

36 £, 36 × f 0.875 =	f 31.50.
18 ß, 18 × f 0.04375 =	$0.78^{36}/_{48}$.
2 d., 2 × $^{35}/_{96}$ cent =	$0.00^{35}/_{48}$.
Te zamen:	f $32.29^{23}/_{48}$.

En het bedrag daarmede gelijk gesteld, bestaat uit:

15 ß, 15 × f 2.10 =	f 31.50.
4½ d., 4½ × f 0.175 =	$0.78^{36}/_{48}$.
1 Myte =	$0.00^{35}/_{48}$.
Te zamen:	f $32.29^{23}/_{48}$.

Te Bergen, te Maubeuge, te Braine, te Cortenberghe, te Estrees, te Binche en andere plaatsen in Henegouwen, rekende men met het kleine pond van f 3.78, dat gelijk stond met het tiende gedeelte van het pond groote van f 37.80. Het schild had daarbij eene waarde van 16 ß 8 d. (2)

In die plaatsen dan had men:

1 £ = f 3.78.
1 £ = 20 ß.
1 ß = f 0.189.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $1^{23}/_{40}$ ct.

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 287.
(2) Zie de onderscheidene oude rekeningen.

In den volgenden post komt ook dit kleine pond voor:

Anno 1343. Item desselves Woensdaechs quam myns Heren herberghe des avonds te Brayn zonder minen Here, want myn Here ten Cortenberghe reet. Ende de somme van den cost te Brayn beliep 6 £ 7 ß 8 d. den scilt voer 16 ß 8 d., maken 7 scilde 12 ₰ Maken 11 ß 6 d. ₰. (1)

De verteerkosten te Braine beliepen in dit kleine pond:

6 £, 6 × f 3.78 =	f 22.68.
7 ß, 7 × f 0.189 =	1.323,
8 d., 8 × $1^{23}/_{40}$ cent =	0.126.
Te zamen:	f 24.13 bijna.

Hiervoor vindt men in het pond groote van f 42.00 verantwoord:

11 ß, 11 × f 2.10 =	f 23.10.
6 d., 6 × f 0.175 =	1.05.
Te zamen:	f 24.15.

Juist is de waarde door den klerk niet overgebracht. Het verschil is reeds bij de eerste herleiding der schilden gemaakt.

Een der merkwaardigste kleine ponden is voorzeker dat, gegrond op het paviljoen. Dit geldstuk had, zooals hiervoren onderscheidene malen is aangetoond, eene waarde van f 3.50 en dit nu werd te Mechelen gelijk gesteld met 3 £ 10 ß.

Is nu het paviljoen gelijk 70 schellingen, dan had elk dezer eene waarde van f 0.05 en het pond deed alsdan 20 × f 0.05 of juist één gulden van onze munt. Te Mechelen dan had men:

1 £ = *f* 1.00.
1 £ = 20 ß.
1 ß = *f* 0.05.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $^{5}/_{12}$ ct.

In het volgende is van dit merkwaardige pond gebruik gemaakt.

Anno 1343. Item des Manendaechs, 18 daghe in Aprille, quam myn Here met sinen ghesinde tot Mechlen ter feesten ende bleef daer

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 289.

des selves Manendaechs al den dach ende des Dinxendaechs 's avonds vele ridderen ende knapen, daer die somme van den cost beliep 429 £ 17 ß den pauwelioen voer 3 £ 10 ß, maken 122 pauwelioen 16 § 1 Ester. Maken 10 £ 4 ß 8 d. § 1 Ester. (1)

De gemaakte onkosten te Mechelen bestonden uit:

429 £, 429 × f 1.00 =	f 429.00.
17 ß, 17 × f 0.05 =	0.85.
Te zamen uit:	f 429.85.

De verantwoording in het pond van f 42 bestaat uit:

10 £, 10 × f 42.00 =	f 420.00.
4 ß, 4 × f 2.10 =	8.40.
8 d., 8 × f 0.175 =	1.40.
1 Ester =	0.05. (2)
Of te zamen uit:	f 429.85.

Te Bergen op Zoom, Goes, Romerswale, Middelburg, Veere, Zierikzee, Tholen, enz. rekende men in het dagelijksch leven met een klein pond, waarbij het schild werd gelijk gesteld met 44 schellingen. Dit pond was alzoo het twee en twintigste gedeelte van het hoofdpond van f 31.50 of deed f 1.43 $^{2}/_{11}$.

In zijne verdeeling stond het als volgt:

1 £ = f 1.43 $^{2}/_{11}$
1 £ = 20 ß
1 ß = f 0.07 $^{7}/_{44}$
1 ß = 12 §
1 § = $^{105}/_{176}$ ct.

In de beide volgende posten is ook van dit kleine pond gebruik gemaakt.

Anno 1344. Item des Sonnendaechs na Alreheylighendach bleef myn Here ende syn ghesinde noch in Middelborch, des Manendaechs, des Dinxendaechs des Woensdaechs al den dach, dat syn 4 daghe, daer die somme van den cost af liep voer die 3 ambachte allene,

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland. Deel III bladz. 421.

(2) Een Ester van het pond van f 36.00.

sonder provanchie 98 £ 9 ß den scilt voer 44 sc. maken 44 scilde $13^1/_2$ d. ß. Maken 3 £ 7 ß $1^1/_2$ d. ß. (1)

De onkosten in het kleine pond beliepen:

98 £, 98 × f $1.43^2/_{11}$ =	f $140.31^9/_{11}$.
9 ß, 9 × f $0.07^7/_{44}$ =	$0.64^{19}/_{44}$.
Of te zamen juist:	f 140.9625.

In ponden groote van f 42 vindt men daarvoor in uitgaaf gebracht:

3 £, 3 × f 42.00 =	f 126.00.
7 ß, 7 × f 2.10 =	14.70.
$1^1/_2$ d., $1^1/_2$ × f 0.175 =	0.2625.
Dus te zamen:	f 140.9625.

Anno 1344. Item des Sonnendaechs na Sente Martensdaghe, 14 daghe in November, voer myn Here met sinen ghesinde van Middelborch ende quam ten eten ter Vere, daer her Wolfert al den cost betaelde, ende quam des selves Sonnendaechs tot Zierixe ende bleef daer des Manendaechs, des Dinxendaechs ende des Woensdaechs al den dach, daer die somme van den cost af liep, overmids die 3 ambachte allene, sonder provanchie, 66 £ 17 ß 2 d. den scilt voer 44 sc. maken 30 scilde 7 ß. Maken 45 ß 7 d. ß. (2)

De onkosten in dit pond geboekt, bestaan uit:

66 £, 66 × f $1.43^2/_{11}$ =	f 94.50.
17 ß, 17 × f $0.07^7/_{44}$ =	$1.21^{51}/_{44}$.
2 d., 2 × $^{105}/_{176}$ cent =	$0.01^{17}/_{88}$.
Te zamen:	f $95.72^{79}/_{88}$.

In het pond groote van f 42 is daarvoor in uitgaaf geleden:

45 ß, 45 × f 2.10 =	f 94.50.
7 d., 7 × f 0.175 =	1.22^5.
Te zamen:	f 95.72^5.

Maar wij keeren tot onze ponden groote terug, en deelen terstond

(1) Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis. Deel III bladz. 305.

(2) Ibid. Deel III bladz. 343.

mede, dat nog een dezer in betrekking tot het oude schild werd bepaald. 't Was dat van f 18.90 of van zes schilden en dat wij hiervoren reeds ten deele leerden kennen. Dan, het muntstuk, dat zoo belangrijke rol in 't geldwezen had vervuld, geraakte meer en meer buiten omloop. 't Werd vervangen door andere schilden, met andere waarden, tot eenmaal de Engelsche Nobel in meer of mindere mate zijne plaats innam.

Het pond groote van f 18.90 was gegrond op eene schildverdeeling van 40 grooten. Het was het halfpond van f 37.80 en kwam te staan als volgt:

Het Pond Groote van hertog Albrecht van Beieren van 1388.

Het Pond van f 18.90 of van 6 Schilden of 4 gouden Zetelaars.

Het oude Schild = 40 Grooten.

De Groote = f 0.07875.

Het Schild = 26 ß 8 duiten Hollandsch.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^1/_8$ £ Groote.	£ Tornooisch. $^1/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^1/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^1/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^2/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^1/_3$ £ Groote.
1 £ =	f 18.90	f 2.3625	f 1.18$^1/_8$	f 0.7875	f 1.575	f 1.80	f 6.30
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.945	0.11$^{13}/_{16}$	0.05$^{29}/_{32}$	0.03$^{15}/_{16}$	f 0.07$^7/_8$	f 0.09	f 0.315
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0.07$^7/_8$	$^{63}/_{64}$ ct.	$^{63}/_{128}$ ct.	$^{21}/_{64}$ ct.	$^{21}/_{32}$ ct.	0.0075	0.02625

Het Schild op dit pond geslagen deed f 3.15.
Het halve schild: „ 1.575.
De groote Reaal: „ 4.725.
De kleine Reaal: „ 2.3625.
De halve Reaal: „ 1.18125.

Het Hofpond deed f 3.15, de groote mark f 3.78 en de kleine f 1.89.

Van dit pond van f 18.90 vindt men reeds in 1378 gebruik gemaakt, 't geen men verneemt uit den volgenden in dat opzicht merkwaardigen post.

Anno 1378. Van Sinte Andriesdaghe in het jaer 1378 doe des castrleins leste rekeningh ghesloten was alse van costen, die myn Heer van den huse heeft van den castellein en van dinghenen, die hi hout van myns Heeren wegen, als men vinden mach bi Jannes leste rekeningh voor deze tot Sinte Andriesdaghe toe in 'tjaer 79, dat is een termyn van eenen heelen jaer voer cost van 10 personen, alse van den castellein selve hem vierden daer toe voer Arent den armborstier, Janne den Koc, 2 portiers en 2 wachters, van elken persoon sjaers 21 oude scildc, de oude scilt 26 sc. 8 §. (1)

In de bepaling betreffende het schild, ligt de aanwijzing van het gebruikte pond opgesloten. Alleen daarbij toch komt dit muntstuk als in waarde gelijk staande met 26 ß 8 d. voor. De schelling van het daarvan berekende pond Hollandsch is gelijk f 0.11$^{13}/_{16}$ en:

26 ß, 26 × f 0.11$^{13}/_{16}$ =	f 3.07$^{4}/_{32}$.
8 d., 8 × $^{63}/_{64}$ cent =	0.07$^{28}/_{32}$.
Te zamen voor het schild:	f 3.15.

Uit de volgende verantwoording blijkt, dat in Vlaanderen zelfs het halve pond van dit pond groote alstoen is in gebruik geweest.

Anno 1379. Item van Jan den Groten van 221 noten 'tstic $^{1}/_{2}$ § Flandres 27 ß 7 §. (2)

Deze rekening nog gesteld in het Hollandsch van het pond van f 25.20 is gelijk aan:

27 ß, 27 × f 0.1575 =	f 4.25$^{4}/_{16}$.
7 §, 7 × $^{21}/_{16}$ cent =	0.09$^{3}/_{16}$.
Te zamen:	f 4.345.

En de 221 halve of 110$^{1}/_{2}$ Groote van het halfpond van f 18.90 bedragen 110$^{1}/_{2}$ × 3$^{15}/_{16}$ cent = f 4,35.

(1) Beschrijving van Gouda. Deel I bladz. 718.
(2) Ibid. Deel II bladz. 114.

Onder het pond Flandres moet hier verstaan worden het pond Vlaamsch. Het eerste, dat gelijk stond met het $^{2}/_{21}$ gedeelte van het hoofdpond, werd eene halve eeuw later niet meer gebruikt.

Ook in Brabant regelde men zich in enkele gevallen naar het pondenstelsel van f 18.90. JOHANNA VAN BRABANT liet na het overlijden van haar gemaal in 1384 een gouden penning slaan, waarvan men de waarde wel niet in grooten vindt bepaald, doch waaromtrent wordt gezegd, dat $50^{1}/_{2}$ stuks gelijk stonden met 8 £ 8 ß 4 ₰ Vls. De waarde van dit geldstuk kan alsnu als volgt berekend worden:

8 £, 8 × f 18.90 =	f 151.20.
8 ß, 8 × f 0.945 =	7.56.
4 ₰, 4 × f 0.07875 =	0.315.
Dus te zamen voor $50^{1}/_{2}$ stuks:	f 159.075

en voor één f 3.15.

JOHANNA VAN BRABANT liet alzoo gouden stukken slaan van dezelfde waarde, als die van hertog ALBRECHT. Het waren de schilden van het pond van f 18.90, die eene waarde hadden als de aloude Fransche. (1)

Maar in het geldwezen kwam bij de invoering van dit pond groote eene geheele verandering tot stand. De LANDSHEER zegt bij de aanduiding der alstoen voorgeschreven ponden, dat de groote, „die toen ter tyt gingh", dat is de groote van f 0.105, voortaan zou gelijk staan met 6 deniers of met 6 × $1^{5}/_{16}$ cent = f 0.07875 en ziedaar de grondmunt van het hierboven ontwikkelde pondenstelsel. Dan, er greep nog grooter verandering plaats. Men verdeelde het oude schild ook in 42 deelen, tengevolge waarvan andere grooten, Hollandsche genaamd, ontstonden van f 0.075 en 40 van deze maakten het bedrag uit van een ander schild. Hierdoor ontstond nevens het pond groote van f 18.90 weder een ander, dat

(1) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap. 26e stuk 1e deel bladz. 101.

eene waarde vertegenwoordigde van f 18.00 en 't is dit, waarmede weinige jaren later veel werd gerekend. Dit laatste pond kwam met al zijne afleidingen aldus te staan:

Het Hollandsche Pond Groote van f 18.00
of van 6 Dordsche schilden.
Het Schild = 40 Grooten.
De Groote = f 0.075.
De Engelsche Nobel = 6 ß 8 ₰ = het £ Sterling. (1)

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $1/8$ £ Groote.	£ Tornooisch. $1/16$ £ Groote.	£ Myten. $1/24$ £ Groote.	£ Parisis. $1/12$ £ Groote.	£ Flandres. $2/21$ £ Groote.	£ Sterling. $1/3$ £ Groote.
1 £ =	f 18,00	f 2.25	f 1.125	f 0.75	f 1.50	f $1.71^{3}/_{7}$	f 6.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.90	f 0.1125	0.05625	f 0.0375	f 0.075	f $0,08^{4}/_{7}$	f 0.30
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0.075	$^{15}/_{16}$ ct.	$^{15}/_{32}$ ct.	$^{5}/_{16}$ ct.	$^{5}/_{8}$ ct.	$^{5}/_{7}$ ct.	f 0.025

De groote mark van dit pond bedroeg f 3.60, de kleine f 1.80. Het hofpond deed f 3.00. Het stond in zijne verdeeling aldus:

1 £ = f 3.00.
1 £ = 20 ß.
1 ß = f 0.30.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = f 0.0125.

Er werd ook besloten tot aanmunting van ander geld en tot beoordeeling van de waarde daarvan, worden wij weder verwezen naar den ouden, zoo merkwaardigen Florentijnschen gulden. Deze zou tot op het tijdstip, waarop het nieuwe geld in gebruik zou worden gesteld, gelijk staan met 21 schellingen Hollandsch, dus

(1) De Nobel had niet toen, maar eerst eenigen tijd later hier deze waarde.

met 21 × f 0.1125 = f 2.3625. Zelfs zou deze voor het betalen van vaste of besproken renten aangenomen worden tot dien koers, mits men de verschuldigde renten voldeed binnen acht dagen na den vervaltijd. Geschiedde de betaling van het loopende jaar, waarop deze bepaling zag, later, dan zou ook dit geldstuk tot de waarde van het „nieuwe payement" worden berekend. (1)

Het nieuwe Dordsche schild, dat, zooals wij zeiden, gelijk moest zijn aan het bedrag van 40 grooten, verkreeg alzoo eene waarde van 40 × f 0,075 = f 3.00. Er werden ook aangemunt grooten en vierden van grooten, terwijl van de onderstaande muntstukken de waarde in Hollandsche grooten aldus werd vastgesteld:

Een Fransche kroon	38	grooten	f 2.85.
Een Dordsch schild	40	„	„ 3.00.
Een nobel	74	„	„ 5.55.
Een engel	45	„	„ 3.375, (2)
Een Henegouwsche kroon	37	„	„ 2.775. (3)
Een dukaat	34	„	„ 2.55.
Een Rijnsche gulden	30	„	„ 2.25. (4)
Een Dordsche gulden	$25^1/_2$	„	„ 1.9125.
Een Geldersche gulden	24	„	„ 1.80. (5)
Een Oysche gulden	24	„	„ 1.80. (6)
Een Lubeksche gulden	23	„	„ 1.72^5.
Een Fransch schild	42	„	„ 3.15.
Een Gentsch schild	41	„	„ 3.07^5.
Een Keizersch schild	42	„	„ 3.15.
Een Vlaamsche plak	10	Deniers	„ $0.09^3/_8$.

Opmerkelijk is het, dat wij in deze evaluatie geen gewag meer vinden gemaakt van de gouden kroon, hiervoren op pagina 58

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 506.

(2) Vermoedelijk aangemunt voor het Hollandsch van het pond van f 27.00. Zie bladz. 113.

(3) Ongetwijfeld is hier bedoeld de kroon van f 2.80 van het pond van f 33.60, maar hare wezenlijke waarde had dan moeten zijn $37^1/_3$ groote of $37^1/_3$ maal f 0.075 = f 2.80.

(4) Geslagen voor het Hollandsch van het pond van f 18 en vroeger voor het pond Tournooisch van f 36. Zie bladz. 94.

(5) Geslagen op f 1.75.

(6) Gelijk aan de kleine mark van het pond van f 18.00 bladz. 94.

berekend op f 3.67[5]. Naar aanleiding van het niet meer voorkomen van dit geldstuk, meenen wij, dat die oude kroon is geweest het Tournooisch van het sinds lang uit het gebruik geraakte Henegouwsche pond van f 58.80, dat door de bekende verhouding van 21 tot 20 ook een pond heeft opgeleverd van f 56.00, hiervoren op pagina 24 ontwikkeld. 't Is toch opvallend, dat 16 $\times$ f 3.675 = f 58.80 is, en dat het oude pond van f 56.00, verhoogd naar genoemde evenredigheid, ook juist dit bedrag oplevert. De hier bedoelde kroon, later ook schild genoemd, was alzoo stellig eene zeer oude munt, die weinig meer voorkwam, en eindelijk geheel verdween.

In deze dagen werd het veelal gewoonte, om met halve ponden groote te rekenen. Zoodanig halfpond leverde alsdan weder een geheel stelsel op, maar aangezien de groote daarvan ook slechts de helft bedroeg van die van het hoofdpond, werd tot voorkoming van verwarring de eene genoemd „blanke" en de andere „deniers groote." De naam blanke of ook wel witte groote, verkreeg de eerstgenoemde, omdat zij als zilveren muntstuk bestond; de andere vormde aanvankelijk geen muntstuk, maar bestond slechts uit de helft van haar aantal deniers. Het halfpond van f 18.90 stelden wij reeds voor; dat van f 18.00 volgt later.

Reeds op 17 December 1388 spreekt hertog ALBRECHT bij het verhuren der visscherijen van Maasdam van oude schilden, doch hij laat er onmiddellijk op volgen, als men nu slaat. (1) Ook in 1389, toen hij JAN, heer van Megen, een altoosdurende rente schonk, spreekt de Landsheer van schilden, „als men nu ter tyt op dato des briefs 't Dordrecht slaet." (2) In stukken van lateren datum luidt de omschrijving eveneens, weshalve men aannemen kan, dat veelal ook met zoogenaamde nieuwe Dordsche schilden van f 3.00 is gerekend.

Toch wordt eene enkele maal nog van het zoo merkwaardige oude Fransche schild gewag gemaakt. Zulks geschiedde ook in

1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 511.

(2) Ibid. Deel III bladz. 515.

1392, toen de Deken van het kapittel te Utrecht bekende, al de rechten en heerlijkheden, die deze stichting te Groningen had, aan die stad voor den tijd van honderd jaar te hebben verpacht. De jaarlijksche huur of erfpacht beliep $83^1/_2$ oude „guldene vrancrycksche scilden.” (1)

Ook werd gerekend met het halve pond van het pond groote van f 25.20 en alzoo met het pond van f 12.60, dat later ook weder als hoofdpond is vastgesteld.

Maar in 1393 greep wederom eene regeling van het muntwezen plaats. Er werd ook toenmaals besloten tot aanmunting van een gouden „penninc” die den naam verkreeg van Hollandsch schild. Dit muntstuk zou gelijk staan met de waarde van 40 grooten en overal in Holland en Zeeland gangbaar zijn. Voorts werden ook geslagen zilveren penningen, genaamd Hollandsche grooten en werden aangemunt vierden en achtsten van grooten.

Nog werd bepaald, dat het Wilhelmus-schild en de daarop geslagen grooten in waarde zouden gelijk staan met de nieuwe schilden en grooten. De roos op de nieuwe grooten, kwam wel is waar op de oude niet voor, doch overigens werden al deze pasmunten op hetzelfde „ijzer” geslagen, als waarop de oude geldstukken waren aangemunt.

In de waarde van het geld schijnt alstoen geene verandering te hebben plaats gegrepen, 't geen ook blijkt uit de instructiën aan den muntmeester voor het vervaardigen van het nieuwe Hollandsche schild verstrekt. Deze „penning” moest, evenals in 1388, bestaan uit $23^1/_2$ karaat fijn goud en overigens zijn van 60 in de mark, met een grein tot remedie en een engelsch op de snede, alles zooals dit voor het Dordsche schild in 1388 was bepaald. Ook werd gezegd, dat het nieuwe schild zou genomen worden voor het pond van 40 grooten, tot ontvangst der renten, pachten, „forfeyten” en boeten. (2)

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 591.

(2) Ibid. Deel III bladz. 593. Zie ook het vervolg van dit werkje.

Dan, schoon alles voorkomt, als zou geen ander pondenstelsel bij deze regeling zijn ingevoerd, toch leidt hetgeen later volgt tot het vermoeden, dat alstoen of kort daarna het pond groote van f 16.80 is in gebruik gesteld.

Opnieuw werd in 1393 ook de koers van de munten geregeld, naar de groote van 1388, dus naar die van f 0.075, zooals ook blijkt uit de bepaling van het schild en van den dukaat. Het eerste, daarnaar berekend, komt nog tot zijne aloude waarde voor; de dukaat staat slechts 3 cent hooger, dan waarop deze vroeger was gesteld.

Bij deze regeling dan werd bepaald:

Een Hollandsch schild	op;	40	grooten	of f 3.00.
Engelsche nobel	„	76	„	„ „ 5.70.
Vlaamsche nobel	„	75	„	„ „ 5.62⁵.
Fransche kroon	„	39	„	„ „ 2.92⁵.
Fransch schild	„	43½	„	„ „ 3.2625.
Rijnsche gulden	„	32	„	„ „ 2.40. (1)
Wilhelmus schild	„	40	„	„ „ 3.00.
Hollandsche gulden	„	25½	„	„ „ 1.9125.
Geldersche gulden	„	25	„	„ „ 1.875. (2)
Pieters gulden	„	38	„	„ „ 2.85. (3)
Fransche mouton	„	44	„	„ „ 3.30.
Een Keizersch schild	„	42	„	„ „ 3.15.
Gouden leeuw	„	50	„	„ „ 3.75. (4)
Dubbele Heneg. kroon	„	39	„	„ „ 3.675.
Oude dukaat	„	34	„	„ „ 2.55.
Nieuwe frank	„	32	„	„ „ 2.40. (5)
Een Beiersch schild	„	32	„	„ „ 2.40. (5)
Beemsche gulden	„	34	„	„ „ 2.55.

(1) Zie de kleine mark van het pond van f 24 bladz. 117.
(2) Zie het Tournooisch van het pond van f 30 bladz. 109.
(3) De wezenlijke waarde was f 3.00. Zie het vervolg van dit werkje.
(4) Zie het Hollandsch van het pond van f 30 op bladz. 109.
(5) Zie de kleine mark van het pond van f 24 bladz. 117.

In deze evaluatie komt de kroon onder den naam van dubbele Henegouwsche, weder voor, en 't is opmerkelijk, zij wordt hier genoemd tot hare aloude waarde van f 3.675. Daar zij alsnu wordt aangemerkt als eene dubbele kroon, kan men aannemen dat in dat Gewest gerekend werd met het halfpond van het betrekkelijke hoofdpond.

Uit het gebruikte geld blijkt, dat men in Henegouwen een andere pondenreeks heeft gehad dan in deze Gewesten. De reeks was wel op het schild, maar niet rechtstreeks als bij ons, gegrond.

De gouden engelen waren Henegouwsche munten; zij werden geslagen als hoofdmunten voor de in dat land gebruikte ponden. De oudste bekende, engel deed f 4.90, de tweede hier voorkomende had eene waarde van f 4.72^{5}; de derde, bekende engel was die van f 4.37^{5}; de vierde deed f 4.20 en de vijfde had eene waarde van f 3.85. De laatste wordt reeds de kleine engel genoemd, en het zelfde betrekkelijke geldstuk voor het volgende pond is de bovengenoemde kroon van f 3.67^{5}.

Werden wij niet al te uitvoerig dan zouden wij hier het geheele Henegouwsche geldwezen kunnen ontwikkelen. Veel merkwaardigs, ook in betrekking tot onze munt, komt daarin voor. Inzonderheid op vernuftige wijze zijn bedacht de ponden, die bij het sluiten der eerste of oudste overeenkomsten voor het verkrijgen eener gemeenschappelijke munt werden in gebruik gesteld. Daardoor toch verkreeg men daar het zoogenaamde realenpond en iets later het pond der gouden zetelaars of der engelen. Nog eene uitweiding echter moeten wij ons veroorlooven, omdat zij leidt tot verklaring eener zoo merkwaardige, historische mededeeling op het muntgebied.

Men rekende omstreeks half de 14e eeuw ook dikwijls met een tot heden nog niet behandeld pond, waarvan de groote of gezelle gelijk stond met f 0.153125. Deze kleine grondmunt wordt in het volgende pond genoemd.

Anno 1342. In den eersten als van 50 stic wyns ende een stic te vollinc wine, die Jan Symons s. sende van myns Heren winen tot Ghent an Symon van der Zekel, omtrent Sinte Margrietendach in 'tjaer 42, als van allen oncoste, die daerop ghegaen es van Dordrecht

tot Ghent toe, den ghesellc voer 7 d. Holl. gherekent 22 £ $19^1/_2$ d. Holl. (1)

Deze gezelle is hier gesteld op 7 duiten of deniers Hollandsch, dus op $7 \times 2^3/_{16}$ cent $=$ f 0.153125. (2)

Is deze munt nu nauwkeurig bepaald geweest in het Hollandsche geld, en beschouwt men haar als eene groote, dan had het pond, daarop gegrond, eene waarde van $240 \times$ f 0.153125 $=$ f 36.75 of van 14 gouden lammen.

Tegenover dit pond van f 36.75 stond naar de ons bekende verhouding van 21 tot 20 het pond van f 35.00, van hetwelk het pond kleine penningen gelijk stond met f $2.91^2/_3$.

Het laatst genoemde pond, namelijk dat van f 35.00, werd hoofdzakelijk in Gelderland gebruikt. Men verneemt dit uit „HOFDIJKS Voorgeslacht". Daarin toch wordt gezegd: „Dan kunt ge in 't land van Gelder ook nog tenten en pavilioenen vinden — wel te verstaan altoos munt — die vier en twintig kleine schellingen doen." (3)

Het hierboven bedoelde pond kleine penningen of eigenlijk het pond Parisis van het hoofdpond van f 35, staat in zijne verdeeling, als volgt:

1 £ = f $2.91^2/_3$.
1 £ = 20 ß.
1 ß = f $0.14^7/_{12}$.
1 ß = 12 ₰.
1 ₰ = $1^{31}/_{144}$ ct.

Wij weten, dat het paviljoen eene waarde had van f 3.50 (4) en passen wij nu de bepaling, door HOFDIJK nopens dit geldstuk medegedeeld, toe, dan zien wij, dat de opgaaf juist is, want $24 \times$ f $0.14^7/_{12}$ $=$ f 3.50.

Maar nog verrassender uitkomst verkrijgt men met de daar ook voorkomende bepaling nopens het zoo merkwaardige schild. Deze

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis Deel I bladz. 239.
(2) Zie de bladzijden 37 en 55 van dit werk.
(3) W. J. Hofdijk ons voorgeslacht enz. Deel IV bladz. 133.
(4) Zie bladz. 71 van dit werk.

munt wordt gezegd te hebben gelijk gestaan met 21 ß en 4 grooten of daar in gebruik zijnde penningen. En 21 ß van ons hier ontwikkeld pond leveren een bedrag op van 21 $\times$ f 0.14$^{7}/_{12}$ = f 3.0625.
En vier penningen in Gelderland op het Hollandsche geld geslagen, stonden gelijk met 4 $\times$ f 0.02$^{3}/_{16}$ of f 0.0875.

Of te zamen voor het schild: f 3.15. (1)

Zie hier dus de schellingen door den geschiedschrijver vermeld, bepaald, en wel bepaald met bevestiging van het tot dusverre behandelde. Jammer, dat wij hier ook niet tegelijk het muntwezen van Gelderland kunnen ontwikkelen. Ook daarin komt veel schoons voor, doch al te groote uitvoerigheid houdt ons daarvan terug.

Na de geldregeling hierboven bedoeld, namelijk na die van 1393, komt het Dordsche schild van 1388 dikwijls voor onder den naam van Dordschen gulden. De in 1393 nieuw geslagene heeten Hollandsche schilden. In een charter van 1 Mei 1394 bekent hertog ALBRECHT in tegenwoordigheid van eenige edelen eene som van 221 £ 3 ß 7 penn. schuldig te zijn aan JAN VAN ARKEL voor het betalen waarvan het nieuwe Hollandsche schild op 40 grooten of op f 3.00 wordt gerekend. (2)

Maar om te doen zien, dat alles in overeenstemming is met hetgeen men van elders omtrent het oude muntwezen verneemt, moet men even stilstaan bij het Brabantsche geld.

Reeds in 1343 rekende men in dat Gewest met het kleinere pond groote van f 15.75, hetgeen overeenkomt met het pond sterling van het hoofdpond van f 47.25. (3) Wij vernamen het gebruik van dit pond uit de vaststelling der Brabantsche groote in 1342 en uit tal van posten als de volgende. (4)

Anno 1343. Item des Manendaechs voers. 20 daghe in Julio, toe reet myn Here ende syn herberghe van Binch ten parlamentewart

(1) Zie bladz. 55 van dit werk.
(2) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 608.
(3) Zie bladz. 27 van dit werkje.
(4) Zie bladz. 55 van dit werkje.

... Feske. Maer myn Here reet 't savonds ter Vurenwart ende syn herberghe reet des avonds tot Pyrewes, daer die somme van den cost af liep, overmids cost, die men dede tot Gembleus, 44 £ 9 ß 5 ₰, den scilt voer 48 sc. maken 18 scilde $9^1/_2$ d. ₰ Maken 27 ß $9^1/_2$ d. ₰. (1)

Uit de bepaling, dat het schild gelijk stond met 48 schellingen, blijkt dat elke schelling gerekend is op $6^9/_{16}$ cent. En daar men in die dagen dikwijls het pond Parisis gebruikte, is het zeer waarschijnlijk, dat men ook hier met den schelling van dit pond te doen heeft. De schelling $6^9/_{16}$ cent bedragende, had het pond eene waarde van $20 \times$ f $0.06^9/_{16}$ = f 1.3125 en het hoofdpond deed alsdan $12 \times$ f 1.3125 = f 15.75.

Ook te Diest, te Heerenthals, Brussel, Mechelen en Antwerpen rekende men dikwijls met dit pond, en als wij de verdere geschiedenis van het geldwezen nagaan vernemen wij, dat reeds vroeg munt daarop in Brabant geslagen is. Ook de hertog van Gelderland regelde daarnaar zijne munt reeds in 1342. (2)

Tegenover het aangenomen pond stond dat van f 15.00, waarmede aanvankelijk evenwel niet schijnt gerekend te zijn. Wel blijkt daarentegen, dat op beide ponden Brabantsch geld is aangemunt.

De munt voor het pondenstelsel van f 15.75 moest bestaan uit een geldstuk ter bepaling van de mark, die gelijk was aan de waarde van een vijfde gedeelte van het gebezigde pond of aan 4 schellingen, dus een stuk van: . . . . f 3.15.

Uit een geldstuk, dat overeenkwam met een zesde gedeelte of 40 grooten van dat pond of: . . . . . . f 2.625.

Eene munt van 80 grooten of van . . . . f 5.25.

En uit eene munt ter waarde van 3 ß of 36 grooten, dus van f 2.3625.

Voor het pond van f 15.00 werd aangemunt:

Een schild, ten bedrage van een zesde gedeelte van het pond, en alzoo een stuk van: . . . . f 2.50.

Een gulden voor het Hollandsch van dit pond, met

(1) Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Heneg. Huis Deel III bladz. 292.

(2) Zie bladz. 54 van dit werkje.

eene waarde van: . . . . f 1.875.

Eene munt tot het dubbele bedrag daarvan of van 60 grooten, en dus een geldstuk van: . . . . f 3.75.

Het schild of de mark van het eerst bedoelde pond stond gelijk met het oude Fransche schild; het geldstuk van 40 grooten was het kleine of enkele lam, en dat van 80 grooten het dubbele lam.

't Was hertog JAN III, die naar men meent, het eerst goudgeld van fraaien vorm heeft aangemunt. Door hem werden ook geslagen kleine guldens of guldens van Florence. Deze hadden op de voorzijde het beeld van Johannes den Dooper met kruis en staf in de hand en nimbus om het hoofd. Het omschrift luidde: *S. IOANES B.* met een leeuwenkop achter de letters. Op de keerzijde stond de Florentijnsche lelie, als op de munt der stad, met het omschrift: *I. DVX. BRABA.* Deze gulden stond gelijk met 3 ß groote of met f 2.3625.

De HERTOG liet ook aanmunten groote lammen zooals wij die hiervoren reeds uitvoerig hebben beschreven. De kleine lammen golden in 1389 f 2.70, overeenkomende met 36 grooten.

In 1383 deed WENCESLAUS, gehuwd met JOHANNA VAN BRABANT, moutons of engelen slaan van 54 grooten Brabantsch. Deze geldstukken waren van denzelfden vorm als de moutons of gouden lammen van hertog JAN III. Zij hadden eene waarde van 54 grooten van het Brabantsche pond van f 15.00 en stonden alzoo gelijk met f 3.375 van onze munt. Deze waardebepaling stemt overeen met die van hertog ALBRECHT in 1388. Ook deze had de engel bepaald op f 3.375, waaruit blijkt, dat zij gelijk stond met 45 grooten Vlaamsch, namelijk van het pond van f 18.00. (1)

Nog werden geslagen brymannen van 4 grooten of van: f 0.25.
halve brymannen van 2 grooten of . . . . f 0.125.
vierden van brymannen of van 1 groote: . . . . . . f 0.0625.

Na het overlijden van WENCESLAUS in 1383 was in het jaar daarop volgende, en alzoo in 1384, tusschen Brabant en Vlaanderen eene

(1) Zie bladz. 138 van dit werk.

overeenkomst gesloten tot het slaan van een gemeenschappelijke munt. In Vlaanderen kwam alstoen ook het pond van f 18.90 in gebruik, dat in Holland in 1388 vervangen werd door dat van f 18.00.

Hertogin JOHANNA liet in 1385 schilden slaan, waarvan de $50^1/_2$ stuks gelijk stonden met 8 £ 8 ß 4 ₰ en die, zooals wij op bladzijde 136 aantoonden, ook op eene waarde van f 3.15 kwamen te staan.

Met JOHANNA eindigde de stam der eerste hertogen van Brabant uit het Huis van Leuven. Door haar kinderloos overlijden in 1405 kwam de regeering van Brabant en Limburg in het Huis van Bourgondië en wel in den persoon van ANTHONIE, tweeden zoon van PHILIPS DEN STOUTE. Deze ANTHONIE was het, die te Antwerpen schilden liet slaan met het beeld van den Heiligen Anthonius en zijn wapenschild op de voorzijde met het omschrift:

ANTHONIVS DE BVRGVNDIA. DVX. LIMBVRGIE. Op de keerzijde stond een kruis met vijf letters: *D. L. I. M. B.* die zullen beteekenen: Dux, Limburgiae, en in den rand stond *XPC.* enz. als bij de lammen op bladz. 12 vermeld.

De waarde van dit geldstuk was bepaald op 4 ß 6 ₰ Vls. en daar bekend is, dat alsnu in Brabant ook gerekend werd met het pond groote van f 18.00, valt het niet moeielijk de juiste waarde van deze munt te bepalen. Wij hebben dan:

4 ß, 4 × f 0.90 =	f 3.60.
en 6 ₰, 6 × 0.075 =	0.45.
Te zamen:	f 4.05.

Ook liet ANTHONIE halve schilden slaan van hetzelfde type. Deze hadden alzoo eene waarde van f 2.02^5. Nog werden aangemunt:

Een zilveren plak van 5 sterlingen Vls.,

Een zilveren groot van $2^1/_2$ sterling Vls. en

Een zilveren halve groote van $1^1/_4$ sterling Vls., alles in betrekking tot het pond groote van f 18.00.

Dat men destijds in Brabant rekende met dit pond, blijkt uit het volgende, waarin de nieuwe Fransche kroon, die destijds eene vaste waarde had van f 3.00, voorkomt.

ende doen slaen in onser voirs. munten enen anderen penninc van goude van den selven teken ende alloye, die gelden sal twee scillinghe ses penninghe." Dit stuk was alzoo de helft van het voorgaande, want de waarde daarvan bedroeg:

2 ß, 2 × f 0.75 =	f 1.50.
6 ₰, 6 × f 0.375 =	1.875.
Te zamen:	f 1.875.

Overigens werden daar nog aangemunt: Een zilveren penning, genaamd Brabantsche botdrager, ter waarde van 12 grooten Brabantsch payement, een zilveren penning van 6 grooten van dit payement, en een penning van 3 grooten daarvan. Dit Brabantsche payement bestond uit het schild van het pond groote van f 15.00. Het deed dus f 2.50 en de groote daarvan bedroeg $1^{1}/_{24}$ cent.

De zilveren muntstukken daarnaar berekenende, blijkt, dat werden geslagen:

Een botdrager van 12 × f $0.01^{1}/_{24}$ =	f 0.125.
Een penning van 6 × f $0.01^{1}/_{24}$ =	„ 0.0625.
Een penning van 3 × f $0.01^{1}/_{24}$ =	„ 0.03125.

Uit alles is het alzoo duidelijk dat van 1342 tot 1383 in Brabant hoofdzakelijk is gerekend met het pond van f 15.75, doch dat in laatst genoemd jaar daar besloten is tot in gebruikstelling van het pond van f 15.00. Maar wij keeren terug tot het Hollandsche geld.

Een bewijs voor de overeenstemming van hetgeen wij bijbrachten met het bestaande, vindt men in een stuk van 24 Maart 1395, waarbij de HERTOG de „duwarie" bevestigt, door FLORIS VAN BORSELE ten behoeve van diens vrouw OEDE VAN BERGEN, gesteld. [1] Het besproken jaargeld, dat op Floris' ambachten zou komen te drukken, zou bestaan uit 800 Hollandsche gulden, doch de uitkeering of uitbetaling kon ook plaats hebben in of met Engelsche nobels, waarvan één in waarde zou gelijk staan met drie Hollandsche guldens. Blijkens het voorgaande is één zoodanigen nobel berekend

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 625.

op f 5.70 en één Hollandsche gulden op f 1.9125. Drie der laatsten leverden alzoo f 5.73 op. (1)

Op 11 October 1397 vaardigde hertog ALBRECHT weder een stuk op het muntwezen betrekking hebbende, uit. Daarin bepaalde hij:

die scramproest Ghelrische gulden	op	21	grooten.
die laetste Gelresche gulden	„	18	„
die Trichtsche Brabantsche torre	„	31	„
die nuwe Henegouwsche croone	„	34	„
die niuwe Hollantsche gulden	„	26	„
die nuwe groet	„	7	penningen.
die andere groet	„	8	„

De waarde der genoemde munten, in oude grooten bepaald, kwam alzoo door deze zetting te staan als volgt:

De Geldersche gulden	op 21 §	of op $21 \times 7^1/_2$ cent	= f 1.575.
De nieuwe Geldersche gulden	op 18 §	of op $18 \times 7^1/_2$ „	= „ 1.35.
De Brabantsche toren	op 31 §	of op $31 \times 7^1/_2$ „	— „ 2.325.
De nieuwe Heneg. kroon	op 34 §	of op $34 \times 7^1/_2$ „	= „ 2.55.
De nieuwe Holl. gulden	op 26 §	of op $26 \times 7^1/_2$ „	= „ 1.95. (2)
De nieuwe groote	op 7 pen.	of op $7 \times {}^{15}/_{16}$ „	= „ $0.06^9/_{16}$.
De bestaande groote	op 8 pen.	of op $8 \times {}^{15}/_{16}$ „	= „ 0.075 (3)

Dikwijls wordt evenwel nog van het oude Fransche schild gewag gemaakt. Zelfs de belasting op het bier te Amersfoort vindt men nog in betrekking tot dit geldstuk geregeld. (4) Ook in het charter van 1398, waarbij hertog ALBRECHT en zijn zoon WILLEM, zeggen verzoend te zijn met de Friezen van Oostergoo en Westergoo, vindt men dit oude muntstuk nog genoemd. (5)

Ook het oude pond goedgeld werd nog vaak gebruikt. De ver pachting van den wind en het marktveld te Gouda, had daarin plaats. (6) Het pond goedgeld, had oudtijds als afzonderlijk pond

(1) Zie bladz. 141 van dit werkje.

(2) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 26e stuk 6e deel bladz. 239.

(3) Op bladz. 141 bepaald op f 1.9125.

(4) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 683.

(5) Ibid. Deel III bladz. 684 en 685.

(6) Ibid. Deel III bladz. 687.

bestaan; later maakte het als pond Hollandsch, deel uit van het pondenstelsel van f 25.20 en eindelijk was het als hofpond gebruikt bij het stelsel van f 18.90. In betrekking tot het hoofdpond van f 25.20 kwam het steeds voor als het pond „Hollandsch goedgeld.” (1)

Toen de Graaf in 1398 zijne tienden en visscherijen verpachtte, rekende hij nog met oude schilden, doch klaarblijkelijk zoo, dat daaruit te bespeuren valt, dat de geboekte sommen toch in betrekking tot het alstoen aangenomen hofpond van f 3.00 werden gesteld. (2) Voor een gedeelte der verhuring moest worden opgebracht 15 oude schilden met nog 10 Hollandsche grooten en deze som was gelijk aan:

15 Schilden, 15 × f 3.15 =	f 47.25.
10 Grooten, 10 × f 0.075 =	0.75.
Te zamen:	f 48.00,

uitmakende 16 Hofponden van het pond groote van f 18.

Het andere gedeelte was berekend op:

9½ Schild, of 9½ × f 3.15 =	f 29.92^5
1 Groote, of 1 × f 0.075 =	0.07^5
Te zamen op:	f 30.00

of op 10 Hofponden. (3)

Ook bij het verhuren van den hopaccijns in 1399 te Schoonhoven, rekende men ongetwijfeld nog met oude schilden. (4) Maar bij den verkoop van de heerlijkheid van Amstelveen, in 1399, regelde de Hertog zich weder naar de nieuwe munt. Hij zegt, de goederen aan Koen van Oosterwijk te hebben overgedragen voor 3100 schilden, en om te doen uitkomen, welke schilden werden bedoeld, voegt de Landsheer daaraan de bepaling toe „als wy selver lest hebben doen slaen.” (5)

Maar dat hertog Albrecht nog dikwijls met oude schilden rekende,

---

(1) Eene uitdrukking, die pleit voor de juistheid van het tot dusverre behandelde. Het bleef het pond goedgeld, maar werd alstoen tegelijk het pond Hollandsch.

(2) Zie bladz. 137 van dit werkje.

(3) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 691 en 692.

(4) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel II bladz. 78.

(5) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III bladz. 697 en 698.

vond stellig zijn grond in de omstandigheid, dat het hofpond van het nog altoos officieele Vlaamsche pond groote van f 18.90, ook juist gelijk stond met de waarde van het oude schild. (1) Het waren alzoo nieuwe schilden met eene waarde van f 3.15 voor dat pondenstelsel aangemunt. En dat deze LANDSHEER op sommige plaatsen zich dikwijls van dit hofpond bediende, blijkt ook uit vele verkoopingen van goederen in 1399. (2) In één dezer daarop betrekking hebbende stukken lezen wij: Aelbrecht by Goids genade Palensgrave up ten Ryn, hertoghe in Beyeren, Grave van Heneg. van Hollant van Zeelant en heer van Vrieslant, doen cond allen luden, want wy op dezen tyt sunderlinge ghelts te doen hebben overmits onsen oirloge ende zaken van Oestvrieslant soe hebben wy bi goetduncken ons raets vercoft ende vercopen met desen brieven tot eene eygen Pieter Heerman zulc lant ende renten van erfpacht als hier na gescreven staet, dat is te weten een stuck lants gelegen bi onser stede van der Goude in den broeck daer 't bosch plach te staen, en is die dertiende camp, houdende zes inghen vyf hont en vyf en twintich schafte lants dat Florys Ghysbrechts Hughensz. nu ter tyt in huurwaer heeft. Item dertien pont dertien scellingen en zeven penningen tjaers den Vrxse schilt (Fransch schild) voor een pont gerekent. (3)

In 1399 vindt men nogmaals gewag gemaakt van oude schilden. Dan, daar er verder niets bij aangemerkt of bepaald wordt, kunnen even zoo goed Hollandsche, als Fransche zijn bedoeld geweest. Zij komen voor in een charter, waarbij WILLEM VAN BEIEREN, graaf van Oostervant, aan Utrecht tolvrijheid verleent. (4) Waarschijnlijk heeft men bij die gelegenheid niet meer het oog gehad op de oude Fransche schilden, wijl in dat zelfde jaar ALBRECHT mr. DIRK VAN DELFT benoemt tot zijn hofprediker op eene jaarwedde van 20 schilden van 40 grooten. (5) Ook hier sprak men wel van oude

(1) Zie bladz. 134 van dit werk.
(2) C. J. de Lange van Wijngaarden. Beschrijving van Gouda. Deel II bladz. 78.
(3) Ibid Deel II bladz. 69.
(4) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel III.
(5) Ibid Mieris Deel III.

Een keizersch schild	gelijk	49	grooten	of	f	3.215625.
Een Fransch schild	„	50	„	„	„	3.28125.
Een Fransche kroon	„	46	„	„	„	3.0125.
Een Engelsche nobel	„	90	„	„	„	5.90625.
Een Vlaamsche nobel	„	88	„	„	„	5.775.
Een Gentsch schild	„	49	„	„	„	3.215625.
Een Wilhelmus schild	„	45	„	„	„	2.953125.
Een Albertus schild	„	44	„	„	„	2.8875.
Een dubbel schild	„	52	„	„	„	3.4125.
Een dukaat	„	40	„	„	„	2.625.
Een Beemsche gulden	„	39	„	„	„	2.559375.
Een Rijnsche gulden	„	38	„	„	„	2.49375.
Een keurvorstelijk schild	„	40	„	„	„	2.625.
Een Dordsche dubbel	„	60	„	„	„	3.9375.
Een Vlaamsche leeuw	„	60	„	„	„	3,9375.
Een pieter	„	45	„	„	„	2.953125.
Een Mechelsch schild	„	45	„	„	„	2.953125.
Een helm	„	45	„	„	„	2.953125.
Een Wilhelmus Dordsche gulden	„	30	„	„	„	1.96875.
Een Albertus Dordsche gulden	„	26	„	„	„	1.70625.
Een Geldersche gulden	„	21	„	„	„	1.315625.
Een rijder	„	40	„	„	„	2.625.
Een Fransche frank	„	40	„	„	„	2.625.
Een Henegouwsche kroon	„	39	„	„	„	2.559375.
Eene nieuwe Heneg. kroon	„	37	„	„	„	2.428125.
Een nieuw schild	„	37	„	„	„	2.428125.
Een nieuwe frank	„	37	„	„	„	2.428125.
Een Ooysche kroon	„	37	„	„	„	2.428125.
Een Lubeksche kroon	„	29	„	„	„	1.903125.

Het Fransche schild komt hier tot een hooger bedrag voor dan in 1393; ook aan de nobel is eene hoogere waarde toegekend.

Tegenover de Hollandsche schilden van f 3.00 stonden weldra nieuwe van f 2.80. Zij zijn kort na de geldregeling van 1393 in omloop gekomen, naar aanleiding der in gebruik gekomen ponden

van f 16.80 en f 16.00 die wij ter gelegener plaatse zullen doen volgen. Met het verdwijnen van het oude schild treedt een moeielijk tijdperk in, zoo voor het bepalen van het gebruikte pond, als voor het juist omschrijven van de waarde der in omloop gebrachte munten.

Vooral kwamen te dien tijde in gebruik de halve ponden van de ponden groote van f 25.20 en f 24.00, die alzoo f 12.60 en f 12.00 bedroegen. Van één dezer bediende zich de Thesorier in zijne keuken-rekening van de Grafelijkheid van Holland en Zeeland in den jare 1401. Van het eerste had de groote eene waarde van f 0.0525, van het laatste eene van f 0.05. Beide ponden volgen later als hoofdponden.

Posten als de volgende, die aan bovengenoemde Thesoriers-rekening zijn ontleend, blijken in het pondenstelsel van f 12 te zijn opgemaakt.

Anno 1401. In den eersten ontfaen van heeren Melys van Minden, balui van Amstellant ende van Waterlant, by myns heeren brieve gegegeven in den Haghe op den eersten dach van Meye, van den maent gelde van Meye anno CCCC ende één, 88 nyewe Hollantsche scilde, elc stic voir 57 ₰ gerekent; facit 20 £ 18 ß ₰. (1)

Het Hollandsche schild gelijk 57 grooten zijnde, werd dit gerekend op 57 × f 0.05 = f 2.85 en alzoo nagenoeg gelijk aan de waarde, waarop dit laatstelijk ter vervanging van de schilden van f 3.00 geslagen was.

88 schilden zijn gelijk 88 × f 2.85 =		f 250.80.

En het daarvoor verantwoorde bedrag in zoogenaamde ponden groote van het hierboven bedoelde stelsel bestond uit:

20 £, 20 × f 12.00 =	f 240.00.
en 18 ß, 18 × f 0.60 =	10.80.
Te zamen:	f 250.80.

Ook in den volgenden post komt het nieuwe Hollandsche schild tot dit bedrag voor.

Anno 1401. In den eersten ontfaen van heren Baertout van Assendelft, balui van Medenblyck by myns heeren brieven gegeven in

(1) Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 127.

den Haghe op den eersten dach van Meye, van den maentgelde van Meye Anno CCCC ende een, 80 nieuwe Hollantsche scilden; facit 19 £ $\S$. (1)

Hier zijn 80 schilden, 80 × f 2.85 = f 228.00.

En 19 £, 19 × f 12.00 = f 228.00.

In de volgende rekening komt de Gentsche of Vlaamsche nobel voor.

Anno 1401. Eerst vercoft 20 ossehuyden tstic 1/2 Gentsche nobel; facit 10 Gentsche nobel, elc stic voir 114 $\S$ gerekent; facit 4 £ 15 ß. (2)

Een nobel, gesteld op 114 grooten, deed 114 × f 0.05 = f 5.70; zij was dus hooger dan in 1393, toen zij op f 5.62⁵ was bepaald.

Nu zijn 10 nobels, 10 × f 5.70 = f 57.00.

En het daarvoor verantwoorde bestond uit:

4 £ of 4 × f 12.00 =	f 48.00.
en 15 ß of 15 × 0.60 =	9.00.
Dus te zamen uit:	f 57.00.

In de volgende verantwoording vindt men de Engelsche nobel opgenomen:

Anno 1401. In den eersten ontfaen van heeren Gerbrant van den Coolster, proefst van Bergen in Henegouwen, ende hy ontving van myn lieven heere des Woensdaegs na Pinxter anno vaers. 440 Eyngeltse nobel ele stick voir 116 $\S$ gerekent; facit 212 £ 13 ß 4 d. $\S$. (3)

Hier wordt de Engelsche nobel in rekening gebracht met eene waarde van 116 $\S$ of 116 = f 0.05 = f 5.80.

En 440 stuks, maken 440 × f 5.80 = f 2552.00.

Het daarvoor in rekening gebrachte bestaat uit:

212 £, 212 × f 12.00 =	f 2544.00.
13 ß, 13 × 0.60 =	7.80.
4 d., 4 × 0.05	0.20.
Of te zamen uit:	f 2552.00.

Steeds steeg de koers van het geld, want in 1405 vindt men de

(1) Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 127.

(2) Ibid bladz. 129.

(3) Ibid bladz. 126.

Engelsche nobel reeds tot een bedrag van f 6.00 gesteld, zooals uit onderscheidene rekeningen blijkt.

Op 22 October van dat jaar had dan ook weder eene geldregeling plaats. Hertog WILLEM VI bepaalde de onderstaande munten als volgt:

„Een Dubbelden Engel, die gaen zoude voir tzestich grooten tstuck; ook halven gulden penninck geheeten Engel, voor dertich grooten, en de derdendeel, geheeten engelen voir twintich grooten.”

Verder werden de navolgende munten gevalueerd, om in en uit 's Graven landen vervoerd te worden:

Den Vranckrycxe croen voor	40 §.
Den Vranckrycxe schilt voor	45 §.
Den Engelschen nobel voor	80 §.
Den Vlaemschen nobel voor	78 §.
Den Holl. schilt soe lest geslegen voor	$38^1/_2$ §.

Uit alles blijkt, dat hier alsnog gerekend is met de gewone groote van het pond groote van f 18.00, die f 0.075 bedraagt. De geldstukken daarnaar berekenende, heeft men:

Een dubbele engel van 60 grooten =	f 4.50.
Een engel van 30 grooten	„ 2.25.
Een kleine engel van 20 grooten	„ 1.50.
Een Fransche kroon van 40 grooten	„ 3.00.
Een Fransch schild van 45 grooten	„ 3.375.
Een Engelsche nobel van 80 grooten	„ 6.00.
Een Vlaamsche nobel van 78 grooten	„ 5.85.
Een Hollandsch schild van $38^1/_2$ §	„ 2.8875. (1)
Een penning van 2 grooten	„ 0.15.
Een penning van 1 groot	„ 0.075.
Een penning van $^1/_2$ groot	„ 0.0375.
Een penning van $^1/_2$ groot = (tuin)	„ 0.01625. (2)

Reeds in den volgenden past komt de Engelsche nobel tot den koers, hierboven aangegeven, voor.

(1) Zie bladz. 156 het Albertus schild.
(2) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 26ste stuk 6e Deel bladz. 273—274.

Anno 1405. Item uitgegeven ende betaelt Pieter Grutewech van een heynxt, die myn lieve heere hem dede nemen ende voirt geven by Sluntel, synen stalmeester, eenen goeden man geheten, Jan van den Engel, die by myn lieven heere gelegen hadden den bezitte voir Hagesteyn, 30 Engelse nobelen die maken 15 £ ₰. (1)

Hier nu zijn 15 £ Groote, 15 × f 12.00 = f 180.00.

En dit bedrag nu is gelijk gesteld met 30 Engelsche nobels, weshalve één van deze moet gerekend zijn op: f 6.00.

In het volgende vindt men de kroon, een alstoen zeer bekend geldstuk, verantwoord.

Anno 1405. Item omtrent die tyt Pieter Gutemech betaelt, alsoe hy van myns liefs heeren wegen gesent wert 't Utrecht uiten Hage aen Helwich van Woirnich, roerende of die juwelen gecomen waren daermen financie op doen zoude, daer hy om verteerde mits costen ende sciphuyr binnen drie dagen, mits dat hy eene reyse weder dede tot Vyanen om Henric Ottenzoon, dat hy daer comen soude die financye te hulpen doen één scell. 2 cronen; facit 10 ß ₰ (2)

Uit deze verantwoording blijkt, dat 2 kronen gelijk gesteld zijn met 9 schellingen of met 9 × f 0.60 = f 5.40. Een kroon moet alzoo gerekend zijn op eene waarde van f 2.70. Maar men had in die dagen tweeërlei kronen, van welke de ééne eene waarde had van f 2.70 en de andere eene van f 3.00, hetwelk met tal van rekeningen kan worden bevestigd. De kroon van f 2.70 was ongetwijfeld de oude frank of de oude Henegouwsche kroon, in de volgende evaluatie insgelijks gesteld op die waarde.

Op „Sint-Jansdach midzomer" van 1406 maakte hertog Willem eene nieuwe evaluatie van het vreemde geld, geregistreerd in „het memoriaelbouck folio 88 en vervolg. In die evaluatie worden de volgende waarden klaarblijkelijk in oude grooten van het pond van f 18.00 bepaald:

(1) Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852. bladz. 196.
(2) Ibid bladz. 198.

Een keizersch schild	45	grooten	of f 3.375.
Een Gentsch schild	45	„	„ „ 3.375.
Een Fransch schild	45½	„	„ „ 3.4125.
Een Fransche mouton	46	„	„ „ 3.45.
Een Engelsche nobel	80	„	„ „ 6.00.
Een Vlaamsche nobel	78	„	„ „ 5.85.
Een leeuw	54	„	„ „ 4.05. (1)
Een dubbele mouton	54	„	„ „ 4.05.
Een nieuwe Dordrechtsche dubbele mouton	52	„	„ „ 3.90.
Een dubbele kroon	42	„	„ „ 3.15.
Een Fransche mouton	46½	„	„ „ 3.4875.
Een Fransche kroon	40	„	„ „ 3.00.
Een pieter	40	„	„ „ 3.00.
Een Wilhelmus-schild	40	„	„ „ 3.00.
Een Mechelsch schild	40	„	„ „ 3.00.
Een helm	40	„	„ „ 3.00.
Een halve Engelsche nobel	40	„	„ „ 3.00.
Paidsen schilden	40	„	„ „ 3.00.
Aedeleyn schilden	40	„	„ „ 3.00.
Een nieuw Holl. schild	35	„	„ „ 2.625.
Een Beemsche gulden	35	„	„ „ 2.625.
Ongersche gulden	35	„	„ „ 2.625.
Een oude frank	36	„	„ „ 2.70.
Een oude Heneg. kroon	36	„	„ „ 2.70.
Een dukaat	36	„	„ „ 2.70.
Een nieuwe frank	33	„	„ „ 2.475.
Een nieuwe Heneg. kroon	33	„	„ „ 2.475.
Een Bergsch schild	32	„	„ „ 2.475.
Een Rijnsche gulden	33	„	„ „ 2.475.
Een Holl. Wilhelmus gulden	27	„	„ „ 2.025.
Een Albertus Holl. gulden	23	„	„ „ 1.725.
Een nieuwe Geldersche gulden	19	„	„ „ 1.425.

(1) Zie bladz. 147.

Ludyksche gulden	17 grooten	of f 1.275.
Botdragers	16 penn.	„ „ 0.15.
Roozebekers	16 penn.	„ „ 0.15.
Wilhelmus grooten	8 penn.	„ „ 0.075.
Holl. grooten laatst geslagen	6 penn.	„ „ 0.05625.
Tonsus grooten	6 penn.	„ „ 0.05625. (1)
Bergsche grooten	5 penn.	„ „ 0.04$^{11}/_{16}$.
Vlaamsche plakken	15 penn.	„ „ 0.14$^{1}/_{16}$ (2)
Oude Vl. grooten	11 penn.	„ „ 0.10$^{5}/_{16}$.
Heneg. pazanten	12 penn.	„ „ 0.1125.
Brab. schaalgen	8 penn.	„ „ 0.075.
De tuurluurs	8 penn.	„ „ 0.075.

De Wilhelmus Dordsche gulden, in 1401 gesteld op 26 grooten of op f 1.96875, is hier gerekend op 27 grooten of op f 1.96875 + f 0.05625 = f 2.02^5, een koers tegen welken men dit muntstuk in vele posten vindt verantwoord.

In het handschrift hierboven gemeld lezen wij verder: „Omdat Hertoge WILLEM voirss. accordeerde zelver nyet te munten, zoo gaven hem de steden den 24 in Julio 1400 zes, 12000 oude Wilhelmus Hollantsche gulden sjaers, vyff jaeren lanck. Blykende by 't voorss memoriaal bouck foliis 91 en 92. (3)

In 1406, terwijl WILLEM zich buitenslands bevond, maakte zijne gemalin eenige verandering in deze munt-ordinantie, en in 1407 bepaalde de Hertog zelf de Geldersche gulden op 31 grooten of op f 2.32^5. Ook 24 Juli 1409 schreef WILLEM, „dat de Rynsche guldens van den vier keurvorsten sullen gaen als wy die naisten met onsen brieven deden gebieden, dats te verstaen voir een en dertich grooten, ende niet hoger op dat gelt jegens ons verbeurt te wesen, ende op een boete van drie ponden.” (4)

(1) De laatstelijk geslagen grooten overeenstemmende met de tonsus grooten, waren de eenheden van het pond van f 13.50.

(2) De plak van het pond van f 16.80. Zij is $^{1}/_{16}$ cent te hoog gesteld. De groote deed slechts f 0.07 en de plak f 0.14.

(3) Zie bladz. 97 van dit werk.

(4) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 26e stuk 6e deel bladz. 292.

De Albertus-gulden, in 1401 bepaald op f 1.70625, heeft alsnu eene waarde van f 1.725.

Werden de Thesoriers-rekeningen tot dusverre gesteld in het halfpond groote van f 12.00, in het laatste gedeelte van die van 1406 vindt men weder gebruik gemaakt van het pond van f 18.00, tot de wetenschap waarvan wij komen uit posten als de volgende:

Anno 1406. Item uitgegeven ende betaelt Pieter Gutewech van eenen heynxt, die myn lieve vroume jegens hem dede copen by heeren Jan die bastaert van Blois 25 Ing. nobel; facit 8 £ 6 ß 8 d. § (1)

Hier nu zijn 25 Engelsche nobels berekend tegen den ons bekenden koers; zij vertegenwoordigen alzoo een bedrag van 25 × f 6.00 = f 150.

Het daarvoor in rekening gebrachte in ponden van f 18.00. bestaat uit:

8 £, 8 × f 18.00 =	f 144.00	
6 ß, 6 × f 0.90 =	5.40	
8 d., 8 × f 0.075 =	0.60	
Of te zamen uit:		f 150.

In de volgende uitgaaf, aan dezelfde rekening ontleend, komt de Fransche kroon van f 3.00 voor.

Anno 1406. Item uitgegeven ende betaelt heere Jan van Heemstede van een heynxt, die myn lieve heere hem dede nemen 75 Franchse cronen; facit 12 £ 10 ß §. (2)

Het geld in ponden groote van f 18.00 verantwoord, herleidende tot onze munt, heeft men:

12 £, 12 × f 18.00 =	f 216.00
10 ß, 10 × f 0.90 =	9.00
Te zamen:	f 225.00

En 75 kronen, berekend tegen f 3.00, zijn insgelijks gelijk aan dit bedrag.

Ook in het volgende komt die kroon tot gelijk bedrag voor.

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 200 en 201.

(2) Ibid bladz. 201.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^1/_8$ £ Groote.	£ Tournooisch. $^1/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^1/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^1/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^2/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^1/_3$ £ Groote.
1 £ =	f 16,00	f 2.00	f 1.00	f 0.66$^2/_3$	f 1.33$^1/_3$	f1.52$^8/_{21}$	f 5$^1/_3$
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.80	f 0.10	f 0.05	3$^1/_3$ ct.	6$^2/_3$ ct.	7$^{13}/_{21}$ ct.	f 0.26$^2/_3$
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	6$^2/_3$ ct.	$^5/_6$ ct.	$^5/_{12}$ ct.	$^1/_{12}$ ct.	$^5/_9$ ct.	$^{40}/_{43}$ ct.	2$^2/_9$ ct.

Met dit pondenstelsel voor ons, kunnen nu de volgende verantwoordingen tot oplossing worden gebracht. Alleen merken wij nog op, dat het eerste waarschijnlijk reeds in 1393 en het laatste in 1411 officieel is in gebruik gesteld.

In het volgende komt de nobel zoowel in betrekking tot het pond van f 12 als tot dat van f 16, voor.

Anno 1406. Item by Engel Scoot in den Haghe ontfangen van sommige sproefst goede van Bergen, die by hem in den Hage vercoft werden gelyk die cedel, die hy daer of beschreven aenbrocht, inhont, ende die tresorier hier overlevert 95 £ 12 ß den Ingelsen nobel voor 4 £, daer of betaelt Pieter Butewech 6 Ingels nobelen, die hy den proefst voers. geleent habde op ten huyse tot Middelburch, als hy aldaer gevangen lach, soo blijft ende die tresorier ontfangen heeft 71 £ 12 ß Holl. payement voirs.; facit den Ing. nobel voor 3 £. 6 £ 14 ß 3 d. ₰. (1)

Zie hier weder eene bepaling, alsof wij met het oude Fransche schild te doen hadden. 't Is nu evenwel de nobel, welks waarde wij hiervoren op f 6.00 hebben berekend, en die alsnu het gebruikte pond aanwijst. (2) Deze nobel wordt in de bovenstaande verantwoording

(1) Zie de werken van voornoemd Historisch Genootschap. Jaargang 1852 bladz. 199.

(2) Zie bladz. 137 waar de nobel in betrekking tot het pond van f 18 is bepaald.

in het eene geval gelijk gesteld met 4 £ en in het andere met 3 £ Hollandsch, een bewijs dat men met het Hollandsch van het pond van f 12 en met dat van f 16 te doen heeft.

De laatste verantwoording is geschied in het pondenstelsel van f 16. Men heeft dus:

6 £, 6 × f 16.00 =	f 96.00	
14 ß, 14 × f 0.80 =	11.20	
3 d., 3 × f $0.06^2/_3$ =	0.20	
Te zamen:		f 107.40.

Het bedrag in zoogenaamd Hollandsch payement, waarbij de nobel gelijk staat met 4 £, kan berekend worden als volgt:

71 £, 71 × f 1.50 =	f 106.50	
12 ß, 12 × f 0.075 =	0.90	
Te zamen:		f 107.40.

Ook in de volgende rekening is van het pond groote van f 16.00 gebruik gemaakt.

Anno 1406. In den eersten omtrent den 6 dach in Februario uitgegeven ende betaelt Pieter Butewech van een heinxt, die myn genadige heere hem dede nemen ende by Wisschaert syn stalmeester voirt geven Loef, woenende by heeren Heinrich van der Leche 35 Ing. nobelen; facit 13 £ 2 ß 6 d. g. (1)

Nu zijn 35 nobels = 35 × f 6.00 = f 210.00.

En:

13 £, 13 × f 16.00 =	f 208.00	
2 ß, 2 × f 0.80 =	1.60	
6 d., 6 × f $0.06^2/_3$ =	0.40	
Te zamen		f 210.00.

Dan, de Thesoriers-rekening van 1 Maart 1406 tot 19 Juni 1408

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 199—200.

is wederom gesteld in ponden groote van f 18.00, zooals uit posten als de volgende, kan worden nagegaan.

Anno 1406. Item 6 dagen in Meije myn lieve heere gesent in syns zelfs hant, die hem Pieter Buytenwech brochte, 20 cronen; facit 3 £ 6 ß 8 d. ℔. (1)

Nu zijn 3 £, 3 × f 18.00 =	f 54.00	
6 ß, 6 × f 0.90 =	5.40	
8 d., 8 × f 0.075 =	0.60	
Te zamen:		f 60.00
En 20 kronen van f 3.00 =		f 60.00

Ook in de volgende verantwoording, mede aan die rekening ontleend, komt de kroon tot dit bedrag voor.

Anno 1406. Item betaelt van cost, die heere Clais van Borsele, heere Albrechtszoon, heere Claes Kervinck van Reymerswale ende Pieter Buytewech deden, als sy van myns liefs heeren weget gesent worden te Middelburgh op die sluse, die men in Wissekerke gelegt soude hebben by der Gois, om die te besien ende verteerden tsamen mits veel aenvals van de lantluden ende van oncost van de schiphuer ende wagenhuer binnen twee dagen dat sy uyt waren, gelyken tcedelken, dat men hier overlevert, inhout, 12 cronen 18 ℔; facit 41 ß 6 d. ℔. (2)

De gemaakte onkosten voor het bezichtigen van de sluis te „Ter Lucht" waren: 12 kronen en 18 grooten,

of 12 kronen, 12 × f 3.00 =	f 36.00
18 grooten, 18 × f 0.075 =	1.35
	f 37.35

Hiervoor was in ponden groote van f 18.00 verantwoord:

41 ß, 41 × f 0.90 =	f 36.90
en 6 d., 6 × f 0.075 =	0.45
Te zamen:	f 37.35

---

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 202.

(2) Ibid bladz. 202.

Dat de waarde van de kroon destijds standvastig was, blijkt ook uit het volgende:

Anno 1406. Item 6 daghe in Meije myn lieve Heere gesent in syns zelfs hant, die hem Pieter Buytewech brochte, 20 cronen; facit 3 £ 6 ß 8 d. G. (1)

Hier zijn 20 kronen gelijk 20 × f 3.00 of f 60.00.

En:

3 £, 3 × f 18.00 =	f 54.00
6 ß, 6 × f 0.90 =	5.40
8 d., 8 × f 0.075 =	0.60

Te zamen: f 60.00.

Ook de Engelsche nobel bleef op dezelfde waarde, zooals uit het volgende in betrekking tot dit hoofdpond kan worden nagegaan:

Anno 1406. Item die proefst van Condegt, die by myns liefs heeren bevelen gesent wort tot Parys omtrent den 8 dach in Junio an den hertoge van Brabant mit alrehande bootschappen, gegeven tot teergelde ende op goede rekeningh 12 Ing. nobel; facit 4 £. (2)

12 Engelsche nobels tegen f 6.00 leveren een bedrag op van

12 × f 6.00 = f 72.00.

En 4 £, 4 × f 18.00 = f 72.00.

In den volgenden post komt een nieuw gouden schild voor.

Anno 1406. Item Willekin Pieter Buytewechs knecht gegeven tot toomgelde van eenen peerde, dat myn lieve heere Pieter dede nemen ende voirt gaf den heere van Heuclom, eenen gouden scilt; facit 2 ß 11 d. G. (3)

De waarde van het hier bedoelde schild wordt bepaald op:

2 ß, 2 × f 0.90 =	f 1.80
11 d., 11 × f 0.075 =	0.825
Of te zamen op:	f 2.625

Dit was het schild van het hier te lande meer en meer in gebruik gekomen pond groote van f 15.75 en waarvoor reeds in 1397 de

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 202.
(2) Ibid bladz. 203.
(3) Ibid bladz. 181.

groote van $6^9/_{16}$ cent was aangemunt. (1) Dit schild stond gelijk met 40 grooten van dat pond, want 40 $\times$ $6^9/_{16}$ cent = f 2.625.

Reeds in 1405 vindt men in officieele stukken gebruik gemaakt van het pondenstelsel van f 16.80. Wij vernemen dit uit in dat opzicht zeer merkwaardig charter van Harderwijk van dat jaar, en in welk stuk het oude Fransche schild ook nog tot de oude waarde wordt vermeld.

Anno 1405. Arnt van Leyenbergh, ridder, overste rentmeyster van den Lande von Gelre, doe kont allen luden met desen openen breve en bekenne, dat ick van wegen des hoegeboren fursten, myne lieve genadigen here des hertogen van Gulich en van Gelre en graven van Zutphen, verpacht hebbe als een rentmeyster, den borgemeysteren scepen en rade der stat van Harderwyc, die gruyt tot Herderwyc so als die minen genadigen here vorgen. toebehoert zes jare lanck, welcke jaren yngaen solen acht dage na Sente Petersdach ad vincula naest komende, over een jare en solen dueren en waren zess jare lanck daer naest volgende, jaerlix voor drie hondert ende tnegentich pont, een alden scilt voer drie pont hyer ynne gerekent. (2)

Het hier gebruikte pond vertegenwoordigde een derde gedeelte van het oude schild; het deed alzoo f 1.05. Het was alzoo het pond Tournooisch van het pond groote van f 16.80, hetwelk alsnu daarmede in verbinding is gebracht.

De jaarlijksche pacht kwam te staan op 390 £, of op 390 $\times$ f 1.05 = f 409.50.

In 1418 is de verhuring verlengd, doch ondertusschen was het pondenstelsel van f 16.00 in gebruik gesteld. Het pond Tournooisch daarvan deed f 1.00 en klaarblijkelijk is daarvan bij deze herverpachting gebruik gemaakt, want de pachtsom was alstoen niet f 409,50, maar effen af 410 £ of 410 gulden. (3)

De berekening van onkosten, gemaakt door die van Dordrecht

(1) Zie bladz. 151 van dit werk.

(2) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1859 bladz. 304—305.

(3) Ibid bladz. 304—305.

bij het beleg van Gorinchem in 1407, is in ponden Hollandsch van het pond groote van f 12.00 gesteld. Elk pond daarin uitgedrukt, heeft alzoo eene waarde van f 1.50 en in dit stuk komen de volgende muntspeciën voor:

De nobel = 4 £ Hollandsch = 10 Schellingen ₰.
De kroon = 2 £ Hollandsch = 5 Schellingen ₰.
De botdrager = 2 ß Hollandsch = 3 grooten. (1)

Ontleenen wij nu ook aan deze merkwaardige rekening eenige posten en beginnen wij daarmede als volgt:

Anno 1407. Item Hubrecht Janszoon van wiin 22 cronen ende een quartier ende van koeken eenen croon, soe die rekeninghe van der overwisinghe inhout; facit 46 £ 10 ß Holl. (2)

De gemaakte onkosten beliepen $23^1/_4$ kroon, bedragende $23^1/_4$ × f 3.00 = f 69.75.

En daarvoor is verantwoord in ponden Hollandsch van het Vlaamsche geld:

46 £, 46 × f 1.50 =	f 69.00	
10 ß, 10 × f 0.075 =	0.75	
Te zamen:		f 69.75.

Eene zeer merkwaardige aanteekening in deze rekening is de volgende, omdat daaruit blijkt, dat het pond groote van f 18.00 van hertog ALBRECHT ook nog immer als het Vlaamsche pond stond bekend.

Anno 1407. Item Ludekin die Hamburger van 6 vaten Hamborchs biers, elc vat 4 ß 6 d. ₰ Vlaems; facit 16 £ 4 ß Holl. (3)

Het verantwoorde geld voor het bier in ponden Hollandsch, bedraagt:

16 £, 16 × f 1.50 =	f 24.00.	
4 ß, 4 × f 0.075 =	0.30	
Te zamen:		f 24.30.

Dit bedrag staat gelijk met 6 maal 4 ß 6 d. ₰ of met 27 schellingen Vlaamsch. Elke schelling van hetgeen men onder dit geld

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1856 bladz. 181.
(2) Ibid Jaargang 1856 bladz. 181.
(3) Ibid.

verstond, was alzoo gelijk aan f 0,90. Het pond daarop gegrond deed 20 × f 0.90 = f 18.00.

Het Vlaamsche pond van f 18.00 komt ook schoon uit in den volgenden post:

Anno 1407. Item des Maendaghes voer onser Vrouwendach Assumpcio gesent in den Haghe Wormbout van den Wiingherden, Willem Giisbrechtszoon, Jan Fazont, Jacob Gertoutszoon ende Reyner Voeghelaer, roerende van den ballingen, die te Rotterdam op ter straten gaen ende van anderen stucken, waren uijt 4 daghen, verteerden t'samen met 20 knechten 2 £ 14 sc. 1 d. groot vlaams, ende van sciphure ende waghenhure soe si uten Hage te Leyden ende ter Gonde om reden thuus te comen bi nachte ende te hoofscheде in der herberghen in den Hage ende ter Gonde, tsamen 2 £ 4 sc. 6 § vlaems; facit 59 £ 3 ß Holl. (1)

Er waren onkosten gemaakt:

1°. . . 2 £ 14 ß 1 d. § Vls.

2°. . . 2 £ 4 ß 6 d. § Vls., of te zamen:

4 £ 18 ß 7 d. § of overgebracht in onze munt:

4 £, 4 × f 18.00 =	f 72.00.
18 ß, 18 × f 0.90 =	16.20.
7 d. §, 7 × f 0.075 =	0.525.
Te zamen:	f 88.725.

En hiervoor vindt men verantwoord:

59 £ Holl., 59 × f 1.50 =	f 88.50.
3 ß „ 3 × f 0.075 =	0.225.
Te samen:	f 88.725.

Uit het volgende leert men den prijs kennen van een rund in die dagen:

Anno 1407. Item. Knop Michielszoan ende Jan Janszoon van 3 runderen, costen tstic 9 £ Holl. coemt 3 £ 7 ß 6 d. groot; facit in ponden 27 £ Holl. (2)

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1856 bladz. 190—191.
(2) Ibid. bladz. 182.

Voor de drie runderen werd betaald in ponden groote van het stelsel, waarin de rekening is opgemaakt:

3 £, 3 × f 12.00 =	f 36.00.
7 ß, 7 × f 0.60 =	4,20.
6 d., 6 × f 0.05 =	0.30.
Te zamen:	f 40.50.

En in ponden Hollandsch van dit zelfde stelsel werd verantwoord:

27 £, 27 × f 1.50 = f 40.50.

Voor elk rund werd alzoo f 13.50 of een oud Frankenpond dat later ook als Vlaamsch pond in gebruik kwam, betaald. (1)

De volgende post kan dienen voor de kennis van het dagloon uit die dagen.

Anno 1407. Item Aelbrecht ende Aelgout, tymmerluden, ghegeven elx van 12 daghen dat si aen gebracht hebben bi haeren eede, dat hem ombraken van der reysen, elc 12 grooten daghes; facit 9 £ 12 ß Holl. (2)

Voor het dagloon vindt men verantwoord:

9 £, 9 × f 1.50 =	f 13.50.
12 ß, 12 × f 0.075 =	0,90.
Te zamen:	f 14.40.

Hiervoor waren 2 × 12 = 24 dagen gewerkt, en alzoo was per dag verdiend f 0.60, overeenkomende met het aantal grooten in den tekst genoemd. In verband met het voorgaande, blijkt dat een timmerman per dag verdiende $^{2}/_{45}$ste gedeelte van een rund.

In de rekening, die nu volgt, komt het Fransche schild voor de eerste maal tot een hooger bedrag voor, dan waarop wij dit tot dusverre leerden kennen. Dan, stellig hebben wij hier te doen met het schild op bladz. 159 bedoeld.

(1) Zie bladz. 113 van dit werk.

(2) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1856 bladz. 185.

Anno 1407. Item Gheertruud Sariis, weduwe, op Almaengen, van ses termiin, tien oude scilden, dair die leste termiin of was verschenen 't Sinte Pieters daghe ad Vincula in tjaer achte, caomt 60 oude scilden, in ponden gerekent den scilt 45 butkens, 135 £ Holl.; haer hier of betaelt 123 £ Holl. (1)

De 60 schilden hier bedoeld, staan gelijk met 135 £ Hollandsch of met 135 × f 1.50 = f 202.50. Eén schild is alzoo gerekend op f 3.375 en één butke moet hebben gelijk gestaan met een groote of met f 0.075. (2)

In onderstaande verantwoording komt de botdrager voor.

Anno 1407. Item in den Haghe gesent omtrent Sinte Lambrechtsdach, Giesbrecht Vranckenzoon, Willem Ghiisbrechtszoon ende Ocker, roerende van den Schotten ende die saken te verantwoorden, waren uit 4 dagen, verteerden mit sciphuur ende waghenhure 9 cronen 2 butdragers; facit 18 £ 4 ß Holl. (3)

Nu zijn 18 £ = 18 × f 1.50 =	f 27.00.		
en 4 ß = 4 × f 0.075 =	0.30.		
Te zamen:	f 27.30.		
Hiervan afgetrokken 9 kronen =	27.00.		
Rest:	f 0.30	voor twee botdragers,	

weshalve één van deze moet gerekend zijn op f 0.15.

De volgende post is ontleend aan de Thesoriers-rekening van f 1407 en daarin komt de Engelsche nobel voor tot een bedrag van f 6.00. Deze rekening is gesteld in het pond groote van f 18.00.

Anno 1407. Eerst ontfaen van Heren Jan van Heemsteden van 8 morgen veens, die morgen om 15 Engels nobelen, als voirs is, facit 120 Nobelen. Item Gerryt Albauts 5 morgen, facit 75 nobelen. Item Clais Gerryt Albautszoen 5 morgen, facit 75 nobelen. Item Pieter Gerryt Albautszoen 5 morgen, facit 75 nobelen, Allairt Salomonssoen 5 morgen, facit 75 nobelen. Item Willem Heren Wouters-

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1856 bladz. 191.
(2) Zie bladz. 159 van dit werk.
(3) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1856 bladz. 191.

soen 5 morgen, facit 75 nobelen, comt te samen 495 nobelen, die maken 165 £ ₰. (1)

Nu zijn 495 nobels ad f 6.00 = f 2970.00.

En 165 £, 165 × f 18.00 = f 2970.00.

De rentmeester van Zeeland Bewesten Scheld, PHILIPS VAN BORSELE, rekende in 1408 nog met het pond van f 18.00. Zulks blijkt uit de boven de rekening gestelde bepaling betreffende den nobel. Deze wordt gezegd gelijk te staan met 6 ß 8 ₰. (2)

Vooral merkwaardig is ook de Thesoriers-rekening van PHILIPS VAN DORP van 1409—1410. In het hoofd van deze wordt gezegd, dat zij is gesteld in het payement, waarbij de Engelsche nobel geldt voor 6 schellingen 8 grooten. Zij is dus opgemaakt in het pondenstelsel van f 18.00 en 't is naar aanleiding van deze bepaling, die ook voorkomt in de stedelijke rekening van Middelburg van 1396, dat wij boven dit pondenstelsel de waarde van dit Engelsche geldstuk aldus hebben uitgedrukt. (3)

Ook aan deze rekening enkele posten ontleenende, hebben wij:

Anno 1409. *Item* 1 *July ontfaen van heer Gerrit van Zyl* 600 *france cronen, daer of hr. Dirc van der Merwede in afkortinge van syne soudye, die men hem schuldigh was tot Heukelom verdient hadde,* 50 *cronen, blijft den ontfang des tresoriers* 550 *cronen; facit* 91 £ 13 ß 4 ₰ *den.* (4)

Hier hebben wij:

91 £, 91 × f 18.00 =	f 1638.00.	
13 ß, 13 × f 0.90 —	11.70.	
4 d., 4 × f 0.075 =	0.30.	
Te zamen:		f 1650.00.

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel IV bladz. 702.

(2) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap. 26e stuk 6e deel bladz. 562. Zie betreffende deze bepaling bladz. 137 van dit werk boven het staatje der ponden.

(3) Zie bladz. 137 van dit werk.

(4) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1853, bladz. 191.

En ook 550 kronen maken dit bedrag, als zijnde
550 × f 3.00 = f 1650.00.

In de volgende aanteekening komt de Hollandsche Wilhelmus-gulden voor, tot een bedrag, als waarop deze in 1406 is gesteld. (1)

Anno 1409. Van de stede van Amsterdam van sleysschat, dat die den grave sculdig waren op St. Jansdag anno 1410, 110 Wilhelm Hollandse gulden of 12 £ 7 ß 6 ₰. (2)

De 110 gulden, hier bedoeld, zijn gelijk gesteld met:

12 £, 12 × f 18.00 =	f 216.00.
7 ß, 7 × f 0.90 =	6.30.
6 ₰, 6 × f 0.075 =	0.45.
Of te zamen:	f 222.75.

Een zoodanige gulden moet alzoo op f 2.025 zijn gerekend.

Ook in de volgende rekening komt die gulden voor. De betaling gold de sleischat, bedoeld op bladzijde 162 van dit werk.

Anno 1409. Item van den sleysschat, verschenen Kersavont 1410, de navolgende steden: als sGravezande en Zandambacht, samen 25 Holl. gulden, Schiedam 40 gl., Rotterdam 60 gl., Gouda 125 gl., St. Geertenberghe 50 gl., Oudewater $44^1/_2$ gl., Vlaardingen 10 gl., Oudewater $44^1/_2$ gl., te samen 399 Gulden; facit 44 £ 17 ß 9 d. (3)

Het verantwoorde bedrag in ponden groote kan als volgt in onze munt worden overgebracht:

44 £, 44 × f 18.00 =	f 792.00.
17 ß, 17 × f 0.90 =	15.30.
9 d., 9 × f 0.075 =	0.675.
Te zamen:	f 807.975 voor 399 guldens,

weshalve één van deze moet zijn gerekend op f 2.025.

---

(1) Zie bladz. 161 van dit werk.

(2) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 455.

(3) Ibid bladz. 456.

Maar deze was de gulden, geslagen tot vorming van het Hollandsch van het pond groote van f 16.00. Zijne werkelijke waarde was alzoo f 2.00. In het pondenstelsel van f 18.00 kon de waarde van dezen gulden het naast bepaald worden door 27 grooten, doch alsdan deed hij ook niet juist f 2.00, maar vertegenwoordigde hij een bedrag van 27 × f 0.075 = f 2.025. Een en ander blijkt ook uit het volgende, waarin de gulden slechts met zijne oorspronkelijke waarde voorkomt.

Anno 1409. Nog vierdhalf hondert dusent steens, elck dusent 2 gld; facit 700 Gulden. (1)

Er werd geleverd 350'000 steen. Deze kostte per duizend 2 gulden, en de uitgaaf daarvan beliep alzoo 700 gulden of 1400 gulden van onze munt.

De bekendheid van dezen gulden leidt er toe, om uit de rekeningen, betrekking hebbende op den sleischat, de ponden te bepalen met welke destijds in de meeste steden werd gerekend.

Nog merken wij omtrent dit geldstuk op, dat, werd het in het pondenstelsel van f 18.00 slechts bij benadering bepaald door 27 grooten, in het stelsel van f 16.00, waarvoor het was aangemunt, stond het gelijk met 30 grooten, want 30 × f $0.06^2/_3$ = f 2.00.

In de volgende verantwoording komt de Rijnsche gulden voor.

Anno 1409. Den grave gegeven, om mitten hertog van Gelre te dobbelen, 60 Ryns gulden; facit 8 £ 5 ß ₰. (2)

Het bedrag voor de 60 guldens verantwoord, bestaat uit:

8 £, 8 × f 18.00 =	f 144.00
5 ß, 5 × f 0.90 =	4.50
Te zamen:	f 148.50

Eén dezer guldens moet alzoo gerekend zijn op f 2.475 of juist op hetgeen, waarop men dien op bladzijde 161 vindt bepaald. (3)

---

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852. bladz. 476.

(2) Ibid bladz. 471.

(3) Zie de evaluatie aldaar.

Ook in den volgenden post vindt men dien gulden vermeld.

Anno 1409. Den 13 Juny der hertoginne &c. van Brabant, die den grave en de gravinne van Hollant de tijdinge bragte, dat de Brabantsche hertoginne van een jonge zoon verlost was, hem gegeven een silveren Beyerschen gordel, tot drinckgelt 40 Ryns gld.; facit 5 £ 10 ß ₰. (1)

Nu zijn: 5 £, 5 × f 18.00 =	f 90.00
en 10 ß, 10 × f 0.90 =	9.00
Te zamen:	f 99.00

voor 40 Rijnsche gulden, weshalve ook hier deze gerekend was op f 2.475. De gulden was in 1401 gesteld op 38 grooten van 6 $^{9}/_{16}$ cent of op f 2.49375.

Maar 't is met dien Rijnschen gulden als met den Hollandschen Wilhelmus-gulden hiervoren berekend. Zijne waarde was in het pondenstelsel van f 18.00 ook slechts bij benadering bepaald.

Om te doen zien, hoe al het bijgebrachte uit deze rekening in overeenstemming is met den nobel, wiens waarde wij kennen, lasschen wij hier den volgenden post, waarin dit geldstuk voorkomt, nog in:

Anno 1409. Den hertog van Thoureynen schenkt synen barbier een schaermes met silver beslagen ende geameliet en vergult, ende 2 sloten van een stryckriem en een tange van silver ende die vergult, weeg 16 loot, van silver en goude ende van maecken 'tsamen 6 nobel; facit 2 £ ₰. (2)

Nu zijn 6 nobels = 6 × f 6.00 =	f 36.00
En 2 £ ₰, 2 × 2 × f 18.00 =	„ 36.00

In het volgende komt andermaal de Engelsche nobel voor, zonder dat deze in grooten is bepaald.

Anno 1409. Van Jan van Goch ende Dirc de Bloote ontfaen van coop van negen mergen lants in Tysselеynswaert 8 nobelen, 2 £ 13 ß 4 d. (3)

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 473.

(2) Ibid bladz. 479.

(3) Ibid bladz. 457.

Het land werd betaald met:

2 £, 2 × f 18.00 =	f 36.00
13 ß, 13 × f 0.90 =	11.70
4 d., 4 × f 0.075 =	0.30
Te zamen met	f 48.00

En 8 nobels tegen den ons bekenden koers berekend, leveren ook dit bedrag op, want 8 × f 6.00 = f 48.00.

Ook uit den volgenden post, insgelijks aan de rekening van PHILIPS VAN DORP ontleend, blijkt het verband tusschen den nobel en het pond duidelijk.

Anno 1409. *Eerst van de bueren van Bergen van al sulke breuken ende misdaden, als sy tegens den grave ende syne heerlykheyt gebreuckt hadden, omdat sy des graven gebode overhorig geworden waren, boven dat dien rade en de clercquen daer of hadden,* 300 *nobelen; facit* 100 £ *ß*.

Hier zijn volgens de ons bekende waarden:

300 nobels, 300 × f 6.00 =	f 1800.
en 100 £, 100 × f 18.00 =	f 1800. (1)

In de verantwoording, die volgt, wordt de Geldersche gouden gulden vermeld.

Anno 1410. *Op ten Paesdag offerde de gravinne, de vrouw van Thoureyne en den heer van Cudik elx een gouden gulden; facit* 9 ß 6 *d*. (2)

Er werd geofferd voor een bedrag van:

9 ß, 9 × f 0.90 =	f 8.10.
6 d., 6 × f 0.075 =	0.45.
Te zamen van:	f 8.55.

En deze som stond gelijk met 3 gouden guldens, weshalve één daarvan moet zijn gerekend geweest op f 2.85.

Hoogstwaarschijnlijk was dit het vroegere schild van het pond groote van f 16.80, dat reeds in 1401 tot deze waarde werd in omloop gebracht. (3)

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 458.
(2) Ibid bladz. 479.
(3) Zie bladz. 157 van dit werk.

Op bovenstaanden post volgt in de rekening onmiddellijk de volgende, waarin de kroon wordt vermeld.

Anno 1410. *Item 's Maendags na Paesdag voor den grave ter eerster misse geoffert in den klooster in den Hage* 6 *croonen, voor de gravinne en voor de heer van Thoureyne elck* 5 *en voor de vrouwe van Thoureyne* 3 *croonen; facit* 3 £ 3 ß 4 *d.* (1)

Er werden alzoo 19 kronen geofferd. Deze leverden naar den ons bekenden koers berekend, een bedrag op van 19 × f 3.00 = f 57.00.

En hiervoor werd verantwoord:

3 £, 3 × f 18.00 =	f 54.00	
3 ß, 3 × f 0.90 =	2.70	
4 d., 4 × f 0.075 =	0.30	
Of te zamen als boven:		f 57.00

Door het volgende is men in staat na te gaan, wat een schaap in die dagen gold. Er werden voor de Grafelijkheid in het jaar 1409 te Zierikzee aangekocht 218 schapen, zooals uit onderstaanden post blijkt.

Anno 1409. *Van* 218 *scapen van Zierixzee 't stuc* 3 ß *facit* 32 £ 14 ß. (2)

Elk schaap werd alzoo betaald met 3 ß of 3 × f 0.90 = f 2.70. Dit gaf voor de 218 schapen een bedrag van 218 × f 2.70 = f 588.60.

En het daarvoor verantwoorde bestaat uit:

32 £, 32 × f 18.00 =	f 576.00	
14 ß, 14 × f 0.90 =	12.60	
Of te zamen uit:		f 588.60.

Twee ossen worden gezegd gekocht te zijn voor: 3 £ 18 ß of voor:

3 £, 3 × f 18,00 =	f 54.00
18 ß, 18 = f 0.90 =	16.20
Te zamen:	f 70.20

Dus één voor f 35.10. (3)

Maar nooit is het geld aan grooter verandering onderhevig geweest,

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1856 bladz. 479.
(2) Ibid Jaargang 1852 bladz. 470.
(3) Ibid bladz. 470.

dan in de 15e eeuw. De eene regeling of vaststelling volgde de andere op. Zoo werd de koers van het geld in 1411 opnieuw geregeld. De Hertog schreef:

„Willem, bi der genaden Goids enz. doen cond allen luden, want wy geen betalinge en hebben connen gecrigen van sulken sleiscat, als onse Steden ende Landen van Hollandt, ende van Zeelant ons sculdigh syn, en voirtyts geloift hebben, omdat wy niet munten en souden. En sy oic sulke settinge ende ordinantie van den paymente, als wi bi haeren goetdunken geset, ende geboden hadden te ghengen, niet gehouden en hebben, en hebben die ordinancie selve gebroken, en dat payment hooger ontfaen, ende uitgegeven, dan si mit ons overdragen waeren dat ons niet langer en staet te liden, en willen dairom munten geliken anderen Vursten ende Heeren; Soo hebben wy ons beraden mit onser munten van Hollant te doen slaen en werken gulden penningen, geheten Hollantsche scilden, die gaen sullen t stic voir 40 groten, ende Wilhelmus Hollantse gulden, die gaen sullen 't stic voir 30 groten, sulker groten, als men dair op van onser wegen werken ende munten sal. Itēm sal men wercken in onser munten van Hollandt sulveren penningen, geheten Leeuwen, 't stic voir anderhalven groote, ende mede Hollantse grooten, halve grooten, quartier groten en achtendeel van grooten, die men hieten sal Hollants. Welc onse nywe payment van goude, ende van sulver voirss. onse Munte Meester gelooft heeft op syn lyf niet te argeren binnen ses jaren na desen dage.

En op dat onse goede luden hoir comanscip binnen onsen Landen, ende daer buten, te liet hantieren ende doen mogen, so hebben wy sulc gouden en sulveren gelt, als hier nae gescreven staet, geset te gaen in onsen Landen, op sulke wairde, als hier nae volget."

Hierop wordt eene geheele lijst gegeven van munten, wier waarde òf in grooten òf in deniers is uitgedrukt. Zoowel de grooten, als de deniers zijn genomen van het pond van f 16.00.

Onder de opgaaf der munten laat de Landsheer volgen:

„Welc sulveren voirss. gaen sal in onsen Landen tot onser Vrouwen dage toe assumptio naist comende en niet langer, en daer en teynden

Sal alle silveren gelt voirnt. bulyoen wesen, en niet meer gaen, anders dan onse nyen silveren payment voirss, ende des salmen uyt onsen Landen mogen voeren sonder verbuernisse Keisersche scilden, Vrancryx croonen, Vrancryx scilden, Ingelsche nobels, Gentsche nobels, Hollantsche scilden, lest geslegen, en onse nyen payment voirss, ende anders geen," enz. (1)

Nog volgde op 23 September 1411 het volgende schrijven: „Willem, enz. Doen condt allen luden, want wy in der waerheyt verstaen hebben datter alrehande vreemder Heeren paymente die buten onsen Landen geseten syn overal in onsen Lande ende Steden gegenget ende hoger gegeven ende genomen wart dant wairdich is, dair onse goede Lude ende ondersaten, ende oick onse nuwe paymente dat wy nu doen slaen ende werken oic grotelic by veraftert ende gehindert wordt, dat ons in geenre wyze langer en stait te lyden, so syn wy dairom mit onsen getruwen Rade overdragen en gesloten dat een yegelyc overal in onsen Lande binnen Steden en dair buten onze voirss. nuwe payment die een van den anderen nemen ende geven sal op sulker wairde als men dat nu weet en hier nae geschreven staet, dats te weten onse nuwe Hollantsche scilde voor 37 botkens.

Onse nuwe Hollantsche gulden voir 37 botkens, en onse nuwe Groote diemen Leeuwen hiet voir vier Ingels, ende hebben voirt sulc payment als hier nae genoemt stait by onsen wair deerre gewairdeert ende geset te gaen overal in onsen Lande in sulker manieren als hiernae volget, dats te verstaen die nuwe Brabansche penningen voir 5 Ingels, die Geldersche Meeuwen voir 3 Ingels ende die Hassels of die Reense ganse voir 3 Engels," enz.

Dit stuk, waarvan hier slechts een gedeelte is aangehaald, was hoofdzakelijk tot die van Zeeland gericht. Daar moet alzoo veel vreemd geld in omloop zijn geweest, dat tot te hoogen koers was opgevoerd.

Berekenen wij nu de waarden van de door graaf Willem aangeduide munten, dan blijkt dat werd bepaald:

(1) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 26e stuk 6e deel bladz. 295—297.

Een Holl. schild gelijk	37 butkens	of	37 × f 0.075	=	f 2.775.
Een nieuwe Holl. gulden	37 „	„	37 × f 0.075	=	„ 2.775.
Een leeuw of $1^{1}/_{2}$ groot =	4 engels	„	4 × f 0.025	=	„ 0.10.
Een nieuwe Brab. penning =	5 engels	„	5 × f 0.025	=	„ 0.125.
Een Geldersche meeuw =	3 engels	„	3 × f 0.025	=	„ 0.075.
Een Reensche gans =	3 engels	„	3 × f 0.025	=	„ 0.075.

Omtrent deze zetting merke men op, dat de Hollandsche schilden bij de eerste muntordonnantie van 1411 bepaald waren op f $2.66^{2}/_{3}$ en de guldens op f 2.73^{5} (1). Beide stukken werden in Zeeland dus tot een merkelijk hooger bedrag toegelaten.

De leeuw komt hier voor met de juiste waarde, want deze gelijk staande met $1^{1}/_{2}$ groote van het alsnog geldende pond van f 16.00, komt tot dit bedrag.

Een groote van dit pond is	$6^{2}/_{3}$ cent.
en een halve groote	$3^{1}/_{2}$ „
Dus te zamen voor den leeuw:	10 cent.

De nieuwe Brabantsche penning was de dubbele groote of de plak van het daar in gebruik zijnde pond van f 15.00 (2) Deze stond dus juist gelijk met f 0.125, maar was bij de eerste zetting op slechts f 0.1225 bepaald. (3) De Geldersche meeuw, gesteld op f 0.07, werd alsnu toegelaten tot f 0.075. (4)

Dat men te dezen tijde ook nog rekende met het pond groote van f 16.00, blijkt uit het volgende:

Anno 1413. Item op den 12 dach in April de stede pips van Zierixe te hovesheden ghegeven een Engelsen nobel; facit 7 ß 6 ₰. (5)

Hier is de Engelsche nobel gelijk gesteld met:

7 ß, 7 × f 0.80 =	f 5.60.
6 ₰, 6 × f $0.06^{2}/_{3}$ =	0.40.
Dus met	f 6 00. (6)

(1) Zie bladz. 181 van dit werk.
(2) Zie bladz. 148 van dit werk.
(3) Zie bladz. 161 van dit werk.
(4) Zie bladz. 161 van dit werk.
(5) Stadsrekeningen van Middelburg.
(6) Zie de evaluatie.

Ook is dit na te gaan uit het volgende:

Anno 1413. Item Beyere ons liefs here yerant van Hollant tehovesheden gheghevén 2 nieuwe scilde tstic 3 ß 2 ₰, die maken 6 ₰ 4 ₰. (1)

De twee schilden bedragen:

6 ß, 6 × f 0.80 =	f 4.80.
4 ₰, 4 × f $0.06^{2}/_{3}$ =	$0.26^{2}/_{3}$.
Te zamen:	f $5.06^{2}/_{3}$.

Eén schild is alzoo gerekend op f $2.53^{1}/_{3}$. (2)

Dan, op 19 Januari 1414 had wederom eene regeling van het geld plaats, klaarblijkelijk naar dezelfde groote, want de Engelsche nobel, steeds berekend op f 6.00, wordt gelijk gesteld met 3 £ Hollandsch en de kroon, ad f 3.00 bedragende, met 45 grooten of met 45 × $6^{2}/_{3}$ cent = f 3.00. Wij laten deze evaluatie om der uitvoerigheid wil achterwege. De regeling is misschien ook nooit afgekondigd, want op 31 Juli van het zelfde jaar werd opnieuw de waarde van onderscheidene munten in dezelfde groote van f $0.06^{2}/_{3}$ bepaald.

Op den 8 October 1415 was er al weder eene nieuwe muntordonnantie noodig. Zij luidt in het Memoriael, boven aangehaald, en op het Rijks-Archief voorhanden, aldus:

„Willem, by der genaden Goidts, etc. Doen cont allen Luden want onse getruwe Steden van Hollandt en alle ander Vorsten en Heeren payment by onsen consent geset ende geordineert hebben overal in onsen Landen te gaen, gelyck onse brieve plackairt lest dair af gesent inhielden, ende die selve onse goede Steden onsen getruwen Rade op desen tyt te kennen gegeven hebben, dat dit voirss. payment boven der zettinge voirgenoemt ende boven die verclaringe by onsen goeden Steden eens dair of gedaen is noch eensdeels verloopen is, dair wy en onse goede Lude ende Ondersaten grotelick by beschadicht worden, So hebben onse getruwe Steden voirnoemt by onsen getruwen Rade voirss. en by den geswooren wardeere dit voirs payment verset ende geordineert te gaen overal

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

(2) Zie de evaluatie van 1411 alwaar het bepaald werd op 35 grooten of op 35 maal $6^{2}/_{3}$ cent of f $2.58^{1}/_{3}$.

in onsen Landen op sulke waerde ende settinge als hier na geschreven staet, dair onse goede Lude ende ygelyck by coopen, verloopen ende voir wairde maken sullen in allen hantyeringe ende Comanscippen en by anders geenen payment."

Tot bevordering der beknoptheid, laten wij ook deze evaluatie, van welke de munt, evenals die van de volgende zetting van 1418, met grooten van f 0.06$^9/_{16}$, van het pond van f 15.75, moet worden berekend, achterwege.

Vrouw JACOBA verbood gestrengelijk het geld tegen hooger koers, als waarop dit in 1418 gesteld was, te aanvaarden. Zij toch schreef: „Ende wair yemand, die na desen tyt, datum der briefs enich van den payemente voirscreven hoger name, ofte gave dan voirscreven is, die soude dair an tgegen ons verbueren dat gelt; dat een derden deel tot onser behoeft, dat ander derden deel tot onser steden of ambachts-Heren behoef, daer 't onder geschiede, ende dat ander derdendeel tot der genen behoef, die 't anbrachte, ende voirt verbeurde hy noch tot onser behoef eene boete van drien ponden, also dicke als hy 't dede." (1) Dan, ongeacht de strengste bepalingen, was in 1421 weder reeds eene regeling noodzakelijk.

De groote van de regeling hiervoren was voor het zoogenaamde Vlaamsche payement 6$^9/_{16}$ cent, en het hoofdpond daarop gegrond, deed 240 $\times$ f 0.06$^9/_{16}$ cent = f 15.75. Hiertegenover stond het pond van f 15.00 en op beide ponden werden schilden geslagen, in het eene geval met eene waarde van f 2.625 en in het andere tot een bedrag van f 2.50. Van het eerste is reeds op bladz. 145 gewag gemaakt en tot de waarde als daarvoor opgegeven is, in het pondenstelsel van f 18.00 berekend.

Stellen wij nu ook beide stelsels hier voor:

Het pond groote van f 15.75.
Het pond van 6 nieuwe Hollandsche Schilden, of
van 5 oude Fransche schilden.
Het pond van graaf Willem VI van 1415.
De Groote = f 0.06$^9/_{16}$.
Het oude schild = 32 ß Hollandsch of 64 ß Tournooisch.
Het nieuwe schild = 40 grooten.

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel IV.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^{1}/_{8}$ £ Groote.	£ Tournooisch. $^{1}/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^{1}/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^{1}/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^{2}/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^{1}/_{3}$ £ Groote.
1 £ =	f 15,75	f 1.96$^{7}/_{8}$	f 0.98$^{7}/_{16}$	f 0.65$^{3}/_{8}$	f 1.3125	f 1.50	f 5.25
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.7875	0.09$^{27}/_{32}$	0.04$^{59}/_{64}$	3$^{9}/_{32}$ ct.	6$^{9}/_{16}$ ct.	f 0.075	f 0.2625
1 ß =	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §
1 § =	6$^{9}/_{16}$ ct.	$^{105}/_{128}$ ct.	$^{105}/_{256}$ ct.	$^{35}/_{128}$ ct.	$^{9}/_{16}$ ct.	$^{5}/_{8}$ ct.	2$^{3}/_{16}$ ct.

Het pond groote van f 15.00 of
van het Hollandsche „payement”.
Het pond van 6 nieuwe Holl. schilden
elk van f 2.50.
Het nieuwe schild = 40 grooten.
De groote = f 0.0625.
De Engelsche nobel = 8 schellingen groote.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^{1}/_{8}$ £ Groote.	£ Tournooisch. $^{1}/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^{1}/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^{1}/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^{2}/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^{1}/_{3}$ £ Groote.
1 £ =	f 15.00	f 1.875	f 0.9375	f 0.625	f 1.25	f 1.42$^{6}/_{7}$	f 5.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.75	f 0.09$^{3}/_{8}$	0.04$^{11}/_{16}$	f 0.03$^{3}/_{8}$	f 0.0625	f 0.07$^{1}/_{7}$	f 0.25
1 ß =	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §
1 § =	f 0.0625	$^{25}/_{32}$ ct.	$^{25}/_{64}$ ct.	$^{9}/_{32}$ ct.	$^{25}/_{48}$ ct.	$^{25}/_{42}$ ct.	2$^{1}/_{12}$ ct.

Reeds in 1414 werd te Middelburg met het zoogenaamd Vlaamsche payement van dit stelsel gerekend, zooals blijkt uit het volgende:

Anno 1414. Item heer Floris van Borsele messelgier te hovescheden ghegheven een Fransche crone; facit 3 ß 10 ₰. (1)

Eene Fransche kroon, in 1414 nog bepaald op f 3.00, komt hier voor met eene waarde van:

3 ß,	3 × f 0.7875 =	f 2.3625.
10 ₰,	10 × f 0.06$^{9}/_{16}$ =	0.65625.
	Of te zamen van:	f 3.01875.

Bij de evaluatie van 1415 werd dit geldstuk ook tot dit bedrag bepaald.

In het volgende komt het Hollandsche schild voor:

Anno 1414. Item op den 11 dach in Meye omme bede wille heer Floris van Borsele heere Piet van Delf, die zijn eerste misse zanc in Sinte Martensdyc van der stede weghe ghegheven 6 nieuwe Hollantse scilde, die maken: 19 ß 6 ₰. (2)

Hier nu zijn:

19 ß,	19 × f 0.7875 =	f 14.9625.
6 ₰,	6 × f 0.06$^{9}/_{16}$ =	0.39375.
	Te samen:	f 15.35625.

Een Hollandsch schild is alzoo gerekend op f 2.559375. In 1415 deed dit bij de evaluatie even zoo veel.

In het volgende jaar werd reeds gerekend met het zoogenaamde Hollandsche payement van dit stelsel, 't geen men verneemt uit posten als de volgende:

Anno 1415. Item op den 11 dach in oeghst ons liefs heren pips van Cudike te hovescheide eene Engelse nobel; facit 7 ß 10 ₰. (3)

De nobel komt hier voor met eene waarde van:

7 ß,	7 × f 0.75 =	f 5.25.
10 ₰,	10 × f 0.0625 =	0.625.
	Of te zamen van:	f 5.875.

In 1415 stond die nobel op f 5.775.

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

Nog duidelijker blijkt het gebruik van dit payement uit den volgenden post:

Anno 1415. *Item ghecocht* 8 *elne lakens die men Willem Jans. fs. dede orlogmacker tot zine cleeden gaf ghelyc ziin br. die hi van de stede heeft, in hande, van d' elne betaelt* 31 ₰ *holl. paymt. maect t'samen:* 20 ß 8 ₰. (1)

Voor de kleederen van WILLEM JANSE, horlogemaker, werd betaald:

8 ellen × 31 × f 0.0625 =		f 15.50.

En daarvoor werd verantwoord:

20 ß, 20 × f 0.75 =	f 15.00	
8 ₰, 8 × f 0.0625 =	0.50	
Of te zamen als boven:		f 15.50.

In het volgende komt het Hollandsche schild voor, dat evenwel niet op 40, maar op 41 grooten bepaald werd, zooals uit het slot der verantwoording blijkt.

Anno 1416. *Item eene messelgier die ons brieven brachte van den Tresorier ghegheven te hoveschede een Hollants scilt; facit* 3 ₰ 5 ₰. (2)

Voor het schild vindt men hier verantwoord:

3 ß, 3 × f 0.75 =	f 2.25.
5 ₰, 5 × f 0.0625 =	0.3125.
Te zamen:	f 2.5625.

Ware hier het schild op de juiste waarde, dat is op 40 grooten, in rekening gebracht, dan zou dit f 2.50 hebben bedragen.

De rekening van PHILIPS ENGELBRECHTSZ. als klerk van den Thesorier van Holland van 26 Juli 1416 tot 4 Juli 1417 is echter in eerstgenoemd pondenstelsel opgemaakt, doch alvorens wij overgaan tot het geven van voorbeelden uit deze rekening, merken wij op, dat maar zelden de muntspeciën daarin voorkomen tot het juiste bedrag, als waarop die bij de evaluatiën zijn bepaald. De munt was in die dagen aan groote verandering onderworpen. Steeds was de

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

(2) Ibid.

waarde klimmende, en daar de voorlaatste koersregeling dagteekent van 1415 en de volgende van 1418, valt de rekening tusschen die beide regelingen in. Het gevolg daarvan is, dat de meeste muntspeciën met eene waarde van iets hooger dan die van 1415 en iets lager dan die van 1418, voorkomen.

Voorts zij nog medegedeeld, dat tegenover de hier genoemde hoofdponden, ook de halve ponden van f 7.875 en f 7.50 in gebruik waren, doch inzonderheid werd gerekend met een pond, dat gelijk stond met $1^{1}/_{3}$ maal het Hollandsch van het pond van f 15.75 en dat alzoo f 3.28125 bedroeg. Van dit kleine pond deed de schelling f $0.16^{13}/_{32}$ en de groote f $0.01^{47}/_{128}$.

In het volgende komt het Hollandsche schild voor:

Anno 1416. Item op den 11 Augustus wedergegeven ende betaelt Hendrick van Driel, ende hy tot Delft betaelt hadde sommige gesellen, die se myn gen. heere zal ged. aldair afgewonnen hadden mit kaetsen, als hy die papegaye lest aldaer schoot, 8 nye schilden, 12 boddrag; facit 28 ß 8 d. ℌ. (1)

Het verantwoorde bestaat uit:

28 ß, 28 × f 0.7875 =	f 22.05
8 d., 8 × f $0.06^{9}/_{16}$ =	0.525
Te zamen:	f 22.575
Hier af 12 botdragers:	1.575
Rest:	f 21.000

voor 8 nieuwe schilden, weshalve één dezer gerekend moet zijn op f 2.625.

Ook in den volgenden post komt reeds dit bekende schild voor:

Anno 1416. Item noch Jan van den Campe voorss. hier boven noch betaelt in minderinge van sulcken gelde als hy voir syn arbeyt ende loon eyschende is, van dat hy myns liefs heeren nye tenten ende den roden toirne voorss. gesneden ende gemaeckt heeft ende die sorge dairafgedragen, 100 nye Holl. scilden; facit 16 £ 13 ß 4 d. ℌ. (2)

Voor de 100 schilden vindt men hier verantwoord:

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 209.
(2) Ibid bladz. 218.

16 £, 16 × f 15.75 =		f 252.00.
13 ß, 13 × f 0.7875 =		10.2375.
4 d., 4 × f $0.06^9/_{16}$ =		0.2625.
	Of te zamen:	f 262.50.

Eén dezer schilden is alzoo ook hier op f 2,625 berekend.

In de verantwoording, die nu volgt, komt de Rijnsche gulden voor.

Anno 1416. Item betaelt Pieter Hamersfelt, ende hy gaf eenen heymelicken persoon uit den lande van Gelre, die, als myn gen. heere van Hollant zal. gedagtenisse eerst aflyvich geworden was, overal in de Velue reysde mit eenen peerde, 15 dagen lanch, om te vernemen of men enigen vergaderinge aldair maeckte van volcke, die mijnre gen. vrouwe lande ergens mogten jegens dragen; voor syne coste, arbeyde, als anders, the heushede, 15 Rynsche guld.; facit 46 ß 3 d. ₰. (1)

Voor het bepalen van de waarde van den hier bedoelden gulden heeft men:

46 ß, 46 × f 0.7875 =		f 36.2250.
3 d. ₰, 3 × f 0.065625 =		0.196875.
	Te zamen voor 15 gulden:	f 36.421875.

Eén dezer guldens is alzoo op f 2.428125 berekend. Deze gulden was in 1418 gesteld op f 2.46875. In 1415 deed deze 36 ₰ of f 2.3625. (2)

Een bijzonder schoon gedeelte uit deze rekening is het volgende, dat eene verantwoording bevat van gemaakte kosten, wegens uitgevoerd schilderwerk.

Anno 1416. Ende denselven Clais hier en boven tho loye ghegheven van dat hij an den voirs toirne gewrocht hadde, mit eenen knecht den termyne van 18 dagen, ende noch dair toe mit 2 knechten den termyn van 6 dagen, so dat bij den tresorier ende Jan van Beest gededinckt

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852, bladz. 218—220.

(2) Zie de evaluatie op bladz. 184.

wort ende overdragen, 23 goude cronen, comt samen 123 goude-cronen 4 ₰, elcken croon voer 47 ₰; facit 24 £ 2 ß 1 d. ₰. (1)

Eene kroon is hier gesteld op 47 grooten. Zij is dus in rekening gebracht met eene waarde van 47 × f 0.06$^9/_{16}$ = f 3.084375 en 123 kronen met nog 4 grooten leveren een bedrag op van:

123 kronen,	123 × f 3.084375 =		f 379.378125.
4 ₰,	4 × f 0.06$^9/_{16}$ =		0.2625.
	Te zamen van:		f 379,640625

Het daarvoor in rekening gebrachte bestond uit:

24 £,	24 × f 15.75 =	f 378.00
2 ß,	2 × f 0.7875 =	1.575
1 d. ₰.,	1 × f 0.06$^9/_{16}$ =	0.065625
	Of te zamen uit:	f 379.640625 als boven.

De rekening van den rentmeester van Zeeland Bewesten Scheld, PHILIPS VAN BORSELE, van 1417/18 is in het pond van f 15.00 gesteld, want de nobel wordt daarin gerekend op 8 schellingen groote. Ook blijkt dit uit den volgenden post:

Anno 1417. Item uutghegheven Willem die basttaert van Holl. in mindering van 200 Holl. gulden, die hem jaerlicx bewijst waren up ten Rentm. van bew. scelt, hondert Holl. gulden, drie der gulden gerekent voir eenen Ingelschen nobel, facit 13 £ 6 ß 8 ₰. (2)

De guldens, hier bedoeld, waren die van het pond Hollandsch van f 16.00. Zij hadden alzoo eene waarde van f 2.00 en honderd vertegenwoordigden een bedrag van: f 200.00.

Het daarvoor verantwoorde bestaat uit ponden groote of uit:

13 £,	13 × f 15.00 =	f 195.00	
6 ß,	6 × f 0.75 =	4.50	
8 ₰,	8 × f 0.0625 =	0.50	
	Of te zamen uit:		f 200.00.

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 219.
(2) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap. 26e stuk 6e deel bladz. 562.

Omtrent dezen post deelt de heer DE WIND mede:
„Dit laatste is in ponden Vls. à f 6 en maakt dus uit f 80.
Ergo de Hollandsche gulden hier 16 stuivers
En de Engelsche nobel 48 stuivers." (1)

De rekening van den Thesorier, PHILIPS ENGELBRECHTSZ. van 20 Maart 1417 tot 21 Augustus 1418 is eveneens gesteld in het pondenstelsel van f 15.00. De nobel komt daarin ook voor tot het bedrag van f 6.00, zooals blijkt uit den volgenden post:

Anno 1417. Item betaelt heere Hughe Mulock, provisoir van Delflant, voir costen bij hem gedaen so hij mede om der appellatien voirs. ende andere stucken mijnen gen. heere ende vrouwe aengaende tot veel tijden van Delf reysde tot in den Haghe, overmits als een rechter dair over te staen, als men die appeltatien soude insinueren, tsamen 6 goude Engelse nobelen, tstuck 8 ß ₰; facit 48 ß ₰. (2)

De nobel gesteld op 8 ß of op

8 ß, 8 × f 0.75 =	f 6.00 en 6 stuks leverden
een bedrag op van:	f 36.00.
En 48 ß, 48 × f 0.75 =	f 36.00.

In den volgenden post is gebruik gemaakt van het kleine pond, hiervoren op bladzijde 189 bedoeld.

Anno 1417. Item betaelt Allairde van Wieringen ende hem bij mijns gen. heere en vrouwen rade toegezet sijn van alrehande appellatien, supplicatien, articulen ende instrumenten bij hem gemaickt, ende anders voir cost, arbeit ende onlede die deselve Allairde gedaen hadde, zeder den Sonnendage 20 dagen in Maerte totten 20 April daer na, samen 28 nye schilden; facit 22 £ 18 ß 8 der. (3)

Uit de aanduiding der grooten blijkt, dat hier gerekend is met het pond van f 3.82125. Wij hebben dus:

(1) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 26ste stuk 6e Deel bladz. 562.

(2) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 382.

(3) Ibid. bladz. 382.

22 £, 22 × f 3.82125 = f 72.1875.
18 ß, 18 × f 0.16$^{13}/_{32}$ = 2.953125.
8 der., 8 × $^{175}/_{128}$ cent = 0.109375.
Te zamen: f 75.25.

En dit nu is het bedrag van 28 schilden, zoodat één dezer moet gerekend zijn op f 2.6875. Het schild toch van het pond van f 15.75 bedroeg f 2.62^5 of stond gelijk met 42 grooten van het pond van f 15.00. Hier is dit geldstuk in rekening gebracht met 43 grooten, zooals ook uit volgende posten blijkt.

Volgens de geldregeling van 1415 en ook volgens die van 1418 was de officieele koers van den nobel f 6.0375, doch uit de rekeningen blijkt, dat dit geldstuk steeds op f 6.00 in omloop werd gerekend.

De nobel was gelijk aan 8 ß van het pond van f 15.00, en reeds in de gemeenterekening van Middelburg van 1418 komt deze daarin tot die waarde voor.

De Fransche kroon, vroeger gelijk f 3.00, steeg in die dagen tot f 3.3125, zooals blijkt uit de volgende verantwoording.

Anno 1417. Item te weten is, dat die Tresorier tot myns gen. heeren behoef gecoft heeft jegens dengenen die Symon Hanck ende anders syne gesellen, die opten Pynxterdach in den bairtse gevangen worden tot 31 personen, daer hem die Tresorier voir gegeven ende betaelt heeft 800 goude Vrankr. cronen; facit 176 £ 13 ß 4 ₰. (1)

Hier zijn: 176 £, 176 × f 15.00 = f 2640.00.
13 ß, 13 × f 0.75 = 9.75.
4 ₰, 4 × f 0.0625 = 0.25.
Te zamen: f 2650.00.

Dit bedrag nu staat gelijk met 800 kronen, weshalve één van deze op f 3.3125 of op 53 grooten moet zijn gerekend.

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 385.

In de volgende verantwoording komt de kroon, de botdrager en de ester of sterling voor. De kroon is berekend op bovenstaand bedrag, de botdrager is die van het pond van f 15.00.

Anno 1417. Item by Floris van Kyfhoeick betaelt den veerman tot Gorinchem van dat hy 334 paerden over die Merwede voerde, myns gen. heere ende syn gesinde toebehorende, als hy optie voirs reyse in Brabant toich, 10 goude cronen, 18 boddragers, 2 Esters; facit 47 ß 2 d. § 2 ester. (1)

Tien Fransche kronen, berekend naar de in het vorige voorbeeld bepaalde waarde, leveren een bedrag op van:

	10 × f 3.3125 =	f 33.125.
18 botdragers,	18 × f 0.125 =	2.25,
en 2 Esters,	2 × f $0.02^1/_{12}$ =	$0.04^1/_6$.
	Te zamen:	f $35.41^2/_3$.

Het verantwoorde in ponden groote bestaat uit:

47 ß,	47 × f 0.75 =	f 35.25.
2 d.,	2 × f 0.0625 =	0 125.
2 Esters,	2 × f $0.02^1/_{12}$ =	$0.04^1/_6$.
	Te zamen als boven:	f $35.41^2/_3$.

De botdrager is hier niet genomen gelijk twee grooten van het pond van f 15 75, maar gelijk twee grooten van het pond van f 15.00. De oude botdragers, namelijk die van twee grooten van het pond van f 15.75 en f 0.13125 bedragende, bleven evenwel nog lang in omloop. Eene eeuw later komen zij nog voor, zooals men kan nagaan uit alstoen geboekte verantwoordingen.

In den volgenden post komt wederom het nieuwe schild voor tot den ons bekenden koers van f 2.6875.

Anno 1417. Te wete es, dat myn gen. heere ende vrouwe eertyts, als die borchgrave van Montfoirde tresorier was te Hollant, overdragen mitten heere van Ripperscheyt hoir hulper te worden op myn heere van Beyeren, op tie stede van Dordrecht ende hore hulperen,

---

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 387.

ende geloifde hem te liefnisse dair voren te geven 1000 nye Holl. scilden, dair die Burggrave van Montfoirde den voirs here van Ryperschept in minderinge of heeft gegeven 200 nye schilden, soo blyft ende de tresorier nu hem rekent betailt 800 nye schilden; facit 143 £ 6 ß 8 ₰. (1)

Nu zijn 800 nieuwe schilden tegen f 2.6875 berekend, gelijk aan 800 × f 2.6875 = f 2150.00.

En het daarvoor verantwoorde in ponden groote bestaat uit:

143 £,	143 ×	f 15.00	=	f 2145.00.
6 ß,	6 ×	f 0.75	=	4.50.
8 ₰,	8 ×	f 0.0625	=	0.50.

Te zamen uit: f 2150.00.

Uit den volgenden post, waarin de nobel genoemd wordt, blijkt dat ook te Middelburg met het pond van f 15.00 gerekend werd.

Anno 1418. Item ontfanghen van den ghenen die banken en stallen hebben op de vischmarct van 17 banken, van elken eenen nobel, elken nobel gherekent voer 8 schell. maect tsamen 6 £ 16 ß ₰. (2)

Uit deze rekening verneemt men, dat voor de 17 nobels is verantwoord:

6 £,	6 ×	f 15.00	=	f 90.00
16 ß,	16 ×	f 0.75	=	12.00
		Te zamen:		f 102.00

of voor elken nobel f 6.00.

Door de volgende aanteekening zijn wij in staat de waarde van den Rijnschen gulden te berekenen:

Anno 1418. Item zo heeft den tresorier afgeleent gehadt den her-

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852 bladz. 390.

(2) Stadsrekeningen van Middelburg.

toghe van Cleve 2000 overlantsche Rynsche gl. om betalinge van welken so mosten heere Jan van Culenborch ende Pieter van Culenborch, gebroederen, die te scade winnen in den lande van Cleve tot behoif t stresorieren voirs. om 200 Rynsche gld. ende noch van de 4000 en 600 Rynsche guld. die den tresorier tot deze tyt toe vertoeft heeft dair af te scaden, ende tho liefnisse gegeven 246 Rynsche gld. comt t'zamen ende die tresorier hem zelven rekent betailt, 1706 Ryns gld.; facit 291 £, 8 ß 10 d. §. (1)

Het geld in ponden groote van f 15.00 verantwoord, herleidende, heeft men:

291 £,	291 × f 15.00 =		f 4365.00.
8 ß,	8 × f 0.75 =		6.00.
10 d.,	10 × f 0.0625 =		0.625.
	Te zamen:		f 4371.625,

en dit bedrag is verantwoord voor 1706 Rijnsche of zoogenaamde overlandsche guldens, weshalve één dezer moet zijn bepaald geweest op f 2.5625 of op 41 grooten.

De Rijnsche gulden was bij de evaluatie van 1415 gesteld op 36 grooten of op 36 × f $0.06^{9}/_{16}$ = f 2.3625.

Thans wordt deze in rekening gebracht met 41 grooten of met 41 × f 0.0625 = f 2.5625 en alzoo met $3^{1}/_{5}$ groote of met f 0.20 meer dan in eerstgenoemd jaar. In Utrecht werd dit geldstuk in rekening gebracht met $37^{4}/_{5}$ groote of met f 2.3625.

Dit verneemt men o. a. uit het volgende:

Item hier teghen heb ic ghekort 225 alde scilde, 10 Ar. gulden gerekent voir 4 scilde dat maecht te samen dry hondert R. gulden. (2)

In deze aanteekening worden alzoo 10 Arnhemsche guldens gelijk gesteld met 4 oude schilden en 225 oude schilden bedragen evenveel

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1852, bladz. 391.

(2) Ibid Jaargang 1855 bladz. 180.

als 300 Rijnsche guldens. Uit deze rekening blijkt, dat een Rijnsche gulden op f 2.3625 en één Arnh. gulden op f 1.26 gerekend is.

In het volgende wordt een Fransche kroon genoemd:

Anno 1420. Item ontfanghe van dat Human, Humanssone de stede in 't leste van zine levene in testamente bewysde ende gaf daer aff binnen onsen burghmeysterscip ontfanghen 19 Fransche cronen, 't stic 4 ß 6 ₰; facit 4 £ 5 ß 6 ₰. (1)

Hier wordt eene Fransche kroon verantwoord met:

	4 ß, 4 × f 0.75	=	f 3.00.
en	6 ₰, 6 × f 0.0625	=	0.375.
	Of te zamen met:		f 3.375.

Wellicht hebben wij hier te doen met een Gentsch of zoogenaamd keizers-schild, dat op bladz. 161 tot gelijk bedrag wordt vermeld. 't Is ook mogelijk dat daaronder de engel, bedoeld op bladz. 138, moet worden verstaan, of dat men te doen heeft met een ander Fransch schild, op bladzijde 174 tot hetzelfde bedrag berekend. Maar hiermede is eenigszins in strijd het bedrag, waarop deze munt in de verschillende pondenstelsels werd bepaald. Liever denke men daarom aan eene doorgaande stijging van den koers.

Maar ongeacht de strengste bepalingen van vrouw JACOBA, was in 1421 toch weder eene regeling der munt noodzakelijk. Men stelde alstoen:

Een Engelsche nobel op	8 ß of op	f 6.00.
Een Vlaamsche nobel	94 ₰	„ 5.875.
Een Fransche kroon	53 ₰	„ 3.3125.
Een andere Fransche kroon	49 ₰	„ 3.0625.
Een Fransch schild	63 ₰	„ 3.9375.
Een Wilh. Holl. schild	42 ₰	„ 2.625.
Een Johs. Beiersschild	40 ₰	„ 2.50.
Een Arnh. gulden	38 ₰	„ 2.0625.

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

De overlandsche gulden, hier bedoeld, was het schild van het pond van f 15.75; dit geldstuk stond gelijk met 42 grooten van het pond van f 15.00.

In onderstaanden post komt een Bourgondisch schild voor.

Anno 1431. Item ontfanghe van Pieter van Clinghe 40 Phs. Bourgon. scilde, die Wouter siin vader der stede sculdigh was, voir elcke Phs. scilt 3 ß 2 ₰; facit tsamen 6 £ 6 ß 8 ₰. (1)

Voor de twee Bourgondische schilden is verantwoord:

6 ß, 6 × f 0.75	=	f 4.50
4 ₰, 4 × f 0.0625	=	0.25
Te zamen:		f 4.75

en alzoo voor één schild gerekend f 2.375.

De rekening beliep 40 schilden of 40 × f 2.375 = f 95.00.

Hiervoor werd verantwoord:

6 £, 6 × f 15.00	=	f 90.00.
6 ß, 6 × f 0.75	=	4.50.
8 ₰, 8 × f 0.0625	=	0.50.
Te zamen:		f 95.00.

Dit schild was geslagen op 4 ß Vlaamsch of op 4 × f 0.60 = f 2.40; maar bij het gebruikelijke payement van f 15.00 werd het slechts in rekening gebracht met 38 grooten of met 38 × f 0.0625 = f 2.375. Het werd tegenover dit pond alzoo steeds f 0.025 te laag gesteld.

De post hieronder, bevat de Arnoldusgulden. Zeker heeft men hier met den dubbelen gulden te doen, want de enkele vindt men later tot f 0.90 bepaald.

Anno 1431. Item doe onse goede luden van de Wet ware in den Haghe bij den gouverneurs van den lande met een deel van de poirtere omme zaken te vervolghenen ende te vercrighene die der stede oirbaerlic

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

ware, ghegheve onser ghenadighe vrouwe bottelgiers, 2 Arnoldy gulden; facit 4 ß 8 &. (1)

Voor de twee Arnoldus guldens werd verantwoord:

4 ß, 4 × f 0.75	=	f 3.00.
8 &, 8 × f 0.0625	=	0.50.
Dus te zamen:		f 3.50.

En alzoo voor één f 1.75.

In den volgenden post komt weder een Arnoldusgulden voor.

Anno 1433. Item op den derden dach van April waren alhier twee portiers ons ghenadiche Heer van Bourgon. hem beyde te same ghegheven een Arnoldi gld.; facit 2 ß 5 &. (2)

Voor den dubbelen Arnoldusgulden wordt hier verantwoord:

2 ß, 2 × f 0.75	=	f 1.50.
5 &, 5 × f 0.0625	=	0.3125.
Te zamen:		f 1.8125.

De enkele Arnoldusgulden deed alzoo f 0.90625.

In de rekening van 1434 komt onder anderen ook het Philipsschild voor.

Anno 1434. Item 26 daghe in April waer alhier Cymborch ende een siin ghesellen beyde genarauden ons ghenadighe heer van Bourgon. over hem beyde ghegheven 2 Phs. schilde 'tstic 3 ß 2 &; facit in paymente 6 ß 4 &. (3)

De twee schilden zijn gelijk:

6 ß, 6 × f 0.75	=	f 4.50.
4 &, 4 × f 0.0625	=	0.25.
Te zamen:		f 4.75.

Eén is dus ook hier gerekend op f 2.375.

---

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

Maar eene der merkwaardigste regelingen van de munt was die van 1434, waarbij de waarde der meest in omloop gebrachte geldstukken aanzienlijk werd verlaagd. Het stuk, op deze koersregeling betrekking hebbende, is merkwaardig genoeg, hier over te nemen. De Graaf dan zegt: „Philips enz. condt allen luyden, dat wy om te benemen, ende verhoeden die groote schaede, commer ende verliese, die wy ende onse gemeene landen, ende ondersaeten langen tyt geleden hebben, ende noch daegelycx lyden by den quaeden ende contrefeyten munten, ende penningen, beyde van goude ende van silver, die loop ende ganck hebben gehadt in onsen lande, daer by geschapen was die comenscepe ende neeringen niet alleen te niete te gaen; geordonneert hebben een voet van munte te weesen, ende die men alrede werckt, binnen onsen lande van Vlaenderen, van Henegouwen, van Hollant, op sulcken maniere ende ordinantiën, als wij met onsen landen daer af overcomen syn, welcke ordonnantie ingaen sal, ende van waerde wesen in Hollant, Zeelant ende Vrieslant op ten 24 dagh in Junius, dat wesen sal sint Jansdaege in de somer naest comende, ende omdat wy verhoeden willen, dat onse ondersaeten van Hollant, van Zeelant, ende van Vrieslant metten eersten haestelyck geen groot verlies hebben en sullen mits den penninge van goude ende van silver, die op deese tyt ganck hebben binnen onsen voorschreven lande, ende by der ordonnantie van onsen munten, die op den 24 dagh van Junio voorschreven eerst ingaen ende van waerde wesen sal, verboden sullen wesen ende geenen ganck te hebben, soo syn wy overdragen by onsen Ridderschip, steden ende landen van Hollant, Zeelant ende van Vrieslant een maniere in wat maeten dat payement ganck hebben sal in onse voorschreven landen tusschen dit ende den 24 dagh van Junio naest komende gelyck hiernae geschreven staet:

1. Eerst sullen de Engelsche nobelen vier en een half Engels, in ganck hebben den tyt voorschreven voor thien schellingen grooten.

2. Item, een Vrancryksche saluit voor vyf schellingen groote.

3. Onze Pieters, die wy hebben doen slaen, voor vier schellingen twee grooten;

4. Onse schilden, die wy hebben doen slaen voor drie schellingen twee deniers grooten;

5. Onse penningen, geheeten Philippus, die wy nu doen slaen voor vyf schellingen vier deniers grooten;

6. Onse zilveren penninck, die wy doen slaen, ende in onse lande van Vlaenderen ganck heeft voor twee grooten, sullen ganck hebben in Hollant, Zeelant ende Vrieslant voor acht deniers;

7. Ende onse cromstaert, die wy voortyts hebben doen slaen, voor twee grooten.

8. Ende voort alle andere penningen van goude ende van silvere, uitgenomen de haicmunten, ende die penningen, die gecontrefeyt syn nae onse munte, die sullen ganck hebben den tyt voorschreven in sulker waerden, al sy nu loop ende ganc hebben."

Stellig heeft hertog PHILIPS zich hier geschikt naar de Vlaamsche groote van f 0.05, doch onder de „Deniers grooten", hebben wij ongetwijfeld te verstaan grooten van het kleine pond van f 9.00, en hiernaar alsnu de bepaalde munten berekenende, vindt men voor de waarde van:

1°.	Een Engelsche nobel	10 ß	f 6.00.
2°.	Een saluit	5 ß	„ 3.00.
3°.	Een pieter	4 ß 2 ₰	„ 2.50.
4°.	Een schild	3 ß 2 d. ₰	„ 1.875.
5°.	Een Philippus	5 ß 4 d. ₰	„ 3.15.
6°.	Een zilveren penning	1 ₰	„ 0.05.
	Een kromstaart	2 ₰	„ 0.10.

Iets lager werd weder klaarblijkelijk in oude grooten van f 0.0625 bepaald:

Een saluyt van Frankryk	op	46 ₰	f 2.875.
Een Engelsche nobel	„	92 „	„ 5.75.
Een Vlaamsche nobel (1)	„	60 „	„ 3.75.
Een Philips ryder	„	48 „	„ 3.00.
Een Rijnsche gulden	„	36 „	„ 2.25.
Een nieuwe zilveren penning		2 „	„ 0.125

(1) Vermoedelijk de Vlaamsche leeuw.

Een Wilhelmus schild	37 ß	f 2.3125.
Een Bourgondisch schild	35 „	„ 2.1875.
Een Arnhemsche gulden	28 „	„ 1.75.
Een Beiersche gulden	26 „	„ 1.625.
Een Arnoldus gulden	18 „	„ 1.125.
Een oude Vlaamsche plak	21 „	„ 0.125.
Een Vlaamsche braspenning	18 deniers	„ 0.1125.
Een Philips kromstaart	13 „	„ 0.08125.
Een Doorniksche lelie	10 „	„ 0.0625.
Een Witte tuin	9 „	„ $0.05^5/_8$.

Ongetwijfeld zijn deze munten weder bepaald in grooten van het nog altijd in gebruik zijnde payement van f 15.00 en deze daarnaar berekenende, vindt men daarvoor waarden, als voor elk daarachter zijn opgegeven.

In Vlaanderen was in die dagen reeds het halve pond van f 12.00 of dat van f 6.00 in gebruik. Wij vernemen dit uit de bepaling sub 6 hiervoren vermeld. Deze toch luidt: „Onse silveren penninck, die wy doen slaen, ende in onse lande van Vlaenderen ganck heeft voor twee grooten, sullen ganck hebben in Hollant, Zeelant ende Vrieslant voor acht deniers". Eén denier van het pond, waarin de eerste zes muntspeciën zijn vastgesteld, is gelijk $^5/_8$ cent, en 8 deniers leveren een bedrag op van f 0.05. De penning hier bedoeld, was dus de groote van het pond van f 12, maar deze had in Vlaanderen gang voor twee grooten, weshalve daar de eenheid der munt slechts f 0.025 bedroeg. In de Vlaamsche gewesten waren alzoo reeds de ponden van f 6.00 en van f 12.00, en hier die van f 12.60, van f 12.00 en van f 15.00 in gebruik.

Wij hebben grond voor het vermoeden, dat men in 1430 zich daar reeds van het kleine pond van f 6.00 heeft bediend, naar aanleiding van een charter van 13 Mei 1430, waarbij Philips van Bourgondië en vrouw Jacoba handvesten geven aan die van den Krimpenerwaard. In dit stuk worden de boeten, op de overtredingen gesteld, in betrekking tot dit kleine pond uitgedrukt. Voor elke overtreding toch moest betaald worden 5 schellingen Hollandsch,

eene oude Vlaamsche groote op twee schellingen gerekend. Ongetwijfeld zijn hier de grooten van het pond van f 18.00 bedoeld. Deze hadden eene waarde van f 0.075, en dit bedrag gelijk gesteld zijnde met twee schellingen, had elk dezer schellingen eene waarde van f 0.0375. Het pond Hollandsch op zoodanigen schelling gegrond, deed 20 × f 0.0375 = f 0.75 en het hoofdpond daarvan stond gelijk met 8 × f 0.75 = f 6.00. Daar, waar men het oude Fransche schild op 3 gld. en 3 kromstaarten vindt bepaald, heeft men met dit halve pond van f 6.00 gerekend. De gulden daarvan toch stond gelijk met dien van onze dagen en de kromstaart, altijd gelijk aan twee grooten, deed f 0.05.

Uit het laatste gedeelte der evaluatie, dat klaarklijkelijk in oude grooten van f 0.0625 heeft plaats gehad, blijkt dat nevens het Brabantsche pond van f 12.00 hier inzonderheid nog altijd het pond van f 15.00 werd gebruikt.

Zelfs nog in 1454 werd in Holland op deze groote geld aangemunt, zooals wij later nader zullen doen blijken.

Reeds in 1434 wordt de Philips-rijder vermeld, zooals blijkt uit het volgende.

Anno 1434. **Den heere Van Santes, als overste van den raad, geordineerd ten Gouvernemente van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, over een jaer wedden, eindende den lesten dag van October 1435 twaelf honderd nieuwe Philips Rijders, de welke hij jaerlijks te wedde heeft als Raad voorz. te betaelen van maand le waende honderd Rijders. De 1200 Philips Rijders maken tot 4 ß grooten t stuk 240 £ ß.** (1)

De 1200 Rijders tegen 4 ß het stuk leveren een bedrag op van 1200 × 4 = 4800 schellingen of gelijk aan 240 £, en niet gelijk aan 1240 £, zooals Mieris in deze verantwoording vermeldt. Zeker heeft men zich in deze vergist, of heeft men met eene drukfout te doen.

Men heeft niet veel gedrukte rekeningen uit het midden der 15e eeuw. Dan, men heeft toch punten van aansluiting met hetgeen

(1) F. van Mieris. Groot charterboek van Holland en Zeeland. Deel IV folio 933.

volgt uit het laatste gedeelte dier eeuw, en vooral met de rekeningen uit het begin der 16e eeuw.

De muntmeesters rekenden in 1426 met het pond van f 13.50, dat wij reeds in 1374 leerden kennen. Zij gebruikten dit tot 1488, toen het vervangen werd door een ander. Ook op dit pond werd jaren achtereen geld aangemunt. Ontwikkeld komt het voor op bladz. 122 van dit werk.

De stadsrekening van Middelburg van 1436 is in dit pond gesteld, terwijl die van het vorige jaar is opgemaakt in een pond van f 14.40.

Geven wij nu ook eenige posten uit de rekeningen van de muntmeesters, waarin van het pond van f 13.50 is gebruik gemaakt. Het wordt het payement genoemd, waarbij de Bourgondische gulden gelijk stond met 40 grooten of met een bedrag van f 2.25.

In den eersten post, aan die rekening ontleend, komt de bekende kroon voor van f 2.70.

Anno 1426. Item uitgereyct ende betailt Dirc Potter van der Loo, secretaris, bij miins genadich hrn. brieve gegeven Dordrecht des anderen dages in Decembri anno 25 en die muntmeesters hier overleveren 100 gouden cronen, den croon gerekent voir 4 ß g̃, facit 20 £ g̃. (1)

Voor de 100 kronen is verantwoord:

20 £, 20 × f 13.50 = f 270.00.

Voor ééne kroon is alzoo gerekend f 2.70, hetgeen overeenkomt met de waarde van dit muntstuk in schellingen uitgedrukt, want 4 × f 0.675 is insgelijks gelijk f 2.70.

In het volgende wordt het Bourgondisch schild vermeld

Anno 1426. Item noch uitgereyct ende betaelt Hannotiin, clerc des ontfangers generael mines genadichs hrn. bij des selve myns genadichs hrn. brieve gegeven Dordrecht up ten derden dach in Decembri anno 25, die die muntmeesters hier overleveren, 1500 scilden; facit 250 £ g̃. (2)

Voor de 1500 schilden werd verantwoord:

(1) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Genootschap. 6e deel bladz. 374.

(2) Ibid.

250 £, 250 × f 13.50 = f 3375.00
en alzoo voor één schild f 2.25.

In onderstaanden post komt de frank voor.

Anno 1426. Item uytgereyct ende betaelt Jan Rasoir, Raet en muntmr. generael miins genadichs hrn. bij bevelinge des cancelliers sendebrieve, die die muntmeesters mit Jans quitancie voirss. hier overleveren, 300 vrancken van siin wedden, 32 ß voir elke vranck, coemt 240 scilde; facit 40 £ ß. (1)

Voor de 300 franken vindt men verantwoord:

240 schilden, of 240 × f 2.25 = f 540.00.
of 40 £ ß = 40 × f 13.50 = f 540.00.
Voor één frank is alzoo gerekend: f 1.80.
of 32 ß = 32 × f 0.05 $^5/_8$ = f 1.80.

Toch werd ook nog geld aangemunt op het pond van f 15.00. Daarop werd in 1433 geslagen een gouden penning van 4 ß of van 4 × f 0.75 = f 3.00.
Een penning van 2 ß of 2 × f 0.75 = „ 1.50.
Een dubbele groote van 2 × f 0.0625 = „ 0.135.
Een enkele groote van „ 0.0625.
Een halve groote van „ 0.03125.
Een kwart groote van „ 0.015625.

Dit blijkt uit de kort daarop gevolgde rekeningen van dezelfde muntmeesters, en inzonderheid uit den volgenden post waarin de dubbele Philips-penning of de groote wordt genoemd.

Anno 1434. Eerst Dircken Oom, wairdeyn van den voirs munten voir syne wedden van enen jare, eyndende den 11 dach van febr. 1434 in de stadt ende voir 40 scilde die men van ouden tyden geconstumiert es den wardyne te gevene 30 penningen Phs. vz. facit 6 ß ß.

Voor de 30 stuks dubbele grooten werd verantwoord 6 ß, of 6 × f 0.675 = f 4.05.
of voor één: f 0.135.

(1) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers Genootschap, 6e Deel bladz. 375.

De volgende post is met het oog op de daarin vermeld wordende munt bijzonder merkwaardig.

Anno 1434. Der wedewy Jan Dassonts die somme van $32^1/_2$ Phs. scilden clincarts. de welke somme deselve muntmeesters haer betaelt hebben, ende men den voirn. Janne Dassont sculdich was, van alrande particulen bi hem verleyt om tfait van der munten te Dordrecht, hem wesende wardeyn van der selver munten, gelyc dat blijct by myns gen. hrn. brieven dairop gemaict ende gegeven 11 dagen in Septembri 1434, dairom hier by machte van den selven brieve en quitancien, die men tsamen hier overlevert, de voirs $32^1/_2$ clincars te 28 § tstuck; facit 3 £ 15 ß 10 d. §. (1)

De $32^1/_2$ Philips-klinkaards worden hier verantwoord met 3 £ 15 ß 10 § van de munt van het pond van f 13.50.

Het verantwoorde bedrag is gelijk aan:

3 £,	3 × f 13.50	=	f 40.50.
15 ß,	15 × f 0.675	=	„ 10.125.
10 d. §,	10 × f $0.05^5/_8$	=	„ 0.5625.
	Te zamen:		f 51.1875.

De Philips-klinkaard was het Hollandsch van het pond van f 12.60; hij deed dus f 1.575. En nu is:

$32^1/_2$ klinkaard = $32^1/_2$ × f 1.575 = f 51.1875 als boven.

Was de Philips-klinkaard gelijk aan het Hollandsch van het pond van f 12.60 dan stond zijne waarde ook gelijk met 30 grooten van dit pond, want 30 × f 0.0525 = f 1.575. In bovenstaanden post wordt deze munt gesteld op 28 grooten, namelijk op 28 grooten van het hier gebezigde pond, of op 28 × f $0.05^5/_8$ = f 1.575.

In het volgende worden pieters en kromstaarten genoemd. Beide geldstukken kunnen worden berekend en daarna toegelicht.

Anno 1434. Den voirs. muntmeesters dat sy gedelevereert hebben Dirck oom, wardeyn van de voirs. munten, dewelke van myns gen. hrn. wegen totter munten voirs orber verleeght ende betaelt heeft, in alrande werken, zo van metselryen, tymerwerck, yserwerck en andere

(1) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Genootschap, 6e deel bladz. 401.

partien verwrocht an myns voirs. gen. hrn munten bynnen den tyde van dese rekeninge ten meesten orber van denselven munten, die somme van 243 gulden peters, 12 cromst. gelyc dat blyct by den partien int lange gescreven in twee boexkens papier, die men hier overlevert, dair ons hier de voirs. 243 pieters 12 cromst te 35 § den pieter; facit 35 £ 9 ß 9 d. §. (1)

Het verantwoorde bestaat uit:

35 £,	35 × f 13.50 =	f 472.50.
9 ß,	9 × „ 0.675 =	$6.07^{4}/_{8}$.
9 ß,	9 × „ $0.05^{5}/_{8}$ =	$0.50^{5}/_{8}$.
	Te zamen:	f $479.08^{1}/_{8}$.

Een pieter is bepaald op 35 grooten of op 35 × f $0.05^{5}/_{8}$ = f 1.96875 en 243 stuks bedragen, 243 × f 1.96875 = f $478.40^{5}/_{8}$.

Rest: f 0.675

of juist een schelling. Een kromstaart is alzoo gerekend op $5^{5}/_{8}$ cent.

Onder den pieter, hier bedoeld, hebben wij stellig te verstaan den gulden voor het Hollandsch van het pond groote van f 15.75. Ook deze stond gelijk met f 1.96875. (2)

De kromstaart was die van het halve pond van f 6.75.

In den post, die alsnu volgt, komt de frank weder voor.

Anno 1434. Den zelven Jacob Tack om ten bevele van myns gen. hren Raide gecomen te syn in den Haghe t eener dachvaert dair de steden van Hollant vergadert waren op t fait van der munten, dairom hy uit was 6 dagen te een franck daigs; facit 16 ß §. (3)

Voor de 6 franken is verantwoord:

16 ß, 16 × f 0.675 =	f 10.80.
En alzoo voor één frank	1.80. (4)

---

(1) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Genootschap, 6e deel bladz. 401.
(2) Zie bladz. 186 van dit werk.
(3) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers Genootschap, 6e Deel bladz. 401.
(4) Zie bladz. 207 van dit werk.

De Bourgondische gulden, of eigenlijk het schild van het pond van f 13.50, en dus f 2.25 bedragende, was verdeeld in 20 stuivers, elk van f 0.1125, zooals blijkt uit den volgenden post:

Anno 1485. Den selven wairdein, die oock gereyst is geweest van Dordrecht in den Haghe mit ten Ambrosius ten bevele van den voors. generail meester an den hrn. van der reken. hunluyden te kennen gevende alle tgenent dat voorss. is om dair up advys te hebben wat men in de saicke soude doen, want zij te Gorinchem niet bedreven en hadden, dairom hy unt was zeven dagen tot 20 stuivers s daichs; facit 23 ß 4 d. ₰. (1)

De volgens deze rekening gemaakte onkosten beliepen 7 × 20 = 140 stuivers, en daarvoor vindt men verantwoord:

23 ß, 23 × f 0.675 =	f 15.525.
4 ₰, 4 × 0.05 5/8 =	0.225.
Te zamen:	f 15.75.

En dus voor één stuiver f 0.1125.

Uit de rekening der muntmeesters van 1485 blijkt ook, dat dubbele penningen, dubbele vuurijzers genaamd, geslagen zijn. Daarop kwamen twee leeuwen voor en werden in omloop gebracht met eene waarde van 5 d. ₰ of met 5 × 5 5/8 cent = f 0.28125. Een enkel vuurijzer moet alzoo f 0.140625 hebben gedaan.

Maar in 1485 werd door de muntmeesters ook met een ander pond gerekend. Dan, stappen wij van hunne verantwoordingen af, en geven wij alsnu ook nog enkele posten uit andere stukken, ten bewijze, dat ook door anderen van dit pond groote van f 13.50 is gebruik gemaakt.

Alleen merken wij hier nog op, dat het pond groote van f 13.50, in verband beschouwd met dat van f 15.00, heeft aanleiding gegeven tot het eigenaardig gezegde, dat tusschen het pond en 18 schellingen geen verschil bestond. Tot opheldering daarvan dient het volgende: het in het dagelijksch leven gebruikte pond = 20 schellingen, deed

(1) Verhandelingen uitgegeven door Teylers Genootschap. 6e deel bladz. 478.

f 13.50. En in schellingen van het officieele pond van f 15.00, deden achttien stuks, even zooveel, want 18 × f 0.75 = f 13.50.

De stadsrekening van Middelburg van 1435 is in een pond van f 14.40 gesteld. Dit pond was gegrond op den Philips-rijder van f 2,40 en op de oude Henegouwsche mark van het sinds lang buiten gebruik gestelde pond van f 50.40, waarvan de mark f 10.08 deed. De schelling van het pond van f 14.40 had eene waarde van f 0.72, en de mark, hierboven bedoeld, stond gelijk met 14 schellingen. De stadsrekening van 1436 is daarentegen gesteld in het payement van f 13.50. In den volgenden post, daaraan ontleend, wordt het Philips-schild genoemd. Onder dit schild moet evenwel verstaan worden den Philips-klinkaard, die werd aangemunt voor den gulden van het pond van f 12.60.

Anno 1436. Item 25 daghe in Augusto was ghegheven campveer voir sin arbeyt ende moyenisse die hi dede, doe die Ynghelse vlote in die Wyelinghe lach een Phs. schilt; facit 2 ß 4 ₰. (1)

Hier nu zijn:

2 ß, 2 × f 0.675	=	f 1.350.
4 ₰, 4 × 0.05⅝	=	0.225.
Te zamen:		f 1.575.

Het is echter ook mogelijk, dat men hier werkelijk met het Philipsschild te doen heeft, en niet met den Philipsgulden of klinkaard. Maar dan moet deze munt reeds in betrekking tot het kleine pond van f 9.45 geslagen zijn, want alleen daarvan bedraagt het schild, of het zesde deel, ook juist f 1.575.

Ook de stadsrekeningen van 1437 en 1438 zijn in het payement van f 13.50 opgemaakt, en de volgende post, aan die van laatstgenoemd jaar ontleend, bevat een opgaaf van den postulaatgulden, een muntstuk geslagen door RUDOLPHUS DIEPHOLD, bisschop van Utrecht.

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

Anno 1438. Item 23 daghe in October waren sGraven van Sympael pypers alhier hemluyden ghegheven 2 postulaetsche gulden; facit in paymente 5 ß 4 ₰. (1)

Het bedrag voor de twee postulaatguldens in onze munt overbrengende, heeft men:

5 ß, 5 × f 0.675	=	f 3.375.
4 ₰, 4 × f $0.05^5/_8$	=	0.225.
Te zamen:		f 3.60,

waaruit blijkt dat voor één dier guldens gerekend is f 1.80.

In het volgende komt weder een Philips-schild voor.

Anno 1440. Item 26 daghen in Meye sende min heere van Oostervant eene brieff alhier van dese stede begeerende dat men meester Jan de Grant te baete comen soude, want hy sine eerste misse singhen soude in de Briele, hem ghegheven om Ghoids wille ende om begheerte myns heeren van Oostervant voirschr. te hoveshede vier Bourgonsche scilden, 2 ß 4 ₰ voir den scilt; facit 9 ß 4 ₰. (2)

De vier genoemde schilden zijn berekend op:

9 ß, 9 × f 0.675	=	f 6.075.
4 ₰, 4 × f $0.05^5/_8$	=	0.225.
Te zamen op:		f 6.30.

Eén is alzoo gerekend op f 1.575.

In den volgenden post wordt een nieuwe Arnoldus-gulden genoemd. Zijne waarde stemt overeen met hetgeen in rekening wordt gebracht voor het Hollandsch van het kleine pond van f 9.45.

Anno 1441. Item 23 daghen in Maerte waeren die poirtiers ons ghenadichs heeren van Bourgon. alhier, hem ghegheven te hovescede een nyen Arnoldus Ghelders gulden; facit 21 ₰. (3)

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

Voor dit nieuwe muntstuk werd in het payement verantwoord: 21 ꞡ of 21 × f 0.05$^5/_8$ = f 1.18125.

Schoon is de volgende post, die aan de stadsrekening van 1446 is ontleend. Daarin komt voor een kromstaart van het Henegouwsche pond van f 11.25.

Anno 1446. Item noch ontfanghen van de Clercke in ghelde dat Adriaen Hughe Reyghèr &c. op te stedehuus leyde in tjaer 27 van oncoste van de lande &c. Willem Boudensz. van de stede wege ontfangh of was 2 Philips-schilde en 4$^1/_2$ cromstaert, die scilt gerekent voir 2 ß 4 ꞡ en den cromstaert voir 5 Ingh.; facit 5 ß 3$^1/_2$ ꞡ. (1)

Het Philips-schild wordt gesteld op:

2 ß,	2 × f 0.675 =	f 1.35.
4 ꞡ,	4 × 0.05$^5/_8$ =	0.225.
	Dus te zamen op:	f 1.575.

De geheele verantwoording bestaat uit:

5 ß,	5 × f 0.675 =	f 3.375.
3$^1/_2$ ꞡ,	3$^1/_2$ × 0.05$^5/_8$ =	0.19$^{11}/_{16}$.
	Of te zamen uit:	f 3.57$^3/_{16}$.
Hier afgetrokken 2 Philips-schilden of	2 × f 1.575 =	3.15.
	Rest:	f 0.42$^3/_{16}$

voor 4$^1/_2$ kromstaart, zoodat één dezer moet gerekend zijn op f 0.09$^3/_8$.

De kromstaart wordt gezegd gelijk te staan met 5 engels of sterlingen. Eén sterling is het derde gedeelte der groote; deze had tegenover het pond van f 13.50, waarvan de groote 5$^5/_8$ cent bedroeg, alzoo eene waarde van 1$^7/_8$ cent. En nu leveren 5 sterlingen juist weder den kromstaart op, want 5 × 1$^7/_8$ cent = f 0.09$^3/_8$.

Bedraagt de kromstaart f 0.09$^3/_8$, dan moet deze gevormd zijn van eene groote van f 0.04$^{11}/_{16}$, waarop een pond is gegrond geweest van 240 × f 0.04$^{11}/_{16}$ = f 11.25.

(1) Stadsrekeningen van Middelburg.

Gaan wij nu het Henegouwsche geldwezen na, dan blijkt dat dit kleine pond van f 11.25 nog betrekking had op de ponden groote van f 47.25 en van f 45.00, die in der tijd zijn vastgesteld voor een gemeenschappelijke munt. (1)

In de rekening van 1448 komt de Arnoldus-gulden weder voor tot een bedrag als in die van 1441, en in de rekening van 1449 wordt de kroon genoemd tot een bedrag van 4 ß of tot f 2.70.

In den volgenden post wordt de gouden leeuw genoemd.

Anno 1456. **Item van de voirschreven privilegie te scriven** 4 **Leeuwen**; facit 20 ß = 1 £. (2)

Voor de vier leeuwen vindt men verantwoord:

20 ß, of 20 × f 0.675 =	f 13.50.
en dus voor een leeuw:	f 3.375.

Deze post is merkwaardig voor hetgeen verder volgt.

In 1454 greep weder eene verandering in het muntwezen plaats. De HERTOG zegt, „dat reeds in 1434 zijn aangemunt gouden geldstukken, genaamd Philippus en halve Philippus, en dat alstoen vele vreemde geldspeciën verboden zijn. Evenwel waren, zegt hij, weder vele dier verboden munten in omloop gebracht en daaronder kwam ook voor de Postulaatgulden, te Utrecht door den Bisschop aangemunt. 't Was hoofdzakelijk deze gulden, die „tot meer stonden bedriechelyc gemeyndert ende gelicht was in alloye ende gewichte" welke ver boven de waarde werd in omloop gebracht. Doch ook de gulden „van den Lande van Ludick", was van zeer „snode gewichte ende alloye", en om nu het verkeerde of te lichten geld andermaal te weren, stelde de Hertog opnieuw orde op de munt. Zijne woorden in het charter luiden: „In den yersten hebben wy geordineert ende

(1) Zie de bladz. 27 en 32 van dit werk.

(2) Stadsrekeningen van Middelburg.

ordineren, dat in onse voirs. munten geslagen selen worden nieuwe penningen van goude, die geheeten selen worden guldene Leeuwe, van drie en twintich karaten fijn gouds in alloye, ende van zeven ende vyfftich ende eenen halven op die Troysche marck, op 't quart van eenen karate ter remedien in alloye, ende op enen halven ingelschen ter remedien in gewichte, welke gulden penninck loop hebben salt voir vyff scillinghe groet onser munten van Vlaenderen tegenwordelyck lopende."

Merken wij nu op, dat men thans allerwegen rekende met het pond groote van f 13.50, dan bedroeg de waarde van het geslagen muntstuk, bekend onder den naam van gouden leeuw, 5 × f 0.675 = f 3.375, zijnde juist het vierde gedeelte van het pond. (1)

Verder heet het: „ende eenen anderen guldenen penninck, geheeten Leeuke, van gelycken alloye, daer off dat die zesse en tachentich ende een vierendeel selen houden een Troysche marck in den snede op 't quart van eenen karate ter remediën, in alloye, ende op enen ingelschen ter remediën in 't gewichte, welcken penninck loop hebben sal voir drie scillinge vier penninge groets onser voirs munten van Vlaenderen."

Dit geldstuk had volgens hetzelfde pondenstelsel alzoo eene waarde van:

3 ß, 3 × f 0.675	=	f 2.025.
4 δ, 4 × f $0.05^5/_8$	=	0.225.
Te zamen:		f 2.25,

zijnde het 6e gedeelte of het schild van het hier bedoelde pond van f 13.50. (2)

Ook liet de Hertog slaan „eenen anderen guldenen penninck, geheyten halven leeuw van gelycken alloye ende gewichte nae advenant, ende sal loep hebben voir 2 scillingh 6 groets der voirs. munten.

Deze halve leeuw of Philipsgulden, had eene waarde van:

(1) Zie hierboven en bladz. 214.

(2) Zie bladz. 122 en 210 van dit werk.

2 ß, 2 × f 0.675 =		f 1.35.
6 §, 6 × $0.05^5/_8$ =		0.3375.
	Te zamen:	f 1.6875,

zijnde het $^1/_8$ gedeelte van dat pond of de gulden voor het Hollandsch daarvan.

Wat de andere gouden munten betreft, daarvan stond de Hertog eenige toe. Maar de Postulaatgulden werd verboden. De Hertog zegt daarvan: „maer omdat onse voirs. lande zere vervult syn van den voirs. postulaetsgulden, ende dat onsen voirs goeden luden ende ondersaten groete verderffelycke scade syn soude, die terstont nae die publicatie van onse voirs. ordinantie te moeten dragen in den wisselen, om die weerde daeroff te hebben, ende die gezonden te werden in onser munten, ende opdat een yegelyc syn proffyt dairmede doen moege ten besten, dat hy sal connen, soe hebben wy met goeden raide ende advyse dair op gehadt, geordineert ende ordineren met desen onsen brieve, dat van den dage, dat die publicatie van dezen gedaan sal wezen totten lesten daige van Februario naest comende incluys, die selve postulaetsguldens loep hebben selen in onsen lande van Brabant, Vlaenderen, Artois, Henegouwen, Hollant, Zeelant, Namen, enz. voir 24 groet onser voirs. munten van Vlaenderen ende niet hooger." Deze gulden zou alzoo nog eenigen tijd gang hebben voor 24 × f $0.05^5/_8$ = f 1.35.

Nog zouden worden toegelaten de volgende munten:

Het Wilhelmus-schild	voor	40 §	of voor	f 2.25.
De gouden pieter	„	36 §	„ „	2.05^5.
De klinkaard	„	29 §	„ „	$1.63^1/_8$.

De eerste berekening met ponden en stuivers vinden wij in een post van uitgaaf voor Jacob Willemsz., zijnde uitgetrokken ter somme van 11 £ Hollandsch en $3^1/_2$ stuiver tot 15 stuivers het pond; facit 28 ß 1 d. §. (1)

(1) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap. 26ste stuk 6e Deel bladz. 431.

Het verantwoorde bestaat uit:

28 ß, 28 × f 0.675 =		f 18.90.
1 d. ₰, 1 × f $0.05^5/_8$ =		0.05625.
	Te zamen:	f 18.95625.

Het Hollandsch van het pond van f 13.50 was gelijk f 1.6875. (1)

En 11 £ Hollandsch stond gelijk met 11 × f 1.6875 = f 18.5625.

Nu is 28 ß 1 ₰ =		f $18.95^5/_8$
Hieraf 11 £ Hollandsch =		$18.56^2/_8$
	Rest:	f $0.39^3/_8$

voor $3^1/_2$ stuiver. Eén stuiver was alzoo bepaald op: f 0.1125.

Dit alles nu is in overeenstemming met hetgeen wij tot dusverre hebben medegedeeld. Het schild werd als de gulden beschouwd, en dit was, even als onze gulden, verdeeld in 20 stuivers. Elke stuiver deed derhalve ook volgens deze indeeling: f $^{2.25}/_{20}$ = f 0.1125. Een stuiver stond ook immer gelijk met 2 grooten; hij moest dus ook volgens deze bepaling 2 × f $0.05^5/_8$ = f 0.1125 bedragen.

Blijkens een post uit de rekening van Jacob Willemsz., loopende tot 25 April 1455, bedraagt de som van 10 Arnoldus-guldens en 7 stuivers tot 20 grooten den gulden: 17 ß 10 ₰.

Voor de 10 Arnoldus-guldens en 7 stuivers is verantwoord:

17 ß, 17 × f 0.675 =		f 11.475.
10 ₰, 10 × f $0.05^5/_8$ =		0.5625.
	Te zamen:	f 12.0375.

De 10 Arnoldus-guldens berekend tegen 20 grooten bedragen:

	10 × 20 × f $0.05^5/_8$ =	f 11.25.
Hierbij 7 stuivers of	7 × f 0.1125 =	0.7875.
	Komt samen als boven:	f 12.0375.

Professor Van der Chijs noemt het zilveren muntstuk van 2 grooten, een dubbelen stuiver of dusgenaamden vierlander. (2) Maar

(1) Zie bladz. 122 en 216 van dit werk.

(2) Verhandelingen. Uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 26e stuk. Deel 6 bladz. 446.

de zaak is deze, zijn er ook van den hier bedoelden gulden dubbele stuivers geweest, dan moeten die gelijk hebben gestaan met 4 grooten of met f 0.225.

Na het overlijden van PHILIPS VAN BOURGONDIË in 1467 is vermoedelijk door KAREL DEN STOUTE het pond van f 12.60 ingevoerd, dat gelijk stond met vier oude Fransche schilden naar den alouden koers. Stellen wij nu ook dit in zoo velerlei opzicht merkwaardige pond met al zijne afleidingen voor. Men heeft dan:

Het pond Groote van f 12.60
of van vier oude schilden.
Het nieuwe schild = 40 grooten = f 2.10.
De Groote = f 0.0525.
Het oude Fransche schild = 60 grooten.

De groote Reaal = f 6.30.
De Reaal = „ 3.15.
De kleine Reaal = „ 1.575.
De groote Mark = „ 2.52.
De kleine Mark = „ 1.26.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 12,60	f 1.575	f 0.7875	f 50.25	f 1.05	f 1.20	f 4.20
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.63	f 0.07 $^{7}/_{8}$	0.02 $^{11}/_{16}$	f 0.02 $^{5}/_{8}$	f 0.0525	f 0.06	f 0.21
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0.0525	$^{61}/_{96}$ ct.	$^{61}/_{192}$ ct.	f 0.0 $^{7}/_{32}$	$^{7}/_{16}$ ct.	$^{1}/_{2}$ ct.	1 $^{3}/_{4}$ ct.

Het pond Groote van f 12.00.
Het nieuwe schild van 42 grooten = f 2.10.
De Groote = f 0.0525.
Het oude Fransche Schild = 63 grooten.

De groote Reaal = f 6.00.
De Reaal „ 3.00.
De kleine Reaal „ 1.50.
De groote Mark „ 2.40.
De kleine Mark „ 1.20.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^{1}/_{8}$ £ Groote.	£ Tournooisch. $^{1}/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^{1}/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^{1}/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^{2}/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^{1}/_{3}$ £ Groote.
1 £ =	f 12.00	f 1.50	f 0.75	f 0.50	f 1.00	f 1.14$^{2}/_{7}$	f 4 00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.60	f 0.075	f 0.0375	f 0.025	f 0.05	f 0.05$^{5}/_{7}$	f 0.20
1 ß =	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰	12 ₰
1 ₰ =	f 0.05	$^{5}/_{8}$ ct.	$^{5}/_{16}$ ct.	$^{5}/_{24}$ ct.	$^{5}/_{12}$ ct.	$^{10}/_{21}$ ct.	1$^{2}/_{3}$ ct.

Maar er waren te dien dage ook kleinere ponden in gebruik.

Op de frank, hierboven op bladzijde 209 bedoeld, en tot een bedrag van f 1.80 berekend, was het pond lichtgeld gegrond. Dit kleine pond had eene waarde van 6 × f 1.80 = f 10.80 en werd inzonderheid in de Vlaamsche gewesten en in Zeeland gebruikt. Daarop was zelfs geld geslagen. De grooten daarvan komen menigvuldig voor en deswege wordt bepaald, dat vier oude gelijk stonden met 5 nieuwe, hetgeen ook werkelijk het geval was. De groote toch van het pond van f 10.80 bedroeg f 0.045, die van het payement van f 13.50, deed f 0.05625, en nu is: 5 × f 0.045 = 4 × f 0.05625 = f 0.225.

Op dit pond van f 10.80 was ook de nieuwe kroon aangemunt. Deze had eene waarde van f 2.70 of van een vierde gedeelte van het pond. (1) Zij wordt ook gezegd gelijk te zijn aan 4 ß, waarbij

(1) Zie bladz. 161 van dit werk.

men alsdan heeft te verstaan schellingen van het pond van f 13.50, die f 0.675 bedroegen, want ook vier van deze leverden juist f 2.70 op.

Maar eene der merkwaardigste geldbepalingen is die van MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK. Deze liet in 1487/88 na veelvuldig overleg onder anderen de volgende geldstukken slaan:

Gouden realen van	32 ß.
Gouden nobelen van	16 ß.
Gouden Bourg. dukaten van	8 ß.
Zilveren realen van	16 §.
Dubbele griffioenen van	8 §.
Enkele griffioenen van	4 §.
Stukken van	2 §.
Stukken van	1 §.
Stukken van	$^1/_2$ §.

Zie, als men deze opgaven of waardebepalingen zoo oppervlakkig nagaat, weet men waarlijk niet, wat daarvan te maken. Doch deze in verband brengende met hetgeen is voorafgegaan en met dat, wat volgt, en tevens rekening houdende met den steeds toenemenden wensch naar verkleining der ponden, weet men eindelijk de voorstelling van het raadselachtige, hetwelk bij den eersten opslag zich voordoet, te ontdoen.

De VORST wist het oude met het nieuwe geld zoodanig in verband te brengen, dat men over de schoone gedachte, die bij deze regeling van het muntwezen tot grondslag heeft gelegen, verbaasd staat.

MAXIMILIAAN had namelijk voor het door hem bepaalde munten- en pondenstelsel zijn toevlucht genomen tot het oude geld. Hij had het voormalige pond Hollandsch van het oude pond van f 63 of het halve pond van f 15.75 tot grondslag genomen, voor hetgeen hij als nieuw payement voorschreef. Dit oude pond Hollandsch deed f 7.875; de schelling daarvan stond gelijk met f 0.39$^3/_8$ en de groote met f 0.03$^9/_{32}$. (1)

De gouden reaal nu was aangemunt op 32 ß of op 32 × f 0.39$^3/_8$ = f 12.60.

(1) Zie bladz. 9 van dit werk.

De gouden nobel had eene waarde van		f 6.30.
De Bourgondische dukaat deed:		„ 3.15.

Verder was:

De zilveren reaal	16 × f 0.03$^9/_{32}$	=	„ 0.525.
De dubbele griffioen	8 × f 0.03$^9/_{32}$	=	„ 0.2625.
De enkele griffioen	4 × f 0.03$^9/_{32}$	=	„ 0.13125.
Het stuk van 2 ₰	2 × f 0.03$^9/_{32}$	=	„ 0.06$^9/_{16}$.
Het stuk van 1 ₰	1 × f 0.03$^9/_{32}$	=	„ 0.03$^9/_{32}$.
Het stuk van $^1/_2$ ₰	$^1/_2$ × f 0.03$^9/_{32}$	=	„ 0.01$^{41}/_{64}$.

Deze geldstukken verdienen inzonderheid onze aandacht. De zilveren reaal vertegenwoordigde wellicht de oudste penning van het pond van f 126; de dubbele griffioen was de groote van het pond van f 63; de enkele griffioen stond gelijk met den penning van het pond van f 31.50, en het geldstuk van twee grooten was de eenheid van het pond van f 15.75. Vermoedelijk heeft men met het muntstuk, de reaal, het bestaan der ponden van:

f 126.00
f 63.00
f 31.50
f 15.75 en
f 7.875 wenschen te vereeuwigen. (1)

Veel werd te dien tijde ook gerekend met het kleinere pond van f 9.00, dat later als pond groote werd ingevoerd.

Wat de groote realen betreft deze kwamen later voor onder den naam van „twee dubbel ducaten". Het waren alzoo viervoudige geldstukken, zooals blijkt uit den volgenden post, die ontleend is aan den inventaris van den boedel van Willem Symonsz. (2)

Anno 1550. Item noch vyff dubbel ducaten van twe dubbel ducaten dat stuck ende een dubbel ducaet van Arragon, facit 22 enkel ducaten facit 7 £ 14 ß.

Voor de 22 dukaten is in het pondenstelsel van f 9 verantwoord:

---

(1) Zie bladz. 4 van dit werk.

(2) Werken van het Zeeuwsch-Genootschap van Wetenschappen. Deel III stuk 1 bladz. 166—167.

7 £, 7 × f 9.00 =		f 63.00.
14 ß, 14 × 0.45 =		„ 6.30.
	Te zamen:	f 69.30.

Voor één dukaat is alzoo gerekend f 3.15.

Uit deze merkwaardige aanteekening vernemen wij, dat er alzoo waren:

waren:	dukaten van:	f 3.15 (1)
	dubbele dukaten van:	„ 6.30 en
	viervoudige dukaten van:	„ 12.60.

De laatste was eigenlijk de zoogenaamde reaal van Oostenrijk. Deze was geslagen te Brugge, in Brabant en in Holland. De Hollandsche had op de voorzijde het beeld van MAXIMILIAAN in een oud Duitschen of zoogenaamden Gothischen zetel gezeten, gekroond met de Roomsch-koninklijke kroon en met schepter en wereldbol in de hand, alles in een compartiment van zeven bogen. Na het Geldersche kruis ziet men in den rand het volgende omschrift: Maximilianus. Dei. Gra. Romanoru. Rex. Sep. Aug. Op de keerzijde vertoont zich het gekroonde wapenschild van den Roomsch-Koning, zijnde de arend, gedekt door een schild, links Oostenrijk, rechts Bourgondië met het omschrift: Tene. Mensuram et respice. Finem MCCCCLXXXVIII. Deze reaal werd in 1521 geëvalueerd op f 12.825. In Brabant was hare waarde aanvankelijk gelijk gesteld met 30 schellingen, eene bepaling, waaruit blijkt, dat daar alstoen het Henegouwsche pond van f 8.40 werd gebruikt. (2)

Voor het pond van f 12.60 moest worden aangemunt:

Een schild, dat den naam verkreeg van St. Andries of goudgulden ter waarde van 42 grooten van het pond van f 12.00	f 2.10.
Een geldstuk tot bepaling van het Hollandsch van het pond, ter waarde van 30 grooten of van:	„ 1.575.
Een stuk van 15 grooten ter aanduiding van het Tournooisch of van:	„ 0.7875.

De St. Andriesgulden stelde de beeltenis voor van den H. ANDREAS

(1) Zie bladz. 221 van boven.

(2) De schelling van dit pond stond gelijk met f 0.42.

met zijn kruis voor zich en daar onder las men: Sanctus Andreas. Aan de keerzijde trof men het zevenveldig wapenschild aan, rustende op een eenvoudig kruis, dat tot aan den rand der munt reikte en dat het omschrift in vier deelen splitste. Op den rand las men: Karel Dx. Bg. Brab. Z. L.

De guldeu, geslagen tot bepaling van het Hollandsch van het pond van f 12.60, eene waarde hebbende van f 1.575, komt half de 16e eeuw nog voor, onder den naam van Karolus-goudgulden, hetgeen onder anderen blijkt uit den hiervoren reeds aangehaalden inventaris van den boedel van WILLEM SYMONSZ. van 1550. Daarin toch vindt men ook het volgende aangeteekend:

Anno 1550. In een ander linde sarken drie hondert ende zevenen sestich gouden carolus guldens; facit 64 £ 4 ß 6 ₰. (1)

Deze post is overgebracht in munt van het pond groote van f 9.00.

Wij hebben dus:	64 £,	64 × f 9.00	=	f 576.00
	4 ß,	4 × 0.45	=	„ 1.80
	6 ₰,	6 × 0.0375	=	„ 0.225
		Dus te zamen:		f 578.025

voor 367 gouden Karolusguldens, weshalve één van deze moet gerekend zijn op f 1.575.

Dikwijls komt de goudgulden of de St. Andriesgulden voor. Hij wordt in de stadsrekening van Middelburg van 1490 gelijk gesteld met 3 ß 4 ₰ of met 40 grooten. Daar rekende men destijds alzoo met het pond van f 12.60.

En 3 ß,	3 × f 0.63	=	f 1.89.
4 ₰,	4 × f 0.0525	=	0.21.
	Te zamen:		f 2.10.

Ook in de rekening van 1493 komt dit geldstuk tot dit bedrag voor, en het is ook veel gebruikt in de Kameraars- en Rentmeesters-rekeningen van de stad Kampen.

In 1477 was door MARIA VAN BOURGONDIË een Andriesgulden aangemunt van 54 grooten of van f 2.70. Klaarblijkelijk verving

(1) Zie bladz. 221.

deze de kroon voor het pond van f 10.80, redenen waarom wij dezen ook niet met de groote van f 12.60, maar met die van het pond van f 12.00, berekenden.

MARIA liet ook stukken slaan van:

$4^1/_2$ groote of van $4^1/_2 \times$ f 0.05 =	f 0.225. (1)
2 grooten en 6 myten =	„ 0.1125. (2)
1 groote	„ 0.05.
$^1/_2$ groote	„ 0.025.

In 1482 waren door MAXIMILIAAN ook Bourgondische guldens aangemunt van 50 grooten of van 50 × f 0.05 = f 2.50, doch kort daarop, bij de meerderjarigheid van PHILIPS DEN SCHOONE greep wederom eenige verandering in het geldwezen plaats. Door dezen vorst werd inzonderheid geld aangemunt in betrekking tot het pond van f 9.45. (3)

De eerste of oudste ordonnantie voor het slaan van geld door PHILIPS DEN SCHOONE dagteekent van 1495, en deze hield bepalingen in voor het aanmunten van den Philipsgulden. In 1499 werd dit geldstuk onder anderen vorm, doch met hetzelfde gewicht geslagen, zooals blijkt uit de destijds weder gemaakte bepalingen. In het stuk daarop betrekking hebbende, leest men: „De penning Philippus, die men nu slaet en den welcken wy geadviseert hebben breeder te doen slaen, ende van anderen snede ofte in pressuren dan die geweest hebben van denselven gewichte en alloye van 74 in 't marck 4 schellingen."

Stellig is de gulden alstoen geslagen op de munt van het pond van f 9.45; hij bedroeg dan 4 × f 0.4725 = f 1.89.

In 1500 en 1501 had wederom eenige verandering in deze munt plaats. Men sloeg ook geld op het nevenpond van f 9.00. De gulden werd alstoen geheeten Philippus. Hij moest zijn van „15 caraten, 11 greyn nobel fijn, ende van 74 in de Troyssche merck,

(1) De dubbele stuiver.

(2) Zijnde dit de oude stuiver van den gulden van f 2.25. Zie bladz. 163.

(3) Wij stelden dit kleine pond reeds op bladz. 127 voor.

ter remediën van $1\frac{1}{2}$ greyn in alloye, ende van drie fierlingen in 't gewichte op elck merc wercx", loop hebbende voor 4 ß 2 ₰.

De Philipsgulden, die reeds vroeger geslagen was op het pond van f 15.00, ontving ook tegenover het pond van f 9 die waarde, als zijnde deze daarbij gelijk aan:

4 ß, 4 × f 0.45	=	f 1.80.
2 ₰, 2 × f 0.0375	=	0.075.
Of te zamen van:		f 1.875. (1)

Ook werden penningen geslagen „van 23 caraten $9\frac{1}{2}$ greyn fyn, loop hebbende voor 8 ß 4 ₰ Vls. ende van $54\frac{1}{2}$ in de Troyssche marck, ter remediën van $\frac{1}{2}$ greyne in alloye van eenen halven ingelsche in 't gewichte op 't selve troysche marck."

Dit was dus de heele of dubbele Philippusgulden of wel de verhoogde gouden leeuw, die eene waarde had van:

8 ß, 8 × f 0.45	=	f 3.60.
4 ₰, 4 × f 0.0375	=	0.15.
Of te zamen van		f 3.75.

De halve realen van het pond groote van f 9.45 en f 2.3625 bedragende, komen later als zoodanig dikwijls voor, zooals men kan nagaan uit posten als de volgende:

Anno 1550. Item noch in een ander linden borssekn met roede zyde benapt 489 gouden halffen realen met twee heele realen tot 5 ß 3 ₰; facit 129 £ 8 ß 3 ₰. (2)

Voor de 489 halve realen vindt men verantwoord:

129 £, 129 × f 9.00	=	f 1161.00.
8 ß, 8 × f 0.45	=	3.60.
3 ₰, 3 × f 0.0375	=	0.1125.
Te zamen:		f 1164.7125.

Eén halve reaal is dus berekend op f 2.3625 en een heele moet f 4.725 hebben bedragen. (3)

(1) Zie bladz. 186 van dit werk.
(2) Zie de noot op bladz. 221 van dit werk.
(3) Zie bladz. 127 van dit werk.

Het is vooral de Philipsgulden, hiervoren vermeld, en de Koningsdaalder, die het snoer vormen tot verbinding van het reeds verstrekte met hetgeen volgt. De Philipsgulden, het Hollandsch van het pond van f 15.00, had eene waarde van f 1.875. (1) De koningsdaalder was het schild van het pond van f 15.75; hij deed f 2.625, zooals deze reeds in betrekking tot het oude pond van f 18.00 hiervoren werd berekend. (2) Nog komt dikwijls voor het zoo bekende schild van het pond van f 12.60 met eene waarde van f 2.10. Dit schild heet tegenover het pond van f 16.80 veelal ook goudgulden en wordt gesteld op eene waarde van 28 stuivers van het kleine pond van f 9.00. (3)

Alvorens wij overgaan tot het geven van berekeningen, moeten wij nog kennis maken met een kleiner pond, dat slechts eene waarde had van vier Utrechtsche stuivers of van 4 × f 0.06 = f 0.24. Dit kleine pond gebruikte men hoofdzakelijk in het Sticht en kwam in zijne verdeeling aldus te staan:

1 £	= 4 stuivers	1 ß	= 12 ₰.
1 £	= f 0.24	1 ₰	= f 0.001.
1 £	= 20 ß	1 witje	= 5 ₰.
1 ß	= f 0.012	1 witje	= f 0.005

Door het volgende zijn wij in staat de waarde van den stuiver van den Utrechtschen gulden te bepalen.

Anno 1493. *Claes Victorsz. dat hy der stadt gegoten heeft* 1700 *haecbussen loey ende* 50 *serpentyn loey tsamen verdient* 25 *stuiver; facit* 6 £ 5 ß. (4)

De hier verantwoorde gelden leveren volgens het bovenstaande kleine pond met zijne onderdeelen een bedrag op van:

6 £, 6 × f 0.24 =	f 1.44.
5 ß, 5 × f 0.01²/₅ =	0.06.
Of te zamen van:	f 1.50

(1) Zie bladz. 186 van dit werk.
(2) Zie bladz. 185 van dit werk.
(3) De stuiver van dit pond deed f 0.075 en 28 stuivers deden dan 28 maal f 0.075 = f 2.10.
(4) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1853 bladz. 221.

voor 25 stuivers; elke stuiver moet alzoo gelijk zijn geweest aan f 0.06, hetgeen overeenstemt met de waarde van den Stichtschen gulden van f 1.20.

In den volgenden post komt die gulden zelve voor; hij draagt in de verantwoording den naam van Rijnschen gulden.

Anno 1494. Gysbert Boekens voor 2100 pylscaft, dat dusent 3 Rynsgl.; facit 31 £ 10 ß. (1)

Het hier verantwoorde bestaat uit:

31 £, 31 × f 0.24 =	f 7.44
10 ß, 10 × f 0.01 $^1/_5$ =	0.12
Te zamen uit:	f 7.56

voor 2.1 × 3 = 6.3 Rijnsche guldens, weshalve één van deze moet gerekend zijn op f 1.20.

Ook op dezen Rijnschen gulden was een pond gegrond. Het stond in zijne verdeeling als volgt:

1 £ = 1 gld Utr.	1 ß = f 0.06 = 1 stuiver.
1 £ = f 1.20.	1 st. = 2 kromst.
1 £ = 20 ß.	1 kromst. = f 0.03.

Past men dit pond op het volgende toe, dan blijkt dat reeds in 1486 daarvan is gebruik gemaakt.

Anno 1486. Item ghegheven voir 51 man, elck man 3 cromst; facit 3 $^1/_2$ Rynsche guld. 6 $^1/_2$ st. (2)

Er werden besteed 51 × 3 = 153 kromstaarten en daarvoor vindt men verantwoord:

3 $^1/_2$ Rijnsche gld.,	3 $^1/_2$ × f 1.20 =	f 4.20.
6 $^1/_2$ stuivers,	6 $^1/_2$ × f 0.06 =	0.39.
	Te zamen:	f 4.59.

Elke Utrechtsche kromstaart had ook volgens deze verantwoording eene waarde van f 0.03.

Wij hebben hiervoren reeds de waarde van het witje bepaald, en dit kleine muntstuk komt nu ook in de volgende verantwoording voor.

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1853 bladz. 221.
(2) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. 7e Deel bladz. 250.

Anno 1499. Meyster Henrich gegeven, dat hy een der statbussen in nyen hont gebonden heeft, woegen die band ende die stelling van der bus 106 £, elck pont 10 wit; facit 22 £ 1 ß 8 d. (1)

Er werd voor de verandering van het geschut verantwoord:

22 £,	22 × f 0.24	=	f 5.28.
1 ß,	1 × f 0.01 $^1/_5$	=	0.01 $^1/_5$.
8 d.,	8 × f 0.001	=	0.00 $^4/_5$.
	Of te zamen:		f 5.30.

Daarvoor waren besteed 10 × 106 = 1060 witjes, zoodat elk dezer muntjes ook op $^1/_2$ cent, zooals wij hiervoren bepaalden, moet zijn gerekend.

Ook de hiervoren genoemde Rijnsche gulden wordt dikwijls in deze merkwaardige rekening genoemd. Hij wordt ook in de volgende verantwoording vermeld.

Anno 1500. Wyntgen om 62 pont bandwercks om een der statbussen mede te bynden, tpont 1 st. beloopt 3 R. gld. 2 st. (2)

Het hier verantwoorde bedrag bestaat uit:

3 Rijnsche guldens,	3 × f 1.20	=	f 3.60.
2 stuivers,	2 × f 0.06	=	0.12.
	Dus te zamen uit:		f 3.72.

En 62 pond ijzer van 1 stuiver of van f 0.06 het pond is eveneens gelijk aan 62 × f 0.06 = f 3.72.

In Utrecht was ook een ander pond van drie Rijnsche guldens in gebruik. Dit pond kwam met zijne onderdeelen aldus te staan:

1 £ = 3 R. gld.	1 kromst. = f 0.03.
1 £ = f 3.60.	1 kromst. = 6 witjes.
1 £ = 20 ß.	1 witje = f 0.005.
1 ß = f 0.18.	1 witje = 4 duiten.
1 ß = 12 ₰	1 duit = f 0.00125.
1 ₰ = f 0.015.	2 kromst. = 1 stuiver.
1 kromst. = 2 ₰.	1 stuiv. = f 0.06.

---

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1853, bladz. 229.
(2) Ibid bladz. 230.

In de volgende verantwoording komt de Rheensche gulden en de Arendsgulden voor.

Anno 1501. *Item Petrus Joannis in Polsbroeck tenetur de una fertella terrae ibidem, quam hebet in pactum haereditarium pro uno floreno Ren. aurea, hoc. anno pro floreno* 30 *st. facit* 4 *Arendsgulden.* (1)

Hier wordt de Rheensche gulden gesteld op 30 stuivers Utrechtsch geld, dus op 30 × f 0.06 = f 1.80. Hij wordt ook gezegd gelijk te staan met vier Arendsguldens of met 4 × f 0.45 = f 1.80.

De post, die nu volgt, bepaalt de Hollandsche stuiver in betrekking tot het Geldersche- en Utrechtsche geld.

Anno 1502. *Item de debito mortis Dni Frederici Petri de Amstelredam vicarii* 10 *st. monetae Holland.; facit* 1 *Arends gld.* 10 *cromst.* (2)

De 10 Hollandsche stuivers worden gelijk gesteld met:

1 Arendsgulden =	f 0.45.
en 10 kromstaarten, 10 × f 0.03 =	0.30.
Dus te zamen met:	f 0.75.

Zijn nu 10 stuivers = f 0.75, dan is één stuiver = f 0.075 en de Hollandsche gulden deed dan 20 × f 0.075 = f 1.50.

Dan, rekende men in Utrecht en Gelderland met dergelijke kleine munt, in Holland en Zeeland gebruikte men in 't begin der 16e eeuw meest overal reeds het pond van f 9.00. Daarop werd ook het geld aangemunt, want van 1503 tot 1516 werden herhaaldelijk Philipsguldens geslagen, steeds tot hetzelfde bedrag van 4 ß 2 ₰ of van f 1.875; in 1509 werden daarop ook andere geldstukken aangemunt.

En in de stadsrekening van Middelburg van 1502 komt ook reeds de nieuwe gulden of liever het schild van dit pond van f 9.00 voor. In dat stuk toch worden 200 van die guldens verantwoord met 33 £ 6 ß 8 ₰. (3)

Het daarvoor in rekening gebrachte bestond uit:

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. VIe Deel, 3e afl. bladz. 448.
(2) Ibid bladz. 458.
(3) Rekeningen van Middelburg.

33 £, 33 × f 9.00 =		f 297.00
6 ß, 6 × f 0.45 =		2.70
8 ₰, 8 × f 0.0375 =		0.30
Te zamen:		f 300.00

en dus is één dier guldens gerekend op f 1.50

Hieronder wordt het Wilhelmus-schild genoemd. Het bedrag daarvan wordt in het Utrechts payement verantwoord.

Anno 1506. Item de debito mortis et legatione Dni Petri Zyll unum scutum Wilhelmi; facit 4 Arendsgld. 12 cromst. 3 wit. (1)

Het voor het schild in rekening gebrachte bestaat uit:

4 As. gld., 4 × f 0.45 =		f 1.80.
12 kromst., 12 × f 0.03 =		0.36.
3 witjes, 3 × f 0.005 =		0.015.
Dus te zamen uit:		f 2.175.

In 1521 wordt het Wilhelmus-schild door keizer KAREL V bepaald op 4 ß 10 ₰ van het door hem alstoen vastgestelde pond van f 9.00. Het had daarbij eene waarde van:

4 ß, 4 × f 0.45 =		f 1.80
10 ₰, 10 × f 0.0375 =		0.375
Of van:		f 2.175 als boven. (2)

Vaak komt echter het Hollandsche geld in Utrecht voor. In het volgende hebben wij bijvoorbeeld daar met Hollandsche stuivers te doen:

Anno 1507. Item Dnus Gerardus de Davantria solvit debitum mortis, 10 st. Holl.; facit 1 Arendsgld. 10 cromst. (3)

Nu is 1 Arendsgulden =		f 0.45
10 kromstaarten, 10 × f 0.03 =		0.30
Te zamen:		f 0.75

voor 10 Hollandsche stuivers, weshalve één daarvan ook hier gerekend is op f 0.075.

---

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. VIe deel 3e afl. bladz. 460.
(2) Zie het vervolg van dit werk.
(3) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. VIIe Deel 1e afl. bladz. 4.

De Utrechtsche gulden, ook bekend onder den naam van Florenos legalis, bleef steeds tot hetzelfde bedrag in omloop. Dit blijkt onder anderen ook uit het volgende:

Anno 1508. *Item de debito mortis ac quatuor novis provisionibus aut permutationibus, Dni Petri de Veno, canon. quinque flor. curr.; facit* 13 *A. gld.* 5 *cromst.* (1)

Nu zijn 13 Arendsgld.,	13 × f 0.45 =	f 5.85.
en 5 kromst.,	5 × f 0.03 =	„ 0,15.
	Te zamen:	f 6.00

voor 5 Utrechtsche guldens, weshalve één dezer ook in 1508 met f 1.20 moet zijn in rekening gebracht.

In de volgende merkwaardige uitgaaf komt het bedrag van het halve oude Fransche schild voor.

Anno 1510. *De debito mortis Dni Jacobi de Driebergjen, medium scutum Franciae; facit* 3 *Ar. gl.* $7^1/_2$ *cromst.* (2)

Het halve Fransche schild wordt hier gelijk gesteld met:

3 Arendsgl.,	3 × f 0.45 =	f 1.35.
$7^1/_2$ kromst.,	$7^1/_2$ × f 0.03 =	0.225.
Of te zamen uit:		f 1.575.

Het heele schild is dus gerekend op f 3.15.

Deze post is inzonderheid merkwaardig, omdat wij daardoor het Utrechtsche geld in verband kunnen brengen met de vroegere munt van de andere gewesten.

De Utrechtsche gulden komt in sommige posten ook voor onder den naam van „Florenos Renenses." (3)

Uit het volgende verneemt men, wat men destijds alsnog onder een Vlaamsche groote verstond.

Anno 1510. *Item de nova provisione Dni Hermani Tulman eclesiae Anglicanae* 15 *grossos Flandriae; facit* 2 *Arendsgl.* $7^1/_2$ *cromstaert.* (4)

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. VIIe Deel 1e afl. bladz. 4.
(2) Ibid bladz. 7.
(3) Ibid bladz. 7.
(4) Ibid bladz. 8.

Blijkens deze verantwoording zijn 15 grooten gelijk gesteld met:

2 Arendsgl., 2 × f 0.45 = f 0.90.
$7\frac{1}{2}$ kromstaart, $7\frac{1}{2}$ × f 0.03 = 0.225.
Te zamen met: f 1.125.

Eene Vlaamsche groote moet alzoo zijn gerekend geweest op f 0.075, zijnde dit alsnog de oude penning van het pond van f 18.00.

Ook de rekening van het geschutwezen van 1513 is in het kleine stadspond van f 0.24 opgemaakt, zooals men kan nagaan uit posten als de volgende:

Anno 1513. *Duizent peilscaften om* 4 *Ph. gld.; facit* 31 £ 5 ß. (1)

De vier Philipsguldens bedragen:

4 × f 1.875 = f 7.50.

En daarvoor is in het stadspond verantwoord:

31 £, 31 × f 0.24 = f 7.44.
5 ß, 5 × f $0.01\frac{1}{5}$ = 0.06.
Te zamen als boven: f 7.50.

Het volgende is in zooverre merkwaardig, omdat daarin voorkomt de ons zoo bekende Philipsgulden in betrekking tot den reeds genoemden Arendsgulden.

Anno 1514. *Item dedi Cornelio van Deldt t' Abcoude pro septem jugeribus ibidem jacentibus* 150 *Philips gld. et illa eadem jugera recepit in pactum haereditarium annue pro* 5 *Flor. Phil. elck penn. ghecost* 30 *solvendo Pente costes* 1515; *qui faciunt* 625 *Arendsgld.* (2)

625 Arendsguld. leveren een bedrag op van:

625 × f 0.45 = f 281.25.

En ook zijn:

150 Philipsgl. 150 = f 1.875 = f 281.25.

In de volgende aanteekening wordt een tot dusverre nog niet genoemd geldstuk, de Hoornsche gulden, vermeld. Zooals uit de

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1853 bladz. 474.

(2) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. Ie Deel 1e afl. bladz. 1.

rekening blijkt, had dit muntstuk eene waarde van f 0.90.

Anno 1516. *Willem van Deyl met zyn gezellen, die 6 busclocten vonden ende daer na gewaert hadden, van elcke cloet eenen Hoornken gulden; facit* 22 £ 10 ß. (1)

Het voor de zes Hoornsche guldens verantwoorde bestaat uit:

22 £,	22 × f 0.24	=	f 5.28.
10 ß,	10 × f 0.01$^1/_5$	=	0.12.
	Of te zamen uit:		f 5.40.

Eén zoodanige gulden stond alzoo gelijk met f 0.90.

Ook de Kerk rekende te dien tijde nog met hetzelfde Utrechtsche geld. Dit blijkt onder anderen uit het volgende.

Anno 1516. *Item de debito mortis Magr. Udalrici Beyll canonici,* 21 *st. Holl.; facit* 3 *Arendsgld.* 7 *cromst.* 3 *witjes.* (2)

De rekening bedroeg 21 stuivers Hollandsch of 21 × f 0.075 = f 1.575.

Hiervoor werd in Utrechts geld verantwoord:

3 Arendsgulden,	3 × f 0.45	=	f 1.35	
7 kromstaarten,	7 × 0.03	=	0.21	
3 witjes,	3 × 0.005	=	0.015	
	Dus te zamen als boven:			f 1.575.

In de Kameraars- en Rentmeesters rekeningen der stad Kampen van 1515 tot 1540 komt een hoofdpond van f 1.05 voor. Het was het pond zwarte van het pond groote van f 16.80 of wel het pond Parisis van het stelsel van f 12.60. De waarschijnlijkheid pleit voor het eerste, waarvan de gulden gelijk stond met f 2.10, maar ook weder evenveel waarde had als het schild van f 12.60.

Door den volgenden post, waarin niet dan bekende muntstukken voorkomen, kan dit pond, dat veelal bestempeld wordt met den naam van „Heeren pond", berekend worden.

Anno 1517. *Item als onse gena. heer Philips van Bourgongen,*

(1) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1853 bladz. 479.

(2) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, VIIe Dl. 1e afl. bladz. 26.

elect ende confirmeert t'Utrecht, bynnen de stadt van Campen ingevuert wordde, gegeven den secretario die der stadt privilegien versegelden, vier Phs. gld. den tyen accyers gegeven 6 Phs. gld. den bottelgier twee Phs. gld., kock twee Phs. gld., twee lackyen elck eenen Phs. gld., den doerweerder twee Philip. gld., den sadelwaerder eenen hoorngulden; facit t'samen 33 £. (1)

De 16 hier in rekening gebrachte Philipsguldens deden 16 × f 1.875 = f 33.75
Hierbij een Hoornsche gulden of 0.90
Komt samen: f 34.65
voor het bedrag van 33 £, weshalve één der hier bedoelde ponden op f 1.05 moet zijn gerekend.

In dezelfde Kameraars- en Rentmeesters-rekening der stad Kampen van 1517 komt ook de botdrager voor. In het volgende wordt dit kleine geldstuk bedoeld.

Anno 1517. Item gegeven des capittels boede van Deventer voir coeterpennyngen 100 ende 4 botdragers; facit 13 £. (2)

Zooals wij hierboven mededeelden, deed het Heerenpond f 1.05 en 13 zoodanige ponden leverden een bedrag op van 13 × f 1.05 = f 13.65 voor 104 botdragers. Eén dezer moet alzoo zijn bepaald geweest op f 0.13125. (3)

De botdrager, hier bedoeld, was die van het pond van f 15.75. Deze munt wordt genoemd in 1415 en komt voor op bladzijde 189 tot hetzelfde bedrag.

In het volgende, insgelijks aan die rekening ontleend, wordt de gulden van gewicht vermeld. Deze gulden was niets anders, dan het geldstuk, waarmede het Hollandsch van het pond groote van f 16.80 werd aangeduid, en die ook veelal voorkomt onder den naam van goudgulden.

(1) Zie de Kameraars- en Rentmeesters rekeningen, bladz. 25.
(2) Ibid bladz. 127.
(3) Zie bladz. 189 van dit werk.

Anno 1518. Item geschenct den musyckers vant heele jaer voer den sanck 6 goltgl.; facit 12 heeren £. (1)

Nu zijn 12 Heerenponden gelijk aan 12 × f 1.05 = f 12.60. En zijn 6 dergelijke guldens = f 12.60, dan was één dezer gerekend op f 2.10.

Ook in 1518 en 1519 rekende de „schutmeester” te Utrecht nog met het tot dusverre bekende, kleine stadspond, hetgeen men kan nagaan uit de volgende posten, die aan de rekeningen, loopende over die jaren, zijn ontleend.

Anno 1519. Van 5800 pond yseren cloten, thondert 1 Philipsgld.; facit 453 £ 2 ß 6 d. (2)

Voor de ijzeren kogels werd betaald:

58 × f 1.875 =				f 108.75.

En het daarvoor verantwoorde bestond uit:

453 £,	453 × f 0.24	=	f 108.72	
2 ß,	2 × 0.01$^1/_5$	=	0.02$^4/_{10}$	
6 d.,	6 × 0.001	=	0.00$^6/_{10}$	
	Te zamen als boven:			f 108.75.

De rekening van de Priester-Broederschap in de vijf hoofdkerken te Utrecht van 1520 is niet meer in Arends-guldens, maar in Utrechtsche guldens, toen nog in omloop, gesteld, zooals men kan nagaan uit den volgenden post, waarin tegelijk het aloude Fransche schild in betrekking tot het Stichtsche geld zoo nauwkeurig is bepaald. ’t Is opmerkelijk, ’t was vooral de Kerk, die het merkwaardige schild steeds tot den ouden koers in omloop liet.

Anno 1520. Item deb. mort. venerab. Dni Gerardi de Thoern decani, et ultra debitum, simul duo scuta Franciae; facit 5 gld. 5 st. (3)

De twee Fransche schilden worden hier gelijk gesteld met:

(1) Zie de Kameraars- en Rentmeesters-rekeningen, bladz. 67.

(2) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1853 bladz. 486.

(3) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. VIIe Dl. 2e afl. bladz. 162.

5 Utr. Gld.,	5 × f 1.20 =	f 6.00.
5 Utr. stuiv.,	5 × 0.06 =	0.30.
	Dus te zamen met:	f 6.30,

waaruit volgt, dat één schild daar nog altijd gerekend werd op de ons zoo bekende waarde van f 3.15.

Ook in het volgende wordt de koers van het Fransche schild in betrekking tot het Utrechtsche geld nogmaals nauwkeurig bepaald.

Anno 1520. Item de deb. mort. Dni Adriani Bueckelaer canonici, dimidium scutum Franciae; facit 26 stuiv. 3 witjes. (1)

Het halve Fransche schild wordt hier gerekend op:

	26 Utr. stuiv. of 26 × f 0.06 =	f 1.56.
en	3 Utr. witjes of 3 × 0.005 =	0.015.
	Dus te zamen op:	f 1.575.

hetgeen voor het heele schild wederom een bedrag oplevert van f 3.15.

In dezelfde stukken, waaraan wij de laatste posten hebben ontleend, wordt een half Fransch schild ook gelijk gesteld met 3 Arendsguldens, 7 kromstaarten en 3 witjes. Dit is eene der merkwaardigste bepalingen, die wij nog hebben aangetroffen, en die het bewijs levert, zoowel voor de gestelde waarde van het oude schild, als voor die van het hier toegelichte Utrechtsche geld. (2)

Nu is het halve schild gelijk aan:

3 Arendsguldens,	3 × f 0.45 =	f 1.35.
7 kromstaarten,	7 × 0.03 =	0.21.
3 witjes,	3 × 0.005 =	0.015.
	Of gelijk aan:	f 1.575.

Dat ook weder voor het heele oude schild een bedrag oplevert van f 3.15.

Ook de Geldersche gulden ad f 1.80 bedragende, stond in Utrecht als schild bekend. Het heette het Wilhelmus-schild en had eene waarde van 30 Utrechtsche stuivers elk van f 0.06, Deze gulden

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. VIIe deel 2e afl. bladz. 162.

(2) Ibid VIIe Deel 1e afl. bladz. 78,

wordt gezegd gelijk te staan met 4 £, zoodat het bedrag van dit kleine pond daar moet zijn gelijk geweest aan f 0.45 of aan den Arendsgulden.

In 1521 kwam weder eene groote verandering in het muntwezen tot stand. Keizer KAREL V stelde meer bepaaldelijk het pond van f 9.00 in gebruik.

Reeds in 1509 was daarop geld aangemunt. Men had munten geslagen van:

4 grooten, genaamd dubbele stuivers van:	f 0.15.
2 grooten, genaamd enkele stuivers van:	„ 0.075.
1 groote van:	„ 0.0375.
$^1/_2$ groote of een oortje van:	„ 0.01875.
$^1/_4$ groote van:	„ 0.009375.

Maar in 1520 muntte de keizer in het bijzonder geld aan in betrekking tot het pond van f 9.00. Hij besloot tot het doen slaan van penningen, genaamd Karolus-guldens, tot eene waarde van 20 stuivers of van 20 × f 0.075 = f 1.50.

Hierbij werd de bepaling gemaakt, dat 144 stuks gelijk moesten staan met 24 £ groote. Ook werd een gouden geldstuk, reaal genaamd, aangemunt ter waarde van 60 stuivers of van 60 × f 0.075 = f 4.50.

Tevens werden geslagen halve realen van 30 stuivers of van 30 × f 0.075 = f 2.25.

Van de laatste moesten 93$^1/_2$ stuks zooveel bedragen als 23 £ 7 ß 6 ₰.

Stellen wij nu ook hier het alstoen vastgestelde pond voor. Wij hebben dan:

Het pondenstelsel van Karel V anno 1521.
Het pond groote van f 9.00 of
van 6 Karolus-guldens.
De gulden = 20 stuivers.
De stuiver = 2 grooten.
De groote = f 0.0375.
Het schild = 56 schellingen Hollandsch of 112 schellingen Tournooisch.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. $^{1}/_{8}$ £ Groote.	£ Tournooisch. $^{1}/_{16}$ £ Groote.	£ Myten. $^{1}/_{24}$ £ Groote.	£ Parisis. $^{1}/_{12}$ £ Groote.	£ Flandres. $^{2}/_{21}$ £ Groote.	£ Sterling. $^{1}/_{3}$ £ Groote.
1 £ =	f 9.00	f 1.125	f 0.5625	f 0.375	f 0.75	f 0.85$^{5}/_{7}$	f 3.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.45	f 0.05$^{5}/_{8}$	2$^{13}/_{17}$ ct.	1$^{7}/_{8}$ ct.	f 0.375	f 0.04$^{2}/_{7}$	f 0.15
1 ß =	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §
1 § =	f 0.0375	$^{15}/_{32}$ ct.	$^{47}/_{204}$ ct.	$^{5}/_{32}$ ct.	$^{5}/_{16}$ ct.	$^{5}/_{14}$ ct.	1$^{1}/_{4}$ ct.

In verband met deze regeling werden onder anderen ook de volgende munten vastgesteld:

Een groote reaal van Oostenrijk	28 ß 6 §	f 12.825.
Een Vlaamsche nobel	12 ß 1 §	„ 5.4375.
Een angelot van Engeland	9 ß 6 §	„ 4.275.
Een Wilhelmus-schild	4 ß 10 §	„ 2.175.
Een rozen nobel	14 ß 3 §	„ 6.4125.
Een Henricus nobel	12 ß 7 §	„ 5.6625.
Een gouden leeuw	7 ß 4 §	„ 3.30.
Een gouden rijder	6 ß 6 §	„ 2.925.
Een Hongaarsche dukaat	6 ß 6 §	„ 2.925.
Een Spaansche dukaat	6 ß 6 §	„ 2.925.
Een schuitje	5 ß 11 §	„ 2.6625.
Een Johannis schild	4 ß 2 §	„ 1.875.
Een Andries gulden	4 ß 10 §	„ 2.175.
Een Philips gulden	4 ß 2 §	„ 1.875.
Een Philips klinkaard	3 ß 6 §	„ 1.575.
Een Beiersche gulden	3 ß 5 §	„ 1.5375.
Een oude Fransche kroon	5 ß 11 §	„ 2.6625.
Een Fransche kroon van koning Frans	6 ß 0 §	„ 2.70.
Een saluit	6 ß 4 §	„ 2.85.

Een Leuvensche pieter	4 ß 4 §	f 1.95.
Een Arnoldus gulden	2 ß 5 §	„ 1.0875.
Een groote reaal	12 §	„ 0.45.
Een zilveren vlies	6 §	„ 0.225.
Een dubbele stuiver	4 §	„ 0.15.
Een enkele stuiver	2 §	„ 0.075.
Een dubb. stuiver met kroon	11 §	„ 0.4125.
Een dubb. stuiver met helm	$5^1/_2$ §	„ 0.20625.
Een stuiver met twee leeuwen	$4^2/_2$ §	„ 0.16875.
Een oude dubb. stuiver	5 §	„ 0.1875.
Een Johannis braspenning	3 §	„ 0.1125.

'tIs vooral bij dit pondenstelsel van f 9.00, dat wij moeten stilstaan. Het werd gebruikt tot op het einde van de 16e eeuw, toen het door dat van f 6.00 werd vervangen. Reeds half de 14e eeuw kwam het gebruik daarvan, doch toen als halfpond van f 18.00, voor.

Maar alvorens wij tot het geven van berekeningen overgaan, merke men betreffende de hierboven vermelde muntspeciën op, dat de Philips-gulden daarbij voorkomt tot hetzelfde bedrag, als waarop die geslagen is. Ook met den Philips-klinkaard is dit het geval. De Philips-gulden vertegenwoordigde het pond Hollandsch van het pond van f 15.00, en de Philips-klinkaard was het halve schild of het Hollandsch van het pond van f 12.60

De Arnoldus-gulden was ongetwijfeld die, welke als de Postulaat-gulden is vermeld. Dit muntstuk deed thans f 1.0875.

De groote reaal, een zilveren munt, staat gelijk met den Arendsgulden. Hij deed ook juist zooveel als een schelling van het alsnu vastgestelde pond.

Het zilveren vlies, gelijk aan f 0.225, kwam overeen met de waarde van vier stuivers Hollandsch, of met vier stuivers van den gulden, waarmede het pond Hollandsch was voorgesteld. Deze gulden had eene waarde van f 1.125 en elke stuiver daarvan deed $5^5/_8$ cent. Vier stuivers leverden alzoo juist ook f 0.225 op.

De oude, dubbele stuivers van Philips of Karel van Bourgondie, waren stuivers van den Hollandschen gulden van het pond groote

van f 15.00. Deze gulden deed f 1.875 en de stuiver daarvan stond gelijk met f 0.09375. Twee van deze leverden juist het vermelde bedrag op, want 2 × f 0.09375 = f 0.1875.

De braspenning, hier bedoeld, is die van 2 stuivers van den Hollandschen gulden van dit pondenstelsel; deze was alzoo ook gelijk aan 2 × f 0.05$^{5}/_{8}$ = f 0.1125.

'tWas, zooals wij reeds vroeger opmerkten, geen nieuw of onbekend pond, dat de keizer in 1521 vaststelde. Reeds in 1516 rekende men er mede te Middelburg. Dit blijkt uit de rekening van Adolf Hardinck, waarin men voor 100 Philipsguldens vindt verantwoord: 20 £ 16 ß 8 ₰. (1)

Het verantwoorde nu herleidende, heeft men:

20 £,	20 × f 9.00	=	f 180.00.
16 ß,	16 × 0.45	=	7.20.
8 ₰,	8 × 0.0375	=	0.30.
En alzoo te zamen voor 100 gld.			f 187.50.

Of voor één Philips-gulden = f 1.875.

Na 1521 vindt men de rekeningen meestal gesteld Karolus-gld. Deze werd als naar gewoonte verdeeld in 20 stuivers, de stuiver in 8 duiten en de duit in twee penningen. Dan, Utrecht behield zijne munt tot in 1529, toen het vervangen werd door het Hollandsche geld. Het stadspond, ter waarde van 4 Utrechtsche stuivers, werd alstoen gelijk gesteld met 4 Hollandsche stuivers of met 4 × f 0.075 = f 0.30.

In het volgende komt het Fransche schild en de oude Hollandsche gulden voor. De laatste, de gulden, met eene waarde van f 2.025.

Anno 1522. Item de deb. mort. Doi Arnoldi Bueckelaer canonici dimidium scutum Franciae, et supra debitum legavit duos flor. Ph. floreno computato pro 27 st. Holl.; facit 4 gld, 13 st. 9 witjes. (2)

Het hier verantwoorde bestaat uit:

(1) Werken van het Zeeuwsch Genootschap van Wetensehappen. 3e stuk bladz. 404.

(2) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. VIIe deel 2e afl. bladz. 166.

4 gld. Utrechtsch,	4 × f 1.20 =	f 4.80.
13 st.	„ 13 × 0.06 =	0.78.
9 wit	„ 9 × 0.005 =	0.045.
	Te zamen:	f 5.625.
Hieraf een half schild:		1.575.
	Rest:	f 4.05.

En alzoo voor één f 2.025. (1)

In de Kameraars- en Rentmeesters-rekening van 1528 is het Heerenpond gesteld op 14 stuivers Brabantsch. Het bedroeg dus 14 × f 0.075 = f 1.05 zooals voorheen. In den volgenden post komt dit pond voor.

Anno 1528. Item betaelt meyster Geert clockgieter van meysterlaen op de valckenetten, 6 Phs. gld.; facit 10 Heerenponden 10 st. Brab. (2)

De zes Philipsguldens staan gelijk met 6 × f 1.875 = f 11.25.

En: 10 Heerenponden, 10 × f 1.05 =	10.50	
10 stuivers Brab., 10 × 0.075 =	0.75	
Te zamen als boven:		f 11.25.

In het volgende wordt een geldstuk genoemd, dat nog niet is voorgekomen. Het is de Kampensche gulden, wiens waarde uit de verantwoording kan worden afgeleid.

Anno 1528. Item voert gegeven tot taelbroet van der inneminge van Harderwyck een Camper gulden; facit 2 h. ponden 3 st. Brab. (3)

De Kampensche gulden had eene waarde van:

2 £, 2 × f 1.05 =	f 2.10.
3 st., 3 × 0.075 =	0.225.
Of te zamen van:	f 2.325.

Ook de geldswaarden in het Necrologium van Oud-Munster te Utrecht zijn in het pond Tournooisch van f 1.05 bepaald. Daarin toch komt voor:

(1) Zie bladz. 161 en 176 van dit werk.
(2) Zie de genoemde Rekeningen bladz. 68.
(3) Ibid bladz. 68.

1 Libra = 20 solidi.
1 solidi = 12 denari.
1 scutum antiquum = 3 Librae. (1)

Staat nu het oude schild gelijk met 3 £, dan is de waarde van een dusdanig pond ook op f 1.05 gerekend geweest.

Maar in 1529 werd in Utrecht ook het Hollandsche of Brabantsche geld ingevoerd. Wel behield men daar het zoogenaamde stadspond van vier stuivers, maar dit verkreeg alsnu de waarde van f 0.30 in plaats van f 0.24, zooals voorheen.

In het volgende komt reeds het verhoogde stadspond voor:

Anno 1530. Item ontf. van die pater van Sinte Niclaes Cloester ende geeft ons kercke alle jaer uit dat nye huus in die steege 4 pont; facit 16 st. (2)

Vier der stadsponden vindt men hier gelijk gesteld met 16 stuivers of met 16 × f 0.075 = f 1.20.

Een dier ponden moet alzoo op f 0.30 zijn bepaald geweest.

Ook uit het onderstaande blijkt dat dit stadspond eene waarde had van f 0.30. Het komt hier voor in betrekking tot den Karolusgulden.

Anno 1530. Item ontf. van Geertruyt Procuroers een jaer pachten uit haer cameren gelegen op die crucewech in die springewech 5 pont; facit 1 gld. (3)

De vijf stadsponden worden hier gesteld op een Karolus-gulden, dus op f 1.50, zoodat ook daaruit blijkt dat één dezer op f 0.30 moet zijn bepaald geweest.

In de rekening, waaraan deze posten zijn ontleend, komen ook zoogenaamde Wilhelmus-schilden voor, tot hetzelfde bedrag, als waarop die in 1521 waren bepaald. In het volgende wordt zoodanig schild genoemd.

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. Xe Deel 2e afl. bladz. 272
(2) Ibid XIe Deel bladz. 261.
(3) Ibid bladz. 261.

Anno 1530. Item ontf. van Volken van den Berch een jaer pachten uit syn husinghe onder die scutemakers eenen Wilhelmus scilt; facit 1 gld. 9 st. (1)

Het Wilhelmus-schild is hier verantwoord met:

1 gld.,	1 ×	f 1.50	=	f 1.50.
9 st.,	9 ×	0.675	=	0.675.
		Of te zamen met:		f 2.175

als in 1521 en vroeger.

In onderstaande verantwoording komt de Davids-gulden voor. Van dit muntstuk vonden wij tot dusverre nog geen gewag gemaakt.

Anno 1530. Item ontf. van Cornelis Aertsz. een jaer pachten uit syn huus, geheten dat hoge huus ende moelenhuus drie gouden Davids gulden; facit 3 gld. 12 st. (2)

Het verantwoorde bedraagt:

3 gld.,	3 ×	f 1.50	=	f 4.50.
12 st.,	12 ×	0.075	=	0.90.
		Te zamen:		f 5.40.

Eén Davidsgulden moet alzoo zijn bepaald geweest op f 1.80.

In de volgende verantwoording komt het oude Fransche schild weder voor en wel in betrekking tot den bekenden gulden van gewicht.

Anno 1534. De deb. mort venerab. Dni Frederi de Coninck. et pro memoria fraternitati relicta, simul scutum Franciae; facit $1^1/_2$ florenos aureos; facit 2 gld. 2 st. (3)

Voor het schild vindt men verantwoord:

2 gld.,	2 ×	f 1.50	=	f 3.00.
2 st.,	2 ×	0.075	=	0.15.
		Of te zamen:		f 3.15.

Deze som wordt gezegd gelijk te staan met $1^1/_2$ gouden gulden van gewicht, weshalve één is gerekend op f 2.10.

---

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. XIe Deel, 2e afl. bladz. 261.
(2) Ibid bladz. 263.
(3) Ibid VIIe Deel 2e afl. bladz. 181.

In het volgende treffen wij den Engelschen nobel weder aan. Deze had voorheen veelal eene waarde van f 6.00 en thans komt deze munt hier insgelijks tot dit bedrag voor.

Anno 1535. Item ontf. een jaer renthe van Jacob die beeltsnyders weduwe uit die husinghe staende in die oude meestege eenen gouden nobel; facit 4 gld. (1)

De vier Karolus-guldens en alzoo ook de nobel is gelijk 4 × f 1.50 = f 6.00.

In 1537 bedroeg de waarde van het heerenpond nog f 1.05, zooals uit het volgende kan worden nagegaan.

Anno 1537. Item gedaen Johan van der Vecht, om mytten Marscalck Ariaen van Ree, den drost van Vollenhoe ende Mr. Gheert Zwaefthen nae den hoeve toe reysen, om alhier the hebben een garnisoen, tegens 't garde der knechten, 50 goltgld., die men de stadt uiten drien landen wederomme betalen sal; facit 100 h. £. (2)

De 50 guldens, hier bedoeld, zijn gelijk aan 50 × f 2.10 = f 105.—
En de 100 heerenponden bedragen 100 × f 1.05 = f 105.—

In Utrecht komt nog steeds het „Stads-payement" voor. Hiervan is in de volgende verantwoording weder gebruik gemaakt:

Anno 1538. Item ontf. een jaerrenthe van die Beghynen van Sinte Claes-cloester uit dat nyewe huse in dat steechgen by dat Convent 4 £ stadtpayement; facit 16 stuivers. (3)

De 16 stuivers zijn gelijk aan: 16 × f 0.075 = f 1.20.
En 4 £ leveren insgelijks dit bedrag op, want 4 × f 0.30 = f 1.20.

Dikwijls wordt ook de Philipsgulden nog genoemd, en altijd tegen het bedrag, als waarop wij dien voor het pond van f 15.00 hebben berekend, en waarop deze in 1521 ook is gesteld. In het volgende vindt men van dien gulden weder gewag gemaakt.

Anno 1537. Item Cornelius van de Velde in Abcauda tenetur omni anno quinque florenos Philippi, redimibiles, solvendo Penti-

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. XIe Deel afl. 2 bladz. 271.
(2) Als boven.
(3) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. Xe Deel afl. 2 bladz. 272.

costis vel inframensem, alias cadit abomni; facit 6 *gld.* 5 *st. Holl.* (1)

Voor de vijf Philipsguldens is verantwoord:

6 gld., 6 × f 1.20	=	f 9.00.
5 stuiv., 5 × f 0.075	=	f 0.375.
Te zamen:		f 9.375.

en alzoo voor een f 1.875.

Onderscheidene malen vindt men ook gewag gemaakt van een muntstukje, dat onder den naam van „blanke" stond bekend. Het was gewoonlijk eene groote van een op zich zelf staand pond, of van een halfpond groote. In het volgende is ten deele met blanken gerekend:

Anno 1539. *Item* 2 *hondert sponnagelen dat hondert een blanck; facit* $1^1/_2$ *stuiver.* (2)

Nu is $1^1/_2$ stuiver gelijk aan $1^1/_2$ × f 0.075 = f 0.1125 en dit bedrag nu staat gelijk met twee blanken, weshalve één dezer gerekend moet zijn op $5^5/_8$ cent. Deze blanke nu kan de groote zijn geweest van het hiervoren omschreven frankenpond van f 13,50; daarmede kan ook zijn bedoeld de stuiver van den gulden, waarmede het Hollandsch van het pond groote van f 9 werd aangeduid. (3)

In het onderstaande komt het reeds bekende oortje voor.

Anno 1549. *Item voor* 10 *ellen lakens tot een alf, die el* 4 *st.* 1 *oert.; facit* 2 *gld.* $2^1/_2$ *st.* (4)

De verantwoording bedraagt:

2 Gld. 2 × f 1.50	=	f 3.00.
$2^1/_2$ st. $2^1/_2$ × 0.075	=	f 0.1875.
Te zamen:		f 3.1875.

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. XIe deel afl. 2 bladz. 271.

(2) Ibid. Deel VIII. afl. 3 bladz. 140.

(3) Zie bladz. 238 van dit werk.

(4) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. Deel VIII afl. 2 bladz. 417.

En van | f 3.1875
afgetrokken 10 ellen ad 4 st. of
10 × f 0.30 = f 3.0000
Rest voor 10 oortjes: f 0.1875
en voor een: f 0.01875. (1)

In den hiervoren reeds meermaal aangehaalden inventaris van den boedel van WILLEM SYMONSZ. lezen wij:

Anno 1550. In een linden borseken met roede zyde benayt, werden gevonden 489 gouden halffen realen met twee heelen realen, tot 5 ß 3 ₰; facit 129 £ 4 ß 3 ₰. (2)

Het hier verantwoorde bedrag voor 493 halve realen bedroeg:

129 £,	129 × f 9.00	=	f 1161.00.
8 ß,	8 × „ 0.45	=	3.60
3 ₰,	3 × „ 0.0375	=	0.1125.
	Te zamen:		f 1164.7125.

Weshalve voor één halve reaal f 2.3625 en voor een heele f 4.725, gerekend is.

Klaarblijkelijk zijn hier bedoeld geweest de heele en halve realen, welke geslagen zijn op het pond van f 9.45. (3)

In denzelfden inventaris vindt men ook gewag gemaakt van „zonnekronen" tot een bedrag van 38 stuivers of van f 2.85, en van kastilianen of pistoletten met waarden van f 4.05. Ongetwijfeld heeft men onder de laatste munten de dubbele guldens, waarvan de enkele f 2.025 deden, te verstaan. De meeste der posten van den inventaris zijn gebrekkig overgebracht.

Men rekende ook met het hofpond, zooals uit het volgende, aan de stadsrekeningen van Middelburg ontleend, kan worden opgemaakt. Van stadswege gingen er in 1543 op reis, „ten eynde bringen trecoilement van die rekenynghe den lande van Zeelandt gedaen, soe by Adolf Hardinck, Adriaen van Heetvelde, in hueren tyden

(1) Zie bladz. 237 van dit werk.
(2) Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland. Deel III stuk 1 bladz. 166 en 167.
(3) Zie bladz. 238 van dit werk. De groote reaal was de helft, de kleine het vierde gedeelte van het pond.

rentmeesters van bewesten Scheldt, als Jeronimus Sandelyn, jegenwoordich rentmeester, ten eynde tvoors. landt te ontlasten van die somme van 30'200 £, 5 ß, 17 ₰ van 40 ₰ 't pondt, die voors. rentmeesters elck in, syn regeart pretendeeren aen tvoors. landt tachter te wesen." (1)

Hier had men dus te doen met ponden van 40 grooten of van 40 × f 0.0375 = f 1.50. De schelling daarvan deed f 0.075 en de groote $^5/_8$ cent.

In enkele stukken komt ook de Jochemsdaalder voor. Hij wordt in rekening geleden met eene waarde van 30$^1/_2$ stuiver of met 30$^1/_2$ f 0.075 = f 2.2875.

In het midden der 16e eeuw vindt men ook dikwijls gewag gemaakt van een munt, die bestempeld wordt met den naam van „Koningsdaalder." In eene rekening van 1564 wordt de waarde van zes zulke daalders gelijk gesteld met tien Karolus-guldens en tien stuivers. Zij deden alzoo f 2.625. (2)

De koningsdaalders waren de kleine realen van het pond van f 21.00 en stemden in waarde overeen met de oude lammen van het het pond van f 42. (3) Zij komen ook veelvuldig voor als Hollandsche daalders met eene waarde van 25 stuivers of insgelijks tot een bedrag van f 2.625.

Terzelfder plaatse, waar de koningsdaalder op 25 stuivers wordt bepaald, vindt men vermeld, dat een „olden rixdaelder" eene waarde had van 42 Hollandsche stuivers, of van 42 × f 0.075 = f 3.15. Ongetwijfeld bedoelde men met dezen ouden rijksdaalder het aloude schild, dat hoezeer ook officieel in koers gewijzigd, in den omloop veelal zijne vroegere waarde behield tot op het einde der 16e eeuw.

Ten opzichte van den Karolus-gulden merken wij op, dat in de 18e eeuw eene enkele maal daarvan nog gewag wordt gemaakt. Blijkens de Staten-notulen van Zeeland „verzochten Gedeputeerden van Middelburg in 1706 gepriviligeert te worden met eene boete

(1) Werken van het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, 3e stuk bladz. 404.

(2) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1859, bladz. 266.

(3) Zie de bladzijden 37, 121 en 185 van dit werk.

van *hondert Caroli guldens* voor het zitten op water en brood, en voor de confiscatiën van hooftdelikten met *gelijke vijf en twintig ponden Vlaamsch.* (1)

Zijn nu honderd dergelijke guldens gelijk geweest aan 25 £ Vlaamsch of aan f 150, dan moet ook één daarvan op eene waarde van f 1.50 zijn gerekend, en hiermede alleen zou het volledige bewijs, voor al hetgene wij nopens het oude munt- of geldwezen in het midden brachten, reeds zijn geleverd. De betrekking toch van den Karolusgulden tot het oude schild is bekend, en de betrekking tusschen dit oude schild en de ontwikkelde pondenstelsels is strikt genomen dezelfde.

De koningsdaalder komt ook in het volgende voor, dat ontleend is aan eene rekening, die men meent te zijn van half de 16e eeuw, doch die klaarblijkelijk is opgemaakt in de dagen, toen het pond groote van f 15,75 nog werd gebruikt.

Anno . . : . Item nith den Wildenman ghehailt 3 fatt biers, een ygheliker ffat voor eenen koninxdaler ; facit 4 andere daler. (2)

De drie vaten bier kostten in „De Wildeman” 3 koningsdaalders, of 3 × f 1.625 = f 7.875. Dit bedrag nu stond gelijk met vier andere, niet bepaald aangewezen daalders, weshalve elk dezer op f 2.96875 moet zijn gerekend geweest. Ziet men nu het pondenstelsel van f 15.75 na, dan blijkt, dat met die „andere daelders” eenvoudig muntstukken werden bedoeld, waarmede het Hollandsch van dit hoofdpond werd aangeduid. (3) Het kan evenwel ook zijn, dat het daalders zijn geweest van het Geldersche pond van f 23.625. (4)

In ’tgeen volgt, wordt het Wilhelmus-schild weder genoemd, en wel tot het bedrag, als waarop dit in 1521 is bepaald.

Anno 1560. Item van Neeltjen Willem, die stadt trompers weduwe hetwelcke Phylipsz. tynnegieter gecoft het wytte huysinghe genaempt die Pancer by die mynrebroeders, verschenen Paeschgen ende Victoris

(1) Staten-notulen van Zeeland van 1706 bladz. 375.
(2) Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. Jaargang 1854 bladz. 488.
(3) Zie bladz. 186 van dit werk.
(4) Uit de pondenreeks betrekking hebbende op het Geldersche geld, blijkt dat de daalder aldaar destijds ook f 1.96875 deed.

ao voirs 60, te samen anderhalven gonden Wilhelmus-schilden ende daervoir geboerdt te samen 2 gld. $3^1/_2$ st. (1)

Voor $1^1/_2$ Wilhelmus-schild vindt men verantwoord:

2 kar. gld,	2 × f 1.50	=	f 3.00.
$3^1/_2$ stuiv.	$3^1/_2$ × 0.075	=	3.2625.
	Te zamen:		f 3.2625.

Zoodat één dezer munten ook hier op 2.175 moet zijn gerekend.

Tot ruim half de 16e eeuw bleef ook het Utrechtsche stadspond in gebruik. Het komt onder anderen ook voor in het onderstaande:

Anno 1560. Item Jan Arrissz. Crap uytte huysinghe ende cameren in die Lyntmarckt, geheeten 't Lam, verschenen .... te same 3 gonden Wilhelmus, Holl. schilde ende noch 4 ponden stadspaye ende hiervoor gheboert te samen 5 gld. 3 st. (2)

Het verantwoorde bestaat uit:

5 kar. gld.	5 × 1.50	=	f 7.50.
3 stuiv.	3 × 0.075	=	0.225.
	Of te zamen uit:		f 7.725.
Hiervan afgetrokken 3 Wilhelmus-schilden of	3 × f 2.175	=	6.525.
	Rest:		1.20.

Voor vier ponden stadspayement, weshalve één dezer ponden moet zijn berekend op f 0.30.

In de rekening der Zielbroeders te Utrecht, waaraan beide bovenstaande posten zijn ontleend, wordt in een der verantwoordingen ook gewag gemaakt van den „stooter", een tot dusverre nog niet vermeld geldstuk.

Anno 1560. Item also men in dit jaer een refectie-maeltyt gehouden heeft, aldus outfangen van 30 bruers als van haer versuym elck een stoter, te samen facit 3 gld. 15 stuiv. (3)

De 30 stooters zijn verantwoord met:

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. Deel IX, 1 afl., bladz. 24.
(2) Ibid blz. 25.
(3) Ibid blz. 26.

3 gld.,	3 × f 1.50	=	f 4.50.
15 stuiv.,	15 × 0.075	=	1.125.
	Dus te zamen met:		f 5.625.

Een stooter was alzoo berekend op f 0.1875 of op het tiende gedeelte van den Philipsgulden.

Ook het oude Fransche schild komt in deze rekening nog voor. In onderstaande verantwoording wordt het in betrekking tot den Karolus-gulden genoemd.

Anno 1560. Item ontf. van Evert van Lichtenberchs erffgename als van een erfpacht op versuym gaende uyt een hofstede van 4 hont lants tot Alendorp verscenen half Martini in de wynter an° voirs. 61 ende half Petri ad Cathredram an° 62 een gouden ouden Franckrycsche scilt ende daerover gheboert 2 gld. 2 st. (1)

Voor het oude, zoo merkwaardige schild, vindt men hier verantwoord:

2 gld.,	2 × f 1.50	=	f 3.00.
2 st.,	2 × 0.075	=	0.15.
	Dus te zamen:		f 3.15.

Deze rekening overtuigt ons van het goede verband tusschen de munt van keizer KAREL V en die van vroeger. Het oude Fransche schild komt daarmede weder tot zijne aloude waarde.

In de zoo belangrijke werken van het Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom van Utrecht leest men: „In 1576, toen de broederschap, zooals wij boven zagen, zich binnen het ronde getal van 50 leden afsloot, werd er bepaald, dat de blijde inkomst tegelijk met de doodschuld door allen zou worden voldaan met een oud schild of 2 gulden 2 stuivers Hollandsch, terwijl er bij de bevordering of wisseling door een vicaris 10, door een kanunnik 20 st. Hollandsch moest worden gestort." (2) Zie hier dus andermaal het aloude schild in betrekking tot het in 1521 vastgestelde pondenstelsel bepaald.

Maar er is geene bepaling, die meer aanleiding heeft gegeven tot

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. IXe deel 1e afl. bladz. 6.
(2) Ibid Deel VI afl. 3 bladz. 446.

misverstand, dan die van 2 gld. 2 stuivers voor de waarde van het schild. Wij zien dit onder anderen uit den lateren druk van de Landrechten van Overijsel. In de oudere uitgaaf zijn de meeste boeten bepaald in schilden, en ook in de nieuwe editie van 1724 was dit het geval. Maar reeds in 1615 hadden de Staten van dat Gewest bepaald, dat het oude Fransche schild zou gerekend worden op 2 gld. 2 stuivers, doch niet bedacht zijnde op de verandering, die de gulden in de 16e eeuw had ondergaan, daalde het schild van f 3.15 tot f 2.10. Men verkreeg daardoor het bekende schild van het pond Vlaamsch van f 12.60, hetwelk destijds juist overeenstemde met twee gulden en twee stuivers van onze munt. De Karolus-gulden en diens stuivers hadden evenwel eene andere waarde, zooals wij hiervoren breedvoerig hebben aangetoond, en van daar, dat de geldelijke bepaling van 2 gld. en 2 stuivers voor het Fransche schild in betrekking tot dien gulden ook een gansch ander bedrag oplevert dan voor het zoo even genoemde pondenschild werd bepaald. Blijkbaar kenden de Staten de oude waarde van het schild niet, want terwijl zij de bepaling voor de verrekening voorloopig op twee gulden twee stuivers, vaststelden, deelden zij mede, dat alsnog nader onderzocht zou worden, tegen welken koers de inwisseling of verrekening in andere provinciën zou plaats hebben.

Maar 't is ook mogelijk, dat men destijds, namelijk in 1615, daar nog rekende met het pond, gegrond op den Karolus-gulden, en dan was de bepaling voor de waarde van het oude Fransche schild, bestaande in 2 gld. 2 stuivers, juist. Voor die meening pleit het volgende, waarin insgelijks nog van dat pond is gebruik gemaakt.

Anno 1615. Een out eygen uyt de huysinghe van Jan van Noort bij de Gansmarckt, genaemt het Pancer, jaerlycx anderhalf Wilhelmusschild, verschynt Paeschen ende Victoris. 2 gld. 3 stuiv. 8 penn. (5)

Het verantwoorde bestaat uit:

---

(1) Klaarblijkelijk hebben wij hier denzelfden post, als die op bladz. 248. Zie overigens de werken van het Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht IXe Deel 3e afl. bladz. 397.

2 gld.,	2 × f 1.50	=	f 3.00.
3 stuiv.,	3 × 0.075	=	0.225.
8 penn.,	8 × $^{15}/_{32}$ ct.	=	0.0375.
	Of te zamen uit:		f 3.2625.

En voor een Wilhelmus-schild f 2.175 of hetzelfde, als waarop wij dit geldstuk reeds in 1521 vonden bepaald. Is dit het geval, heeft men destijds in die streken nog gerekend met het pond van 40 grooten van KAREL V, dan is de vergissing met die guldens ook in betrekking tot de waarde van het oude schild van lateren tijd, van 1724, toen bij den herdruk der oude landrechten, het voormalige geld reeds lang buiten omloop was gesteld.

Maar ook de Staten van Zeeland kenden in later dagen de juiste waarde van het oude Fransche schild niet meer. Zij bepaalden in 1688 de waarde daarvan op 3 gulden, 13 stuivers en 8 penningen van onze munt. (1) Het had volgens deze bepaling eene waarde van

3 × f 1.00		=	f 3.00.
13 stuiv.,	13 × f 0.05	=	0.65.
8 penn.,	8 × $^{5}/_{16}$ ct.	=	0.025.
	Of te zamen van:		f 3.675,

zijnde het juiste bedrag der oude kroon van het Henegouwsche pond van f 44,10, en welke kroon hier te lande ook als schild in omloop is geweest. (2)

De goudgulden in de Overijselsche landwetten voorkomende, werd bepaald op 28 stuivers, doch ook deze onderging door de onbekendheid met de oude munt, de aanzienlijke verlaging van 28 × f 0.075 = f 2.10 tot 28 × f 0.05 = f 1.40. De laatste werd daardoor de goudgulden van onze dagen, of die van het pond van f 6.00.

Wij hebben evenwel bescheiden, waarin de waarde van het oude Fransche schild in ons geld beter is overgebracht. In de merkwaardige geschriften van het Archief van het Aartsbisdom Utrecht komt ook de volgende beschrijving voor: „Item noch anderhalven mergen hoogh landts, volgende die relatie van de huysluyden ende ick noyt gemeeten

(1) Staten Notulen van Zeeland 1687 bladz. 729.
(2) Zie bladz. 69 van dit werk.

hebbe, bruyct ten halven, Schayck Gerritsz, gelegen aen twee parceelen tot Houten aen de Houtenrewech. Die bovenste twee acker, streckende van Adriaen Gysbertsz. lant, soe hy dat bruyct uyten noorden daer den Houtenrewech zuydtwaerts op tot aen Cornelis Jelisz. lant ende die benedenste twee acker lants, streckende uyter noorden van den Houtenrewech suydwaerts op tot aen de landen, die Gysbert Adriaense gebruykende is, daer Jan Henricxs den Dicken, boven ende Adriaen Stevensz. van Schayck, soe sy luyden dat gebruycken, beneden naest gelandt syn ende is licht lant, datter naest by leyt, geldt den mergen een oud schilt of 3 gulden 3 stuivers." (1)

Zie hier voor ons oogmerk weder eene gewichtige bepaling, waarbij de waarde van het oude schild ook in betrekking tot de munt van ons pondenstelsel wordt opgegeven. Het deed ook daarin f 3.15.

De schrijver, die de stukken waaraan wij het bovenstaande ontleenden, mededeelt, meent dat deze dagteekenen van 1583, doch uit deze schildbepaling blijkt, dat zij van 1586 of van iets later moeten zijn, wijl naar onze meening alstoen eerst een aanvang is gemaakt met de aanmunting van geld in betrekking tot ons tegenwoordig pondenstelsel. Is dit niet het geval, dan dagteekent het stuk, waarin bovenbedoelde bepaling voorkomt, ongetwijfeld uit den tijd, toen men nog rekende met het pond van f 6.00 als halfpond van het pond groote van f 12.00.

Dan, wij eindigen met deze beschouwingen, doch alvorens wij van dit pondenstelsel van f 9.00 afstappen, moet evenwel nog eene andere, eene niet minder gewichtige bepaling, worden vermeld. Ook zij heeft betrekking op de waarde van het schild, waaromtrent reeds zooveel is opgemerkt, doch nopens hetwelk nooit te veel kan worden opgespoord, om ons oud geldwezen in zijn ganschen omvang juist te leeren kennen.

De Geschiededis verhaalt, dat graaf Willem V zich verbond tot eene jaarlijksche uitkeering aan zijne Moeder van 10'000 oude schilden, en Gouthoeven, die zijne kroniek verbeterde en bijwerkte

(1) Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. IXe deel afl. 2 bladz. 320.

tot in 1556, deelt mede, dat de waarde daarvan overeenkwam met 28'000 £ Hollandsch. (1)

Zie, ook deze gewichtige bepaling is voor de kennis van ons oud muntwezen van bijzonder groote waarde, want hoezeer alles hiervoren steeds bleek met elkander in overeenstemming te zijn, toch wordt door haar ook het tot hiertoe verstrekte, opnieuw bevestigd. Het pond Hollandsch, dat onze kroniekschrijver heeft gekend, en dat hij bij zijne vergelijking op het oog heeft gehad, was dat van het pondenstelsel van f 9.00, hetwelk blijkens ons staatje op bladzijde 238 f 1.125 bedroeg.

Berekenen wij nu het bedrag van die 28'000 £ Hollandsch, dan verkrijgt men voor de 10'000 schilden eene som van 28'000 × f 1.125 = 31'500, en alzoo voor de waarde van éen schild f 3.15, zooals wij die reeds bij den aanvang van dit werk in rekening hebben gebracht.

Gouthoeven, die ons ook inlichtte omtrent het gouden lam, heeft ons een niet geringen dienst bewezen door de nadere omschrijving van de waarde der uitkeering, hierboven bedoeld.

Volgens den Abt Ghesquière zou de som van 10'000 schilden hebben gelijk gestaan met 6000 kleine Florentijnsche guldens, die door hem op ruim vijf gulden werden berekend. Hij bepaalde het geheele bedrag op 30'000 à 31'000 gulden. Deze geestelijke was van allen, die deze geldswaarde hebben trachten te bepalen, alzoo het naast aan het door ons berekende bedrag; hij had zich echter vergist in de waarde van den kleinen gulden, want de som was niet gelijk aan 6000 van deze, maar aan zes duizend pond Hollandsch van het zoo lang in gebruik geweest zijnde pond groote van f 42.00. Dit Hollandsch toch bedroeg f 5.25, en 6000 van die ponden leverden insgelijks het bedrag op van f 31'500. (2)

De berekening van den Abt pleit voor de hier berekende waarde van het schild. Maar ook dit zij nog opgemerkt, mocht ooit dit oude

(1) W. van Gouthoeven. D'oude Chronycke ende Historien van Holland en Zeeland bladz. 383.

(2) Het hier bedoelde Hollandsch was gelijk aan het dubbele gouden lam, en dit dubbele am kan de geestelijke op het oog hebben gehad.

geldstuk tot een ander bedrag worden bepaald — iets wat echter na al het bijgebrachte niet te verwachten is — het verband tusschen de verschillende pondenstelsels en de daarop geslagen munt, zou daardoor geenszins verbroken worden: alles, wat wij tot hiertoe gaven, zou slechts òf eenige verhooging òf eenige evenredige verlaging hebben te ondergaan.

Graaf WILLEM V had de door hem op te brengen som bepaald in Fransche schilden, doch zij kwam ook juist overeen met 1000 pond van het in 1350 nog door hem in gebruik gestelde pond groote van f 31.50. (1)

Zooals wij hiervoren zeiden, bleef het pondenstelsel van f 9.00 in gebruik tot aan het einde of het laatste gedeelte der 16e eeuw, want eerst in 1586 werd weder groote verandering in het muntwezen aangebracht. Dan, alvorens wij overgaan tot het laatste pondenstelsel, willen wij hier alsnog eene zooveel mogelijk volledige opgaaf van munten uit de 16e eeuw doen voorafgaan. Wij zijn daartoe in staat, zoowel door de vele berekeningen, hiervoren gegeven, als door de lijst van munten, welke reeds in 1521 werd vastgesteld.

Muntspeciën uit de 16e eeuw:

Een groote gouden reaal van Oostenrijk	f	12.85.
Een Vlaamsche nobel	„	5.4375.
Een oude Engelsche nobel	„	6.00.
Een rozen nobel	„	6.4125.
Een gouden leeuw	„	3.30.
Een andere gouden leeuw	„	3.375.
Een koningsdaalder of het schild van het £ van f 15.75	„	2.625.
Een dalren daalder of zoogenaamde goudgulden	„	2.10.
Een gulden van gewicht van het £ van f 16.80	„	2.10.
Een oud schild van het £ van f 12.60	„	2.10.
Een Philipsgulden van het £ van f 15.00	„	1.875.
Een Philipsklinkaard of gulden van het £ van f 12.60	„	1.575.
Een Philipsschild van het £ van f 9.45	„	1.575.
Een Karolus-gulden of het schild van het £ van f 9.00	„	1.50.

(1) Zie bladz. 103 van dit werk.

Een Bourgondisch-schild van het £ van f 13.50	f 2.25.
Een gulden Hollandsch na 1521	„ 1.125.
Een Rijnsche of Utrechtsche gulden	„ 1.20.
Een Hollandsche daalder	„ 2.475.
Een Geldersche gulden	„ 1.80.
Een Jochems-daalder	„ 2.2875.
Een Davidsgulden	„ 1.80.
Een Beiersche gulden in 1521	„ 1.5375.
Een Beiersche gulden bij berekening	„ 1.5875.
Een Arendsgulden	„ 0.45.
Een postulaatgulden	„ 1.08.
Een andere postulaatgulden	„ 1.0875.
Een Kampensche gulden	„ 2.325.
Een Utrechtsch stadspond vóór 1529	„ 0.24.
Een Utrechtsch stadspond na 1529	„ 0.30.
Een Utrechtsche stuiver vóór 1529	„ 0.06.
Een Utrechtsche kromstaart vóór 1529	„ 0.03.
Een Utrechtsch witje	„ 0.005.
Een Utrechtsch grootje	„ 0.001.
Een Utrechtsche schelling van het oude stadspond	„ 0.01$^{1}/_{5}$.
Een Utrechtsche schelling van het nieuwe stadspond	„ 0.015.
Een oud Fransch schild	„ 3.15.
Een Utrechtsch zwaar pond	„ 3.60.
Een gouden rijder	„ 2.925.
Een Andriesgulden	„ 2.175.
Een Wilhelmus-schild	„ 2.175.
Een Fransche kroon	„ 2.70.
Een saluit of zonnekroon	„ 2.85.
Een Leuvensche pieter	„ 1.95.
Een Arnoldus-gulden	„ 1.0875.
Een Hoornsche gulden	„ 0.90.
Een groote reaal	„ 0.45.
Een kastiliaan of pistolet	„ 4.04.
Een zilveren vlies	„ 0.225.

Een dubbele stuiver	f 0.15.
Een dubbele stuiver met kroon	„ 0.4125.
Een dubbele stuiver met helm	„ 0.20625.
Een stooter of dubb. stuiver	„ 0.1875.
Een Johannis braspenning	„ 0.1125.
Een blanke of groote van het £ van f 13.50	„ 0.05625.
Een gewoon oortje of halve groote	„ 0.01875.
Een grootje	„ 0.0375.
Een oude Hollandsche gulden	„ 2.025.
Een stuiver van den Karolus-gulden	„ 0.075.

Zooals wij zeiden, kwam in 1586 weder groote verandering in het geldwezen tot stand. De Hollandsche of Vlaamsche groote werd van $3^3/_4$ cent teruggebracht tot $2^1/_2$ cent, tengevolge waarvan de volgende of laatste pondenstelsels ontstonden, namelijk dat van f 6.30 en dat van f 6.00. Het eerste was het pond groote van twee oude Fransche schilden, het laatste dat, hetwelk door de ons bekende verhouding daarvan was afgeleid.

Het valt moeielijk te bepalen of ook vóór 1586 met deze pondenstelsels is gerekend. Alleen uit een vergelijk met bekende munten moet zulks blijken.

Stellen wij eindelijk nu ook deze laatste pondenstelsels voor. Wij hebben dan, ten eerste:

Het pond groote van f 6.30.
of van twee oude Fransche schilden.
Het schild = 120 grooten.
De groote = $2^5/_8$ cent.
De heele reaal f 3.15 = de dukaton.
De halve reaal f 1.575 = de halve dukaton.
De groote mark f 1.26.
De kleine mark f 0.63.
Het pondenschild of de gulden f 1.05.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 6,30	f 0.7875	f 0.39375	f 0.2625	f 0.525	f 0.60	f 2.10
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.315	$3^{15}/_{16}$ ct.	$1^{31}/_{32}$ ct.	f 0.01$^{5}/_{16}$	f 0.02$^{5}/_{8}$	f 0.03	f 0.105
1 ß =	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §
1 § =	f 0.02$^{5}/_{8}$	$^{21}/_{64}$ ct.	$^{21}/_{128}$ ct.	f 0.0$^{7}/_{64}$	$^{7}/_{32}$ ct.	$^{1}/_{4}$ ct.	$^{7}/_{8}$ ct.

En ten tweede:

Het pond groote van f 6.00.
Het schild = 126 grooten.
De groote = f 0.025.
De heele reaal = f 3.00.
De halve reaal = f 1.50.
De groote mark f 1.20.
De kleine mark f 0.60.
Het pondenschild of de gulden f 1.00.

Ponden en onderdeelen.	£ Groote.	£ Hollandsch. 1/8 £ Groote.	£ Tournooisch. 1/16 £ Groote.	£ Myten. 1/24 £ Groote.	£ Parisis. 1/12 £ Groote.	£ Flandres. 2/21 £ Groote.	£ Sterling. 1/3 £ Groote.
1 £ =	f 6.00	f 0.75	f 0.375	f 0.25	f 0.50	f 0.57$^{1}/_{7}$	f 2.00
1 £ =	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß	20 ß
1 ß =	f 0.30	f 0.0375	f 0.01875	f 0.0125	f 0.025	f 0.02$^{6}/_{7}$	f 0.10
1 ß =	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §	12 §
1 § =	f 0.025	$^{5}/_{24}$ ct.	$^{5}/_{32}$ ct.	$^{5}/_{48}$ ct.	$^{5}/_{24}$ ct.	$^{5}/_{21}$ ct.	$^{5}/_{6}$ ct.

Het hofpond was de gulden van 40 grooten.

Of ook van het pond van f 6.30 gebruik is gemaakt, moet uit een vergelijk van bekende geldstukken met in ponden uitgedrukte bedragen blijken. Vermoedelijk heeft men daarmede wel gerekend, want in den aanvang der 17e eeuw komen herhaaldelijk oude franken voor met eene waarde van f 1.05. Het laatst ontwikkelde pondenstelsel, het Hollandsche of Vlaamsche genaamd, schijnt evenwel spoedig de overhand verkregen te hebben. In dit stelsel werden in 1586 ook de volgende munten, meestal tot merkelijk verhoogden koers, vastgesteld:

Een gouden reaal	f 5.10.
Een halve reaal	„ 2.55.
Een Karolus-gulden	„ 1.675.
Een Fransche kroon	„ 3.00.
Een gouden leeuw	„ 3.75.
Een Bourgondische rijder	„ 3.40.
Een Andries-gulden	„ 2.45.
Een Wilhelmus-schild	„ 2.45.
Een Philipsgulden	„ 2.10.
Een Philips-klinkaard	„ 1.80.
Een dubbele pistolet	„ 6.00.
Een enkele pistolet	„ 3.00.
Een Geldersche rijder	„ 1.75.
Een Vlaamsche nobel	„ 6.35.
Een dubbele Henegouwsche dukaat	„ 6.80.
Een Hollandsche dukaat.	„ 3.40.
Een dubbele gulden	„ 2.40.
Een oude dubbele stuiver	„ 0.15.
Een oude enkele stuiver	„ 0.075.

En in 1589 werd besloten tot aanmunting van:

Realen van 50 stuivers = 400 duiten of	„ 2.50.
Halve realen van 25 stuivers = 200 duiten of	„ 1.25.
Vijfden realen van 10 stuivers = 80 duiten of	„ 0.50.
Tienden realen van 5 stuivsrs = 40 duiten of	„ 0.25.

Twintigsten realen van $2^1/_2$ stuiver = 20 duiten of	f 0.125.
Vijftigsten realen van 1 stuiver = 8 duiten of	„ 0.05.
Verder had men geldstukken van:	
Een halven stuiver of een groote	„ 0.025.
Een duit	„ 0.00625.
Een oortje	„ 0.0125.

In 1605 bepaalden de Staten van Zeeland de waarde van het zilver in betrekking tot die van het goud, als 1 : 12.

Alzoo is dan het pond groote van f 63 gedaald tot een van f 6.00, en in dezelfde verhouding verminderde het pond Hollandsch van f 7.875 tot f 0.75, het pond Tournooisch van f 3.9375 tot f 0.375, het pond Myten van f 2.62^5 tot f 0.25 en het pond Parisis van f 5.25 tot f 0.50. Het grootst bekende pond sterling bedroeg f 21.00, het kleinste deed slechts f 2.00.

Wij zijn met het schild begonnen en als het ware met het schild geëindigd; maar naar het ons voorkomt bestaat omtrent de oorspronkelijke waarde van dit merkwaardige geldstuk dan nu ook geen twijfel meer. Met dit bekende schild kan veel worden opgespoord, doch wil men al de door onze vaderen nagelaten bescheiden lezen en verstaan, dan zal ook nog menig duister geval moeten worden opgehelderd of verklaard.

En ook dit staat vast, eerst bij eene volledige kennis van ons voormalig geldwezen, is eene goede beschrijving en classificatie der alsnog voorhanden zijnde munten mogelijk. Men kent dan de onderscheidene onderdeelen met de daaraan toegekende waarden, en wij behoeven, bij verschil in waarde, niet meer te denken aan verschil in gehalte.

